

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KOPENHAG OKULU BAĞLAMINDA
SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ferhan Serkut ÇOLAK

BURSA 2017

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KOPENHAG OKULU BAĞLAMINDA
SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ferhan Serkut ÇOLAK

Danışman:

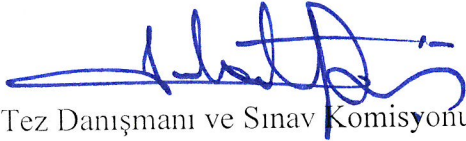
Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

BURSA 2017

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Uluslararası İlişkiler Anabilim, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701416005 numaralı Ferhan Serkut ÇOLAK'ın hazırladığı "Kopenhag Okulu Bağlamında Suriyelilerin Türkiye'ye Etkileri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/07/2017 günü - saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Tayyar ARI
Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Gökhan ÖZKAN
Bursa Teknik Üniversitesi

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/07/2017

Tez Başlığı / Konusu: Kopenhag Okulu Bağlamında Suriyelilerin Türkiye'ye Etkileri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 189 sayfalık kısmına ilişkin, 19/07/2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

19/07/2017

Adı Soyadı: Ferhan Serkut ÇOLAK

Öğrenci No: 701416005

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

YEMİN METNİ

Yüksek Linsan Tezi olarak sunduğum “Kopenhag Okulu Bağlamında Suriyelilerin Türkiye’ye Etkileri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

..19.../07.../2017

ADI SOYADI : FERHAN SERKUT ÇOLAK
ÖĞRENCİ NO : 701416005
ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAM : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
STATÜSÜ : YÜKSEK LİSANS

ÖZET

Yazar : Ferhan Serkut ÇOLAK
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiv+189
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

KOPENHAG OKULU BAĞLAMINDA SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Suriye'de Mart 2011'de başlayan sivil halk ayaklanmasının kısa süre içerisinde bir iç savaşa dönüşmesi sonucunda UNCHR'nin yetki alanındaki, son çeyrek yüzyılda yaşanan en büyük mülteci krizi ortaya çıkmıştır. Suriyeli mülteciler meselesi insani boyutunun yanı sıra hem geleneksel askeri güvenlik hem de genişletilmiş güvenlik bağlamında önemli etkileri beraberinde getirmektedir. Sığınmacıların ev sahibi ülkelerde ortaya çıkardığı sonuçlar bölge ülkelerinin ve Avrupa'nın güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. 2017 yılı itibarıyla en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke konumunda olan Türkiye söz konusu etkilere tüm boyutlarıyla şahit olmaktadır. Bu çalışma Kopenhag Okulu'nun genişletilmiş ve derinleştirilmiş güvenlik anlayışı çerçevesinde Suriyelilerin Türkiye'ye etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Göç Güvenlik Mülteci Geçici Koruma Kopenhag Okulu

ABSTRACT

Author : Ferhan Serkut ÇOLAK
University : Uludağ University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree of Thesis : Master Thesis
Total Page : xiv+189
Graduation Date :
Thesis Supervisor : Assoc. Prof. Ferhat PİRİNÇÇİ

THE IMPACT OF SYRIANS ON TURKEY IN THE CONTEXT OF COPENHAGEN SCHOOL

The Syrian uprising, which began in March 2011 and turned into a civil war in a short period of time, caused the largest refugee crisis of the last quarter-century under the UNHCR mandate. Besides the humanitarian dimension of the issue, it brought about crucial impacts in the context of ‘widened security’ as well as traditional-military security. The impacts of asylum seekers in host countries raised prominent concerns for both neighboring states and the Europe. Turkey, as the largest refugee hosting country worldwide by the year 2017, witnesses these impacts thoroughly. The aim of this thesis is to analyze the impacts of Syrians on Turkey with the widened and deepened security approach provided by the Copenhagen School.

Key Words

Migration Security Refugee Temporary Protecion Copenhagen School

ÖNSÖZ

Çalışmamı yaptığım süreçte beni cesaretlendiren ve yönlendiren, tezin planlanmasından yazıya geçirilmesine her aşamasında değerli bilgilerini, tecrübelerini ve zamanını benden esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ'ye teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca lisans eğitimimden bu güne tecrübelerinden ve birikimlerinden yararlandığım Uluslararası İlişkiler bölümündeki tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Yüksek lisans tezimi tamamladığım süre boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen aileme ve çalışmamda yazım hatalarımın düzeltilmesinde yardımcı olan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ferhan Serkut ÇOLAK

Temmuz 2017

BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE:

KOPENHAG OKULU VE ULUSLARARASI GÖÇ

I. DERİNLEŞME VE GENİŞLETME BAĞLAMINDA GÜVENLİĞİN YENİDEN TANIMLANMASI.....	5
II. KOPENHAG OKULU.....	13
A. GÜVENLİKLEŞTİRME	14
B. GÜVENLİK SEKTÖRLERİ	19
1. Askeri Güvenlik Sektörü	21
2. Çevresel Güvenlik Sektörü	26
3. Ekonomik Güvenlik Sektörü	31
4. Toplumsal Güvenlik Sektörü.....	35
5. Siyasi Güvenlik Sektörü	39
III. ULUSLARARASI GÖÇ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ.....	42
A. ULUSLARARASI GÖÇÜN TASNİFİ	42

B. GÜVENLİK SORUNLARININ NEDENİ OLARAK ULUSLARARASI GÖÇ.....	49
C. ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ TECRÜBELERİ	58
1. Afrika Kıtası'nda Göç Tecrübesi	60
2. Doğu ve Güneydoğu Asya'da Göç	63
3. Suriye Krizi Öncesinde Irak ve Göç	65
a. 2003 İşgali Sonrasında Irak'ta Göç ve Yerinden Edilmeler.....	65
b. Irak'ta Göç ve Yerinden Edilmelerde DAESH Faktörü	67
4. Sonu Gelmeyen Göç ve Mültecilik: Filistin Sorunu.....	68

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE KRİZİ KAYNAKLI GÖÇ

I. SURİYE KRİZİ KAYNAKLI GÖÇLERİN BÖLGE ÜLKELERİNE

ETKİSİ.....	71
A. SURİYE KRİZİNİN ÜRDÜN'E ETKİSİ	71
1. Ürdün'ün Mülteci Tecrübesi.....	71
2. Ürdün'deki Suriyelilerin Ekonomik Etkileri	73
3. Ürdün'deki Suriyelilerin Temel Hizmetler Üzerindeki Etkisi.....	75
B. SURİYE KRİZİNİN LÜBNAN'A ETKİSİ.....	76
1. Lübnan'ın Mülteci Tecrübesi.....	77
2. Lübnan'ın Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası.....	78
3. Suriyeli Mültecilerin Lübnan'a Ekonomik Etkisi.....	80
4. Lübnan'daki Suriyeli Mültecilerin Temel Hizmetler Üzerindeki Etkisi	81
C. SURİYE KRİZİNİN IRAK'A ETKİSİ.....	82
1. Irak'ın Mülteci ve YEK Tecrübesi	82
2. İKBY'nin Mülteci Yüğü	83
II. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ	85
A. SURİYE KRİZİ ÖNCESİNDE GÖÇ VE MÜLTECİLERE İLİŞKİN MEVZUAT.....	85
B. SURİYE KRİZİYLE BERABER MEVZUATTA REVİZYON.....	88
III. TÜRKİYE'NİN SURİYE KAYNAKLI GÖÇE YÖNELİK POLİTİKASI ..	90
A. İLK EVREDE TÜRKİYE'NİN KRİZİ ÇÖZME GİRİŞİMLERİ.....	90

B. KRİZİN GÖÇ BOYUTUNA YÖNELİK ATILAN İLK ADIMLAR	92
C. ARTAN GÖÇE KARŞI ALINAN YENİ TEDBİRLER	94
D. TÜRKİYE’NİN ARTAN KURUMSAL KAPASİTESİ	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİLERİN TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

I. ASKERİ SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ.....	106
A. SINIR GÜVENLİĞİ.....	106
1. Yasadışı Sınır Geçişleri	107
2. Pasaport ve Vize Sahteciliği	108
3. Kaçakçılık	109
B. GÜVENLİ BÖLGE – UÇUŞA YASAK BÖLGE GİRİŞİMLERİ	113
C. FIRAT KALKANI HAREKATI	116
II. EKONOMİK SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ.....	119
A. SURİYELİLER İÇİN DOĞRUDAN HARCANAN KAYNAKLAR	119
B. İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	121
C. ENFLASYON.....	127
D. BÜYÜME	128
III. TOPLUMSAL SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ.....	130
A. SURİYELİLERİN ADAPTASYONU	130
1.Kültür – Yaşam Tarzı	131
2. Demografi	132
3. Dil	133
4. Eğitim.....	134
5. Kamuoyu Algısı.....	135
B. TOPLUMSAL GERİLİM – ŞİDDET OLAYLARI	137
C. SURİYELİLERE VATANDAŞLIK VERİLMESİNE İLİŞKİN TARTIŞMALAR.....	140
1. Toplumsal Kimlik Bağlamında Muhalefet Partilerinin Tepkileri.....	141
2. Hükümetin Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Politikası	142
3. Vatandaşlık Meselesinin Hukuki Boyutu ve Yeni Düzenlemeler	144
IV. SİYASİ SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ.....	146

A. İÇ POLİTİKAYA YANSIMALARI	146
1. Siyasi Partilerin Suriye Krizine Yönelik Temel Yaklaşımları.....	146
2. Türkiye’deki Siyasi Tartışmalar Çerçevesinde Suriyeliler	150
B. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERE ETKİSİ.....	153
SONUÇ	158
KAYNAKLAR	164

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Geleneksel, Genişletici Ve Derinleştirici Güvenlik Yaklaşımları.....	7
Tablo 2. Uluslararası Güvenlik Yaklaşımları	12
Tablo 3 Güvenlikleştirme Spektrumu.....	16
Tablo 4. Çevresel Güvenlikte Anahtar Yaklaşımlar	27
Tablo 5: 2003 Yılından Sonra Iraklı YEK'ler (Kümülatiftir.).....	66
Tablo 6: 2003 İşgali Sonrasında Iraklı Mülteciler	67
Tablo 7: 2014 Sonrası Iraklı YEK'ler (Rakamlar Kümülatif Değildir).....	68
Tablo 8: UNRWA'ya Kayıtlı Filistinli Mülteciler (1 Ocak 2016)	70
Tablo 9: Ürdün'de Yaşayan UNHCR'a Kayıtlı Suriyeli Mülteciler	72
Tablo 10: Ürdün'de Yaşayan Mültecilerin Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı.....	73
Tablo 11: Lübnan'da Yaşayan UNHCR'a Kayıtlı Suriyeli Mülteciler	77
Tablo 12: Irak'ta Yaşayan UNHCR'a Kayıtlı Suriyeli Mülteciler	83
Tablo 13: Yıllara Göre Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler*	95
Tablo 14: AFAD Koordinasyonunda Kurulan Geçici Barınma Merkezleri.....	96
Tablo 15: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (İlk 10 İl)	97
Tablo 16: Suriye Sınırında Meydana Gelen Sınır Olayları (1 Ocak 2011-9 Haziran 2016)	108
Tablo 17: Suriye Sınırında Ele Geçirilen Uyuşturucu Miktarı	110
Tablo 18: Suriye Sınırında Yakalanan Kaçak Akaryakıt Miktarı (1 Ocak 2011-9 Haziran 2016)	111
Tablo 19: Yıllara Göre Sınırdan Ele Geçirilen Silahların Adedi (Karşılaştırmalı).....	112
Tablo 20: Yıllara Göre Suriye Sınırında Ele Geçirilen Silah Adedi.....	112
Tablo 21: Yerli Halkın Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Etkisine Yönelik Algısı.....	125
Tablo 22: Yerli Halkın Suriyelilere Çalışma İzni Verilmesine Yönelik Görüşleri	126
Tablo 23: En Az Bir Suriyeli Ortakla Kurulan Firma Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (Rakamlar Kümülatif Değildir).....	130
Tablo 24: 1'e 1 Formülü Kapsamında Türkiye'den Çıkış Yapan Suriyelilerin Yerleştikleri Ülkelere Göre Dağılımı.....	156

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
COPRI	Kopenhag Barış Araştırmaları Merkezi
Ed.	Editör
e.t.	Erişim tarihi
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GEM	Geçici Eğitim Merkezi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HUGO	Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
Ibid.	Aynı yer
IDP	Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler
IKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IRO	Uluslararası Mülteci Örgütü
IZA	Institute for the Study of Labor
KOM	Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı
Loc.cit.	Yukarıda belirtilen yer
Md.	Madde

MENE	Lübnan Eğitim ve Yüksek Öğretim Bakanlığı
MFN	En Çok Gözetilen Ulus Kaydı
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MOPIC	Ürdün Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
Op.cit.	Yukarıda Değınilen Çalışma
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
s.	Sayfa
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
ss.	Sayfadan sayfaya
TÖMER	Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezleri
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNRWA	Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu
Vol.	Volume
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YİMER	Yabancılar İletişim Merkezi
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Günümüzde anlaşıldığı biçimiyle uluslararası göç ondokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştır. 1950’li yıllara kadar devletlerin genel olarak ekonomik çerçevede ele aldığı göç olgusu İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu yıkımın ardından insani boyutuyla ön plana çıkarak uluslararası koruma kavramının doğmasına neden olmuştur. Bugün mülteci ve sığınmacı olarak anılan kişiler savaş sonrası yapılan düzenlemelerin sonucunda hukuki çerçevede belirlenmiş hak ve yükümlülüklerle sahip olmuştur. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi mültecilerin diğer göçmenlerden farklı bir statüye kavuşmasını sağlayan ilk uluslararası sözleşme niteliğindedir. Bu sözleşmeyle birlikte devletler göçün zorunlu nedenlerini diğer göç motivasyonlarından ayırarak mültecilere hayatta kalmalarını ve korunmalarını garanti altına alacak yeni bir statü tanımışlardır. Uluslararası toplumda gelişmeye başlayan farkındalığa karşın literatürde uluslararası göçe ilişkin çalışmalar ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde dikkat çekmeye başlamıştır. Uluslararası göç çalışmalarının yükselişinde hem Soğuk Savaş sonrasında artan insan hareketliliği hem de 1990’larda hızlı bir gelişim gösteren birey-toplum merkezli alternatif güvenlik yaklaşımları etkili olmuştur.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güvenlik çalışmaları ise temel olarak 1950’li yıllarda gelişmeye başlamıştır. Soğuk Savaş boyunca realist yaklaşımın etkisi altında kalan güvenlik çalışmaları, güvenliği yalnızca devletlerin askeri güvenliği ekseninde dar bir alana hapsedmiştir. 1970’lerde iki kutuplu sistemin olgunlaşmasıyla askeri gündemin dışındaki meseleler giderek daha çok ön plana çıkmaya başlamış, geleneksel güvenlik yaklaşımının kısıtlı çerçevesi sorgulanmıştır. 1990’lı yıllarda geleneksel güvenlik yaklaşımının zeminini oluşturan iki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte alternatif güvenlik yaklaşımları daha önce hiç olmadığı kadar geniş bir hareket alanı bulmuştur. Bu dönemde ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, toplumsal güvenlik ve hatta uyuşturucu tehdidi, insan hakları, sivil toplumun özerkliği gibi temalar güvenlik çalışmaları içerisinde yer almıştır. Bu noktada Kopenhag Okulu hem güvenliğin kapsamını askeri gündemin ötesindeki ekonomi, çevre ve kimlik gibi diğer unsurları ele

olarak genişleten hem de devlet dışındaki aktörleri güvenlik çalışmalarına dahil ederek güvenlik kavramını derinleştiren yaklaşımı temsil etmektedir.

Göç hareketlerinin güvenlikle ilişkilendirilmesinin izlerini şehir duvarlarının örülmeye başladığı eski tarihlere kadar sürmek mümkündür. Bununla birlikte göç-güvenlik ilişkisi geçmişte olduğundan çok daha karmaşık ve çok boyutlu bir nitelik taşımaktadır. Keza günümüzde bilhassa zorunlu kitlesel göç hareketlerinin ev sahibi ülkeler üzerindeki etkileri askeri güvenlikten ekonomiye, toplumsal etkilerden çevreye pek çok açıdan ele alınmaktadır. Alternatif güvenlik yaklaşımları uluslararası göçü güvenlik araştırmalarına dahil ederek meseleyi hem ev sahibi ülkeler açısından hem de göçmenler açısından irdelemektedir. Bu noktada Kopenhag Okulu'nun güvenikleştirme yaklaşımı ve güvenlik sektörleri, göç olgusunun çok boyutlu niteliğine, zamana, mekana, siyasi şartlara ve göçün niteliğine göre değişen göç algısına uyumlu bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Nitekim Kopenhag Okulu literatürde göç araştırmalarında en çok ele alınan teorik yaklaşımlardan biri olarak öne çıkmaktadır.¹

Suriye'de Mart 2011'de başlayan sivil halk ayaklanmasının kısa süre içerisinde bir iç savaşa dönüşmesi sonucunda son çeyrek yüzyılın en büyük mülteci krizi ortaya çıkmıştır. Suriyeli mülteciler meselesi insani boyutunun yanında sığınmacıları ağırlayan ülkeler açısından ortaya çıkardığı sonuçlar nedeniyle önemli bir gündem haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre 2017 itibarıyla dünya genelinde 5,5 milyon Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Günümüzde 3 milyondan fazla Suriyeliyi ağırlayan Türkiye dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Suriye'de çözümsüzlüğün devamı Türkiye ve diğer ev sahibi ülkeler açısından meseleyi kalıcı hale getirmektedir. Yakın gelecekte Suriye'de bir çözüme ulaşılsa dahi Suriyeli mülteciler meselesi etkilerini uzun yıllar devam ettirecektir. Bu nedenle Suriyelilerin Türkiye'ye etkilerinin detaylı ve net bir şekilde ortaya koyulması önem arz etmektedir.

Suriye krizi günümüzde başta bölge ülkeleri olmak üzere dünyayı ilgilendiren ve dünya gündeminin üst sıralarında yer alan bir sorundur. Sorunun Suriye'ye komşu ülkeler açısından üzerinde en fazla durulan yansıması askeri alanda olmuştur. Keza Türkiye açısından bakıldığında da Suriye krizinin daha ziyade sınır güvenliğine etkisi ve sınırın Suriye tarafındaki PKK ve DAESH varlığı üzerine yoğunlaşmıştır. Oysa Suriye kaynaklı

¹ Göç araştırmalarında sıklıkla ele alınan bir diğer teorik çerçeve İnsan Güvenliği yaklaşımıdır.

kitlesel göçler veya diğerk bir ifadeyle krizin insani boyutu da üzerinde durulması gereken önemli bir etkidir. Suriye krizinin özellikle toplumsal ve siyasi güvenlik alanındaki etkisinin yapılan çalışmalarda göz ardı edildiği görülmektedir. Bu çerçevede çalışmanın temel hipotezi Suriye krizinin insani boyutunun salt askeri anlamda değil çok sayıda sektörde Türkiye'nin güvenliğini etkilemiş olduğudur.

Çalışmanın teorik ve kavramsal çatısını oluşturmayı amaçlayan birinci bölümünde güvenlik çalışmalarının geleneksel köklerinden alternatif yaklaşımların ortaya çıkışına kadar gelişim süreci ele alınmıştır. Geleneksel ve alternatif güvenlik yaklaşımları arasında Kopenhag Okulu'nun pozisyonu tespit edildikten sonra çalışmanın temel yaklaşımını oluşturan Güvenlikleştirme Teorisi ve Güvenlik Sektörleri incelenmiştir. Yine birinci bölüm kapsamında uluslararası göçün temel kavramları açıklanmış, çalışmanın önceki kısmında incelenen teorik çerçeve göç olgusuyla bütünleştirilerek göç ve güvenlik ilişkisi ele alınmıştır. Birinci bölümde son olarak yakın geçmişte yaşanan zorunlu kitlesel göç tecrübeleri incelenerek uluslararası göçlerin güvenlikle ilişkisi hakkında genel bir perspektif sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Suriye krizi nedeniyle ortaya çıkan kitlesel göçlerin komşu ülkelere etkisi incelenerek önceki bölümde daha genel bir çerçevede ele alınan göç-güvenlik ilişkisi Suriye krizi bağlamına taşınmıştır. Bu çerçevede Suriye kaynaklı göçlerin Ürdün, Lübnan ve Irak'a etkileri incelenmiştir. İkinci bölümün devamında son bölümün altyapısını oluşturmak üzere Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü ve Türkiye'nin Suriye kaynaklı göçe yönelik politikasının gelişimi incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Suriyelilerin Türkiye'ye etkileri askeri, ekonomik, toplumsal ve siyasi sektörler çerçevesinde ele alınmıştır. Askeri sektör içerisinde sınır güvenliği çerçevesinde yasadışı sınır geçişleri, kaçakçılık ve belgede sahtecilik faaliyetleri ele alınmış, Suriye kaynaklı göçler bağlamında güvenli bölge-uçuşa yasak bölge girişimlerine ve Fırat Kalkanı Harekatı'na yer verilmiştir. Ekonomik sektörde devlet bütçesinden Suriyeliler için doğrudan harcanan kaynaklar, Suriyelilerin Türkiye'deki işgücü piyasasına etkileri, enflasyon ve ekonomik büyümeye etkileri incelenmiştir. Toplumsal sektörde Suriyelilerin Türkiye'deki toplumsal hayata adaptasyonu değerlendirilmiş, Suriyelilerin vatandaşlığa alınmasına ilişkin tartışmalar ve bu konuda yapılan yeni hukuki düzenlemeler incelenmiş ve son olarak toplumsal gerilim

konusu analiz edilmiştir. Siyasi sektörde Suriyeli göçmenlerin etkisi iç ve dış politika olmak üzere iki ayrı düzlemde ele alınmıştır. Bu anlamda Suriyelilerin iç politikaya etkileri siyasi partilerin temel yaklaşımları ve siyasi tartışmalar bağlamında ele alınmış, dış politikada ise Avrupa Birliği ile ilişkilerde Suriye krizinin etkisi incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KOPENHAG OKULU VE ULUSLARARASI GÖÇ

I. DERİNLEŞME VE GENİŞLETME BAĞLAMINDA GÜVENLİĞİN YENİDEN TANIMLANMASI

Güvenlik uluslararası ilişkiler dışında çeşitli disiplinlerde ve hatta günlük hayatta sıklıkla kullanılan; fakat aynı ölçüde üzerinde anlaşmaya varılamayan bir kavramdır. Kavramın kullanıldığı her alanda güvenliğe farklı bir anlam yüklendiğine şahit olmak mümkündür. Güvenliğin aslında neyi ifade ettiğine ilişkin muğlaklık, yalnızca disiplinler arasındaki farklılıklardan kaynaklı değildir. Bu durum daha ziyade kavrama yüklenen anlamın aynı disiplin içerisinde, farklı zaman dilimlerinde ve farklı siyasi şartlar altında değişkenlik göstermesinden ileri gelmektedir. Dahası tüm bu şartların aynı olması durumunda dahi kavramın subjektif niteliği değişmemekte, kişilerin zihinlerinde yatan güvenlik algısı özgün kalmaktadır. Bu da büyük ölçüde güvenliğin siyasi bir kavram olmasının sonucudur. Kolodziej'e göre güvenlik, siyasetin özel bir formudur. Dolayısıyla bütün güvenlik meseleleri aynı zamanda birer siyasi sorundur.² Michael C. Williams ve Krause ise güvenliğin tek başına kullanıldığında bir anlam ifade etmediğine dikkat çekmektedir. Güvenliğin anlamı, kavramın bir bağlam içerisinde kullanılmasıyla; yani 'bir şeyin' güvenliğinden söz etmesiyle ortaya çıkmaktadır.³ Burada belirtmek gerekir ki; objektif bir güvenlik tanımının mümkün olup olmadığı başlı başına bir tartışma konusudur. Literatürde güvenliğin farklı yaklaşımlar çerçevesinde objektif, subjektif ya da söylemden türeyen bir kavram olarak ele alındığı görülmektedir.

Paul D. Williams, güvenliğin subjektif ve elastik bir terim olduğu savına katılmakla birlikte, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer alan çoğu çalışmanın

² Edward A. Kolodziej, **Security and International Relations**, New York: Cambridge University Press, 2005, s.22.

³ Bkz. Keith Krause and Michael C. Williams, "Towards Critical Security Studies", **Critical Security Studies**, Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.

güvenliği “değere yönelik tehditlerin hafifletilmesine ilişkin” ele aldığını belirtmektedir. Burada sözü edilen ‘değer’ esasında güvenliğin siyasi niteliğini vurgulamaktadır. Williams’a göre güvenlik, dünya siyasetinde kimlerin neyi, ne zaman ve nasıl elde edeceğinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. ‘Gerçek insanların, gerçek mekânlarda’ güvenliğini sağlama güdüsüyle ortaya çıkan güvenlik çalışmaları da bu nedenle içinde bulunduğumuz dünyadan soyutlanamamaktadır.⁴ Haliyle gerek geleneksel güvenlik anlayışını gerekse yeni güvenlik yaklaşımını ve bu bağlamda güvenliği genişletme ve derinleştirme çabalarını, dönemin uluslararası siyasi düzleminden bağımsız olarak açıklamak mümkün değildir.

Diğer taraftan güvenliğin öznel nitelikteki değerle ilişkili oluşu güvenlik çalışmalarının kapsamı konusunda bazı çelişkileri beraberinde getirmektedir. Bu çelişki aynı zamanda güvenliğin kapsamı hakkında yapılan tartışmaların temel sorunlarından birisidir. Eğer güvenlik değerinin tehdiye karşı korunmasına ilişkinse hangi değerler güvenliğin konusudur? Fakat bundan da önce yanıtlanması gereken en önemli soru; kimin güvenliğinden söz edilmektedir? Aslında ilk bakışta bilgisizlikten türemiş gibi görünen bu soru önemli bir noktaya işaret etmektedir. Çünkü geleneksel güvenlik anlayışında yanıt, sorguya yer bırakmayacak kadar açık biçimde devlettir.⁵ *Derinleştirici* yaklaşımda ise güvenliğin nesnesi devlet, toplum, birey ya da uluslararası sistem olabilmektedir.

Güvenlik çalışmalarının kapsamı hakkındaki diğer bir husus, hangi konuların güvenlik meselesi olduğuna ilişkindir. Düşman bombardımanı altındaki bir şehrin ya da işgale uğrayan bir ülkenin güvenliğinin tehdit altında olduğuna kimse itiraz etmeyecektir. Ancak bir durumun güvenlik konusu olup olmadığı hakkında fikir birliğine ulaşmak her zaman bu kadar kolay değildir. Küresel ısınma, insan haklarının korunması ya da artan dünya nüfusu içerisinde insan neslinin geçimini sürdürme çabası kimilerine göre en az askeri konular kadar güvenlik çalışmalarının bir parçasıdır. Geleneksel güvenlik yaklaşımı bu noktada güvenlik çalışmalarını dar biçimde askeri güvenlikle sınırlarken *genişletici* yaklaşım ise siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel konular gibi askeri sektör dışında kalan diğer meseleleri de güvenlik çalışmalarına dâhil etmektedir. Geniş güvenlik

⁴ Paul Williams, “ Security Studies: An Introduction”, **Security Studies: An Introduction**, Paul D. Williams (Ed.), Oxon: Routledge, 2008, s.5.

⁵ Krause and Williams, loc.cit.

yaklaşımında hemen hemen bütün değerler ve çıkarlar tehdit altında görüldüğü müddetçe güvenliğin konusu olabilmektedir.⁶

Peter Hough geleneksel güvenliğe alternatif yaklaşımların temelinde iki ayrı trend içerisinde sürdürüldüğünü belirtmektedir. Bunlardan birincisi güvenliğin kapsamını devlete yönelik askeri olmayan tehditleri de içerecek şekilde genişleten yaklaşımdır. İkinci yaklaşım ise güvenliği daha ileri düzeyde genişletmekte ve aynı zamanda derinleştirmektedir. Buna göre bütün aktörlere yönelik askeri veya askeri olmayan tehditler de güvenlik çalışmalarının kapsamına girmektedir.⁷

Güvenlik çalışmalarının kapsamı kullanılan teorik yaklaşımla yakından ilişkilidir. Başlıca uluslararası ilişkiler paradigmaları, bugünkü küresel sistemi meydana getiren karşılıklı etkileşimin ortaya çıkardığı karmaşık tablonun anlamlandırılması için farklı kavramsal çerçeveler sunmaktadır. Realist, liberal, globalist veya sosyal inşacı teoriler de bu doğrultuda karşılıklı etkileşimin bir parçası olan güvenlik meselelerini ele alırken konuya farklı açılardan yaklaşmaktadır.⁸ Bu teorilerin ve yaklaşımların hemen hepsinde güvenlik ortamı değişik şekillerde tasvir edilmekte; güvenliğin aktörleri ve gündemi çeşitlilik göstermektedir. Ancak uluslararası politika ve güvenlik çalışmaları söz konusu olduğunda realist paradigmanın genel olarak baskın teorik çerçeve olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte realizmin güvenlik konusunda çizdiği katı sınırların hem realist paradigma içerisinde hem de alternatif teori ve yaklaşımlar tarafından sorgulandığı görülmektedir.⁹

Tablo 1. Geleneksel, genişletici ve derinleştirici güvenlik yaklaşımları

Güvenliğin Nesnesi	Konu Türleri		
	Askeri	Askeri Olmayan	
		<i>Askeri Yöntemler Kullanılan</i>	<i>Askeri Yöntemlerle Çözülemeyen</i>
Devlet	Dar	Geniş	
Devlet Dışı Aktör			Kopenhag Okulu
Birey			İnsan Güvenliği

Kaynak: Hough, op.cit., s.12.

⁶ Kolodziej, op.cit., ss. 1-2.

⁷ Peter Hough, **Understanding Global Security**, 2nd Edition, New York: Routledge, 2008, s. 2.

⁸ Hough, op.cit., s.2-6.

⁹ Ferhat Pirinççi, Orta Doğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Soğuk Savaş Dönemi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Bursa, 2010, s.5.

Güvenlik çalışmalarının köken olarak insanlık tarihi kadar eski olmasına karşın, özerk bir çalışma alanı olarak ortaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra söz konusu olmuştur. Dolayısıyla güvenlik çalışmalarında 'gelenek' esasen, 1950'li ve 1960'lı yıllarda ortaya çıkan çalışmalara dayanmaktadır. Sivil stratejistlerin Batılı hükümetlerle ve bu hükümetlerin güvenlik ve dış politikalarıyla yakın ilişki içerisinde olduğu bu dönem, kimilerine göre "güvenlik çalışmalarının altın çağı" olarak nitelendirilmektedir.¹⁰ Soğuk Savaş atmosferinin etkili olduğu bu yıllarda güvenlik çalışmalarının gündemini nükleer silahlar etrafında şekillenen askeri konular belirlemiştir. Williams bu dönemde yapılan çalışmaların temel iki karakterini kabaca politik realizm savunuculuğu ve devlet, strateji, bilim, statüko¹¹ ile meşguliyet olarak tanımlamaktadır. Tanımı açmak gerekirse; birincisi, bu çalışmalarda odak noktası olan devlet, güvenliğin hem en önemli aktörü hem de referans nesnesi varsayılmaktadır. İkincisi; çalışmaların düşünsel ve pratik kaygıları, tehdit ve askeri güç kullanımında en iyi yolların tasarlanması üzerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla çalışmalar aynı ölçüde stratejiye ilişkindir. Üçüncüsü; bu dönemdeki çalışmalar 'bilimsel' olma gayreti içerisindeydir. Gerçek ve objektif bilginin üretilmesi hedeflenmekte, bunu yaparken de analizcinin fizik ya da kimya gibi doğa bilimlerinin yöntemlerini benimsemesi beklenmektedir. Buna göre, üzerine belirli politikalar temellendirilebilecek güvenilir bir bilgi birikimi ancak güvenliğin bilimsel bir üslupla ele alınmasıyla oluşturulabilecektir. Son olarak; geleneksel güvenlik çalışmaları üstü kapalı biçimde, statükoyu muhafaza etme kaygısı taşımaktadır. Williams'a göre büyük devletler ve bunların bünyesinde çalışan akademisyenlerin çoğu, güvenlik politikalarını uluslararası toplumda meydana gelebilecek radikal ve devrimsel değişimlerin önlenmesi olarak anlamaktadır.¹²

Güvenlik çalışmaları, özerk bir çalışma alanı olarak belirginleştiği 1940'lı ve 1950'li yıllarda büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli olarak gelişim göstermiştir. Bu dönem aynı zamanda ABD'nin izolasyonizm politikasını terk ettiği ve global güç dengesine merkezi bir aktör olarak girdiği yıllara rastlamaktadır. Bu köklü değişim ABD'nin neden uluslararası güvenlik çalışmalarını ve 'stratejik' araştırmaları desteklediğini açıklamaktadır. Kalıcı küresel angajman ABD için, nükleer silahlar ise

¹⁰ Ibid.

¹¹ Dört S: State, Strategy, Science, Status quo

¹² Williams, op.cit., s. 3.

herkes için yeni bir çalışma sahası anlamına gelmektedir. Soğuk Savaş'ın herkesi kapsayan bir varoluşsal mücadeye dönüşebileceğinin giderek daha net biçimde görülmeye başlaması, bilginin farklı formlarının kaynaştırılabileceği entegre bir anlayışa duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan ABD'nin benzeri görülmemiş düzeyde bir askeri mobilizasyonu kurumsallaştırma yönünde ilerlemesi, Amerikan liberalizminin değerlerine zarar vermeden bunu mümkün kılacak yeni bir kavramın yükselmesini sağlamıştır. Güvenlik kavramı, hem mobilizasyon için daha kapsamlı ve daha 'sivil' bir kılıf görevi görmüş, hem de sivil uzmanların askeri konular üzerinde çalışabileceği bir alan yaratmıştır. Özünde Amerikan endişelerine dayalı olan bu hususlar uluslararası güvenlik çalışmalarının kökeni hakkında önemli fikirler vermektedir.¹³

David A. Baldwin'e göre İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden on yıl içerisinde güvenlik çalışmalarının en yaratıcı ve heyecan verici dönemi yaşanmıştır. Çünkü söz konusu dönemde hiçbir araştırma sorusu çalışma alanına hâkim olmamış; dolayısıyla askeri olmayan yöntemler, devlet yönetimi ve içişlerine ilişkin daha geniş bir değerlendirme imkanı mevcut olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın ilerlediği ve güvenlik çalışmalarının altın çağını yaşadığı 1955 – 1965 yılları arasında bu kavramsal tartışmalar azalmış, güvenlik çalışmaları neredeyse yalnızca nükleer silahların ve iki kutuplu rekabetin incelenmesine adanmıştır.¹⁴ Bu dönemde askeri meseleler güvenlik çalışmalarını öylesine meşgul etmiştir ki; aslında güvenlik çalışmalarının bir alt dalı olan stratejik çalışmalar, güvenlik çalışmalarıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır.¹⁵ Stratejik çalışmaların devlet, tehlike ve güvensizlik anlayışı bu dönemde köklü biçimde kurumsallaşmıştır. Öyle ki; uzun yıllar boyunca stratejik çalışmalar literatüründe yer alan çalışmaların büyük çoğunluğu güvenliğin kavramsallaştırılmasını tartışmaya ihtiyaç duymamıştır.¹⁶

1970'lere gelindiğinde ABD ve Sovyetler arasındaki nükleer denge olgunlaşmış; güvenlik kavramının gerçek sınırları yeniden belirginleşmeye başlamıştır. Bir bakıma söz konusu olgunlaşma dönemi, askeri gündemin yoğunluğunda gözden kaçırılan diğer

¹³ Barry Buzan and Lene Hansen, **The Evolution of International Security Studies**, New York: Cambridge University Press, 2009, ss.66-67.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Michael Sheehan, "Military Security", **Contemporary Security Studies**, Alan Collins (Ed.), 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2013, s.148.

¹⁶ Buzan and Hansen, loc.cit.

konuların yeniden keşfedilmesine imkân tanımıştır. Bu dönemden başlayarak uluslararası güvenliğin geleneksel devlet merkezli askeri-siyasi gündemi genişleme baskılarına maruz kalmıştır. Avrupa¹⁷ 1970’lerde ve 1980’lerde ekonomik ve çevresel konuların yükselişi, 1990’larda ise kimlik meseleleri ve uluslararası suçlar konusundaki endişeler, geleneksel güvenlik anlayışının yetersiz kalmasından duyulan rahatsızlığı tetiklemiştir.¹⁸ Fakat geleneksel güvenlik anlayışının sorgulanması esas olarak 1990’larda yoğunluk kazanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılması ve geleneksel güvenlik yaklaşımının üzerine kurulu olduğu iki kutuplu rekabetin ortadan kalkmasıyla, birçok ülkenin güvenlik ve dış politikasını yeniden formüle etmesine paralel olarak, akademik alanda da güvenliğin yeni şartlara uyum sağlayacak şekilde yeniden kavramsallaştırılması yönünde tartışmalar gündeme gelmiştir. Ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, toplumsal güvenlik ve hatta uyuşturucu tehdidi, insan hakları, sivil toplumun özerkliği gibi temalar bu tartışmalar içerisinde yer almıştır. Bunun yanı sıra özellikle feministler tarafından, güvenliğin askeri güç kullanımı vurgusunu azaltacak biçimde yeniden düşünülmesi ve güvenliğin geleneksel formülasyonunun yol açtığı kötü sonuçların farkına varılması gerektiği öne sürülmüştür.¹⁹ Burada belirtmek gerekir ki, güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasında ortak bir gündemin ya da güvenliğin kapsamı konusunda belirlenmiş keskin çizgilerin olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yapılan epistemolojik ve metodolojik tartışmaların da 1990’dan sonra yeniden ivme kazandığı görülmektedir. Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasında bu tartışmaların etkisi de şüphesiz en az politik gelişmeler kadar önem arz etmektedir. Rasyonalist teorilerin hâkim olduğu geleneksel güvenliğin karşısında sosyal inşacı ve postpozitivist teorilerin “çok boyutlu, çok yönlü, çok aktörlü” yaklaşımları güvenliğin yeniden düşünülmesinde belki de en önemli etken olmuştur. Diğer taraftan rasyonalist teoriler ve alternatif yaklaşımlar arasında süren bu tartışmanın henüz bir galibi yoktur. Realist paradigma uluslararası politika ve güvenlik söz konusu olduğunda günümüzde hala geçerliliğini sürdürmektedir. Aynı şekilde alternatif yaklaşımların da özellikle 1990’dan sonra önemli ölçüde gelişme göstermesine

¹⁷ Ibid., s.2.

¹⁸ Barry Buzan, Ole Waever and Jaap De Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998, ss.2-3.

¹⁹ Simon Dalby, “Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse”, **Critical Security Studies**, Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997, ss.3-4.

rağmen genel kabul gördüğünü söylemek güçtür. Hatta kimi yazarlara göre alternatif yaklaşımlar güvenlik kavramını muğlaklaştırmaktadır. Nitekim genişletici ve derinleştirici yaklaşımlara yönelik yapılan eleştirilerin başında güvenliği anlamsızlaştıracak ölçüde bağlamından uzaklaştırılması gelmektedir.²⁰

Toparlamak gerekirse; Soğuk Savaş sonrası dönem güvenlik çalışmaları açısından, gelenekselciler ve genişleticiler-derinleştiriciler arasında, fakat aynı zamanda genişletici-derinleştirici kampın kendi içerisinde yapılan tartışmalarla sürmüştür. Genişletici-derinleştirici yaklaşımlar güvenliğin hangi ölçüde derinleştirileceği, devlet dışındaki hangi referans nesnelere güvenliğe dâhil edileceği, genişlemenin askeri sektör dışında hangi sektörleri içermesi gerektiği, iç ve sınıraşırı tehditlerin hangi ölçüde üzerinde durulması gerektiği gibi bir çok soru üzerinde farklı yanıtlar ileri sürmektedir. Bu alternatif yaklaşımların hepsini birleştiren ortak nokta geleneksel askeri devlet merkezli güvenlik anlayışına karşı tutumlarıdır. Ancak bu yaklaşımlar içinde yapılan tartışmalar neredeyse gelenekselciler ve genişlemeciler arasında yapılan tartışmalar kadar yoğun biçimde geçmektedir. Dolayısıyla 1990'lar ve 2000'ler, her biri genişlemenin ve derinleşmenin farklı bir açısını yansıtan farklı yaklaşımların hızla çoğalmasına sahne olmuştur. Bu yaklaşımları Konstrüktivizm (geleneksel ve eleştirel); İnsan Güvenliği; Post-Kolonyalizm; Eleştirel Güvenlik Çalışmaları; Kopenhag Okulu; Post-Yapısalcılık ve Feminizm şeklinde sıralamak mümkündür.²¹

²⁰ Zerrin Ayşe Öztürk, "Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar", **Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2**, Tayyar Arı (Ed.), Bursa: DORA, 2014, ss. 149-150.

²¹ Buzan and Hansen, op.cit., ss. 187-188.

Tablo 2. Uluslararası Güvenlik Yaklaşımları

Güvenlik yaklaşımı	Referans nesnesi	İçsel/dışsal	Sektörler	Güvenlik siyasetine bakışı	Epistemoloji
Stratejik çalışmalar	Devlet	Başlıca dışsal	Askeri	Realist	Pozitivist
Neo(realizm)	Devlet	Başlıca dışsal	Askeri-Siyasi	Realist	Rasyonalist
Postyapısalcı güvenlik çalışmaları	Kolektif-birey	Her ikisi de	Hepsi	Realizmin değışmesi mümkündür, ancak ütopyacı/idealist değil	Yapısökümcü ve Diskursif
Postkolonyal güvenlik çalışmaları	Devletler ve kolektiviteler	Her ikisi de	Hepsi	Batı üstünlüğünün değışmesi mümkündür ancak zordur	Eleştirel Teori, Yapısökümü, tarihsel sosyoloji
Barış Araştırmaları	Devlet, toplumlar, birey	Her ikisi de	Hepsi (negatif: ağırlıklı olarak askeri)	Dönüşüm mümkündür	Pozitivist (kantitatif yaklaşımdan marksist materyalizme kadar)
İnsan Güvenliği	Birey	Öncelikli olarak içsel	Hepsi	Dönüştürücü	Çoğunlukla deneyselci ya da soft-konstruktivist
Feminist Güvenlik Çalışmaları	Birey, kadın	Her ikisi de	Hepsi	Ağırlıklı olarak dönüştürücü	Kantitatif yaklaşımdan Postyapısalcılığa kadar
Eleştirel Güvenlik Çalışmaları	Birey	Her ikisi de	Hepsi	Dönüştürücü (özgürleşme)	Eleştirel Teori
Kopenhag Okulu	Kolektiviteler	Her ikisi de	Hepsi	Tarafsız	Söz edimi analizi
Geleneksel Konstruktivizm	Devlet	Dışsal	Askeri	Dönüşüm mümkündür	Soft-pozitivist
Eleştirel Konstruktivizm	Kolektiviteler	Çoğunlukla Dışsal	Askeri	Dönüşüm mümkündür	Anlatımsal ve sosyolojik

Kaynak: Buzan & Hansen, op. cit, s. 38.

II. KOPENHAG OKULU

1980'lerin sonu ve 1990'lı yıllarda politik gelişmeler ve disiplin içi epistemolojik tartışmaların ışığında giderek artan alternatif yaklaşımlar, güvenliğin devlet merkezli askeri gündemini yoğun biçimde sorgulamıştır. Bu alternatif yaklaşımlar içerisinde şüphesiz ki Kopenhag Okulu'nun önemli bir yeri bulunmaktadır. Başta Barry Buzan ve Ole Waever olmak üzere Kopenhag Barış Araştırmaları Merkezi'nde (COPRI)²² çalışmalarını yürüten bir grup akademisyenin geliştirdiği kavramsal çerçeveler ve konseptler Kopenhag Okulu olarak anılmaktadır. Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu Güvenikleştirme, Güvenlik Sektörleri ve Güvenlik Kompleksi kavramları güvenlik çalışmaları literatürüne ciddi katkılar sunmuştur.

Dünya siyasetinde güvenliğin nasıl 'işlediğini' bulma arayışı Kopenhag Okulu'nun ana temasını oluşturmaktadır. Okul'un temsilcileri güvenliğin nasıl tanımlanması gerektiği veya kilit aktörlerin dışsal güvenlik dinamiklerine ve krizlere ne şekilde yaklaşması gerektiğini açıklayacak bir kavramsal çerçeve sunmayı amaçlamaz. Daha ziyade Kopenhag Okulu'nun üzerinde durduğu nokta, güvenliğin intersubjektif süreçler sonucunda nasıl anlamlandırıldığı ve oluşturulan bu güvenlik kurgusunun meydana getirdiği siyasi etkilerdir.²³ Ole Waever'ın kavramsallaştırdığı Güvenikleştirme teorisi bu bağlamda Kopenhag Okulu'nu hem geleneksel yaklaşımlardan hem de diğer alternatif yaklaşımlardan ayıran önemli bir noktadır.

Kopenhag Okulu'nu geleneksel güvenlikten ayıran diğer bir husus çok sektörlü güvenlik yaklaşımıdır. Buzan, ilk olarak 1983 yılında kaleme aldığı *People, States and Fear* isimli kitapta insan topluluklarını etkileyen faktörleri askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş sektöre ayırmaktadır. Buzan'a göre güvenliğin doğası genel bir tanıma ulaşmayı güçleştirmektedir. Fakat güvenliğin 'ne hakkında' olduğu bilindiği müddetçe genel geçer bir tanımın olmaması güvenlik çalışmalarının önünde engel teşkil etmeyecektir.²⁴ Bu bağlamda, farklı dinamiklere sahip olan askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik sektörleri, içerisinde güvenliği kurgulayan intersubjektif süreçlerin yer aldığı farklı sahneleri meydana getirmektedir. Bu

²² COPRI 2003 yılında Danimarka Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü'nün (DIIS) bünyesine katılmıştır.

²³ Matt McDonald, "Constructivism", *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams (Ed.), Tylor & Francis (e-Library), 2008, s. 68.

²⁴ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 25th Anniversary, ECPR Press (e-book), 2016, ss. 72-74.

sektörlerin her biri aktörler arasındaki ilişkilerin değişik formlarını ve referans nesneslerinin farklı tanımlarını kapsamaktadır. ‘Kimin için güvenlik’ sorusunun yanıtı da söz konusu güvenlik sektörüne göre değişkenlik göstermektedir.²⁵

Kopenhag Okulu güvenliğin sınırlarını askeri konuların ötesine genişletmenin yanında, güvenlik çalışmalarını devlet-dışı aktörleri içerecek şekilde derinleştirmektedir. Buzan’a göre Kopenhag Okulu kendisini gelenekselcilerin devlet merkezli anlayışının ve Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının bireyi ya da küresel güvenliği ön plana çıkaran yaklaşımlarının orta noktasında konumlandırmaktadır.²⁶ Waever güvenliğin birey ve küresel sistem düzeyindeki dinamiklerden önemli ölçüde etkilendiğini kabul etmekle birlikte bireysel güvenlik ya da küresel güvenlik gibi belirsiz kavramlardan söz etmenin doğru olmayacağını belirtmektedir.²⁷ Kopenhag Okulu’nda güvenlik, bireyler değil fakat bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları insan topluluklarına ilişkindir. Diğer taraftan Kopenhag Okulu’nun ilk çalışmalarında devletin daha merkezi bir konuma sahip olduğunu fakat daha sonra bu yaklaşımın kısmen değiştiğini söylemek mümkündür.

A. GÜVENLİKLEŞTİRME

Güvenlik kavramını bağlamını yitirmeden genişletmenin mümkün olup olmadığı güvenlik çalışmaları açısından önemli bir tartışma konusudur. Güvenliği gereğinden fazla genişletmek neticede her şeyin güvenlik sorunu olmasıyla sonuçlanacaktır. Bu durumda güvenlik kavramı, kavramsal ve analitik tutarlılıktan yoksun ve belirsiz bir hal alacaktır. Dolayısıyla güvenliğin yeniden tanımlanması ve genişletilmesi, aynı şekilde yeni kavramsal araçların geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır.²⁸ Bu noktada Waever’ın geliştirdiği Güvenlikleştirme modeli, söz edimi yaklaşımını güvenlik çalışmalarına taşıyarak, bir konuyu neyin güvenlik meselesi haline getirdiğini açıklamayı amaçlamaktadır. Söz edimi teorisinin yanı sıra geleneksel güvenlik tartışmaları ve Schmitt’in siyasal kavramı Güvenlikleştirme teorisinin üzerine kurulduğu üç ana unsuru meydana getirmektedir.²⁹

²⁵ McDonald, loc. cit.

²⁶ Buzan and Hansen, op. cit., s.213.

²⁷ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”, **On Security (e-book)**, Ronnie D. Lipschutz (Ed.), New York: Columbia University Press, 1998, s.41.

²⁸ Ralf Emmers, “Securitization”, **Contemporary Security Studies**, Alan Collins (Ed.), 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 132.

²⁹ Buzan and Hansen, op. cit., s. 213

Kopenhag Okulu'nda güvenlik objektif ya da subjektif bir durumu ifade etmemektedir. Güvenlik kavramı burada daha çok özel bir söylemsel ve siyasi güce sahip olan ve buna bağlı olarak bazı sonuçlar doğuran bir konsept şeklinde ele alınmaktadır.³⁰ Bunu biraz daha açmak gerekirse; güvenlik, siyaseti var olan kuralların ötesine taşıyan ve meseleyi siyasetin özel bir türü ya da siyaset üstü olarak kurgulayan bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla güvenikleştirmeyi politizasyonun daha aşırı biçimi olarak görmek mümkündür.³¹

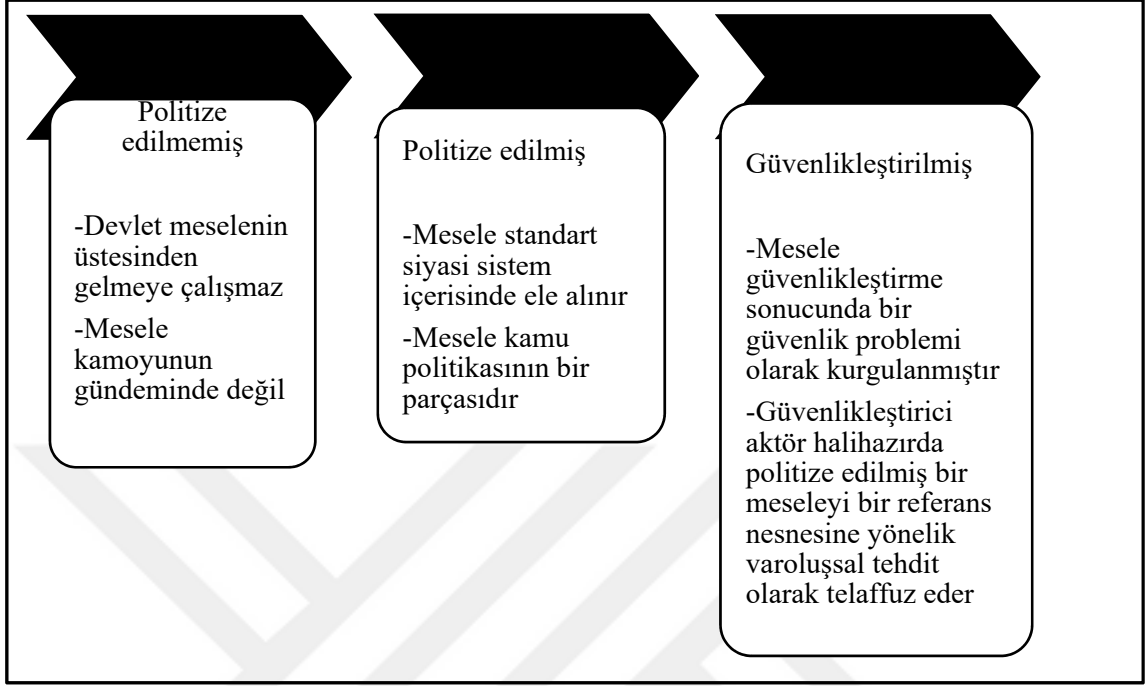
Kopenhag Okulu meselelerin güvenikleştirme sürecini üç aşamalı bir spektrum üzerinde betimlemektedir. Buna göre herhangi bir kamusal mesele siyasileştirilmemiş, siyasileştirilmiş ya da güvenikleştirilmiş biçimde bu spektrum üzerinde yer alabilmektedir. Konunun siyasileştirilmemiş olması, devletin bu konuyu ele almadığını ve meselenin diğer herhangi bir şekilde kamusal bir müzakerenin ya da kararın konusu haline getirilmediğini ifade etmektedir. Bunun aksine konu siyasileştirildiğinde mesele, hükümet kararı ve kaynakların dağıtımı, ya da nadiren başka türden müşterek yönetim mekanizmalarını gerektiren kamu politikasının bir parçası haline gelmektedir. Spektrumun en uç noktasındaki güvenikleştirme söz konusu olduğunda ise meselenin, acil durum önlemlerini ve normal siyasi prosedürün sınırlarını aşan eylemleri meşrulaştıran bir varoluşsal tehdit olarak sunulduğu ve bunun dinleyici kitle tarafından kabul gördüğü anlaşılmalıdır. Şartlara göre bütün konular bu spektrumun herhangi bir noktasında yer alabilmektedir. Pratikte belirli bir meselenin siyasileştirilmesi ya da güvenikleştirilmesi devletten devlete ve hatta zaman içerisinde değişkenlik göstermektedir.³²

³⁰ Ibid., s.214.

³¹ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., s. 23.

³² Ibid., 24.

Tablo 3 Güvenlikleştirme Spektrumu

Kaynak: Emmers, op.cit., s. 133

Waltz'a göre farklı siyasi hedefleri ve farklı stratejileri olan devletlerin nihayetinde ortak arzusu varlığını sürdürmektir.³³ Buzan'a göre ise güvenlik temelde hayatta kalmaya ilişkin olsa da belirli ölçüde var olmanın diğer unsurlarını da içermektedir.³⁴ Hayatta kalma argümanından yola çıkmakla birlikte kimlik gibi var olmanın başka unsurlarını dikkate alması Kopenhag Okulu'nu realist yaklaşımdan önemli ölçüde farklılaştırmaktadır. Bunun yanı sıra realist yaklaşımdan farklı olarak hayatta kalma argümanı, devlet dışındaki referans nesnelere ve askeri sektör dışındaki güvenlik sektörleri bağlamında çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır. Burada varoluşsal tehditler incelenen referans nesnesinin karakteristik özelliklerine bağlı olarak anlam kazanmaktadır. Çünkü var olmanın zaruri vasıfları farklı sektörlerde ve analiz düzeylerinde çeşitlilik göstermekte, buna bağlı olarak varoluşsal tehdidin doğası da farklı biçimlerde şekillenmektedir.³⁵ Haliyle varoluşsal tehditleri belirli standart kalıplar içerisine oturtmak mümkün görünmemektedir.

³³ Kenneth N. Waltz, **Man, the State, and War: A Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press (e-book), 2001, s. 256.

³⁴ Buzan, op. cit., s. 78.

³⁵ Buzan, Waever and Wilde, op. cit., ss. 21-22.

Kopenhag Okulu söz edimini güvenlikleştirme sürecinin başlangıç noktası olarak ele alır. Bu noktada güvenlikleştirici aktör lisanı bir referans nesnesine yönelik varoluşsal bir tehdidin varlığını dile getirmek ve dinleyici kitlesini bu sorunun yakın tehlike oluşturduğuna ikna etmek için kullanır.³⁶ Burada söz konusu sorunun gerçekten varoluşsal bir tehdit olup olmadığı önemli değildir. Önemli olan onun bu şekilde sunulmasıdır. Meselenin gerçekten bir tehdit olup olmadığını belirlemek henüz hiçbir güvenlik teorisinin ortaya koyamadığı objektif bir ölçüyü gerekli kılmaktadır. Kaldı ki böyle bir ölçünün mevcut olması durumunda dahi objektivist yaklaşımın faydalı olacağı şüphelidir. Bunun nedeni farklı aktörlerin belirli bir meseleyi tehdit olarak tanımlama eşliğinin aynı olmamasından ileri gelmektedir.³⁷

Bir meselenin varoluşsal tehdit olarak dile getirilmesi güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi için yeterli değildir. Bu dillendirme süreci güvenlikleştirmenin ilk adımı olan 'güvenlikleştirici hamle'dir. Güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi belirli bir kitle tarafından, kullanılan güvenlik lisanının kabul görmesiyle mümkün olmaktadır. Fakat bu kabulün, medeni ve tahakküm altında olmayan bir müzakerenin sonucu olması şart değildir. Yine de güvenlikleştirme yalnızca dayatmayla mümkün olamayacağından bir nedenin ileri sürülmesi her durumda gereklidir. Bu iki adım gerçekleştiğinde güvenlikleştirici aktör söz konusu varoluşsal tehditle mücadele edebilmek adına normal siyasetin kurallarının ötesine geçen acil durum önlemlerini almak için gerekli meşruiyeti edinmiş olur. Söz konusu acil durum önlemleri gizlilik, ek vergiler, silah altına alma, dokunulmaz haklar üzerine getirilen kısıtlamalar ya da toplumun enerjisini ve kaynaklarını belirli bir işin-görevin tamamlanmasına vakfetmek gibi normal siyasi prosedürün dışında kalan uygulamaları içerebilir. Varoluşsal bir tehdidin varlığı ileri sürüldüğünde ve kullanılan söylem dinleyici kitle nezdinde acil durum önlemlerini meşrulaştırmayı mümkün kılacak bir yankı bulduğunda güvenlikleştirme gerçekleşmiş olur. Kitle nezdinde karşılığı bulunmayan söylem yalnızca güvenlikleştirme hamlesi olarak kalır. Acil durum önlemlerinin hayata geçirilmesi kesin şart olmamakla birlikte başarılı bir güvenlikleştirmenin üç unsurdan oluştuğunu söylemek mümkündür: varoluşsal tehdit, acil durum tedbirleri ve kuralların ötesine geçilmesinin birimler arası

³⁶ Emmers, op.cit., s. 134.

³⁷ Buzan, Waever and Wilde, op. cit., ss. 24-30.

ilişkilere etkisi.³⁸ Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse; tamamlanmış bir güvenikleştirme sürecinin söylemsel boyutunun yanında söylemsel olmayan yönünden de söz edilebilir. Burada söz edimini ve dinleyici kitleyi ikna sürecini (söylemsel boyut), acil durum tedbirlerinin hayata geçirilmesi (söylemsel olmayan boyut) takip etmektedir.³⁹

Kopenhag Okulu'na göre söz ediminin doğrudan 'güvenlik' ifadesini içermesi gerekli değildir. Önemli olan acil durum tedbirlerini gerekli kılan varoluşsal bir tehdidin işaretlenmesi ve bu işaretin kayda değer bir kitle tarafından kabullenilmesidir. Eğer herhangi bir şekilde, önceliğe ve aciliyete sahip varoluşsal bir tehdidin bulunduğu dair argüman, güvenikleştiren aktörü normal bir durumda uyması gereken kurallardan muaf kılabilirse, orada güvenikleştirme söz konusudur. Diğer taraftan belirli türdeki bir tehdit kalıcı ya da yinelenen bir görüntü sergiliyorsa güvenikleştirmenin kurumsallaştığına şahit olmak mümkündür. Örneğin uzun yıllar askeri zorlama ya da işgal gibi tehditleri tecrübe eden devletler bu tehditlerle mücadele edebilmek için daimi bürokrasiler ve askeri kurumlar inşa etmiştir. Güvenikleştirmenin kurumsallaştığı bu gibi durumlarda sürecin tekrar başa dönmesine gerek yoktur. Çoğu ülkede 'savunma'nın aciliyeti daha önceki bir güvenikleştirme sürecinin sonucunda hâlihazırda yerleşmiştir. Dolayısıyla 'savunma' sözü kullanıldığında aynı zamanda üstü kapalı olarak 'güvenlik' ve 'öncelik' ifade edilmektedir.⁴⁰

Kopenhag Okulu'nun söz edimi yaklaşımı güvenlik analizinde farklı rollere sahip birimleri üçe ayırmaktadır. Referans nesnesi güvenliği varoluşsal bir tehdit altında olan ve var olmak için haklı bir talebe sahip birimleri ifade etmektedir. Güvenlik çalışmalarında geleneksel olarak bu birim devlet; daha üstü kapalı biçimdeyse ulustur. Diğer taraftan güvenikleştirme perspektifinden bakıldığında daha fazla birimin referans nesnesi olarak ele alınması mümkündür. Prensipte güvenikleştirici aktörler herhangi bir şeyi referans nesnesi olarak inşa etmeyi deneyebilir. Fakat pratikte bazı türdeki referans nesneleri baz alınarak yapılan güvenikleştirme girişimleri diğerlerine göre daha başarılı olabilmektedir. Güvenikleştirici aktör referans nesnesinin varoluşsal bir tehdit altında olduğunu ilan ederek bir meseleyi güvenikleştiren birimleri ifade etmektedir. Sujeler

³⁸ Ibid., ss. 24-26.

³⁹ Emmers, op.cit., s. 135-136.

⁴⁰ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., ss.25-28.

arasındaki ilişki eşit ya da simetrik olmadığından güvenikleştirmenin başarısı güvenikleştirici aktörün sahip olduğu pozisyona bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir. Yine de hiçbir aktörün güvenikleştirme yeteneği sınırsız değildir. Başka bir deyişle; güvenikleştirme sahasının bir kısım aktörlere avantaj sağlamasına rağmen hiçkimse güvenikleştirme gücünü tümüyle elinde tutmamaktadır. İşlevsel aktör ise referans nesnesi ya da güvenikleştiren aktör olmadığı halde söz konusu sektörün dinamiklerini etkileyen aktörleri ifade etmektedir.⁴¹

B. GÜVENLİK SEKTÖRLERİ

Kopenhag Okulu güvenliği aktörler arasındaki ilişkilerin değişik formlarını ve farklı referans nesnelerini kapsayan sektörlere ayırmaktadır. İlk olarak Barry Buzan'ın 1983 tarihli *People, States and Fear* isimli kitabında sözünü ettiği güvenlik sektörleri, 1998 tarihli Buzan, Waever ve Wilde'ın kaleme aldığı *Security: A New Framework for Analysis* isimli kitapta sistematik biçimde ele alınmıştır. Güvenlik sektörleri fikrinin ortaya çıktığı günden bu yana içeriğinde zaman zaman değişiklikler yapılsa da sektörlerin sayısı ve isimleri sabit kalmıştır. Bu sektörleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Askeri Sektör: Aktörler arasındaki zorlayıcı güç kullanımına ve aktörlerin birbirleriyle savaşma kapasitesine ilişkindir. Uluslararası sistemdeki aktörlerin savunma ve saldırı kapasitelerinin karşılıklı etkileşimi ve bu aktörlerin bir diğer aktörün niyetine dair algıları, askeri güvenlik sektörünün gündemini oluşturan unsurlardır.
- Siyasi Sektör: Otorite, yönetim ve tanıma ilişkileri siyasi sektörü biçimlendirmektedir. Siyasi sektör aynı zamanda yönetim sistemlerinin örgütsel istikrarı ve bunlara meşruiyet sağlayan ideolojilerle ilgilidir.
- Ekonomik Sektör: Ticaret, üretim ve finans ilişkilerini kapsamaktadır. Aktörlerin, refahını ve siyasi gücünü kabul edilebilir seviyede sürdürebilmek adına ihtiyaç duyduğu kaynaklara, paraya ve pazarlara erişim sağlayabilme yeteneğine ilişkindir.
- Toplumsal Sektör: Sosyal ve kültürel ilişkileri içerir. Kolektif kimlik ve bu kimliğin dil, kültür, din, ulusal kimlik ve gelenek gibi unsurlarının

⁴¹ Ibid., s.36.

doğal evriminin kabul edilebilir şartlarda sürdürülebilmesi, toplumsal sektörün alanına girmektedir.

- Çevresel Sektör: İnsan faaliyetleri ve biyosfer arasındaki ilişki çevresel sektörün konusudur. Salgın hastalıklar, bölgesel ve küresel kirlilik, bitkilerin, hayvanların ve insanların kıtalararası yayılımı/hareketi gibi konular çevresel sektörde değerlendirilmektedir.⁴²

Kopenhag Okulu modern toplumu birbirinden belirgin sınırlarla ayrılabilen alt sistemlere ayırmamaktadır. Aynı şekilde güvenlik sektörleri de Kopenhag Okulu'na göre ontolojik statüye sahip farklı sistemleri ya da sektörleri ifade etmemektedir. Kopenhag Okulu'na göre güvenlik sektörleri bir bütün olarak güvenliği farklı yönleriyle analiz etmeyi amaçlayan analitik araçlardır. Kopenhag Okulu prensipte bilginin bir bütün olduğunu kabul etmekle birlikte pratikte iş bölümünün (division of labour) bilimsel çalışma açısından gerekli olduğunu öne sürmektedir. Buzan ve Little'a göre sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin disiplinlere ayrılması bu savı destekler niteliktedir. Uluslararası ilişkilerde sektörel analiz; uluslararası sistemi, faaliyetlerin, birimlerin, etkileşimlerin ve yapıların çeşitli tipleri bağlamında ele almayı ifade etmektedir. "uluslararası ekonomik sistem", "uluslararası politik sistem" ya da "dünya toplumu" gibi terimler de esasında sektörel düşüncüyü işaret etmektedir. Uluslararası ilişkiler literatüründe sektörler yaygın olarak de-facto kabul görmeye başladıkça birlikte üzerinde yeterince tartışılan bir kavram olmamıştır. Bunun sonucu olarak ekonominin, toplumun, tarihin ve siyasetin, sonuçları üzerinde çok fazla düşünmeksizin birbirinden ayrı şekilde ele alınabileceği fikri kanıksanmış durumdadır.⁴³

Güvenlik sektörleri bir bütün olarak güvenliği, ayırt edici etkileşim motiflerini seçerek parçalara ayırmaktadır. Fakat sektörler tek başına var olma vasfına sahip değildir.⁴⁴ Sektörler yalnızca bütünün farklı özelliklerini yansıtan merceklerdir. Bu açıdan fiziksel dünyada bir nesneyi mikroskop, kızılötesi sensörler ya da X-ışını altında incelemekten farklı değildir. Metaforu biraz daha açmak gerekirse; örneğin, çıplak gözle bakıldığında nesnenin şekli ve rengi görünürken kızılötesi cihazlar ısı haritasını, elektron

⁴² Barry Buzan and Richard Little, **International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations**, Oxford: Oxford University Press, 2000, ss.73-74.

⁴³ Ibid., s.72.

⁴⁴ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., s.8.

mikroskobu ise moleküler yapısını gösterecektir. Bu anlamda “mercekler” nesnenin farklı özelliklerini belirginleştirmesine karşın esasında aynı bütünü incelemektedir. Kopenhag Okulu’nun yaklaşımına göre sektörler güvenliği parçalara ayırarak işe koyulsa da süreç mutlaka yeniden birleştirmeye sonuçlanmalıdır. Parçalara ayırma işlemi, yalnızca kolaylaştırma ve berraklık kazandırma amacını taşımaktadır.⁴⁵

1. Askeri Güvenlik Sektörü

Askeri sektör güvenlikleştirme sürecinin en fazla kurumsallaştığı sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan topluluklarının iç ve dış tehditlere karşı tarih boyunca süren mücadelesi dikkate alındığında bu durum çok da şaşırtıcı değildir.⁴⁶ Günümüzde devletler arasındaki savaflara geçmişe oranla çok daha nadir rastlansa da, yakın bir zamana kadar güvenlik kavramı yalnızca askeri güvenlikle bağdaştırılmıştır. Öyle ki; güvenliğin ekonomi, kimlik, çevre gibi başka konuları da içine alan bir kavram olduğunu öne süren çalışmalar ancak 1990’larda sesini duyurmaya başlamıştır. Diğer taraftan geleneksel güvenlik anlayışının yeni dönemde de hala baskın biçimde varlığını devam ettirdiğini belirtmek gerekir. Özellikle çatışmaların arttığı dönemlere paralel bir şekilde realist paradigma ve geleneksel güvenlik yaklaşımı da yükselişe geçmektedir. Geleneksel veya yeni farketmeksizin güvenlik çalışmalarının hemen hepsinde askeri güvenlik hala kilit bir öneme sahiptir.

Kopenhag Okulu’nun çalışmalarında askeri sektör önemli bir yer tutmakla birlikte bazı önemli noktalarda geleneksel güvenlik yaklaşımdan farklılaşmaktadır. Birincisi, Kopenhag Okulu’na göre askeri güvenlik, geleneksel yaklaşımdan farklı olarak, güvenlik çalışmalarında dikkate alınması gereken yegâne sektör değildir. Askeri olmayan tehditler de askeri tehditlere benzer bir mantık çerçevesinde işlemekte (referans nesnesine yönelik varoluşsal tehdit) ve geleneksel askeri-siyasi yaklaşıma paralel etkiler (acil durum önlemleri) doğurmaktadır. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen geniş güvenlik yaklaşımı doğrultusunda devletlerin askeri olanaklarını geleneksel askeri tehditlerin dışında kalan faaliyetleri yürütmek için kullandıklarını gözlemlemek mümkündür. Günümüzde silahlı kuvvetler barışı koruma ve insani müdahale gibi çeşitli faaliyetler içerisinde yer almaktadır. Bu durum aslında askeri sektörün de kendi içerisinde

⁴⁵ Buzan and Little, op.cit., ss. 72-74.

⁴⁶ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., s. 49.

önceki dönemlere kıyasla değişime uğradığını göstermektedir. Dolayısıyla Kopenhag Okulu'nda ve genel olarak yeni güvenlik yaklaşımlarında ifadesini bulan genişletici yaklaşım, askeri güvenlik dışındaki farklı sektörleri gündeme getirmekle kalmamış; aynı zamanda askeri sektör içerisinde de önemli bir anlayış farklılığını ortaya koymuştur.⁴⁷

İkinci olarak, geleneksel güvenlikte askeri güvenlik tamamen devlet merkezliken Kopenhag Okulu'nun odak noktasında insan toplulukları yer almaktadır. Bu yaklaşımın en önemli sonucu; devlet ve toplum (society) güvenliğinin aslında birbirini kapsayan veya diğerini tam anlamıyla karşılayan kavramlar olmadığına ortaya koyulmasında yatmaktadır. Nitekim bir diğerinin yerine kullanılagelen “ulus” ve “devlet” kavramları, ulus devlet söz konusu olsa dahi, aslında birbirinden farklı birimleri işaret etmektedir. Bu noktada Kopenhag Okulu askeri sektörde – ve genel olarak bütün güvenlik sektörlerinde-devlet dışındaki birimlerin, güvenliğin nesnesi haline gelebileceğini ifade etmektedir. Kopenhag Okulu'na göre devlet, sahip olduğu büyük askeri olanaklar ve yönetici elitin hem içeride hem de dışarda güç kullanımı için meşruiyeti elinde bulundurmadaki avantajı nedeniyle hala askeri sektörün en önemli referans nesnesidir. Aynı şekilde devlet içerisindeki yönetici elit de askeri sektörde rol oynayan en önemli güvenikleştirici aktör olmaya devam etmektedir. Fakat Kopenhag Okulu'na göre ulus, din ve hatta kabile gibi insan gruplarını aidiyet çerçevesinde bir araya getiren başka unsurlar da askeri sektörde yer alan referans nesnelere olabilmektedir. Bunlardan her birinin kendi mekanizması içerisinde güvenikleştirici aktörleri de farklılaşmaktadır.⁴⁸

Kopenhag Okulu'nu -genel olarak alternatif yaklaşımları- geleneksel güvenlik yaklaşımından farklı kılan üçüncü nokta; belirli bir nüfusa ya da ulusal hükümete yönelik askeri tehditlerin yalnızca başka ülkelerin silahlı kuvvetlerinden değil, aynı zamanda kendi devletlerinden kaynaklanabileceğini göz önünde bulundurmasıdır. Arjantin, Şili, Yunanistan, Güney Kore, Pakistan ve daha birçok ülke, ulusal hükümetin askeri darbeye devrilmesini ve devamında uzun süreli askeri diktatörlükleri tecrübe etmiştir. Böylesi bir durumda devletlerin güvenliğini sağlamak için askeri kapasitesini maksimize etmesi gerektiğini öne süren realist varsayımlar anlamsız kalmaktadır.⁴⁹

⁴⁷ Columba Peoples and Nick Vaughan-Williams, **Critical Security Studies an Introduction**, New York: Routledge, 2010, s. 80.

⁴⁸ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., ss. 49-50.

⁴⁹ Sheehan, op.cit., s.149.

Dördüncü olarak, sosyal konstrüktivist yaklaşımları ve Kopenhag Okulu'nu geleneksel yaklaşımlardan ayıran bir diğer konu “kimlik” vurgusudur. Gelenekselciler aktörlerin kimlik ve çıkarlarını sabit dışsal unsurlar olarak kabul ederken; konstrüktivist yaklaşımlar bu kavramların algısal ve intersubjektif süreçleri üzerinde durmaktadır. Konstrüktivistlere göre kimlik çıkarların temelini oluşturmaktadır. Aktörler sosyal kontektsten bağımsız sabit çıkarlara sahip olmaktan ziyade; çıkarlarını meseleleri tanımlama sürecinde belirlemektedir. Aynı şekilde aktörler bir nesneye –veya diğer aktörlere- yönelik davranışlarını, o nesnenin kendisi için ifade ettiği anlama göre biçimlendirmektedir. Bu anlamda, örneğin, devletlerin diğer devletlere yönelik davranışları dost-düşman tanımı ekseninde farklılaşabilmektedir. Konstrüktivistlere göre geleneksel yaklaşımın yapısal anarşiden ve güç dengesinden yola çıkan varsayımları bu durumda kimin neden ve kime göre dost veya düşman olarak tanımlandığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin; Amerikan askeri gücü, benzer “yapısal” pozisyonlarına karşın Küba ve Kanada için farklı anlamlar ifade etmektedir. Hakeza İngilterenin sahip olduğu balistik füzeler ABD açısından Sovyet füzeleri gibi tehdit algısı yaratmamaktadır. Bu noktada Wendt, uluslararası sistemde güç dağılımının her zaman için devletlerin hesaplamalarını etkileyebileceğini kabul etmekte; ancak bunun intersubjektif beklenti ve algılamalardan bağımsız olmayacağını altını çizmektedir.⁵⁰

Kopenhag Okulu'na göre askeri sektörde bir meselenin güvenikleştirilmesi, dış tehditler söz konusu olduğunda, aktörlerin sahip olduğu gerçek saldırı ve savunma kapasiteleri ile birbirlerinin savunma ve saldırı imkân-kabiliyet ve niyetlerine yönelik algılamaları arasındaki iki aşamalı etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kopenhag Okulu realist yaklaşımdan farklı olarak tarafların münferit askeri kapasiteleri ile güvenikleştirme arasında kesin bir korelasyon bulunduğu savını reddetmektedir. Biraz daha açıklayıcı olmak gerekirse; geleneksel realist yaklaşıma göre uluslararası sistem, devletlerin iç siyasal sisteminden farklı olarak ast-üst ilişkisinin bulunmadığı anarşik bir yapıya sahiptir. Bu yapıda devletler kendi askeri güvenliklerini kendi çabalarıyla (self-help) sağlamak zorunda kalmakta; fakat bu çabalar aynı zamanda diğer devletlerin güvensizliğine yol açmaktadır. Böylesi bir güvenlik ikilemi içerisinde devletlerin nispi askeri kapasiteleri ön plana çıkmakta ve silahlanma yarışı gibi zincirleme

⁵⁰ Alexander Wendt, “Anarchy Is What States Make Of It: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, Vol.46, No:2, Spring 1992, ss. 396-398.

reaksiyonları beraberinde getirmektedir.⁵¹ Bu noktada Kopenhag Okulu münferit askeri kabiliyetlerin varlığının güvenikleştirme için potansiyel yarattığını kabul etmektedir. Nitekim Kopenhag Okulu'na göre elitler ve halk başka devletlerin silahlı gücünü tehdit olarak görmeye başladıklarında devletler arası ilişkiler klasik askeri güvenlik ikilemini doğurabilir. Fakat Kopenhag Okulu'nu geleneksel yaklaşımdan farklılaştıran nokta; güvenlik dışılaştırmanın farklı askeri kabiliyetlerin varlığında dahi mümkün olabileceğini öne sürmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Kopenhag Okulu'na göre askeri gündem kendine özgü bir mantığa ve teknolojik şartlara sahip olmasına karşın başka etkenlerden yalıtılmış biçimde varlık göstermemektedir. Siyasi ilişkiler devletler arasındaki kapasitelerin karşılıklı etkileşimini derinden etkilemektedir. Aynı durum, devlet ve devlet dışı aktörler karşı karşıya geldiğinde de geçerlidir.⁵² Kopenhag Okulu'na göre devletlerarası düzeyde askeri güvenliğin gündemi, öncelikle, devletlerin güç kullanımı için kendilerini nasıl teçhiz ettikleri ve bu davranışlarının diğer devletler tarafından nasıl yorumlandığı ve yanıt verildiği ile ilgilidir. Devletlerin güçten düştüğü, çetelerin ve ilkel anarşinin hüküm sürdüğü durumlarda, salt olarak aktörlerin silahlı güç kapasitesine dayalı tehdit algısı daha çok ön plana çıkmaktadır.⁵³

Kopenhag Okulu'na göre askeri güvenlik sektörünün gündemini büyük ölçüde devletler belirlemektedir. Pratikte askeri güvenliğin gündemi çoğunlukla hükümetlerin varlığını iç ve dış askeri tehditlere karşı sürdürülebilirlik yeteneği etrafında şekillenmektedir. Burada geleneksel yaklaşımdan farklı olarak iç kaynaklı askeri güvenlik sorunlarının varlığı göz önünde bulundurulmaktadır. Algılanan tehdit içsel olduğunda askeri güvenliğin gündemi öncelikli olarak yönetici elitin kendi vatandaşlarından gelebilecek meydan okumalara karşı iç barışı, toprak bütünlüğünü ve hükümet mekanizmasını muhafaza edebilmesine ilişkindir. Militan ayrılıkçı, devrimci, terörist örgütler ve suç örgütleri bu tür meydan okumaların sık karşılaşılan örnekleridir. Ayrıca bazen hükümetler hâkimiyetlerine ya da yetki alanına yönelik silahsız meydan okumaları da bunlara karşı güç kullanmak için güvenikleştirebilmektedir. Nitekim devleti ya da

⁵¹ Sheehan, op.cit., s. 150.

⁵² Barry Buzan, "The Changing Agenda of Military Security", **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, Hans Günter Brauch, Úrsula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pál Dunay, Navnita Chadha Behera, Béchir Chourou, Patricia Kameri-Mbote and P. H. Liotta (Ed.), New York: Springer, 2008, ss.553-554.

⁵³ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., s. 52.

hükümeti savunmak için, göçmenler ya da rakip ideolojiler gibi askeri olmayan varoluşsal tehditlere karşı askeri güç kullanımını da askeri güvenliğin konusu olabilmektedir.⁵⁴

Kopenhag Okulu'na göre birçok devlet ulusal modelin kusursuz bir tezahürü olmaktan uzak kalmakta, buna yaklaşanlar ise sivil toplumunun bütün unsurlarını tamamıyla bünyesinde birleştirememektedir. Bu durumda askeri güvenlik içerisinde, özellikle uluslar ve kabileler gibi diğer birimler için oldukça geniş bir alan ortaya çıkmaktadır. Günümüz uluslararası sisteminde kabile gibi bazı devlet öncesi referans nesnelere etkinliğini sürdürmektedir. Bunların bir referans nesnesi olarak askeri güvenlikte nasıl rol oynadıkları Afganistan ve Somali'de yaşanan iç savaşlarda gözlemlenebilir. Krallar, prensler, imparatorluklar ve şehir devletleri günümüzde büyük ölçüde ortadan kalkmış ya da referans nesnesi olmaktan çıkmış olsa da, Kuveyt ve Suudi Arabistan'da olduğu gibi bazı kraliyet aileleri hala belirli bir otonomiye muhafaza eden referans nesnelere varlıklarını sürdürmektedir. Bunların dışında, dini inanışlar da potansiyel olarak askeri güvenliğin konusu olabilmektedir. Ancak bazı durumlarda dini bir referans nesnesi olarak ayırt etmek güçleşmektedir. Çünkü günümüzde dini inanış, çoğu kez, İran ve İsrail'de olduğu gibi devletle ya da Sırbistan ve Hırvatistan'da olduğu gibi ulusla iç içe geçmiş durumda karşımıza çıkmaktadır. Son olarak; güç dengesi, bazı türde silahların yayılmasının önlenmesi (nükleer, biyolojik vs.), uluslararası hukuk, insan hakları, kolektif güvenlik, uluslararası istikrar gibi soyut prensipler de askeri güvenlikte referans nesnesi olarak rol oynayabilmektedir. Bunları doğrudan devlet güvenliğiyle ilişkilendirmek mümkün olsa da güvenlikleştirme söz konusu prensip bağlamında gerçekleştiğini not etmek gerekir.⁵⁵

Referans nesnesi devlet olduğunda, hangi devlet temsilcilerinin devlet adına güvenliği konuşabileceği genellikle açık kurallarla belirlenmiştir. Ancak söz konusu ulus gibi daha az kurumsallaşmış birimler olduğunda kurallar daha az belirgindir. Bu durumda güvenliği dile getirme girişiminin meşruiyeti, bu girişimin aldığı desteğin boyutu ile doğru orantılıdır. Durum böyle olmakla birlikte devlet içerisinde de her zaman tek sesli bir uyum olacağını varsaymak doğru olmayacaktır. Demokrasilerde, baskı grupları ve aydınlar da dâhil olmak üzere birçok ses güvenlikleştirme sürecinde yer alabilmektedir.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid, ss.52-55.

ABD'nin Vietnam Savaşı'nı sonlandırmasında savaş karşıtlarının etkisi bunun bir örneğidir. Devletler kimi zaman, Japonya'nın 1930'larda Mançurya'da tecrübe ettiği gibi, kendi silahlı kuvvetleri üzerindeki denetimi yitirebilmektedir. İstihbarat servisleri de kimi zaman, büyük resme sahip olduğundan, kendini ulusal güvenliğin gerçek koruyucusu olarak görebilir ve kendi güvenlik politikalarını izleyebilir (ancak bunu nadiren dile getirir). Askeri güvenlik sektöründe devlet dışında referans nesnesi olarak yer alan birçok birim hem devlet olmaya taliptir hem de organize bir politik hiyerarşiye sahiptir. Dolayısıyla, örgüt adına kimlerin konuşabileceği tıpkı devlette olduğu gibi nispeten açık kurullarla belirlenmiştir. Mafyalar, çeteler, klanlar, kabileler, isyancı ya da ayrılıkçı hareketler genellikle açıkça tanımlanmış otoriter liderliğe sahiptir. Askeri güvenlik oldukça organize ve iyi teçhiz edilmiş bir kolektif tepki gerektirdiğinden, kimin meşru güvenleştirici aktör olduğuna yönelik belirsizliğe diğer sektörlerle oranla daha az rastlanmaktadır.⁵⁶

2. Çevresel Güvenlik Sektörü

Çevresel güvenlik alternatif yaklaşımların yükselişe geçtiği dönemde güvenliğin hem genişletilmesini hem de derinleştirilmesini temsil eden başlıca konulardan birisi olmuştur. Bilhassa 1980'lerle birlikte çevresel bozulmuş ve doğal kaynakların yetersizliği siyasi ve akademik mecrada ve medyada güvenlik bağlamına dâhil edilmeye başlamıştır.⁵⁷ Fakat bunun da öncesinde 1960'lardan başlayarak sanayileşmiş ülkelerde çevresel meselelere yönelik bir farkındalığın geliştiği görülmüştür. Akademisyenlerin çevresel konulara ilgisinin arttığı bu döneme eşzamanlı olarak çevresel hükümet-dışı organizasyonların sayısı da ciddi ölçüde artışa geçmiştir. World Wildlife Fund (1961), Friends of the Earth (1969) ve Greenpeace (1971) gibi günümüzde herkesçe bilinen uluslararası hükümet-dışı örgütlerin temelleri bu yıllarda atılmıştır. 1970'ler ise çevresel meselelerin tartışıldığı uluslararası zirvelerin ve çevresel konuları düzenleyen uluslararası anlaşmaların yaygınlaşmasına sahne olmuştur. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'nin rakamlarına göre günümüzde çok büyük çoğunluğu 1972'den sonra imzalanan –UNEP'in kuruluş tarihi de 1972'dir- 500'den fazla çok taraflı çevre anlaşması bulunmaktadır. Her ne kadar uluslararası siyasi düzlemdeki iniş çıkışlardan fazlaca etkilenen bir mesele olsa da, çevre, bu yıllardan günümüze giderek artan bir

⁵⁶ Ibid, ss.55-56.

⁵⁷ Peoples and Vaughan-Williams, op.cit., s.91.

farkındalıkla gündemde kalmaya devam etmiştir. Soğuk Savaşın sonlarına doğru hem devletlerin güvenlik politikaları hem de güvenlik çalışmaları köklü bir değişim rüzgarının etkisi altına girmiş; güvenliğin yeniden kavramsallaştırıldığı bu dönemde çevre konusu güvenlik çalışmalarında net bir konum edinmiştir.⁵⁸ Çevreyi güvenlik konsepti içerisinde değerlendirilebilecek yeni bir sektör olarak tanıyan Kopenhag Okulu, şüphesiz ki bu konuda öncü rol oynayan yaklaşımlardan birisi olmuştur.

Çevrenin güvenlik çalışmalarında edindiği yeni konumuna karşın, hem güvenlik yaklaşımlarındaki hem de genel anlamda çevre konularının ele alınışındaki farklı tutumlar nedeniyle ortak bir zeminin oluşması mümkün olmamıştır. Literatürde insanlığın çevreye olumsuz etkisi üzerinde duran ve doğal çevreyi bir referans nesnesi olarak ele alan yaklaşımın yanında, çevrenin insan ve insan yapısı kurumlar üzerindeki etkisini önceleyen çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu noktada bir diğer tartışma konusu çevrenin hangi ölçekte ele alınacağına ilişkindir. Kimi yaklaşımlar çevreyi bir bütün olarak ele alırken kimileri bölgesel, ulusal ve yerel ölçeklerle sınırlandırmaktadır.

Tablo 4. Çevresel güvenlikte anahtar yaklaşımlar

İsim	Referans nesnesi	Başlıca tehdit kaynağı	Ölçek
Ekolojik güvenlik	Doğal çevre	Beşeri faaliyetler	Ekosistemler
Ortak güvenlik	Ulus devlet	Çevresel değişim	Küresel/bölgesel
Çevresel şiddet	Ulus devlet	Savaşlar	Ulusal
Ulusal güvenlik	Ulus devlet	Çevresel değişim	Ulusal
Greening Defense	Silahlı kuvvetler	Yeşil/barış grupları	Örgütsel
İnsan güvenliği	Bireyler	Çevresel değişim	Yerel

Kaynak: Jon Barnett, “Environmental Security”, **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.) Oxford: Oxford University Press, 2013.

Kopenhag Okulu çevresel güvenlik sektörünün referans nesnesi olarak çevre ve medeniyet üzerinde durmaktadır. Burada sözü edilen medeniyet, insan topluluklarının elde ettiği bütün medeniyet düzeylerini kapsamaktadır. Bu açıdan elit ya da orta sınıf, Amazon yerlileri veya Batı medeniyeti fark etmeyecektir. Önemli olan, mevcut

⁵⁸ Jon Barnett, “Environmental Security”, **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.), Oxford: Oxford University Press, 2013, ss. 191-194.

medeniyet seviyesinin devamı ve gelişimi için hayati öneme sahip olan ekosistemlerin sürdürülebilirliğine dair duyulan endişedir. Dolayısıyla çevresel sektörde, çevresel hareketin iki farklı kanadını temsil eden iki ayrı referans nesnesinden söz etmek mümkündür: (1) çevrenin kendisi, (2) uygarlık-çevre bağlantısı. Aslında her iki yaklaşım da insan medeniyeti ve çevre arasında dinamik ve karşılıklı bir ilişki bulunduğu konusunda hemfikirdir. Zira çevresel şartlar insanlığı ve insan yapısı diğer her şeyi etkilediği kadar, insanlık da çevreyi değiştirmektedir. Ancak mevcut durumda her iki yaklaşımın da koalisyon içinde görünmesine rağmen bu koalisyonun tamamen uyumlu olmadığını da belirtmek gerekir. Örneğin nesli tükenmekte olan türlerin korunması söz konusu olduğunda insan medeniyetini önceleyen yaklaşım ile çevreyi kendi başına bir referans nesnesi olarak kabul eden görüşün öncelikleri ters düşmektedir.⁵⁹

Kopenhag Okulu'na göre çevresel sektörün en çok dikkat çeken özelliklerinden bir tanesi, gündeminin bilimsel ve siyasi olmak üzere iki farklı kaynaktan beslenmesidir. Bilimsel ve siyasi gündem bazı durumlarda kesişmekte ve aynı zamanda birbirini şekillendirmektedir. Buna karşın, bilimsel gündem, genellikle bilimsel (ağırlıklı olarak doğa bilimleri) ve hükümet dışı faaliyetlerde yer almaktadır. Dolayısıyla siyasetin merkezinin dışında bilim insanları ve araştırma enstitüleri tarafından inşa edilmektedir. Bilimsel gündem, insanlığın gelişimine engel oluşturan ya da oluşturması muhtemel çevresel sorunları ele almaktadır. Siyasi gündem ise temelde hükümetle ilişkilidir. Toplumsal karar verme süreçlerinden ve çevresel endişelerin üstesinden gelmeye yönelik kamu politikalarından oluşur. Sonuçta bilimsel gündem güvenlikleştirme hamlelerine dayanak oluştururken, siyasi gündem politizasyonun ve güvenlikleştirmenin tüm aşamalarını yansıtabilir. Bilimsel gündemdeki konulara dair kamusal farkındalık (bilimsel gündemin politikacılar, seçmenler ve basın tarafından tanınması), bu sorunların çözümüne ilişkin siyasi sorumluluğun kabulü, uluslararası işbirliği ve kurumsallaşmada yaşanan sorunlar, tek taraflı ulusal girişimlerin verimliliği, maliyet-fayda dağılımı gibi parametreler siyasi gündemi biçimlendirmektedir.⁶⁰

Bilimsel gündem de esasında tıpkı siyasi gündem gibi sosyal bir yapı olmasına rağmen siyasi gündemden farklıdır. Bilimsel gündem güvenlikleştirme ve

⁵⁹ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., ss.75-76.

⁶⁰ Ibid, ss.71-72.

güvenlikdışlaştırma girişimleri için tehdidin güvenilir bir değerlendirmesini sunarken, siyasi gündem toplumsal boyutta bu girişimlere yönelik ilginin şekillenmesi ve sorunların üstesinden gelebilmek için kolektif araçların tahsisiyle ilgilenir. Bu ayrıma dair bir örnek vermek gerekirse; bir bir uzman ya da bir grup bilim insanı, ozon tabakasındaki incelmelerin geniş çapta cilt kanserine neden olabileceğini söylediğinde, bir politikacının ya da halktan birinin bu bilgiyi sorgulamak için bir nedeni yoktur. Yine aynı şekilde, birkaç yıl sonra araştırmalar daha önce varılan sonuçların aksi yönünde bulgular ortaya çıkardığında, bireyin elinde yeni sonuçların peşinden gitmek ya da reddetmek dışında seçenek yoktur. Halk uzmanlara güvenmek ya da güvenmemek dışında seçeneği olmadığından politik seçimlerini de sezgisel olarak yapmaktadır. Bu durum sektörlerin hepsi için geçerli olmakla birlikte, bilimsel tezlerin çevresel güvenlik tartışmalarına etkisi sıradışı niteliktedir.⁶¹

Konuların çeşitliliği çevresel sektörü oldukça karmaşık bir hale getirmektedir. Bu durum güvenlik yaklaşımlarının çeşitliliği ve çevresel konuların genişliği kadar, meselenin salt olarak çevreyle kısıtlı kalmamasıyla da ilişkilidir (siyasi, ekonomik boyut vd.). Örneğin savaşların doğal çevre üzerindeki olumsuz etkisi kadar çevresel kaynakların yetersizliğinin devletler arası çatışmalardaki⁶² rolü de; keza, çevresel bozulunun zorunlu göçler üzerindeki etkisi kadar⁶³ zorunlu göçlerin çevre üzerindeki etkisi⁶⁴ de çevresel güvenliğin bir parçasıdır. Dolayısıyla çevrenin hangi bağlamda ele alındığıyla ilişkili olarak gündeme taşınan çevresel sorunlar da değişmekte ve çeşitlenmektedir. Buzan ve Weaver genel olarak çevresel gündemde yer alan sorunları şu şekilde sıralamaktadır:

- Ekosistemlerin Bozulması: İklim değişimi, biyoçeşitliliğin yitirilmesi, çölleşme ve erozyonun diğer biçimleri, ozon tabakasının incilmesi ve kirliliğin çeşitli biçimlerini içerir.
- Enerji Sorunları: Yakacak odun, petrol, kömür gibi doğal kaynakların tükenmesi, özellikle nükleer enerji, petrol taşımacılığı ve kimya

⁶¹ Ibid.

⁶² Nina Graeger, “Environmental Security?”, **Journal of Peace Research**, Vol. 33, No: 1 (Feb., 1996), ss. 110. Ayrıca bkz. Thomas Homer-Dixon, ‘Environmental Scarcities and Violent Conflict’, **International Security**, Vol. 19, No: 1, 1994, ss.5–40.

⁶³ Bkz. Jodi L. Jacobson, “Environmental Refugees: a Yardstick of Habitability”, **Worldwatch Paper**, No: 86, Washington DC: Worldwatch Institute, 1988.

⁶⁴ Bkz. Richard Black, “Forced Migration and Environmental Change: The Impact of Refugees on Host Environments”, **Journal of Environmental Management**, Vol. 42, 1994, ss. 261-277.

endüstrisinde meydana gelebilecek insan kaynaklı felaketler ve kirlilik, enerji kıtlığı ve enerjinin eşitsiz dağılımı gibi sorunları kapsar.

- Nüfus Sorunları: Nüfus artışı ve dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde tüketim, salgın hastalıklar ve kötü sağlık koşulları, okur-yazarlık oranlarının düşmesi, kontrolsüz kentleşme de dâhil olmak üzere siyasi ve toplumsal olarak kontrol edilemeyen göçleri içerir.
- Gıda Sorunları: Yoksulluk, açlık, aşırı tüketim ve bunlardan kaynaklanan hastalıklar, verimli toprakların ve su kaynaklarının yitirilmesi, salgın hastalıklar ve kötü sağlık koşulları, gıda kıtlığı ve eşitsiz dağılımı gibi sorunları içerir.
- Ekonomik Sorunlar: Sürdürülebilirliği olmayan üretim tarzının muhafaza edilmesi, büyüme kaynaklı toplumsal istikrarsızlık, yapısal asimetri ve eşitsizlik gibi sorunları kapsar.
- Sivil Kargaşa: Savaş ve şiddet kaynaklı çevresel hasar ve çevresel bozulma gibi sorunları ifade eder.⁶⁵

Çevresel sektör çoğu zaman aktörler arasında yoğun ihtilaflara sahne olmaktadır. Nitekim çevresel sektörde güvenikleştiren aktörlerin yanı sıra güvenikleştirme hamlelerine karşı koyan ya da tehdiye öncelik verme girişimlerini gözardı eden aktörler bulunmaktadır. Şüphesiz ki aynı durum barış hareketlerinin devletin güvenikleştirme girişimini tehdidin geçerliliğini reddederek boşa çıkarmaya çalıştığı askeri sektörde de gözlemlenebilmektedir. Ancak meselelerin güvenlik statüsünün yeni yeni tanınmaya başladığı çevresel sektör, henüz toplumsal bir birikime de sahip olmadığından bu tür karşı koymalara daha duyarlıdır. Kopenhag Okulu bu durum göz önünde bulundurularak çevresel sektörde yer alan aktörleri *öncü aktörler*, *veto aktörleri* ve *veto koalisyonları* şeklinde üçe ayırmaktadır. Öncü aktörler belirli vakalarda çevresel sorunun çözümünde uluslararası tedbirlere güçlü bir bağlılık gösterir. Bu aktörler devlet olabilir. Avustralya'nın Antartika rejiminin oluşumundaki öncülüğü bunun bir örneğidir. Aynı şekilde İsveç ve Norveç, sınır aşan hava kirliliği konusundaki uluslararası faaliyetlere öncülük etmiştir. Mevzubahis bilimsel gündem olduğunda öncü aktör devletten ziyade, geniş bir yelpazedeki çevresel konuların aciliyetini araştıran, gündemi inşa eden ve bu

⁶⁵ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., ss.74-75.

gündemi basına ve siyasi elitlere tebliğ eden küresel vasıfta bir epistemik topluluktur. Siyasi gündemde ise öncü aktörler; Greenpeace ve World Life Fund gibi aktivistler ve lobi faaliyetleri yapan hükümet dışı örgütler olabilmektedir. Veto aktörleri de benzer şekilde endüstri ve tarım lobileri gibi hükümet dışı örgütler biçiminde ortaya çıkabilmekle beraber başlıca veto aktörleri firmalar ve devletlerdir. Burada devletlerin veto gücü, kanunen egemenlik haklarına sahip olmayan firmalardan açıkça üstündür. Yine de firmalar, teknolojik bilgi üzerindeki tekeli (veya yarı-tekeli) sayesinde ya da etkili lobicilik faaliyetleriyle devletleri kendi pozisyonuna çekerek veto gücüne sahip olabilmektedir. Öncü ve veto pozisyonları konuya göre değişim gösterme eğilimindedir. Aktörler pozisyonlarını stratejik olarak belirlemektedir.⁶⁶

3. Ekonomik Güvenlik Sektörü

Ekonomik güvenlik son derece tartışmalı ve politikleştirilmiş bir sektördür. Buzan'a göre ekonomik güvenlik fikri, anarşinin siyasi yapısı ve pazarın ekonomik yapısı arasındaki ilişkinin doğası hakkındaki uluslararası politik ekonomi tartışmalarının göbeğinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu konudaki farklı görüşler devletin, toplumun ya da pazarın hangisine öncelik verileceğine ve özel ekonomik aktörlerin kendi güvenlik iddialarına sahip olup olamayacağına dair farklı bakış açılarını yansıtmaktadır.⁶⁷

Merkantilistler ve neomerkantilistler devletin, hem zenginliğin üretildiği toplumsal ve siyasal amaçları bir bütün halinde topladığından, hem de firmaların ve pazarın faaliyet gösterebilmesi için gerekli güvenliği sağladığından yola çıkarak siyasete öncelik vermektedir. Merkantilizm ekonomik güvenliği ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve ticareti zenginliğin kaynağı olarak değerlendirmektedir. Bütün devletlerin eşzamanlı olarak ticaret fazlası vermesi mümkün olmadığından, merkantilistler ekonomik başarıyı sıfır toplamı olarak görülmeye yatkındır. Bu anlamda merkantilizm korumacı, devlet merkezli ve realist bakış açısını temsil etmektedir. Buna karşılık *Liberaller* ise pazarın mümkün olduğunca devlet müdahalesinden uzakta faaliyet göstermesi gerektiğini öne sürerek ekonomiye öncelik vermektedir. Bununla birlikte liberalizmde devlet, hukukun ve siyasi-askeri güvenliğin temini ve pazarın toplumsal ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda destekleyici rolüyle önemli bir

⁶⁶ Ibid., ss.77-79.

⁶⁷ Buzan, *People, States and Fear...*, op.cit., s.388-403.

konuma sahiptir. Liberalizme göre ekonomik güvenliğin başlıca amacı ulusal ekonomiler arasında faktör hareketliliğini sağlayan kuralları geliştirmektir. Liberaller ekonomik verimliliğe önem vermekte ve ekonomik ilişkileri pozitif toplamı karşılıklı kazanç yaklaşımıyla değerlendirmektedir. *Sosyalistler* ise ekonominin bütün toplumsal yapının temelinde yattığını; devletin ise bu mantığın dışına çıkabilme kabiliyetinden dolayı görevinin ekonomiyi adalet ve eşitlikçilik gibi toplumsal ve siyasi amaçlar doğrultusunda yönlendirmek olduğunu iddia etmektedir. Sosyalist perspektiften devletin görevi güçlünün karşısında güçsüzü ve dışarıya karşı “ulusal” ekonomiyi korumaktır.⁶⁸

Buzan ve Weaver’a göre; geniş bir açıdan bakıldığında sosyalist ve merkantilistlerin her ikisi de, neticede başka amaçları olmasına rağmen, ekonomi yerine devlete öncelik veren ekonomik milliyetçiliğin türleri olarak görülebilir. Sosyalist olduğunu iddia eden devletlerin çoğu, özellikle de toplumsal dönüşüm projesi için katı ekonomik kontrolün yürürlükte olduğu komünist hükümetlerin yönetimindeki devletler, ekonomik milliyetçi politikalar izlemiştir. Soğuk Savaş sonunda batının ezici galibiyeti, ideolojik bakımdan sosyalist unsurları marjinalize etmiş ve zayıflatmıştır. Ancak yine de ekonomik milliyetçi unsurları tamamen ortadan kaldırdığını söylemek doğru olmayacaktır. Liberalizmin galibiyeti her ne kadar ideolojik tartışmaların çoğunu arka plana itse de pratikte ekonomik milliyetçilik hala mevcuttur. Nitekim ekonomik milliyetçilik; liberal pozisyon içerisindeki, devletin rolünün sınırlarına ve pazarın, ulusal ve bireysel güvenliğe göre ne kadar baskın olacağına ilişkin belirsizlik nedeniyle siyasi alan bulmaya devam etmektedir. Diğer taraftan ticaret, liberaller ve korumacılar arasında şiddetli tartışmalara neden olmaya devam etse de üretim ve finans giderek artan biçimde küresel ulusaşırı karakterini geliştirmektedir. Günümüzde, ekonomik güvenlik büyük ölçüde liberal gündemin hâkimiyetinde ve bu gündemi ticaret, üretim ve finans alanlarında uygulama girişimlerinin sonuçlarıyla şekillenmektedir.⁶⁹

Soğuk Savaş’ın ardından liberalizmin küresel ölçekte artan etkisi ve hızlanan globalizasyon süreci ekonomik güvenliğin gündemini belirleyen en önemli faktör olmuştur. Bununla birlikte ekonomik güvenliğin gündemi liberal kaygıların ötesinde

⁶⁸ Czeslaw Mesjasz, “Economic Security”, **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, Hans Günter Brauch, Úrsula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pál Dunay, Navnita Chadha Behera, Béchir Chourou, Patricia Kameri-Mbote, P. H. Liotta (Ed.), New York: Springer, 2008, s.571.

⁶⁹ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., ss.96-97.

neoliberalizmin ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarına dair endişelerle de şekillenmiştir. Nitekim liberaller küreselleşmenin faydalarını ön plana çıkarırken; küreselleşmenin hem devletler arasında hem de ulusal ölçekte yarattığı eşitsizlik sıklıkla eleştirilerin hedefi olmaktadır. Örneğin küreselleşmenin mevcut safhasına hâkim olan neoliberalizmin serbest pazar ve sınırlı devlet müdahalesine dayanan anlayışının gelişmiş kapitalist ekonomilerin lehine sonuçlar doğururken gelişmekte olan ülkeleri dezavantajlı konuma itmesi bu eleştirilerin başında gelmektedir.⁷⁰ Kimi yazarlara göre ise neoliberalizm ulusal ölçekte demokrasiyi ve siyasi özgürlüğü baltalamakta; uluslararası ölçekte ise devletlerin egemenliğini kısıtlamaktadır. Zira yabancı bankalar, yabancı ekonomiler, ticaret antlaşmaları, demokratik olmayan uluslararası kurumlar ve bunun gibi diğer faktörler devletlerin siyasi kararları üzerinde uzaktan kontrol gücüne sahip olmaktadır.⁷¹

Buzan, Weaver ve De Wilde'a göre küresel pazarın giderek artan entegrasyonu ve liberalizasyonu iki önemli sonucu beraberinde getirmektedir. Birincisi; bu durum, ulusal ekonomileri küresel pazardaki diğer üreticilerle rekabete ve her zamankinden daha güçlü olan uluslararası şirketlere ve mali piyasalara daha açık hale getirmiştir. Küresel pazarın işsizliğe ve endüstrisizleşmeye neden olan etkileri, bu konuda dezavantajlı olan aktörler tarafından devletin refahına ve egemenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır. İkincisi; bu gelişmeler, açık küresel ticarete ve finansal sisteme uyum sağlayan bütün ulusal ekonomileri, sistemin aksamadan çalışmasına ve istikrarının devamına bağımlı hale getirmiştir. Dünya genelinde ticari malların ve sermayenin akışını bozabilecek sistemik krizlerin yaşanması ihtimali, söz konusu ulusal ekonomilerin tamamını tehdit etmektedir.⁷²

Bu koşullar ışığında çeşitlenen ekonomik güvenlik meselelerini Buzan, Weaver ve De Wilde şu şekilde sıralamaktadır:

⁷⁰ Nana K. Poku and Jacqueline Therkelsen, "Globalization, Development, and Security", **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.) Oxford: Oxford University Press, 2013, ss. 223-228.

⁷¹ Jason Hickel, "Neoliberalism and The End of Democracy", **The Handbook of Neoliberalism**, Simon Springer, Kean Birch and Julie MacLeavy (Ed.), New York: Springer, 2016, s. 142.

⁷² Buzan, Waever and Wilde, loc.cit.

1. Devletlerin küresel pazarda bağımsız askeri üretimini sürdürebilme kapasitesi, ya da daha genel olarak devletin askeri mobilizasyonu ve ekonomi ilişkisi
2. Küresel pazarda (özellikle petrol) ekonomik bağımlılıkların siyasi amaçlarla istismar edilmesi ihtimali, ya da daha genel bir ifadeyle; devletler verimsiz kendine yeterliliğin yerine verimli ancak güvensiz dış tedariki tercih ettiğinde ortaya çıkan güvenlik sorunları
3. Küresel pazarın kazananlardan daha çok kaybedenler yaratacağı ve var olan eşitsizliği artıracacağı korkusu (ekonomik skalada en üstte yer alan ABD'nin hegemonik gücünü yitirme korkusu, daha aşağıda yer alan gelişmekte olan ülkelerin sömürülme korkusu, borç krizleri, marjinalizasyon ve içerde yaşanan kalıcı işsizlik ve artan toplumsal kutuplaşma)
4. Kapitalizmin karanlık yüzüne ve yasadışı ticarete (özellikle yasadışı örgütleri güçlendiren uyuşturucu ve hafif silahlar) dair korkular; belirli türde silah teknolojilerinin ticaretine dair endişeler (özellikle kitle imha silahları); endüstrileşmenin ve kitlesel tüketimin doğada yarattığı baskı
5. Zayıflayan siyasi yönetimler, artan korumacı tepkiler ve global finansal sistemdeki yapısal istikrarsızlık nedeniyle uluslararası ekonomide yaşanabilecek bir krize yönelik endişeler⁷³

Ekonomik sektör referans nesnelere bakımından oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir. Sınıf aracılığıyla bireyler, devletler ya da küresel pazarın soyut ve kompleks sistemi referans nesnesi olabilmektedir. Bu nesnelere çoğu kez birbiriyle kesişmektedir. Küresel ekonomiye yönelik endişeler doğrudan güvenleştirilebileceği gibi, aynı zamanda ulusal ekonomiler veya ulusal ekonomiler içerisindeki gruplar (örneğin işten çıkarılan işçiler) bağlamında güvenleştirilebilmektedir. Ekonomik sektördeki en belirgin birim olan firmaların referans nesnesi olma iddiası ise görece olarak zayıftır. Liberal perspektifte firmalar, özünde kazanç organizasyonlarıdır. Firmalar uzun ömürlü olabilir ve çok fazla büyüyebilir; ancak en eski ve en büyük firmalar dahi verimliliğini kaybettiğinde, ürünlerine veya hizmetlerine talep kesildiğinde tasfiye edilir ve yerini yeni firmalara bırakır. Endüstriye yön veren büyük firmalar kapandığında sarsıntıya yol açsa da, bu

⁷³ Ibid., s.98.

durum tuhaf veya yanlış olarak yorumlanmaz. Bununla birlikte bir firmanın kapanmasının bireylere ve kentlere doğrudan etkileri olması durumunda, bireyler, sendikalar, şehir yönetimleri ve ulusal hükümetin yerel temsilcileri konuyu güvenikleştirerek şirketi kurtarmayı deneyebilir. Ulusal düzeyde ise firmanın güvenikleştirilmesi; hükümetin, firmanın ülke endüstrisindeki yerine ilişkin tutumuna bağlıdır. Bunların dışında hükümetlerarası organizasyonlar (En çok gözetilen ulus kaydı [MFN] gibi rejimler; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi antlaşmalar; Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası, Avrupa Birliği (AB) gibi kalıcı uluslararası örgütler), ya da açık ticarete ve mali düzenlemelere ilişkin daha soyut kurallar ve normların tümü referans nesnesi olabilir. Bunlar genellikle hükümetlerarası organizasyonların resmi yetkilileri, hükümet temsilcileri, ya da bu organizasyonların sürdürülmesinden menfaat sağlayan endüstri ve sermaye temsilcileri tarafından güvenikleştirilir.⁷⁴

4. Toplumsal Güvenlik Sektörü

Ulusal güvenlik, güvenlik çalışmalarının her alanında yerleşmiş kilit bir kavramdır. Buna karşın güvenlik çalışmaları içerisinde bir referans birimi olarak ulusa aynı ölçüde yer verilmemiştir.⁷⁵ Nitekim diğer devletlerden gelebilecek askeri tehditleri odak noktasına alan geleneksel güvenliğin gündemi, devletin içindeki başta toplum (society) olmak üzere kültürel, psikolojik ve diğer içsel unsurları göz ardı etmiştir. Geleneksel yaklaşımda devletler özdeş yapılar olarak görülmüş, güvenlik problemleri de anarşi, güç dengesi, güvenlik ikilemi gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun da ötesinde geleneksel yaklaşımda devletin güvenliği devletin içinde yer alan bütün unsurların güvenliği olarak anlaşılmıştır. Bu anlamda geleneksel güvenlikte ulusal güvenlik kavramı devlet güvenliğinden farklı görülmemiştir.

Gelenekselcilerin ulusal güvenliği yalnızca devlet güvenliğinin bir uzantısı olarak gören yaklaşımı, uluslararası sistemin ulus devletlerden oluşan bir yapı olmasının yanında ulus devletlerin ideal anlamda sosyal, kültürel ve siyasi sınırların örtüştüğü birimler olarak anlaşılmasının mantıklı bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁶ Ancak gerçekte

⁷⁴ Ibid., ss.100-103.

⁷⁵ Ibid., s. 119.

⁷⁶ Tobias Theiler, "Societal Security", **The Routledge Handbook of Security Studies**, Myriam Dunn Cavelty and Victor Mauer (Ed.), New York: Rotledge, 2010, s. 106.

devletlerin sınırlarıyla ve toplumsal sınırlar nadiren birbiriyle örtüşmektedir. Bunun yanı sıra Kopenhag Okulu'na göre devlet ve toplum -bir ulus devlet söz konusu olsa dahi- esasında farklı birimlerdir. Çünkü devlet ve toplumun her ikisi de temelde kendisine özgü bir mantığa sahiptir. Devlet durağan sınırlara ve resmi üyeliğe(vatandaşlık) sahipken, toplumsal entegrasyon hem büyük hem de küçük ölçekte, kimi zaman mekansal boyutu aşan çok daha farklı bir fenomendir. Kopenhag Okulu'na göre uluslararası güvenlik analizi için toplumun anahtarı; bireyleri toplumsal bir grubun üyeleri olarak kimliklendiren düşünceler ve uygulamalardır. Toplum; kimlikle, toplulukların kendilerini kavrayış biçimiyle ve bireylerin kendilerini bir topluluğun üyesi olarak tanımlamalarıyla ilişkilidir. Bu kimlikler çoğu kez devlet yönetimiyle alakalı siyasi kurumlarla iç içe geçmiş olsa da esasında bunlardan ayrıdır. Bu açıdan toplumsal güvenlik; devletin örgütsel istikrarını, hükümet sistemlerini, devletlere ve hükümetlere meşruiyet sağlayan ideolojileri konu alan siyasi güvenlikle yakından ilişkili olmasına karşın, neticede bağımsız bir sektör meydana getirmektedir.⁷⁷

Toplumsal sektörün kurucu kavramı kimliktir. Zira toplumlar kolektif kimlik bilinciyle oluşan, birliktelik hissine sahip birimlerdir. Waever'ın tanımıyla; “biz” kelimesinin kullanılmasını olanaklı kılan unsur sosyal kimliktir.⁷⁸ Dolayısıyla toplumsal güvenlik aynı zamanda “kimlik güvenliği” şeklinde anlaşılabilir. Ancak bu noktada şu önemli detayı hatırlatmak gerekir: “biz” kimliğinin var olduğu her sosyal grubu “toplumsal güvenlik” bağlamında ele almak mümkün değildir. Nitekim “biz” kimliği aile, arkadaş grubu, spor taraftarlığı gibi küçük sosyal gruplardan, milyonları içerisinde barındıran ulusal düzeye ve hatta yüz milyonları kapsayan medeniyet ve dini aidiyet gibi kimliklere kadar geniş bir skalada hemen her sosyal grupta mevcuttur. Fakat toplumsal güvenlik söz edilebilmesi için söz konusu sosyal grubun, tıpkı devlet güvenliğinde olduğu gibi, kendisini oluşturan unsurların toplamından öte bir varlığının olması gerekmektedir. Bu anlamda toplum (society) kendi gerçekliğine sahip bir varlık olarak görülmelidir. Bunun yanında söz konusu kimlik varlığını sürdürme hakkına sahip görülmelidir. Bunu basit bir örnekle açmak gerekirse; “çifçiler” ayrı bir sosyal grup olarak değerlendirilebilse de devletin yanında ayrı bir varlığa sahip olduklarını öne

⁷⁷ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., ss.119-120.

⁷⁸ Ole Waever, “Societal Security: The Concept”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993, s.17.

sürmek güçtür. Aynı şekilde “çiftçiler”in her zaman için çiftçiliklerini sürdürme hakkı desteklenmesi zor bir argümandır.⁷⁹ Bu anlamda toplumsal güvenlik; büyük ve kendi kendini idame ettirme yeteneğine sahip kimlik gruplarına ilişkindir. Bu kimlik grupları zaman ve mekan içerisinde çeşitlenebilir ya da değişime uğrayabilir. Örneğin günümüz Avrupa’ında bu gruplar genellikle uluslar olurken diğer bölgelerde dini ya da ırka dayalı gruplar da eşit derecede belirgindir.⁸⁰

Toplumsal güvenlik kavramının anlaşılmasında karşılaşılan önemli bir sorun, toplum kavramının çoğu zaman daha geniş biçimde, bir devletin içerisindeki nüfus anlamında kullanılmasından ileri gelmektedir. Bu terminolojide, örneğin Sudan toplumundan söz edildiğinde, Sudan devleti içerisinde yaşayan fakat esasında farklı toplumsal birimlerden (örneğin; Arap ve siyahi Afrikalı) oluşan nüfusun tamamı kastedilmektedir. Kopenhag Okulu toplum kavramını bu şekilde değil; kişinin kendisini özdeşleştirdiği topluluklar bağlamında kullanmaktadır. Ulus kelimesi de benzer şekilde iki anlamlılığa sahiptir. Kimileri ulusu aynı devlette yaşayan ve aynı devlete sadakatle bağlı insanlar anlamında kullanırken; kimilerine göre ulus kan bağına, kültüre ve dile dayalı organik bir topluluktur. Bunların ilkinde duygusal bağlılık daha siyasi niteliklidir ve organik değildir. Diğer durumda ise “gerçek A insanlarından” meydana gelen etnik topluluk, belirli bir alanda yaşayan tüm insanların toplamıyla tezat oluşturmaktadır. Bu anlam kargaşası esasında kimlik temelli toplulukların kendi kendini inşa eden doğasından kaynaklanmaktadır.⁸¹ Sonuç olarak toplum, bir ulus devlet olarak vücut bulabilse de, her zaman için bir devletin sınırları içerisinde yaşayan nüfusu ifade etmemektedir.⁸²

Toplumsal güvenlik; toplumların değişen koşullar, mevcut veya olası tehditler karşısında asli niteliklerini sürdürme endişeleriyle şekillenmektedir. Ancak bu noktada bir şeyin ne zaman toplumsal güvenlik açısından tehdit haline geldiğini ortaya koyacak objektif bir kriter bulmak oldukça güçtür. Bu nedenle söz konusu toplumsal grubun algısı ve konuyu güvenlikleştirmesi sürecin yorumlanmasında kilit öneme sahiptir. Toplumlar;

⁷⁹ Paul Roe, “Societal Security”, **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.), Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 179.

⁸⁰ Ole Weaver, “The Changing Agenda of Societal Security”, **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, Hans Günter Brauch, Úrsula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pál Dunay, Navnita Chadha Behera, Béchir Chourou, Patricia Kameri-Mbote and P. H. Liotta (Ed.), New York: Springer, 2008, s. 583.

⁸¹ Buzan, Waever and Wilde, loc.cit.

⁸² Roe, op.cit., s.180.

bir gelişmeyi ya da bir olasılığı, kendilerinin bir topluluk olarak varlığını sürdürmelerine tehdit olarak tanımladıklarında toplumsal güvensizlik ortaya çıkmaktadır. Toplular kimliklerine yönelik bir tehdit algıladıklarında bu durum toplumsal güvenlik sektörü içerisine girmektedir.⁸³

Toplumsal güvenlik sektöründe yer alan en yaygın konuları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Göç: “A” halkının “B” halkından gelen kitlesel akınla istila edilmesi ya da seyrelmesi; “A” halkının, nüfusu “diğerleri” oluşturacağından varlığını eskisi gibi sürdürememesi; “A” kimliğinin nüfus kompozisyonundaki dönüşüm nedeniyle değişmesi (örneğin; Tibet’e Çinli göçü, Estonya’ya Rus göçü).
2. Yatay rekabet: “A” halkının yaşam tarzının, komşu “B” kültürünün ve dilinin nüfuzu nedeniyle değişmesi. (örneğin; Quebecilerin anglofon Kanada korkusu, ya da daha genel olarak Kanadalıların Amerikanlaşma korkusu)
3. Dikey rekabet: Halkın, daha geniş kimliğe teşvik eden bir entegrasyon projesi ya da daha dar kimliğe yönelten bir ayrılıkçı proje nedeniyle, kendisini “A” halkı olarak görmeyi bırakması.⁸⁴

Bunlara dördüncü olarak salgın, savaş, kıtlık, doğal afet ya da imha politikaları nedeniyle nüfusun azalmasını da eklemek mümkündür. Nüfusun azalması kimliği, taşıyıcılarını tehdit ederek tehlikeye atmaktadır. Ancak, belirli bir kimliği yok etme isteğiyle imha politikalarının uygulandığı ya da Uganda’daki AIDS sorunu gibi uç noktadaki vakalar hariç olmak üzere, aslında bu durum tam olarak toplumsal sektörün kimlik mantığının bir parçası değildir. Aynı şekilde işsizlik ve suç da her şeyden önce bireye yönelik tehditlerdir. Bunların toplumsal güvenlik meselesi haline gelmesi ancak toplumsal çöküntü tehdidi ortaya çıkardığında söz konusu olur.⁸⁵

Toplumsal sektörün referans nesnesi; söz konusu grubun tehdit altında olduğuna dair güçlü bir toplumsal argümanı mümkün kılacak derecede üyelerinin sadakatine ve

⁸³ Weaver, Societal Security: The Concept, op.cit., s.23.

⁸⁴ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., s.121.

⁸⁵ Ibid.

duygusal bağılılığına sahip geniş gruplardır. Tarihsel olarak bu şartları sağlayan referans nesnelere sayısı çok değildir. Geçmişte referans nesnesi çoğu insan için yerel ya da aile temelli; köy, klan ya da şehir devleti olmuştur. Bazı bölgelerde bu nesnelere klan, şehir devleti gibi siyasi yapılarla sıkı bir şekilde bağlı kalmıştır. Diğerlerinde ise siyasi bağlılık toplumsal formların dışında faaliyet göstermiştir. Örneğin klasik imparatorluklarda siyasi bağlılık krala ya da imparatora aitken, halkın “biz” kimliği daha çok aile ya da din temelli olmuştur. Komünistler toplumu sınıf temelinde mobilize etmeye çalışmış ancak büyük ölçüde başarısız olmuşlardır. Günümüz dünyasında toplumsal sektördeki en önemli referans nesnelere kabileler, klanlar, uluslar ve ulus benzeri etnik birimler, medeniyetler, dinler ve ırklardır.⁸⁶

5. Siyasi Güvenlik Sektörü

Siyasi güvenlik, toplumsal düzenin örgütsel istikrarına ilişkindir. Siyasi sektörün merkezinde devlet egemenliğine yönelik tehditler bulunmaktadır. Egemenliğe yönelik tehditler askeri nitelikte de olabilir; fakat tehdit bu durumda askeri güvenliğin konusu haline gelmektedir. Dolayısıyla siyasi sektörün egemenliğe yönelik askeri olmayan tehditleri ele aldığını belirtmek gerekir. Siyasi güvenlik bu özden yola çıkarak iki yöne doğru uzanmaktadır. Birincisi; devletin dışındaki diğer siyasi birimlere yönelik benzer tehditleri de konu almaktadır. İkincisi; siyasi güvenliği, söz konusu siyasi birimlerin dışında uluslararası toplum, uluslararası hukuk gibi sistem düzeyindeki referans nesnelere savunulması bağlamında düşünmek mümkündür. İnsan hakları ve bireylerin koşullarına doğrudan etki eden talepler, siyasi sektör kontekstinde güvenleştirebilecek ilkeler arasında sayılabilir. Bu nedenle, birey düzeyindeki güvenliğin, güvenlik gündeminde yer aldığı başlıca sektörün siyasi sektör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁸⁷

Siyasi sektörün önemli bir sorunu; çelişkili biçimde, hem en geniş sektör olması hem de diğer sektörlerden arta kalanlardan meydana gelmesidir. Bir bakıma güvenlik bir bütün olarak siyasi niteliklidir. Bütün tehditler ve savunmalar siyasi olarak belirlenmekte ve inşa edilmektedir. Tıpkı politizasyon gibi güvenleştirme de bu doğrultuda bir siyasi eylemdir. Bu açıdan toplumsal güvenlik, ekonomik güvenlik (aynı şekilde askeri ve

⁸⁶ Ibid., ss.123-124.

⁸⁷ Ibid., s.141.

çevresel güvenlik) aslında “siyasi-toplumsal güvenlik” ve “siyasi-ekonomik güvenlik”tir. Devletin örgütsel istikrarına yönelik siyasi tehdit, kimliğe yönelik bir tehdit olarak vücut bulduğunda toplumsal güvenlik biçiminde sınıflandırılmaktadır. Eğer tehdit askeri araçları ve yöntemleri içeriyorsa askeri güvenlik söz konusudur. Toparlamak gerekirse siyasi sektör; askeri, kimliksel, ekonomik ve çevresel araçları kullanmayan siyasi tehditleri içeren alt grubu oluşturmaktadır. Diğer sektörlerin çıkarılmasıyla meydana gelen siyasi sektör, bu nedenle diğer sektörlerle göre daha az tutarlı ve uyumlu olma riskini taşımaktadır. Aslında bütün güvenlik meseleleri siyasi olduğundan, siyasi güvenliğin özellikleri çoğunlukla güvenliğin genel karakteristiğiyle aynıdır. Yine de tehdidin ağırlıklı olarak siyasi formda olduğu vakalar, siyasi sektöre belirli bir tutarlılık kazandırmaktadır.⁸⁸

Siyasi tehditler devletin organizasyonel istikrarını hedef alır. Hükümeti belirli bir politika üzerinde baskı altına almak, hükümeti devirmek, ayrılıkçılığı teşvik etmek veya askeri bir saldırı öncesinde devleti siyasi yapısını aksatarak zayıflatmak gibi çeşitli amaçları olabilir. Devlet, özellikle de devletin ulusal kimliğiyle kurucu ideolojisi ve devleti görünür hale getiren kurumları siyasi tehditlerin hedefidir. Devlet özünde siyasi bir varlık olduğundan, siyasi tehditler de askeri tehditler kadar endişe yaratabilir. Eğer hedef zayıf bir devletse bu durum daha belirgindir.⁸⁹ Siyasi tehditler genel anlamda tanıma-tanıma ya da meşruiyetle ilişkilidir. Tanıma ve ilişkili siyasi talepler bağlamında kelimeler-ifadeler önem taşımaktadır. Bu da askeri, ekonomik ya da diğer araçlar söz konusu olmaksızın bütünüyle siyasi nitelikli tehditlerin var olabileceğini göstermektedir.⁹⁰

Siyasi tehditlerin iki farklı boyutundan söz etmek mümkündür. Birincisi; siyasi tehdit bir siyasi birimin içsel meşruiyetine yönelik olabilir. Bu durum öncelikle ideolojilere ve devleti tanımlayan diğer fikirlere ve meselelere ilişkindir. İkincisi; devletin dışarıda tanınması, yani dışsal meşruiyeti tehdit altında olabilir. Ancak dışardan gelen tehditlerin yalnızca egemenliğe yönelik olması şart değildir. Dış tehdit, esasında yerel nitelikte olan ideolojik meşruiyeti hedef alabilir. Başka bir deyişle meşruiyete dışardan karşı koyulabilir. Hindistan- Pakistan ve Soğuk Savaş örneğinde, devletlerin tanınmasına

⁸⁸ Ibid., ss.141-142.

⁸⁹ Buzan, People, States and Fear..., op.cit., s.225.

⁹⁰ Buzan, Waever and Wilde, loc. cit.

yönelik muhalefet olmadığı halde meşruiyeti sorgulanmıştır. Bununla birlikte devletin bir devlet olarak varlığının tanınması, siyasi güvenlik bağlamında üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Açık, standartlaşmış bir tanınma vasfına sahip olmak modern, ülkesel (teritoryal), egemen devletlere mahsustur. Günümüz uluslararası sistemini bu eşit ve türdeş birimler oluşturmaktadır. Ancak etkileşim içindeki bütün birimler genel sosyolojik anlamda bir tür tanınmayı elde etmek durumundadır. Eşitliğin söz konusu olmadığı durumlarda dahi (örneğin; ortaçağ Avrupası'nda kral-lord-vasal ilişkisi) tanınmaya ihtiyaç vardır. Tarihte eşit olmayan siyasi ilişkiler oldukça yaygın ve normal bir durumdur. Örneğin ortaçağda, krallar üstleriyle (imparator, papa) ya da astlarıyla (yerel lordlar, şehirler, manastırlar) antlaşma imzalamıştır. Günümüzde siyasi tanıma geçmişte olduğundan çok daha nettir; bir devlet bir diğerini eşit bir devlet olarak tanıyabilir ya da tanımaz. Dekolonizasyon sonrası dünyada resmi siyasi eşitsizliğin olduğu uluslararası ilişkiler oldukça enderdir.⁹¹

Çağdaş uluslararası sistemde yer alan baskın siyasi organizasyon biçimi ve aynı zamanda siyasi sektörün başlıca referans nesnesi ülkesel (teritoryal) devlettir. Bazı devlet benzeri ya da devlet kıyasında siyasi organizasyonlar birim düzeyinde referans nesnesi olarak yer alabilir. Bunlar; Avrupa Birliği gibi gelişim sürecindeki süper devlet benzeri oluşumlar, güçlü siyasi kurumlara sahip devletsiz toplumsal gruplar (yalnızca güçlü bir kurumsallaşmaya ve zorlama yeteneğine sahip olanlar) ve taraftarlarının en yüksek derecede bağlılığına sahip olup bunları mobilize edebilen ulusaşırı hareketlerdir. Bahsi geçen son kategoriye bazı durumlarda dünya dinlerini ve mezhepleri eklemek mümkündür. Aynı şekilde ideolojik hareketler de ulusaşırı niteliğe bürünebilmektedir. Ancak uluslararası ilişkilerde varlık gösterebilecek ölçüde güçlü bir ideolojik hareket, genellikle bir ya da birkaç devlet içerisinde iktidarı elinde bulundurduğu üslere sahip olduğundan resim bulanıklaşmaktadır (örneğin, Sovyetler Birliği'ndeki komünizm). Bunların dışında sistem düzeyindeki kurumlar, yapılar ve süreçler de güvenikleştirmenin nesnesi olabilir. Günümüzde, sürekli siyasi istikrarın önkoşulu olarak değer verilen uluslararası kurumlar ve örgütler bu konuda önceliğe sahiptir.⁹²

⁹¹ Ibid., ss.144-145.

⁹² Ibid., ss.145-150.

Siyasi güvenlik sektöründe güvenikleştiren aktörler diğer sektörlerle kıyasla daha net tanımlanmıştır. Devletlerin yetki sahibi liderleri, Avrupa Birliği'nin resmi kurumsal yapısı, güçlü toplumsal-siyasi birimlerin –genellikle- belirgin liderleri, ulusaşırı hareketlerin resmi makamlarda bazı destekçileri bulunmaktadır. Ulusaşırı hareketlerde liderler çoğu zaman rekabet halinde olabilir (örneğin; Çin ve Sovyet komünist partileri arasındaki rekabet). Devlet söz konusu olduğunda güvenikleştiren aktör çoğunlukla hükümettir. Sistem düzeyindeki referans nesnelere bağlamında ise başlıca güvenikleştiren aktör devletlerdir. Sistem düzeyinde öncü uluslararası medya da bariz bir role sahiptir. Hükümet dışı organizasyonlar ve uluslararası hükümet dışı organizasyonlar da zaman zaman bu sürece katılmaktadır. Siyasi sektörde çoğu birimin sözcüsünün diğer sektörlerle kıyasla daha açık bir şekilde belirlenmiş olmasına karşın, sistem düzeyindeki referans nesnelere, güvenliği geniş uluslararası toplum için tanımlamaya çalışan çeşitli aktörlerin rekabetine daha çok açıktır.⁹³

III. ULUSLARARASI GÖÇ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

A. ULUSLARARASI GÖÇÜN TASNİFİ

İnsan topluluklarının ve bireylerin ülke sınırlarını aşan hareketliliği, nispeten genç bir disiplin olan uluslararası ilişkiler içerisinde sıklıkla ele alınan önemli bir olgudur. Burada göçün yalnızca sınır aşan nüfus hareketlerini değil, aynı zamanda ülke sınırları içerisindeki demografik hareketliliği de içeren geniş bir kavram olduğunu belirtmek gerekir. Göç genel olarak; “anamlı bir uzaklık ve etki yaratacak bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeleri” ifade etmektedir.⁹⁴ Uluslararası göç ise; “ulus devletlerin sınırlarının yabancılar tarafından aşılması”⁹⁵ anlamında kullanılmaktadır. Uluslararası göçün tanımında zaman unsurunun da dikkate alındığını belirtmek gerekir. BM, zaman unsurunu esas alarak uluslararası göçü “*bir ülkenin sınırlarını aşarak bir yıl veya daha uzun bir süre kalmak niyetiyle yer değiştirmek*” şeklinde tanımlamaktadır.⁹⁶

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Abdurrahman Yılmaz, “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri”, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 9/2 Winter 2014, s. 1686.

⁹⁵ Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya, “Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, **Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2014, s.13.

⁹⁶ Barış Özdal, **Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri**, Bursa: Dora Yayınları, 2016, s.10.

Kimi zaman, iç savaşın ve istikrarsızlığın süregeldiği Suriye örneğinde olduğu gibi iç ve dış göç arasında sıkı bir bağın mevcut olduğunu görmek mümkündür. Bu gibi durumlarda, ülke içerisinde Yerinden Edilmiş Kişiler (YEK - Internally Displaced Persons) de özünde bir iç göç niteliği göstermesine karşın uluslararası ilişkiler çalışmalarında inceleme konusu olabilmektedir.

Göç olgusu insanlık tarihiyle yaşıt olsa da bugün anlaşıldığı biçimiyle uluslararası göç kavramının ortaya çıkışı ondokuzuncu yüzyıla rastlamaktadır. Bu yüzyılda ulus devletlerin yurttaşları üzerindeki egemenlik hakları geçmişe göre çok daha belirgin şekilde ortaya çıkmış ve uluslararası kabul görmüştür. Ulusal sınırların belirlenmesi ve ülke sınırları içindeki bireylerin yurttaş ve yabancı kimlikleriyle kayıt altına alınması süreci bu dönemde başlamıştır. Bu süreci takiben pasaport belgesi yaygınlaşmaya başlamış; devletin yabancılara verdiği oturma ve çalışma izinleri kurumsallaşmıştır.⁹⁷ Başka bir deyişle ulus devletlerin sınırları üzerindeki hâkimiyetinin artması ve yurttaşların kayıt altına alınması uluslararası göç kavramını ortaya çıkarmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşmenin etkisiyle daha çok ön plana çıkan uluslararası göçün zaman içerisinde tanımı, sınıflandırması, neden ve sonuçları genişlemiştir.⁹⁸

İçduygu ve Sirkeci, göçün durağan bir olgu değil, nedenleri ve sonuçlarıyla algılanan bir “süreç” olduğunun altını çizmektedir. Zaman, mekân, neden-sonuç unsurları ve durağan bir olgudan çok bir süreç olması göçün tanımlanmasını, ölçülmesini, açıklanmasını ve yorumlanmasını karmaşık bir hale getirmektedir. Göç olgusu, uzun bir sürecin farklı ancak birbiriyle ilişkili birimlerinin bir toplamı olarak ele alınmakta; fakat bununla birlikte iç-dış göç, ekonomik-siyasi göç, sürekli-geçici göç, gönüllü-zorunlu göç, düzenli-düzensiz göç gibi sınıflandırmalar çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan çok boyutlu içeriği göçü aynı anda birçok disiplinin konusu haline getirmektedir. Ekonomi, sosyoloji, demografi, coğrafya, tarih, psikoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi çeşitli disiplinler göçle ilgili konulara farklı açılardan yaklaşmaktadır.⁹⁹ Literatürde göçün nedenlerinden, amaçlarından ya da yöntemlerinden

⁹⁷ İçduygu, Erder ve Gnçkaya, loc.cit.

⁹⁸ Taşkın Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 1, Nisan 2014, s. 177.

⁹⁹ Ahmet İçduygu ve İbrahim Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, **75 Yılda Köylerden Kentlere**, Oya Baydar (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Şubat 1999, ss. 249-250.

yola çıkılarak yapılan çok çeşitli göç ve göçmen tanımlarına rastlamak mümkündür. Göç tipolojilerinin değişkenlik arz eden kıstasları genel geçer bir şablonun ortaya çıkmasının önündeki önemli bir engeldir. Haliyle göçün tanımı ve sınıflandırılması, araştırmacının çalışmasını göçün hangi boyutlarıyla sınırlandıracağına bağlı kalmaktadır.

Günümüzde iç ve dış göçlerin nedeni büyük oranda ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. İşsizlik, iktisadi krizler, daha yüksek gelir sağlama ya da daha iyi koşullarda çalışma beklentisi gibi gerekçeler işgücü göçünün başlıca nedenleri arasındadır. Bu koşullar eğitim gibi başka faktörlerle birleştiğinde yetişmiş insan gücünün kaybına (beyin göçü) da yol açmaktadır. Ekonomik nedenlerden kaynaklanan göçler genellikle bireyin iradesine dayandığından gönüllü göç kategorisinde değerlendirilmektedir. Göçün sosyal nedenlerine bakıldığında ise aile ve din olgusunun öne çıktığı görülmektedir. Din, tarihten günümüze kitlesel göç hareketleri üzerinde önemli ölçüde belirleyici olmuştur. Tarihte dini nedenlerle yapılan göç hareketleri kimi zaman gönüllü kimi zaman zorunlu nitelik göstermektedir. Sosyal sebepli göçlerin öne çıkan diğer bir yönü ailevi nedenlerle ilişkilidir. Ekonomik, kültürel, siyasi vb. nedenlerle dağılan ailelerin yeniden birleşmeleri önemli bir göç motivasyonudur. Göç hareketlerine yol açan sel, deprem, kuraklık, kıtlık gibi doğal afetler, çevresel bozulmalar ve çevre felaketleri gibi faktörler ise göçün çevresel sebeplerini oluşturmaktadır.¹⁰⁰

Çevresel nedenlerden kaynaklanan göç hareketleri genellikle zorunlu ve kitlesel niteliktedir. Çığ, deprem gibi yerel afetler geçici olarak bölge halkını yerinden edebilmektedir. Çevresel bozulmanın insanların geçimini sağlamasını engelleyecek düzeye ulaşması ya da insan sağlığına yönelik kabul edilemez riskler ortaya çıkarması durumunda kalıcı göç hareketleri söz konusu olmaktadır. Çevresel bozulmanın çölleşmeye neden olması veya belirli bir habitatın kalıcı ve tahammül edilemez biçimde değişime uğraması da kalıcı göç sebepleri arasındadır.¹⁰¹ Çevresel nedenlerle yerinden olan insanları çevre mültecileri olarak tanımlayan bazı çalışmalar mevcuttur. Fakat bu

¹⁰⁰ Özdal, op.cit., ss.21-28.

¹⁰¹ Fabrice Renaud, Janos J. Bogardi, Olivia Dun and Koko Warner, "Environmental Degradation and Migration", **Berlin Institut: für Bevölkerung und Entwicklung**, <http://www.berlin-institut.org/en/online-handbookdemography/environment/environmental-migration.html> , September 2008, (e.t. 30.10.2016).

durum aşağıda daha ayrıntılı şekilde değinileceği üzere uluslararası hukuk açısından kabul gören mülteci tanımına uymamaktadır.

G hareketlerine neden olan bir diğer kategori siyasi sebeplerdir. Savaş, iç savaş, etnik çatışmalar, devlet inşası, devletin yıkılması, mübadele, terör veya siyasi şiddet gibi siyasi faktörler zorunlu kitlesel glere yol açmaktadır.¹⁰² Günümüzde siyasi nedenlerden kaynaklanan göçler en az ekonomik g kadar önemli bir yer tutmaktadır. G hareketlerine yol açan sebepler genellikle söz konusu bu dört kategori içerisinde değerlendirilse de bazı durumlarda aynı gerekçe birden fazla kategoride yer alabilmektedir. Çoğu zaman bireylerin g motivasyonları farklı nitelikteki çeşitli gerekçelerin birleşiminden oluşmaktadır.

Ge yol açan çevresel, sosyal, ekonomik ve siyasi nedenler farklı g tiplerinin anlaşılmasında belirli bir açıklayıcılığa sahiptir. Fakat bunun da ötesinde ulusal ve uluslararası hukuk bağlamında bazı sonuçları beraberinde getirmektedir. Bireyin yabancı bir ülkeye giriş yapmak veya yerleşmek için öne süreceği gerekçe, hukuki olarak izlenecek usul üzerinde belirleyici olmaktadır. Ekonomik gerekçelerle göç eden bireylerin izlemek zorunda olduğu usulle mültecilerin ve sığınmacıların yükümlülükleri aynı değildir. Gn gerekçesi aynı zamanda kişinin kalış süresi, çalışma izni gibi çeşitli hak ve sorumluluklarını da etkilemektedir. Geçici olarak öğrenim görme maksadıyla yurt dışına çıkan bireylerin hak ve yükümlülükleri aile birleşmesi yoluyla kalıcı olarak göç eden kişilerden oldukça farklıdır. şüphesiz ki devletlerin ulusal yasaları ve göçmen politikaları da kendi içerisinde farklılaşmaktadır. Fakat genel uygulamada gn gerekçeleri, yabancılara yönelik izlenecek usuller üzerinde hemen hemen bütün ülkelerde etkili olmaktadır. Bu noktada göçmenlerin kişisel nitelikleri gibi başka faktörlerin de kimi zaman devletlerin göçmen politikaları üzerinde belirleyici olabileceğini ifade etmek gerekir.

Uluslararası göçü diğer insan hareketliliklerinden ayıran en önemli unsur birden fazla ülkenin söz konusu olması ve bu ülkelerde aynı kişilere farklı yasal haklar verilmesi ve eşit davranılmamasıdır. Uluslararası hukukun bir gereği olarak sınır geçişlerinde

¹⁰² Edward Newman, "Refugees, International Security, and Human Vulnerability: Introduction and Survey", **Refugees and Forced Displacement: International Security, Human Vulnerability, and the State**, Edward Newman and Joanna van Selm (Ed.), Hong Kong: United Nations University Press, 2003, s.4.

yabancılar ve vatandaşlar arasında ayırım yapılmaktadır. Vatandaşlık, bireylerin ülkeye giriş, kalış ve çalışma haklarının düzenlenmesinde kullanılan temel kriterdir. Devletin sınırları içerisinde olduğu gibi sınır geçişlerinde de vatandaşlık normları geçerliliğini korumaktadır.¹⁰³ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. maddesi, her bireyin "... kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahip..."¹⁰⁴ olduğunu belirtmektedir. Yabancıların ülkeye giriş ve kalış şartlarını ise her devlet kendi yasal düzenlemeleri çerçevesinde belirlemektedir. Dolayısıyla kimlerin uluslararası göçmen kabul edileceği, kimlerin söz konusu ülke içerisinde ne kadar süre bulunabileceği ve hangi haklardan yararlanabileceği devletlerin yasal düzenlemeleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu konuda devletlerin yasal düzenlemeleri arasında farklılıklar olmasına rağmen Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütler ve ikili antlaşmalar bağlamında uluslararası göç kavramlarının ülkeler arasında uyumlu kullanılmasını öngören bazı girişimler ve uygulamalar bulunmaktadır. Uygulamada ülkeler ortak bir anlayışla "yabancı turistleri, geçici göçmen işçileri, daimi oturma iznine tabi olanları ve aile birleşmesi yoluyla göç edenleri, başka ülke vatandaşlığından çıkıp diğer ülke vatandaşı olan göçmenleri, sığınmacı ve mültecileri" birbirinden ayırmaktadır. Ancak ilke olarak turist kabul edilen yabancıların uluslararası göç istatistiklerine dâhil edilmediğini belirtmek gerekir.¹⁰⁵

Kendi ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye yasal yollardan giriş yapıp yine yasalar çerçevesinde bu ülkede yaşayan kişilere "göçmen" (migrant, immigrant¹⁰⁶) adı verilmektedir. Bireyin vatandaşı olmadığı bir ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapması ya da yasal yollardan giriş yaptığı halde kendisine tanınan süre içerisinde bulunduğu ülkeden ayrılmaması "yasadışı göç veya düzensiz göç" (illegal migration, irregular migration) kavramlarıyla ifade edilmektedir. Bu durumda yasa dışı göçü gerçekleştiren kişiler "yasadışı göçmen" (illegal immigrant) sıfatıyla anılmaktadır. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre "*ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek*

¹⁰³ İçduygu, Erder ve Gençkaya, op.cit., ss. 28-29.

¹⁰⁴ Bkz. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, (e.t. 15.10.2016).

¹⁰⁵ İçduygu, Erder ve Gençkaya, op.cit., ss.27-28.

¹⁰⁶ *Immigration* kavramı genellikle bireyi ya da aileyi içerirken, *migration* ise çok daha büyük bir nüfusun hareketini ifade etmektedir.

*istemeyen kişiler*¹⁰⁷ “mülteci” (refugee) olarak adlandırılmaktadır. Mülteci olduğu iddiasıyla başka bir ülkeye sığınan fakat bu ülkedeki yetkili merciler tarafından mülteci statüsü karara bağlanmamış kişiler ise “sığınmacı” (asylum seeker) şeklinde isimlendirilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 14. maddesi, “*herkesin zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahip*” olduğu ifade etmektedir. Bir mültecinin ya da sığınmacının vatandaşı olmadığı bir ülkeye giriş yapması “iltica” veya “sığınma” (asylum, refuge) kavramlarıyla ifade edilmektedir.¹⁰⁸

Yasal/düzenli göç ülkelerin yasal prosedürüne uygun olarak yapılan göç hareketlerini içermektedir. Yabancı bir ülkeye girişte gayri resmi usullerin kullanılması – sahte pasaport, göçmen kaçakçılığı vb.- ya da kişinin izin verilen süreyi aşarak ülke topraklarında bulunmaya devam etmesi durumunda yasadışı/düzensiz göç söz konusu olmaktadır. İzinsiz giriş yapan veya süresi bittiği halde çıkış yapmayan kişiler, hemen her ülkede belirli yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Fakat göçmenlerden farklı olarak sığınmacılar ve mülteciler için yasal yollardan giriş şartı aranmamaktadır. Dolayısıyla yasadışı göç terimi kullanılırken mülteci statüsünün saptanması durumu saklı tutulmaktadır.¹⁰⁹ Böyle bir durumda mültecilerin ve sığınmacıların makul bir süre içerisinde yetkili makamlara başvurması gerekir. Keza, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin 31. Maddesi mültecilerin “...*gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasa dışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasa dışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza...*” almayacaklarını belirtmektedir. Diğer taraftan mülteciler ve sığınmacılar buldukları ülkede uluslararası koruma tedbirlerinden yararlanırken aynı durum yasadışı göçmenler için söz konusu değildir. Yasa dışı göçmenler hakkında yalnızca geri gönderme işlemi uygulanırken sığınmacılar ve mülteciler için toplumsal uyumun sağlanması ya da üçüncü ülkeye yerleştirme gibi alternatif yollardan birisi seçilebilmektedir. Sığınmacıların ve

¹⁰⁷ Bkz. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, http://www.goc.gov.tr/icerik3/multecilerin-hukuki-durumuna-iliskin-sozlesme_340_341_641, (e.t. 15.10.2016).

¹⁰⁸ Deniz, op.cit., s.78.

¹⁰⁹ Özdal, op.cit., s.15.

mültecilerin tehdit altında olacağı bir ülkeye gönderilmesi ise hiçbir durumda mümkün değildir.¹¹⁰

Mülteci ve göçmen statülerinin farkı; mültecilerin uluslararası korumaya muhtaç olmasından kaynaklanmaktadır. Göçmenler kendi özgür iradesiyle sınırları geçmekte ve diplomatik koruma kapsamında uyruğunda bulunduğu ülkenin korumasından yararlanmaktadır.¹¹¹ Buna karşın mülteciler; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişilerdir. Devletlerin vatandaşlarını korumamaları ya da koruyamamaları durumunda bireyler açısından uluslararası koruma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Uluslararası koruma, vatandaşlığın sağladığı korumayı ikame ederek mültecilerin ve sığınmacıların güvenlik altına alınmasını sağlamaktadır. Bu konuda temel sorumluluk bireyin sığınma talep ettiği devlete aittir. Uluslararası hukuk çerçevesinde bütün devletlerin sığınma arayan kişilere uluslararası koruma sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.¹¹²

2015 yılının sonunda dünya genelinde zorunlu olarak göç eden kişilerin sayısı 65,3 milyona ulaşmıştır. Bu kişilerin 21,3 milyonu mülteci, 3,2 milyonu ise sığınmacı statüsündedir. Zorunlu göç mağdurlarının geriye kalan 40,8 milyonluk en büyük kesimini YEK'ler oluşturmaktadır.¹¹³ Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler, mülteciler ve sığınmacılarla benzer sebepleri paylaşarak göç etmek zorunda kalan, ancak ülke sınırlarını aşmamış –veya aşamamış- bireylerdir. YEK'ler, ulusal makamlar tarafından gerekli korumanın sağlanamadığı durumlarda, zorunlu olarak göç eden kişiler arasında en savunmasız kesimi meydana getirmektedir. Çünkü bu kişiler, yerinden edilmelerinin sebebi kendi hükümetleri dahi olsa, ülke sınırları içerisinde bulunmalarından dolayı yine

¹¹⁰ Oğuzhan Ömer Demir ve Hakan Erdal, “Yasadışı Göç İle İlgili Kavramların Doğru Anlaşılabilmesi Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, 2010, s.37.

¹¹¹ Özdal, op.cit., s.14.

¹¹² İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Politika Ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, “Türkiye Göç Raporu 2015”, **İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları**, No: 35, Ankara, Nisan 2016, ss. 74-75.

¹¹³ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), “Global Trends Forced Displacement in 2015”, <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html> , 2016, (e.t. 3.11.2016), s.2.

kendi hükümetlerinin koruması altında kalmaktadır.¹¹⁴ YEK'lerin uluslararası insani yardımlardan yararlanması veya uluslararası kuruluşlardan rehberlik alması mümkün olsa da, mültecilerin ve sığınmacıların sahip olduğu imkânların tümünden yararlanamadığı açıktır. Özellikle çatışma durumlarında insani yardımların ulaştırılması oldukça sıkıntılı ve garantisi olmayan bir süreçtir. Bu kişilerin kendi ülkelerinin sınırları içerisinde korunması veya sınırlarda kurulan mülteci kampları, tehlikenin kaynağına yakınlığından ötürü, bir devlet tarafından tanınan uluslararası korumanın sağladığı imkânları tam anlamıyla ikame edememektedir.¹¹⁵

B. GÜVENLİK SORUNLARININ NEDENİ OLARAK ULUSLARARASI GÖÇ

Göçün güvenlikle ilişkilendirilmesinin izlerini çok eski tarihlere kadar sürmek mümkündür. Onyedinci ve onsekizinci yüzyılda şehir duvarlarının örülmesi ve pasaportların ortaya çıkışı açık bir şekilde insan hareketliliğinden kaynaklanan endişeleri işaret etmektedir. Tarih boyunca devletlerin ve toplumların göç olgusuna bakışı genellikle olumsuz bir seyir izlemiştir. Zihinlere yerleşen olumsuz göç portresi ve tehdit algısı, aynı zamanda gerçek siyasi sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu durum hem göç veren hem de göç alan ülkeler için geçerlidir. Örneğin Soğuk Savaş dönemi boyunca Doğu Bloğu devletleri açısından dış göç bir ulusal güvenlik meselesi olarak görülmüş ve önlenmesi için büyük emek harcanmıştır. Bununla beraber göç kaynaklı güvenlik endişeleri, her zaman var olan, her toplum ve devlet için geçerli sabit bir olgu değildir. Batılı devletler Soğuk Savaş döneminin büyük bir bölümünde göçü alçak politikanın (low politics) bir parçası şeklinde değerlendirerek güvenlik gündeminin dışında tutmuştur. Hatta o dönemde komünist ve faşist rejimlerden kaçarak Batı'ya sığınanlar “ayaklarıyla oy veren” bireyler olarak tasvir edilmiş; göç alan ülkelerin güvenliğini artıran ve göç veren ülkelerin meşruiyetini azaltan bir güç olarak görülmüştür. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da göçün yeniden güvenlik gündemine alınması Soğuk Savaş'ın bitimine rastlamıştır. Mülteci politikalarını ve genel olarak dış politikayı şekillendiren ideolojik çatışmanın bitişi, kaynak ülkelerin değişmesi ve göçmen sayısındaki belirgin artış, bu

¹¹⁴ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), “Internally Displaced People”, <http://www.unhcr.org/internally-displaced-people.html>, (e.t. 3.11.2016).

¹¹⁵ Emma Haddad, **The Refugee in International Society: Between Sovereigns**, New York: Cambridge University Press, 2008, s.190.

değişimin en önemli nedenleri arasındadır. Günümüzde uluslararası göç endişeleri; göç konusunda uluslararası işbirliği, Avrupa Birliği'nin genişleme politikası ve Batı'da göçmen karşıtı sağ partilerin yükselişi gibi birçok gelişmenin merkezinde yer almaktadır.¹¹⁶

Göç-güvelik ilişkisinin birkaç farklı boyutundan söz etmek mümkündür. Birincisi; uluslararası göç insan hakları ihlali, etnik çatışma ve iç savaş gibi çeşitli güvenlik sorunlarının bir sonucu olabilmektedir. Özellikle zorunlu göç, egemen devletlerin ve uluslararası sistemin, bütün insanların güvenliğini sağlayamamasının somut bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁷ İkincisi; kontrolsüz ve çok geniş çaplı olduğunda uluslararası göçün kendisi bir güvenlik tehdidi olarak görülebilmektedir. Bu noktada göçün doğrudan etkilerinin güvenlik sorunlarıyla ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Üçüncüsü; uluslararası göç, dolaylı olarak başka güvenlik sorunlarını (yabancı düşmanlığı, ırkçı şiddet vb.) beraberinde getirebilmektedir.¹¹⁸

Güvenlik-göç bağlantısının farklı boyutlarını, hangi değerlerin uluslararası göç nedeniyle tehdit altında olabileceğini vurgulayarak ele almak da mümkündür. Örneğin kültürel kimliğin korunması bu bağlamda göçle ilişkili endişelerin temelinde yatan önemli nedenlerden bir tanesidir. Göç yoluyla dışardan gelen nüfusun etnik ve kültürel kökleri hâlihazırda yerleşik bulunan nüfustan farklı olduğunda toplumsal kimlik sorunlarına yol açabilmektedir. Böyle bir durumda göç nedeniyle nüfus kompozisyonunda ortaya çıkan değişimin yerli toplumun kimliği üzerindeki muhtemel etkileri, göçmenlerin sayısı ile doğru orantılı olarak kimlik endişelerine neden olmaktadır. Göç kaynaklı güvenlik endişeleri, öncelikle, göçmenlerin sayısı ile toplumların bu rakamları absorbe etme ve adaptasyon kapasitesiyle ilişkilidir. Kimlik güvenliği söz konusu olduğunda ise göçmenlerin adaptasyona nasıl yanıt verdiği ayrıca önem kazanmaktadır. Göçmenler, tüm yönleriyle adaptasyonu tercih edebileceği gibi, ev sahibi ülkenin toplumsal normlarına genel olarak uyum sağlarken özel hayatlarında kendi kültürel topluluklarını sürdürmeyi de seçebilmektedir. Uç durumlarda ise göçmenlerin

¹¹⁶ Scott D. Watson, **The Securitization of Humanitarian Migration: Digging Moats and Sinking Boats**, New York: Routledge, 2009, ss.5-15.

¹¹⁷ Alexandria Innes, **Migration, Citizenship and Challenge for Security: an Ethnographic Approach**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015, ss. 31-32.

¹¹⁸ Anna Kieinger, "International Migration as a Non-Traditional Security Threat and The Eu Responses to This Phenomenon", **CEFMR Working Paper**, Warsaw: Central European Forum for Migration Research, October 2004, ss. 2-3.

kültürel gettolar oluşturarak yerel toplumla etkileşimlerini yalnızca belirli amaçlarla sınırlandırdıklarını gözlemek mümkündür. Göçmenlerin bulunduğu ülkenin kimliğine uyum sağlamak yerine kendi kimliğini sürdürme arayışında olması yerli toplumda tehdit algısını arttırmaktadır.¹¹⁹ Bunun yanı sıra göçmenlerin ülke içine akışı, yabancı düşmanlığı ve entegrasyon eksikliğiyle birleştiğinde toplumsal istikrar açısından risk oluşturmaktadır.¹²⁰

Göç-güvenlik ilişkisinin önemli bir diğer boyutu ise göçün ekonomik ve iktisadi etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Uluslararası göçün iktisadi etkileri göç veren ve alan ülkeler açısından olumlu ve olumsuz bazı sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin dış göç, iş gücü ihraç eden ülkenin işsizlik sorununu azaltıcı ve dış ödemeler bilançosunu iyileştirici etkiler göstermektedir. Buna karşılık ülke beşeri sermayesini ihraç etmekte ve nitelikli iş gücünü kaybetmektedir. İşgücü ithal eden ülkeler ise göç yoluyla işgücü açığını kapatarak sermayenin tam kapasiteyle çalışmasını sağlamakta ve yatırım hızını artırmaktadır. Dış göçün istihdam piyasasında yarattığı rekabet, ücretlerin yükselmesini önleyerek maliyetleri azaltmakta ve ülkenin dünya piyasalarındaki rekabet gücünün artmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan göç nedeniyle mal ve hizmet piyasasında ortaya çıkan talep artışları, fiyatların gereğinden fazla yükselmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra göç alan ülkelerin yol, okul, hastane gibi sabit harcamalarında artış görülmektedir.¹²¹

İş piyasasında rekabetin artması ve ücretlerin düşmesi bazı olumlu etkilerinin yanında yerli işgücünü oluşturan nüfusta işsizlik endişelerine de yol açmaktadır. Özellikle kayıt dışı göçmenlerin vergisiz ve sigortasız daha düşük ücretlerde çalıştırılması, yerli nüfusun rekabet etmesini imkânsız hale getirmektedir. Bu durumda kayıt dışı göçmen çalıştıran ve çalıştırmayan işletmeler arasında maliyetlerdeki fark nedeniyle benzer bir haksız rekabet söz konusu olmaktadır. Fakat, literatürde yer alan ampirik çalışmaların büyük bir bölümü normal şartlarda uluslararası göçün işsizlik oranlarına geniş ve sistematik bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.¹²²

¹¹⁹ Barry Buzan, "Societal Security, State Security and Internationalisation", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993, s. 45.

¹²⁰ Kicinger, loc.cit.

¹²¹ Özdal, op.cit., s.29.

¹²² Bkz. Robert J. Lalonde and Robert H. Topel, "Economic Impact of International Migration and the Economic Performance of Migrants", **Handbook of Population And Family Economics**, Volume 1B, Mark R. Rosenzweig and Oded Stark (Ed.), Amsterdam: Elsevier, 1997.

Göçmenlerin ekonominin kötü gidişatına, kamu kurumlarının etkinliğinin azalmasına, artan suç ve karışıklıklara katkısının tam olarak ispat edilmesi güçtür. Ancak her halükarda ev sahibi toplumda bu yönde bir algı yerleşebilmektedir. Göçmenlerin belirgin ayırıcı özellikleri, üstesinden gelmesi zor ve bozucu nitelikteki ekonomik temelli toplumsal değişimler için çoğu zaman hazır günah keçisi konumunda kalmalarına neden olmaktadır.¹²³

Uluslararası göçün iç güvenlik sorunlarıyla ilişkisi sıklıkla vurgulanan meselelerden bir diğeridir. Bu durum özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra daha belirgin hale gelmiştir. Göçmenlerin karıştığı suçlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı yapan uluslararası suç şebekeleri, insan kaçakçılığı, ülke sınırlarını aşmak için legal ve illegal göç yollarını kullanan teröristler bu konuda üzerinde durulan başlıca unsurlardır. Ulusal çıkarlara zarar verme arayışında olan yabancılara karşı devletin savunulması ulusal güvenlik açısından önemlidir. Diğer taraftan suça karışan yabancılar kamu güvenliği bakımından da sorun teşkil edebilmektedir. Ancak bu durum daha çok polis faaliyetleriyle ilişkilidir. Kamu güvenliği – ulusal güvenlik ayrımı genellikle hassas bir çizgi üzerinde ilerlemektedir.¹²⁴ Bunların yanı sıra literatürdeki bazı çalışmalar büyük ölçekli nüfus hareketlerinin çatışmaların yayılmasında rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Salehyan ve Gleditsch'in 2006 tarihli çalışması, komşu devletlerden gelen kitlesel mülteci akınlarına maruz kalan devletlerin iç savaş yaşama olasılığının önemli ölçüde arttığını öne sürmektedir.¹²⁵

Uluslararası göçün meydana getirebileceği muhtemel tehditler genel olarak askeri nitelikte değildir. Fakat göçmenlerin kaynak ülkede siyasi değişimi amaçlayan irredantist faaliyetleri söz konusu olduğunda, göçmenlerin çatışmaları ev sahibi ülkeye taşıyarak şiddet olaylarına yol açması durumunda, terörist faaliyetler mevcut olduğunda ya da göçmen ve mülteci akınlarını azaltmak niyetiyle kaynak ülkede önalcı askeri girişimlere başvurulduğunda askeri nitelikli sorunlar ortaya çıkabilmektedir.¹²⁶

¹²³ Martin O. Heisler and Zig Layton-Henry, "Migration and the Links Between Social and Societal Security", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993, s.157.

¹²⁴ Elspeth Guild, **Security and Migration in the 21st Century**, Cambridge: Polity Press, 2009, ss.109-110.

¹²⁵ Idean Salehyan and Kristian Skrede Gleditsch, "Refugees and the Spread of Civil War", **International Organization**, Vol. 60, No: 2, 2006, s.338.

¹²⁶ Heisler and Layton-Henry, op.cit., s.162.

Kitlesel mülteci akınlarının beraberinde silahları, savaşçıları ve ideolojileri getirmesi mümkündür. Bu durumda mültecilerin hem kaynak ülkeye hem de ev sahibi ülkeye karşı harekete geçmesi pekala olasılık dâhilindedir. Bunun yanı sıra isyancılar sosyal ağlarını kendi ülkesiyle kısıtlamak yerine göç yoluyla komşu ülkelere genişlemeyi amaçlayabilmektedir. Böylece dış göç yoluyla kendi hükümetlerinin yetki sınırlarının ötesinde siyasi bakımdan ilişkili bir nüfus ortaya çıkmaktadır. Bu durum mülteciler söz konusu olduğunda ayrıca önem kazanmaktadır. Çünkü kitlesel göçün bireylerin yaşam standartlarında sebep olduğu düşüş, bireylerin yaşadığı kayıplar ve mağduriyet tecrübeleri, bu kişilerin savaşmak için fırsat maliyetini oldukça aşağı çekmektedir. Dolayısıyla yabancı ülkelerin sınırları içerisindeki mülteci kampları çoğu kez isyancıların harekât üssü olarak kullandığı sığınaklara ya da yeni üye topladıkları alanlara dönüşebilmektedir. Mülteci kamplarının militarizasyonu ev sahibi ülkeler açısından iki önemli sonuç doğurmaktadır. Birincisi; mülteci savaşçı grupların kendi hükümetleriyle giriştiği sınırsız çatışmalar yerli nüfusun güvenliğini, ev sahibi ülkenin egemenliğini ve kaynak ülkeyle ikili ilişkilerini tehlikeye atmaktadır. İkincisi; ev sahibi ülkenin mültecilerin sınırsız çatışmalara katılmasını önlemeye çalışması, ev sahibi ülke ve mülteciler arasında çatışma riskini ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan normal şartlar altında insani açıdan sığınmaya muhtaç olan kişilere sağlanan korumanın bu tür sorunlara yol açmadığını önemle belirtmek gerekir. Dünya üzerindeki mültecilerin çok büyük bir çoğunluğunu hiçbir zaman siyasal şiddete karışmamış ve hatta şiddetin kurbanı olmuş bireyler oluşturmaktadır. Yine mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin büyük çoğunluğu da mültecilerden kaynaklanan silahlı şiddet olaylarını tecrübe etmemiştir.¹²⁷

İnsan hareketliliğinin denetimi, on yedinci yüzyılda modern ulus devletinin ortaya çıkışından bu yana devletlerin temel faaliyetlerinden biri olmuştur. Geçmişte salgın hastalıkların kontrol altına alınması amacıyla belirli bölgelerde yaşayan nüfusun kalıcı olarak kayıt altına alınmasıyla başlayan süreç, zamanla büyüyen hareketli şehir nüfusunu da kapsayacak biçimde genişlemiştir.¹²⁸ Modern devletin gelişimiyle devletler bütün vatandaşlarını kayıt altına almaya başlamış, ülke sınırları üzerindeki denetimini

¹²⁷ Salehyan and Gleditsch, op. cit., ss. 339-343.

¹²⁸ Thanh-Dam Truong and Des Gasper, "Transnational Migration, Development and Human Security", **Transnational Migration and Human Security: The Migration-Development-Security Nexus (Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace Vol. 6)**, Thanh-Dam Truong and Des Gasper (Ed.), Berlin: Springer, 2011, s.4.

artırmıştır. Bu süreçte devlet otoriteleri her zaman için kimlerin ülke toprağında bulunduğunu bilme konusunda güçlü bir eğilime sahip olmuştur. İnsan hareketliliğinin kontrolünü gerekli kılan sebepler zaman içerisinde değişmiş ancak hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır.¹²⁹

Günümüzde sınırların, özellikle de yabancıların sınır aşırı hareketliliğinin kontrolünü güvenlik bağlamında birçok şekilde gerekçelendirmek mümkündür. Örneğin sınırların işgalcilere karşı korunması ya da ülkenin beşinci kol faaliyetlerine karşı savunulması askeri güvenlik açısından önem arz etmektedir. Devlet, hangi bireylerin casus veya düşman sempatzanı olabileceğini tespit etmek için kimlerin ülke sınırları içerisinde bulunduğunu bilmek durumundadır. Aynı şekilde ulusal çıkarlara zarar verme arayışında olan veya suça karışan yabancılara karşı ulusal güvenliğin ve kamu güvenliğinin korunması, sınır hareketlerinin kontrolünü gerekli kılmaktadır. Bu örneklerle son olarak, kamu bütünlüğünün devlet sınırları içerisindeki yabancılardan kaynaklanan etkilere karşı korunmasını eklemek mümkündür.¹³⁰

Vatandaşlarını ve ulusal sınırlarını iç ve dış tehlikelere karşı korumak modern devleti tanımlayan en önemli fonksiyonlardan birisidir. Sınırları aşan hareketlilik doğal olarak siyasi bağlılığa ve devletin askeri -ve diğer- kapasitesine dair soruları, ekonomik etkilere bağlı hesaplamaları ve ulusal sınırların kontrolüne ilişkin konuları gündeme getirmektedir.¹³¹ Dolayısıyla kontrolsüz nitelikte olduğunda uluslararası göç her şeyden önce bir sınır güvenliği meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası göçün etkileri daha pek çok şekilde ele alınabilir. Örneğin insan hareketliliğinin beraberinde salgın hastalıkları getirmesi pekâlâ mümkündür. Bu durumda göç, yerli halkın sağlığı açısından bir risk olarak yorumlanabilir. Fakat salgın hastalıkların yayılması riski yalnızca göçmenler, mülteciler, sığınmacılar vasıtasıyla değil her türlü insan hareketliliğinin sonucunda ortaya çıkmaktadır.¹³² Veyahut yerinden edilmiş bireylerin yeni bir bölgeye yerleşmesiyle kısıtlı bir alanda yoğunlaşan nüfusun çevre

¹²⁹ Guild, loc.cit.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Jef Huysmans, **The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU**, New York: Routledge, 2006, ss.30-31.

¹³² Peter Poore, "Migration: A Threat Or An Asset To Health?", **International Migration and Security: Opportunities and Challenges**, Elspeth Guild and Joanne van Selm (Ed.), New York: Routledge, 2005, s. 174.

üzerinde birtakım olumsuz etkilere sebep olabileceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yeni gelen nüfusun yerleştiği geçici sığınakların söz konusu bölgede kirlilik, doğal su kaynaklarının bozulması, tarımsal üretimde azalma, inşaat ve enerji üretimi için doğal kaynakların kullanımında artış, aşırı nüfusa bağlı olarak toprağın hızlı biçimde bozulması gibi olumsuzluklara yol açması mümkündür.¹³³ Diğer taraftan kimileri uluslararası göçü sosyal güvenlik sistemi ve sosyal devlet felsefesi için bir tehdit olarak yorumlamaktadır. Bu argümanın temeli, aynı değerleri ve sorumlulukları paylaşmayan ya da ekonomik olarak aktif olmayan göçmenlerin ve sığınmacıların sosyal yardımlardan yararlanmasının, insanların yüksek vergiler ödeme isteğini olumsuz yönde etkileyeceği varsayımına dayanmaktadır. Göç veren ülkeler açısından ise uluslararası göç bazı demografik sorunları beraberinde getirebilmektedir. Örneğin dış göç Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin azalan ve yaşlanan nüfus sorununu derinleştirmektedir.¹³⁴

Velhasıl, uluslararası göçün etkileriyle ilgili bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Literatürde hemen her çalışmada göç-güvenlik ilişkisinin farklı bir boyutu öne çıkmakta; göçün yeni etkileri ve dinamikleri ele alınmaktadır. Fakat uluslararası göçün söz konusu etkilerinden hangilerinin bir güvenlik meselesi olarak değerlendirilebileceği veya bu etkilerin ne zaman ve hangi şartlarda güvenlik tehdidi yaratabileceği konusunda ortak bir anlayış mevcut değildir.

Göçün bireysel algılamaların ötesinde var olan objektif bir tehdit olup olmadığı, yankıları günümüzde de devam eden bir tartışmanın konusudur. Bu durum aslında yalnızca göç ve güvenlik özelinde değil, daha genel olarak güvenliğin kavramsallaştırılması ve uluslararası ilişkilerde uzun bir süredir var olan epistemolojik tartışmaların ürünüdür. Objektivist yaklaşım, göç kaynaklı tehditlerin ve söz konusu gelişmeleri kontrol etmeyi başaramadığı takdirde devletlerin katlanmak zorunda kalacağı maliyetlerin objektif olarak gözlemlenebilir ve ölçülebilir olduğunu öne sürmektedir. Diğer taraftan konstrüktivist yaklaşımlar ise tehdidin kurgulandığı intersubjektif süreçler üzerinde odaklanmaktadır. Objektivist yaklaşımın önemli bir sorunu göç alan ve göç veren toplumların kimliklerini, göçün motivasyonlarını ve nedenlerini

¹³³ Bkz. Suwattana Thadaniti, et. al., **The Impact of Displaced People's Temporary Shelters on Their Surrounding Environment (Springer Briefs in Environment, Security, Development And Peace - Migration Studies 16)**, Suwattana Thadaniti and Supang Chantavanich (Ed.), New York: Springer, 2014.

¹³⁴ Kicinger, loc.cit.

maddeleştirmesinde yatmaktadır. Göçün tarih boyunca her zaman ve her toplumda güvenlikle ilişkilendirilmiş olmaması, objektivistlerin öne sürdüğü “gerçekliğin” zeminini sarsmaktadır. Örneğin göçmenler tarafından kurulan Avustralya ve Kanada’nın yine göçe bağlı büyümesi bu devletlerin varlığını sürdürebilmesi için son derece gerekli bir durum olarak görülmüştür.¹³⁵ Tarihsel olarak göç, Kanada’nın uluslaşma sürecinin bir parçası olmuştur. Günümüzde ise Kanada’nın uluslararası göç konusunu güvenikleştirmiş olması, zamana bağlı olarak göç algısının değişime uğrayabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan toplumların göç kaynaklı tehdit algısı aynı zaman dilimi içerisinde de birbirinden farklılaşmaktadır. Örnek vermek gerekirse, göç Fransa’da güçlü bir biçimde güvenikleştirilmişken Kanada’da güvenikleştirme daha zayıf düzeydedir.¹³⁶

Göçmenlerin ya da mültecilerin güvenikleştirilmesi, ilgili siyasi birimlerin varlığını tehlikeye atan bir tehdit olarak kurgulanmasına bağlıdır. Söz konusu tehdit birçok bağlamda kurgulanabilir. Bu bağlam, örneğin, göçmenlerin sayısı ile ilgili olabilir. Yüksek sayıda göçmenin ani bir şekilde ülke içine akını iş piyasasının istikrarını bozarak işsizliğe, toplumsal huzursuzluğa ve hükümet açısından meşruiyet sorunlarına yol açabilir. Böylesi bir gelişme, sonuçta devletin uluslararası sistemdeki rekabetçi pozisyonunu zayıflatabilir. Bu argümanda; iş piyasası vasıtasıyla değinilen göçmenlerin sayısı, göçün varoluşsal bir tehlikeyle ilişkilendirilmesinde kullanılan ana unsurdur. Burada *akın* ya da *istila*, artan göçmen rakamlarını güvenikleştirmede kullanılan güçlü metaforlardır. Bu gibi metaforlar, artan göçmen sayısının ilgili siyasi topluluğa karşı nasıl bir varoluşsal tehdit ortaya koyduğunu anlatan kompleks bir argüman sunmadan meselenin güvenikleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Güvenikleştirici argümanlar genellikle rakamların yanı sıra göçmenlerin ve mültecilerin belirleyici bir takım niteliklerinden de yararlanır. Örneğin; iyi yetişmiş insanların ülke dışına göçü, kaynak ülkenin büyüme potansiyelini, zenginliğini ve ekonomik rekabet yeteneğini zayıflatabilmektedir. Bunun yanı sıra; göçmen yabancılar ve yerli halk arasındaki kültürel farklılığın, hükümetin hem iç politikada hem de kaynak ülkeyle ilişkilerinde siyasi meşruiyet sorununa dönüşebilecek bir huzursuzluğa neden olabileceğini ileri sürmek mümkündür. Buna ek olarak, dış göç ve iltica, komşu ülkeleri zayıflatan ya da döviz

¹³⁵ Watson, op.cit., ss.16-17.

¹³⁶ Philippe Bourbeau, **The Securitization of Migration: A Study Of Movement And Order**, New York: Routledge, 2011, ss. 11-18.

akışını artırarak kaynak ülkenin ekonomik pozisyonunu güçlendiren bir araç olarak da görülebilmektedir.¹³⁷

İnsanların endişeleri yalnızca siyasi birimin fiziksel varlığının devamıyla sınırlı değildir. Geniş bir yelpazede birtakım temel değerlerin günümüzde ve gelecekte muhafaza edilmesini etkileyen meseleler de bu endişelerin bir parçasıdır. Örneğin göç, hem göçmenlerin hem de yerleşik halkın günlük yaşantılarını yeni pratikler ve değerlerle tanıştırmakla etkilemektedir. Bunun sonucunda göçmenler ve yerleşik halk geleneksel değerlerini ve yaşam kalıplarını daha sesli biçimde dile getirmeye ve korumacı olmaya yönelebilmektedir. Bu örnekteki değer koruyuculuğunun günlük dinamikleri, göçün ve sığınmanın, güvenlik probleminin siyasi inşasını nasıl beslediğini anlamak açısından önemlidir. Fakat bunlar ciddi siyasi ve gündelik yankılara neden olabilecek bir tedirginlik üretse de; söz konusu koşulların kendisi, göç ve sığınmanın siyasi topluluğun hayatta kalmasını ön plana koyan varoluşsal diskurla ilişkilendirildiği bir durum meydana getirmemektedir. Göçün varoluşsal bir tehlikeye dönüşümü neticede bir siyasi edimin sonucudur.¹³⁸

Buzan'a göre uluslararası sistem bağlamında güvenlik, devletlerin ve toplumların bağımsız kimliklerini ve fonksiyonel bütünlüğünü sürdürebilme yeteneğine ilişkindir.¹³⁹ Huysmans ise bağımsız kimliğin ve fonksiyonel bütünlüğün korunmasının aynı zamanda kimliğin ve hükümet pratiğinin gelişebileceği bir alanın sahiplenilmesini içeren mekansal bir eylem olduğunu öne sürmektedir. Bu süreçte çoğul dünya içerisinde bağımsız bir siyasi birlik şekillendirilmektedir. Güvenikleştirme, belirli dışsal gelişmelerin tehlikeli niteliklerini tartışma konusu yaparak kendi otonomisinin ve birliğinin sorgulanmasının önüne geçmektedir. Siyasi birliği ve bağımsızlığı bu yolla şekillendirmek, yalnızca göç gibi dışsal faktörlerin etkisiyle aksayabilecek, özünde tamamlanmış ve uyumlu bir siyasi birim imajının sürdürülmesi için güçlü bir yöntemdir. Benzer bir gözlemi mahalli düzeyde de yapmak mümkündür. Kenar mahallelerdeki şiddet olaylarını şiddet eğilimli göçmen gençlere ve ahlaki normların çöküntüsüne bağlamak, göçmenler olmadığında bu yerleşimlerin ahlaki bir konsensus içerisinde etkili biçimde yönetilebileceği imasını taşımaktadır. Fakat durumun bu şekilde okunması kenar mahallelerdeki sosyal ilişkilerin

¹³⁷ Huysmans, op.cit., ss.47-48.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Buzan, *People, States and Fear...*, op.cit., ss.78.

karmaşıklığını gözden kaçırmaktadır. Çünkü söz konusu yerleşimde göçmenlerin mevcut olmadığı durumda da bir konsensusun olup olmayacağı tartışmalıdır.¹⁴⁰

Huysmans'a göre göçmenlerin ve mültecilerin güvenikleştirilmesi, yalnızca göç ve ilticanın fonksiyonel bütünlüğe ve bağımsız kimliğe yönelik bir tehdit olarak tanımlandığı bir fiilden ibaret değildir. Bu, aynı zamanda birliğin ve otonominin (ya da başka bir deyişle toplumun ve egemenliğin) ortaya koyulduğu bir siyasi edimdir. Bu anlamda göçe ilişkin gündelik endişeler, düşman bir çevre tasvir edilerek siyasi otonominin ve birliğin inşa edildiği süreçle yakından ilişkilidir. Bu durumda göçün güvenikleştirilmesinin birbiriyle ilişkili iki farklı boyutundan söz etmek mümkündür. Birincisi; güvenikleştirme sürecinde göç, siyasi birimin bağımsız kimliğini ve fonksiyonel otonomisini varoluşsal anlamda tehdit eden olaylara ve gelişmelere dönüşerek yeni bir nitelik kazanmaktadır. İkincisi; tehditler topluluk için tehlike yaratırken, topluluğun otonom bir siyasi birim olarak varoluşunu ortaya koymakta ve pekiştirmektedir.¹⁴¹

C. ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ TECRÜBELERİ

Savaş, iç savaş veya siyasal şiddet gibi zorunlu gerekçelere dayanan kitlesel nüfus hareketleri insanlık tarihinin bütün dönemlerinde var olmuştur. Öyle ki söz konusu bu göç hareketlerinin her birine kısaca değinmek dahi ciltlerce kitabın sayfalarını dolduracaktır. Zorunlu göçlerin insanlık tarihinde bu kadar sık rastlanılan bir durum olmasına karşın bir kavram olarak tanınması ancak son 70 yılda gerçekleşmiştir. Bunun öncesinde göçün motivasyonu, ne devletler hukukunda ne de devletlerin kendi ulusal hukukunda dikkate alınan bir kıstas olmamıştır. Özellikle ABD, Kanada ve Avustralya gibi göçmenler tarafından kurulan devletlerde göçmen politikaları; belirli niteliklere sahip insanları ülkeye çekmek ve istenmeyen niteliklere sahip yabancıların ülkeye girişini engellemek üzerine inşa edilmiştir. Genellikle ekonomik temele dayanan göç politikaları nedeniyle bugün mülteci olarak adlandırılacak birçok kişi bu ülkelere giriş yapamamıştır. Bu devletler insani zeminde birtakım göçmenleri ülkeye kabul etse de bu tür durumlar normal prosedürün dışındaki istisnalar olarak kalmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ Huysmans, op.cit., ss.49-51.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Watson, op.cit., s.40.

Bu durum devletlerin geçmişte zorunlu sebeplerle göç etmek durumunda kalan kişilere ya da topluluklara kapılarını tümüyle kapattığı anlamını taşımamaktadır. Tarihte devletlerin yardıma muhtaç durumdaki göçmenlere kucak açtığı örneklere rastlamak elbette mümkündür. Ancak bunların sistemli, sürekli ve belirli uluslararası hukuk ilkelerine bağlı kalarak uygulanan politikalar olmadığı da açıktır. Bugün mülteci olarak anılan kişilerin korunması için devletlere belirli sorumluluklar yükleyen uluslararası düzenlemeler İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı olağanüstü yıkımın ve mağduriyetin gölgesinde şekillenmiştir. Mülteciliğin ekonomik veya aile birleşmesi yoluyla göç gibi ayrı bir göç kategorisi olarak ortaya çıkışı savaş sonrası yapılan uluslararası düzenlemelerle mümkün olmuştur.¹⁴³

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü mültecilerin hak ve yükümlülüklerini belirli uluslararası standartlara bağlamıştır. Yine bu dönemde, önce Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO) ve daha sonra BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi kuruluşlar mültecilerin karşılaştığı sorunların çözümü için ortak bir uluslararası sorumluluk bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Mülteci sorunlarında devletler arasındaki ortak sorumluluk bilincinin ortaya çıkması birçok açıdan sorunların çözümünü kolaylaştırıcı etki göstermektedir. Nihayetinde modern dünyada hiçbir devlet sınırdaşlarında ve hatta uzak bölgelerde meydana gelen olaylardan izole bir hayat sürdürememektedir. Yine de mesafe unsurunun bu tür olaylarda devletlerin davranışları üzerinde etkili olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Sorunun kaynağına uzaklığı dolayısıyla gelişmelerden daha az etkilenen devletler, çözüme yönelik sorumluluğun paylaşılmasında çoğu zaman isteksiz davranmaktadır. Mülteci sorunlarının çözümü için sağlanacak yardımlar da bu doğrultuda maliyet-fayda hesaplarının bir parçası olmaktadır. Yani uluslararası toplumda mülteciler konusundaki ortak sorumluluk bilinci asgari düzeyde belirmiş olmasına karşın tam anlamıyla bir işbirliğinden söz etmek zordur.

Mülteci sorunlarının insani boyutunu iyileştirmeyi amaçlayan mekanizmaların kusursuz bir şekilde işlediğini söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Diğer taraftan meselenin insani boyutu yalnızca madalyonun bir yüzüdür. Kitlesele göçlerin mültecileri

¹⁴³ İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri", SETA, İstanbul: SETA Yayınları, 2015, ss. 12-13.

ağırlayan ülkelerin güvenliğine, ekonomisine, yerli topluma ve hatta çevreye etkileri hiç şüphesiz meselenin ayrılmaz birer parçasıdır. Üstünkörü bakıldığında kolayca çözülebileceği düşünülen sorunların altında siyasi, ekonomik, toplumsal, askeri birçok değişken yatmaktadır. Dolayısıyla aslında her mülteci sorunu birbiriyle ortak yönlerinin yanı sıra diğerlerinden farklılaşan kendine özgü nitelikler taşımaktadır.

1. Afrika Kıtası'nda Göç Tecrübesi

Büyük Göller Bölgesi (Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Ruanda, Tanzania ve Uganda) ve Afrika Boynuzu (Cibuti, Eritre, Etiyopya, Somali, Sudan ve Güney Sudan) zorunlu kitlesel göçlerin yoğun olarak yaşandığı bölgelerdir. Bütün ülkelerin çok sayıda mülteciye ev sahipliği yaptığı bu iki bölgenin tarihi, uzun süreli çatışmalar ve zorunlu göç krizleri nedeniyle ayrılmaz biçimde iç içe geçmiştir. Büyük Göller Bölgesi ve Afrika Boynuzu'nda yaşanan mülteci ve YEK sorunları, bölgedeki anti-kolonyal bağımsızlık mücadeleleri ve post-kolonyal ulus inşa süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu durumun nedenlerine bakıldığında üç önemli sorun ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; kolonyal ve post-kolonyal siyasi sınırların birbirinden tamamen farklı kültürel grupları bir araya getirmesi ve güç paylaşımını ayarlayan düzenlemelerin eksikliğidir. İkinci sorun; kolonyal güçlerin sistematik bir şekilde uyguladığı böl ve yönet politikasıdır. Bu politika Burundi, Ruanda, Sudan ve hatta Uganda örneklerinde görüldüğü gibi birleşik post-kolonyal devletler kurulması ihtimalini baltalamıştır. Bu politikaya çarpıcı bir örnek olarak Kondominyum'un¹⁴⁴ 1922-1946 tarihleri arasında Kuzeylilerin Güney Sudan'a girişini yasaklamasını vermek mümkündür. Sudan'da 1955 yılında bağımsızlığın hemen öncesinde patlak veren şiddetli çatışmalar bu açıdan pek de şaşırtıcı değildir. Bölgede bugünkü sıkıntıların temelini oluşturan üçüncü sorun ise; birlik beraberlik temelinde bir ulus inşa sürecini kolaylaştıracak ortak değerlerin çeşitli nedenlerden dolayı gelişmemiş olmasıdır. Bunlara ek olarak özellikle Afrika Boynuzu Soğuk Savaş boyunca ABD ve Sovyetler arasındaki rekabetin yoğun olarak yaşandığı sahalardan birisi olmuştur.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Anglo-Egyptian Kondominyumu: 1899-1956 yılları arasında bugünkü Sudan ve Güney Sudan'ı kapsayan yönetimdir.

¹⁴⁵ Gaim Kibreab, "Forced Migration in the Great Lakes and Horn of Africa", **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies (e-book)**, Elena Fiddian Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long and Nando Sigona (Ed.), Oxford: Oxford University Press, 2014.

Afrika Boynuzu ve Büyük Göller Bölgesi'nde son altmış yılda savaşların, iç savaşların, kıtlığın, yetersiz ve kötü yönetimlerin, askeri darbelerin, etnik çatışmaların gölgesinde milyonlarca kişi yaşadığı toprakları terk etmiştir. Bu bölgelerdeki bütün ülkeler hem bölgedeki diğer ülkelere mülteci vermekte hem de diğer bölge ülkelerinden gelen mültecilere ev sahipliği yapmaktadır. Bu iki bölgedeki mülteci ve YEK sorunlarının en belirgin iki özelliği uzun yıllar süren devamlı bir nitelik göstermesi ve bölgedeki ülkeleri zincirleme olarak çeşitli sorunların içine sürüklemesidir. Yani bir noktadan sonra mülteciler bölgedeki güvenlik sorunlarının hem sonucu hem de sebebi haline gelmiştir.

Bu noktada mülteci ve YEK kamplarının militarizasyonu söz konusu zincirleme reaksiyonu tetikleyen en önemli etkenlerden birisidir. Afrika'da mülteci kamplarının militarizasyonu esasında yeni bir durum olmayıp 1951 Konvansiyonu'ndan¹⁴⁶ ve 1960'larda kolonilerdeki bağımsızlık hareketlerinden bu yana var olan bir olgudur. Özellikle 1960'lardan 1980'lere kadar ABD ve Sovyetler arasındaki vekâlet savaşlarının sürdüğü dönemde mülteci kamplarının militarizasyonu alışıldık bir durum haline gelmiştir. Mülteci ve YEK militarizasyonunun nedenlerine bakıldığında; anavatanın yeniden ele geçirilmesi, var olan rejimlerin zayıflatılması veya ayrı bir devlet kurmak gibi çeşitli motivasyonlara rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra mülteciler, yaşadıkları yoksulluk ve mağduriyetler de göz önünde bulundurulduğunda, militan gruplara katılmayı "anlamlı" ve ekonomik getirisi yüksek bir faaliyet olarak görebilmektedir. Mülteci kamplarının coğrafi olarak silahlı direnişin ön saflarına yakın olduğu durumlarda silahlı çatışma nesilden nesile geçen bir gerçeklik halini almaktadır. Böyle durumlarda silahlı militanlar mülteci topluluğunun değerlerini koruyan kahramanlar olarak görülmekte; mülteciler ve savaşçılar arasında yakın bir bağ kurulmaktadır. Son olarak, mülteci ve YEK'lerin militarizasyonu, ev sahibi devletlerin kampları yeterince koruyamadığı durumlarda savunma motivasyonu da ortaya çıkabilmektedir.¹⁴⁷

Mültecilerin ve YEK'lerin silahlı çatışmalara katılması Afrika'da oldukça yaygın bir durumdur. Bu durumun en önemli sonucu sınırlara dağılan eski savaşçıların ve mültecilerin çatışmaların uluslararasılaşmasına yol açmasıdır. Afrika'da mülteci

¹⁴⁶ Eritre hariç bütün bölge ülkeleri 1951 Konvansiyonuna, 1967 Protokolüne ve 1969 tarihli Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'ne katılmıştır.

¹⁴⁷ Robert Muggah and Edward Mogire, "Arms Availability and Refugee Militarization in Africa – Conceptualizing the Issues", **No Refuge: The Crisis of Refugee Militarization in Africa**, Robert Muggah (Ed.), London: Zed Books, 2006, ss.13-14.

akınları ve ayaklanmalar sürekli bir şekilde birbirini beslemekte, bu da çoğu zaman topyekün savaşla sonuçlanmaktadır. Silahlı mülteciler savaşın yanı sıra doğrudan veya dolaylı olarak politik şiddetin ortaya çıkmasına da olumsuz yönde katkıda bulunmaktadır. Kampların militarizasyonu özellikle mülteci ve YEK'lerin silahlara erişebildiği, silah kaçakçılığına karıştığı, kampların ve yerleşimlerin silah deposu olarak kullanıldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda mülteciler hem son kullanıcı hem de ara tedarikçi olarak hafif silahların yayılmasına yol açmaktadır. Mülteci ve YEK militarizasyonunun bir diğer olumsuz etkisi ise insani yardımları aksatarak yardımları kendi askeri amaçları doğrultusunda kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Silahlı mülteciler sorunu ev sahibi ülkelerin ve UNHCR'in çabalarına karşın günümüzde varlığını sürdürmektedir. Burada esas sorumluluk sahibi olan ev sahibi devletlerin militarizasyonun önüne geçme konusunda kimi durumlarda yetersiz veya isteksiz kaldığını da belirtmek gerekir.¹⁴⁸

Afrika Boynuzu ve Büyük Göller Bölgesi'ndeki devletler 1960'lardan 1980'lerin ortalarına kadar mülteciler için açık kapı politikası izlemiştir. Ancak devletlerin söz konusu dönem de dâhil olmak üzere mültecilerin kendi inisiyatifleriyle oluşturdukları yerleşimlere (ya da daha genel bir ifadeyle kamp dışı mültecilere) bakışı her zaman için olumsuz yönde seyretmiştir. Soğuk Savaşın sonlarına doğru açık kapı politikasını terk etmeye başlayan devletlerin kamp dışı yerleşimlere yönelik politikalarının sertliği kademeli olarak artış göstermiştir. Bu konuyu başka bir boyuta taşıyan asıl gelişme ise Ruanda soykırımı olmuştur. Ruanda'daki gelişmeleri takiben Kenya, Uganda ve Tanzania gibi ülkeler kamp dışı mültecilere karşı savaş açmıştır. Bu tarihten sonra bölgedeki bütün devletler mülteci meselesini güvenlikleştirmiş; mültecilerin siyasi faaliyetlerinin ve hareket alanının kontrol altına alınmasına yönelik çok sert politikalar uygulamaya başlamışlardır. Birçok ülkede kamp dışında yaşayan mülteciler cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde de bu politikalarını sürdüren devletler kamp dışı mültecileri kamplara yerleşmek veya ülkelerine dönüş yapmak arasında seçim yapmaya zorlamaktadır.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Ibid., ss.13-15.

¹⁴⁹ Kibreab, loc.cit.

2. Doğu ve Güneydoğu Asya'da Göç

Doğu ve Güneydoğu Asya; Brunei, Kamboçya, Çin, Hong Kong, Endonezya, Japonya, Laos, Makao, Malezya, Myanmar (Burma), Güney Kore, Kuzey Kore, Filipinler, Singapur, Tayland, Doğu Timor ve Vietnam'ı kapsayan oldukça geniş bir bölgedir. Bölge genişliğiyle doğru orantılı olarak muazzam ölçüde ekonomik, siyasi ve toplumsal çeşitlilik barındırmaktadır. Bölgede siyasi çatışmalar, baskı, etnik çatışmalar, dini ayrımcılık ve zulüm nedeniyle yüzbinlerce kişi ya kendi ülkesinde yerinden edilmiş ya da sınırları geçerek başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. UNHCR'in verilerine göre bölgede en çok mülteci veren ülkeler Myanmar ve Vietnam'dır. Myanmar kaynaklı mültecilerin sayısı 2015 yılının sonunda yarım milyona yaklaşmıştır. Vietnam'da ise bu rakam 320 bin civarındadır. Sayıları Vietnam ve Myanmar kadar büyük olmasa da mülteci veren diğer ülkeler ise Endonezya (~17 bin), Kamboçya (~12,6 bin) ve Laos (~7,5 bin)'tur.¹⁵⁰ Bunun yanı sıra bölgede -özellikle Myanmar'da- ciddi sayıda YEK popülasyonu bulunmaktadır. Bölgede yaygın olan bir diğer sorun vatansızlık meselesidir. Vatansızlık, dolaylı olarak vatandaşlığın reddi (örneğin mülteci ailenin çocuğuna vatandaşlık hakkı verilmemesi) veya doğrudan belirli bir etnik grubun dışlanması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1982 tarihli Burma Vatandaşlık Kanunu'nda vatandaşlık hakkı verilmeyen Rohingyalar günümüzde de devam eden ayrımcılığın ve zulmün kurbanı olmaktadır.¹⁵¹

Bölgedeki zorunlu göç tecrübelerinin ortak noktası mültecilere yönelik resmi, bağlayıcı hukuki koruma düzenlemelerinin bulunmamasıdır. Çin, Japonya, Güney Kore, Filipinler, Doğu Timor ve Kamboçya hariç diğer bölge ülkeleri 1951 Konvansiyonu'na taraf olmamıştır. Bölge ülkeleri arasından yalnızca Filipinler 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'ye taraf olurken; 1961 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne hiçbir ülke katılmamıştır.

Asya ülkelerinin mülteci hukukuna katılma konusundaki isteksizliğinin nedenlerine bakıldığında farklı temelde birçok gerekçenin ileri sürüldüğünü görmek mümkündür. Literatürde Asya ülkelerinin 1951 Konvansiyonu'nu -ve 1967

¹⁵⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, "Global Trends: Forced Displacement in 2015", 2016, ss. 62-66.

¹⁵¹ Kristen McConnahie, "Forced Migration in South-East Asia and East Asia", **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies**, Elena Fiddian Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long and Nando Sigona (Ed.), Oxford University Press, 2014.

Protokolü'nü- reddetmesinin nedenleri ekonomik, siyasi ve toplumsal düzlemde çeşitli argümanlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunlardan birincisi; söz konusu antlaşmaların devletler tarafından fazla Avrupa merkezli olarak görülmesidir. Güneydoğu Asya devletleri komşu devletlerin “hassas meselelerine” müdahil olmamak üzerine kurduğu iyi komşuluk ilişkilerini tehlikeye atabilecek uluslararası mülteci düzenlemelerine katılmamayı tercih etmektedir. Diğer bir deyişle bu argümana göre devletler 1951 Konvansiyonu gibi düzenlemelerin, kendilerini iyi komşuluk prensiplerini ihlal edebilecek bir pozisyona sokmasından çekinmektedir. Dolayısıyla bu sözleşmeler Asya konteksti içerisinde uygulanabilir görülmemektedir.¹⁵²

Asya devletlerinin uluslararası mülteci hukukuna neden katılmadığını açıklamayı amaçlayan ikinci argüman, bu katılımın getireceği ekonomik maliyetler üzerinde durmaktadır. Buna göre, bölgedeki gelişmekte olan devletler mülteci hukukunun getirdiği ağır finansal yükü kaldırabilecek imkanlara sahip değildir. Bu argüman bilimsel literatürün yanı sıra Asyalı devletlerin söylemlerinde de sıklıkla yer almaktadır. Üçüncü argüman ise göçmenlerin Asya ülkelerindeki zaten kırılğan bir yapıya sahip olan toplumsal uyumu tehdit edebileceğini öne sürmektedir. Bu nedenle geçmişte yerel uyuşmazlıkları tecrübe eden devletler mülteciler konusunda bağlayıcı birtakım düzenlemelere dâhil olma konusunda isteksiz davranmaktadır.¹⁵³ Bu tür argümanları çeşitlendirmek mümkün olsa da sonuç itibariyle mülteciler açısından bakıldığında uluslararası hukuk düzenlemelerinin eksikliğinin birçok sorunu beraberinde getirdiği açıktır.

Doğu ve Güneydoğu Asya'da mültecilere yönelik uluslararası düzenlemelerin yanı sıra devletlerin ulusal hukukunda da –Güney Kore hariç- herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu anlamda ekonomik motivasyonlu göçmenlerle mültecileri birbirinden ayıracak herhangi bir prosedür mevcut değildir. Ekonomik göçmenlerle mültecilerin tek potada ele alındığı bu durumda mülteciler, ülkeden çıkmak zorunda bırakıldıkları göz önünde bulundurulmaksızın, “yasadışı göçmen” olarak tutuklanmaya, cezalandırılmaya ve sınır dışı edilmeye açık hale gelmektedir.¹⁵⁴

¹⁵² Sara Ellen Davies, **Legitimising Rejection: International Refugee Law in Southeast Asia**, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, ss.8-13.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ McConnahie, loc.cit.

Diğer taraftan mülteciler bir ülkeye sığınmış olsalar dahi bağlayıcı hukuki normların eksikliğinde geleceğe yönelik endişeleri devam etmektedir. Güvenli bölgelerin kısıtlı olduğu Güneydoğu Asya’da mülteciler sürekli değişen, karmaşık ve şeffaf olmayan bürokratik süreçlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Mülteciler güvenli bir ülke buluncaya kadar bir ülkeden diğerine tehlikeli yolculuklarını sürdürmektedir.¹⁵⁵ Son olarak ifade etmek gerekir ki; Doğu ve Güneydoğu Asya’da devletlerin mültecileri tümüyle reddettiğini söylemek doğru olmayacaktır. Bölgedeki devletlerin sığınma talebindeki bireylere imkân tanıdığı durumlar geçmişte ve günümüzde mevcuttur. Ancak bunlar resmi hukuki yükümlülükler vasıtasıyla gerçekleşmediğinden bu kişilerin gelecekteki durumunda dair belirsizlik yeni bir gelişme olana dek varlığını sürdürecektir.

3. Suriye Krizi Öncesinde Irak ve Göç

Irak, zorunlu kitlesel göçlerin yoğun bir şekilde yaşandığı ülkeler arasındadır. Sadece yakın tarih dikkate alındığında 1980-1988 yılları arasında süren İran-İrak Savaşı, akabinde Irak’ın Kuveyt’i işgali ve bunun ardından başlayan yaptırımlar ile koalisyon saldırıları, bölge genelinde Irak kaynaklı kitlesel göçlere neden olmuştur. Ayrıca söz konusu gelişmeler, Irak’ta zorla yerinden edilmelerle birleştiğinde durum daha trajik hale gelmiştir.

a. 2003 İşgali Sonrasında Irak’ta Göç ve Yerinden Edilmeler

2003 işgali Irak açısından büyük bir yıkıma yol açmıştır. Ancak bu fiziki bir yıkımdan öte Irak’ın hâlihazırda hassas bir konumda olan sosyal yapısı üzerinde gerçekleşmiştir. İşgal Baas rejimini sonlandırırken diğer taraftan devlet kurumlarının çöküşünü beraberinde getirmiştir. İşgal sonrası Irak’ta devletin yeniden inşası hem ülke bütünlüğünün devamı hem de Irak nüfusunun geleceği için mutlak bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ne var ki Irak halkının beklentisi gerek ABD’nin savaş öncesi planlamalarındaki eksikliği gerekse savaş sonrası yürüttüğü hatalı politikalar nedeniyle uzun yıllar boyunca karşılanamamıştır. Nitekim bu hatalı yönetimin sonucunda ortaya işlevini yerine getiremeyen ve kimlik politikalarını ödüllendiren bir siyasi yapı çıkmıştır.¹⁵⁶ Söz konusu bu siyasi yapı sonraki yıllarda zaten savaş nedeniyle 2003

¹⁵⁵ Detaylı bir analiz için bkz. Taya Hunt and Nikola Errington, “The Search for Protection in Southeast Asia”, **Protection of Refugees and Displaced Persons in the Asia Pacific Region**, Angus Francis and Rowena Maguire (Ed.), Dorchester: Ashgate Publishing, 2013.

¹⁵⁶ Joseph Sassoon, **The Iraqi Refugees: The New Crisis in the Middle East**, London: I.B. TAURIS, 2009, s.2.

sonrasında yerinden edilen Iraklılara katlayarak yenilerini eklemiştir. Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle oluşan iyimser havanın etkisiyle ülkeye geri dönen 300 bin¹⁵⁷ civarındaki mülteciye rağmen ilerleyen süreçte Irak kaynaklı kitlesel göçler 2008 yılına kadar sürekli bir artış eğilimi göstermiştir.

Yeni kurulan Irak yönetiminin yetersizliği 2005 sonrasında artan şiddet olaylarıyla birlikte bariz bir şekilde görülmeye başlamıştır. Terör saldırılarının ve diğer şiddet olaylarının ciddi bir şekilde tırmandığı bu yıllarda Irak halkının güvenliğini sağlayabilecek bir güç ne yazık ki bulunmuyordu. Üstelik başlangıçta bütün Irak halkını kucaklayıcı bir yönetim kurulacağı vaadedilmesine karşın yeni kurulan siyasi yapı toplumun bütün kesimlerinin desteğini almaktan oldukça uzak kalmıştı. Tüm bunlara 2006 yılının başından itibaren çatışmaya dönüşen mezhepsel gerginlikler de eklendiğinde Orta Doğu tarihinin en büyük zorunlu göç hareketlerinden birisi ortaya çıkmıştı. Nitekim 2006 yılında hem Irak içerisinde yerinden edilen kişilerin hem de Iraklı mültecilerin sayısında ciddi bir kırılma yaşanmıştı.

Aşağıdaki tablolarda görüldüğü üzere 2005 ve 2006 yıllarında toplamda 1,5 milyondan fazla Iraklı ülke içinde yerinden olmuştur. Aynı dönemde 1,4 milyona yakın Irak'lı ise mülteci konumuna düşmüştür.

Tablo 5: 2003 Yılından Sonra Iraklı YEK'ler (Kümülatiftir.)

2003	400.000
2004	800.000
2005	1.200.000
2006	2.000.000
2007	2.740.000
2008	2.770.000
2009	2.764.000

Kaynak: Michael E. O'Hanlon and Ian Livingston, "Iraq Index: Tracking Variables of Reconstruction & Security in Iraq", **BROOKINGS**, July 2012, s. 6.

¹⁵⁷ United Nations High Commissioner for Refugees, "Statics on Displaced Iraqis around the World", <http://www.unhcr.org/461f7cb92.pdf>, (e.t. 18.03.2017).

Tablo 6: 2003 işgali sonrasında Iraklı Mülteciler

2003-2004	366.000
2005	889.000
2006	1.800.000
2007	2.400.000

Kaynak: Didem Danış, “Irak’tan İrağa: 2003 Sonrası Irak’tan Komşu Ükelere ve Türkiye’ye Yönelik Göçler”, **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Ankara: ORSAM, Rapor No: 21, Kasım 2016, s. 14.

b. Irak’ta Göç ve Yerinden Edilmelerde DAES Faktörü

Yukarıda belirtildiği gibi 2003 sonrası Irak kaynaklı zorunlu göç sorunları; devletin tasfiyesini takip eden süreçte yaşanan otorite boşluğu ve işgal sonrası tırmanan güvenlik sorunları karşısında Irak halkının savunmasız kalmasından kaynaklanmaktaydı. 2014’ten günümüze yaşanan süreç ise önceki döneme benzerlikten öte bir devam niteliğinde gerçekleşmiştir. Zira siyasal istikrarsızlık, yeni kurulan siyasi sistemin toplumun bütün kesimlerine hitap etmekten uzak yapısı ve merkezi yönetimin ülke genelinde güvenliği sağlama konusundaki yetersizliği son dönemde gerçekleşen zorla yerinden edilme olaylarının da karakterini belirlemiştir.

2014 yılından sonra yaşanan mülteci ve YEK krizini önceki dönemden bir miktar farklılaştıran unsur; sorunun bölgesel düzeydeki gelişmelerle sıkı bir şekilde bağlantılı olmasıdır. Nitekim Arap Baharı sürecinin devamında Suriye’deki halk ayaklanmasının kısa sürede iç savaşa dönüşmesi, Irak’ı da yakından ilgilendiren ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçların belki de en önemlisi bölgede kitlesel bir terör sorunu yaratan DAES’in etkinlik alanı kazanmasıdır. Kökeni işgal sonrasında kurulan Irak El Kaidesi’ne dayanan DAES, Suriye iç savaşından kaynaklanan güç ve otorite boşluğundan faydalanarak Suriye’nin kuzeyinde ciddi kazanımlar elde etmiştir. 2014 yılında Musul’un işgali tam da bu noktada, DAES’in Suriye’de elde ettiği kaynakları ve silahları kullanarak Irak’a yönelmesiyle başlamıştır. Bu noktadan sonra 2003 sonrası Irak’ta mevcut olan temel sorunlar sürecin gelişimi üzerinde belirleyici olmuştur. Merkezi yönetimin toplumun önemli bir kesimini dikkate almayan politikaları nedeniyle dışlanmışlık ve umutsuzluk duygusuna kapılan kitlelerin desteği DAES’in Irak’taki

ilerleyişini kolaylaştırmıştır.¹⁵⁸ Diğer taraftan Irak yönetimi ve ordusu DAEŞ'le mücadelede oldukça pasif kalmıştır.

DAEŞ'in 2014 yılı içerisinde kısa bir sürede Musul'dan İran sınırına kadar uzanan bir bölgeyi ele geçirmesinin sonucunda milyonlarca Iraklı yerinden edilmiştir. Yalnızca 2014 yılı içerisinde bu rakam 2.6 milyona ulaşmıştır. 2015 yılının sonunda ise bu rakama 800 bin kişi daha eklenmiştir. Bu halde Irak dünyada en çok YEK nüfusu barındıran üçüncü ülke konumunu sürdürmektedir.

Tablo 7: 2014 sonrası Iraklı YEK'ler (rakamlar kümülatif değildir)

2014 öncesinden kalan	1.000.000
2014	2.600.000
2015	800.000
TOPLAM	4.400.000

Kaynak: United Nations High Commissioner for Refugees, “Global Trends: Forced Displacement in 2014”, 2015, s. 25.; United Nations High Commissioner for Refugees, “Global Trends: Forced Displacement in 2015”, 2016, s. 30.

4. Sonu Gelmeyen Göç ve Mültecilik: Filistin Sorunu

Zorla yerinden edilme ve zorunlu kitlesel göç söz konusu olduğunda ilk akla gelen örnek şüphesiz ki Filistinli mültecilerdir. 1948'den itibaren sistemli bir yerinden etme politikasının hedefi olan Filistinliler nesiller boyunca anayurtlarından uzakta yaşamak zorunda kalmış, başta Ürdün, Suriye ve Lübnan olmak üzere bölge ülkelerinde ciddi bir mülteci nüfusu oluşturmuşlardır. 1948 ve sonrasında İsrail'in yayılmacılık ve konsolidasyon politikası nedeniyle sayıları giderek artan Filistinli mülteciler, kimi zaman da bölgesel gelişmeler nedeniyle sığındıkları ülkeleri terk etmek zorunda kalmışlardır.

Filistinli mülteciler sorunu ilk olarak 1948'de başlayan 1. Arap-İsrail Savaşı'yla birlikte ortaya çıkmıştır. 1948-1949 yıllarında 750 binden fazla Filistinli mülteci konumuna düşmüştür.¹⁵⁹ Bu rakam Filistin'in o dönemdeki yerli nüfusunun yarısından fazlasına denk gelmektedir.¹⁶⁰ Yüzbinlerce Filistinliyi topraklarından koparan asıl

¹⁵⁸ Ferhat Pirinççi, “ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları”, **ORSAM Rapor No: 191**, Ankara, 2014, s.7.

¹⁵⁹ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “Who We Are”, <https://www.unrwa.org/who-we-are>, (09.04.2017).

¹⁶⁰ Ilan Pappé, **The Ethnic Cleansing of Palestine**, Oxford: Oneworld Publications, 2006.

gelişme ise savaşın sebep olduğu doğrudan askeri saldırılar veya buna yönelik endişelerden çok, İsrail'in hem taksim kararıyla kendisine bırakılan topraklardan hem de 1948 Savaşı sırasında işgal ve ilhak ettiği topraklardan Filistinli Arapları terk etmeye zorlaması olmuştur.¹⁶¹ Nitekim 6 ay gibi kısa bir süre içerisinde İsrail tarafından 531 köy yok edilmiş kentlerde ise 11 mahalle boşaltılmıştır.¹⁶² İsrailin bu politikası savaş sonrasında da devam etmiş; 1950'li yılların sonuna gelindiğinde Filistinli mültecilerin sayısı 1 milyonu aşmıştır.¹⁶³

Filistinli mülteciler açısından bir diğer dönüm noktası 1967 tarihli Arap-İsrail Savaşı olmuştur. İsrail'in Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü işgali sonucunda önemli bir kısmı ikinci kez yerinden olan 500 binden fazla Filistinli yaşadığı toprakları terk etmek zorunda bırakılmıştır.¹⁶⁴ Tıpkı 1948 Savaşında olduğu gibi 1967 Savaşı ve sonrasında da İsrailin Filistin yerleşimlerine yönelik yıkım politikası sürmüştür; 1969 yılının sonuna kadar Filistinli Araplara ait toplam 7.554 bina yerle bir edilmiştir. 1971 yılının Ağustos ayına kadar bu rakam 16.212'ye ulaşmıştır.¹⁶⁵

1948'de ortaya çıkan mülteci krizinin ardından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 194 sayılı kararı çıkararak; “... evlerine geri dönmeyi ve komşularıyla huzur içinde yaşamayı arzulayan mültecilerin mümkün olan en yakın zamanda bu arzularını gerçekleştirmelerine izin...” verilmesini ve “geri dönmeye karar verenlerin arazileri için tazminat ödenmesini” öngörmüştür.¹⁶⁶ Ancak 194 sayılı karar BM Genel Kurulu tarafından her yıl düzenli olarak tekrarlanmasına karşın İsrail tarafından hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Velhasıl Filistinli mülteciler sorununun yakın bir zamanda çözümlenemeyeceği kısa sürede anlaşılmış, daha kalıcı bir takım düzenlemeler yapılması konusunda çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda Genel Kurul'un 8 Aralık 1949 tarihli

¹⁶¹ Benny Morris, “Revisiting Palestinian Exodus of 1948”, **The War for Palestine**, 2nd Edition, Eugene L. Rogan and Avi Shlaim, (Ed.), Nev York: Cambridge University Press, 2008, s.49.

¹⁶² Pappé, loc.cit.

¹⁶³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Cilt:1, Güncellenmiş 5. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2012, s. 284.

¹⁶⁴ Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, “Filistinli Mülteciler”, <http://www.unicankara.org.tr/filistin/10.html>, (e.t. 09.04.2017).

¹⁶⁵ Edward W. Said, **The Question of Palestine**, New York: Vintage Books, 1980, s. 14.

¹⁶⁶ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “Resolution 194”, <https://www.unrwa.org/content/resolution-194>, (e.t. 09.04.2017).

392 sayılı kararıyla¹⁶⁷ Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu (UNRWA) oluşturulmuştur.

UNRWA Ürdün, Lübnan, Suriye, Gazze ve Batı Şeria olmak üzere beş faaliyet bölgesinde çalışmalarını sürdürmekte ve Filistinli mültecilerin çok büyük çoğunluğunun sorumluluğunu üstlenmektedir. Körfez ülkeleri, Mısır Irak, Yemen ve dünyanın tüm diğer bölgelerinde ise mültecilerin sorumluluğunu UNHCR almaktadır. UNCHR ayrıca UNRWA'nın faaliyet sahasındaki bölgelere destek vermek için UNRWA ile koordinasyon içerisinde çalışmaktadır.¹⁶⁸ Aşağıdaki tabloda Filistinli mültecilerin ev sahibi ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 8: UNRWA'a kayıtlı Filistinli Mülteciler (1 Ocak 2016)

Ürdün	2.144.233
Lübnan	458.369
Suriye	560.000
Batı Şeria	792.081
Gazze	1.311.920
TOPLAM	5.266.603

Kaynak: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “UNRWA in Figures 2016”, 2017.

¹⁶⁷ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “General Assembly Resolution 302”, <https://www.unrwa.org/content/general-assembly-resolution-302>, (e.t. 09.04.2017).

¹⁶⁸ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “The United Nations and Palestinian Refugees”, <https://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf>, s.11, (e.t. 09.04.2017).

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE KRİZİ KAYNAKLI GÖÇ

I. SURİYE KRİZİ KAYNAKLI GÖÇLERİN BÖLGE ÜLKELERİNE ETKİSİ

A. SURİYE KRİZİNİN ÜRDÜN'E ETKİSİ

Suriye krizinden en çok etkilenen ülkelerden birisi şüphesiz ki Ürdün'dür. 1948'den günümüze Filistinli mültecileri ağırlayan Ürdün, 2003'te Irak'ın işgali sonrasında Iraklı mültecilere ev sahipliği yapmıştır. Bu anlamda Ürdün'ün Suriye krizinden önce ciddi bir mülteci tecrübesine sahip olduğunu belirtmek gerekir. Hem geçmişte yaşanan göç tecrübesi hem de Lübnan ve Irak'a kıyasla güçlü bir kurumsal yapıya sahip olması, Ürdün'ün Suriye kaynaklı göçlerin etkilerini nispeten daha hafif atlatmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Ürdün, komşu ülkeler arasında Suriye krizi nedeniyle en çok dış yardım alan ülke konumundadır. Bu da büyük ölçüde Batı'yla ilişkilerin ileri düzeyde olmasından ve dış yardımların nispeten şeffaf bir kurumsal yapı içerisinde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan ülkenin kriz öncesinde de dış yardımlardan yararlanması uluslararası destek sağlama konusunda Ürdün'e önemli bir tecrübe kazandırmıştır.¹⁶⁹

1. Ürdün'ün Mülteci Tecrübesi

Mart 2017 itibariyle Ürdün, Türkiye ve Lübnan'ın ardından en çok Suriyeli mülteciyi ağırlayan 3. ülke konumundadır. Suriye'den Ürdün'e yönelen kitlesel göçler 2012 yılından başlayarak büyük bir ivme kazanmıştır. UNHCR kayıtlarına göre bir yıl içerisinde yaklaşık 460 bin Suriyeli'nin giriş yaptığı 2013 yılında ise zirveye ulaşmıştır. Kitlesel göçler 2014 ve sonrasında da artış eğilimini sürdürmesine rağmen genel olarak daha stabil bir görüntü çizmeye başlamıştır. Günümüzde UNHCR kayıtlarına göre 655 bin Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Ürdün'de mültecilerin %21'i kamplarda, geriye

¹⁶⁹ Suriye kaynaklı göçlerin Ürdün'e etkilerini ve dış yardımlar konusunu ele alan bir saha araştırması için bkz. "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 189, Nisan 2017.

kalan %79'u ise şehirlerde yaşamaktadır.¹⁷⁰ Bununla birlikte Ürdün hükümetinin tahminleri ise ülkedeki Suriyelilerin gerçek sayısının UNCHR kayıtlarının en az iki katı olduğu yönündedir.¹⁷¹ Resmi kayıtlar ve Ürdünlü yetkililerin ifadeleri arasındaki fark hem kitlesel göçün niteliğinden hem de iç savaş öncesinde ülkede bulunup mevcut durumda Suriye'ye dönüş yapmayan kişilerin varlığından kaynaklanmaktadır. Benzer bir durum Ürdün'de bulunan Iraklılar açısından da geçerlidir. UNHCR kayıtlarına göre Ürdün'de 33.200 Iraklı mülteci bulunurken Ürdün hükümetinin paylaştığı 2015 nüfus sayımı verilerine göre mülteci veya başka kategorilerde yaklaşık 130.000 Iraklı Ürdün'de ikamet etmektedir.¹⁷²

Tablo 9: Ürdün'de Yaşayan UNHCR'a Kayıtlı Suriyeli Mülteciler

2012 (19.01.2012)	2.749
2013 (02.01.2013)	120.018
2014 (15.01.2014)	582.166
2015 (04.01.2015)	623.338
2016 (19.01.2016)	635.324
2017 (05.01.2017)	655.399

Kaynak: United Nations High Commissioner for Refugees, “Syria Regional Refugee Response Overview”, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=107>, (e.t. 21.04.2017).

Yaklaşık 7,6 milyon nüfusa sahip olan Ürdün'de kitlesel göçler her şeyden önce nüfus kompozisyonu üzerindeki etkisi nedeniyle önem taşımaktadır. Ülkede UNRWA'ya kayıtlı olan ve büyük bir bölümü vatandaşlık hakkına sahip toplam 2.144.233 Filistinli mülteci bulunmaktadır.¹⁷³ Filistin sorununun tarihi, bu uzun süre boyunca kurulan akrabalık ilişkileri ve Filistinlilerin Ürdün'e entegrasyonu düşünüldüğünde, Filistin kökenli Ürdünlülerin UNRWA kayıtlarının çok üzerinde olduğu söylenebilir. Ancak kimi kaynaklarda 3-4 milyon olarak telaffuz edilen rakamlara karşın bu konuda resmi nüfus

¹⁷⁰ United Nations High Commissioner for Refugees, “Syria Regional Refugee Response Overview”, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=107>, (e.t. 20.04.2017).

¹⁷¹ “Syrians Having Easier Access to Jobs in Jordan – UNHCR”, **The Jordan Times**, 25.04.2016, <http://www.jordantimes.com/news/local/syrians-having-easier-access-jobs-jordan---unhcr>, (e.t. 20.04.2017).

¹⁷² “Population Stands at around 9.5 Million, Including 2.9 Million Guests”, **The Jordan Times**, 30.01.2016, <http://www.jordantimes.com/news/local/population-stands-around-95-million-including-29-million-guests>, (e.t. 20.04.2016).

¹⁷³ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “Where We Work”, <https://www.unrwa.org/where-we-work/jordan>, (e.t. 21.04.2017).

sayımı verileri bulunmadığından kesin bir rakam vermek oldukça zordur. Filistinliler dışında Ürdün topraklarında bulunan diğer bir mülteci grubu ise Iraklılardır. 2003'te Irak'ın işgalinden sonra ciddi büyüklükte bir kitlesel göçün hedefinde olan Ürdün'de 2007 yılının sonunda yaklaşık 500.000 Iraklı mülteci bulunmaktaydı.¹⁷⁴ Güncel rakamlara bakıldığında ise 2015 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımına göre ülkede bulunan Iraklıların sayısı 130 bin civarındadır. 2011'den bu yana süregelen Suriye krizi ile birlikte bu rakamlara son olarak en az 658 bin (Ürdün hükümetine göre 1,3 milyon) Suriyeli mülteci eklenmiştir. Bu halde Ürdün nüfusunun yaklaşık yarısının mültecilerden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 10: Ürdün'de Yaşayan Mültecilerin Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı

Irak	33.200 - 130.911*
Suriye	658.015 - 1.300.000**
Filistin	2.144.233

Kaynak: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, "UNRWA in Figures 2016", 2017.; United Nations High Commissioner for Refugees, "Global Trends: Forced Displacement in 2015", 2016, s. 61.

*Ürdün 2015 nüfus sayımı verilerine göre ülkede bulunan Iraklıların sayısını ifade etmektedir.

** Ürdün hükümetinin tahminlerine göre ülkede bulunan Suriyeli mültecileri ifade etmektedir.

2. Ürdün'deki Suriyelilerin Ekonomik Etkileri

Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin ekonomik etkilerine bakıldığında olumlu veya olumsuz genel bir tablo çizmek oldukça zordur. Çünkü Suriye krizi kitlesel göçlerin öngörülebilir olumsuz etkilerinin yanında, sürecin iyi yönetilmesi durumunda Ürdün ekonomisinin içinde bulunduğu darboğazdan kurtulmasına katkı sağlayabilecek bir potansiyeli beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte Ürdün halkının ve hükümet yetkililerinin konu hakkındaki görüşleri genellikle olumsuz yöndedir. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)'ın Mart 2014'te gerçekleştirdiği saha araştırmasında Ürdünlü yetkililer Suriyeli mültecilerin ülke ekonomisi üzerinde yüzde 10'luk bir baskı

¹⁷⁴ United Nations High Commissioner for Refugees, "United Nations High Commissioner for Refugees Global Report 2007, s.307.;

Ayrıca bkz. Kristin Dalen and Jon Pedersen, "Iraqis in Jordan Their Number and Characteristics", **Fafo**, <http://www.unhcr.org/subsites/iraqcrisis/47626a232/>, (e.t. 21.04.2017).

yarattığını ifade etmiştir.¹⁷⁵ Ürdün Kralı Abdullah, Şubat 2016 tarihinde BBC'ye verdiği röportajda devlet bütçesinin yüzde 25'inin Suriyeli ve diğer mültecilere yardım için harcandığını ve Ürdün'ün "kaynama noktasına" ulaştığını söylemiştir.¹⁷⁶ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun 2014 yılında gerçekleştirdiği saha araştırmasına göre; Ürdünlülerin yüzde 95'i Suriyelilerin Ürdünlülerin işlerini elinden aldığını düşünmektedir. Aynı rapora göre Suriyelilerin işgücü piyasasında yarattığı rekabetin işçi ücretlerini aşağı çektiğine inanan Ürdünlülerin oranı ise yüzde 93'ü bulmaktadır.¹⁷⁷

Ürdün'de Suriyeli mültecilerin ülkenin kötü ekonomik gidişatından sorumlu tutulması yaygın bir görüş haline gelmiştir. Suriyeli mültecilerin devletin kamusal hizmetleri üzerinde yarattığı baskı, emlak gibi arzın sınırlı olduğu piyasalarda artan talebin fiyatlar üzerinde meydana getirdiği artış ve işgücü piyasasında mülteciler nedeniyle artan rekabetin işsizliğe ve düşük ücretlere yol açması gerçekten de Ürdün halkının gelir düzeyi düşük olan büyük bir çoğunluğunu etkilemektedir. Ancak Ürdün'de mevcut durumda yaşanan ekonomik sıkıntıların temeli mültecilerin etkisinden çok, mülteci krizi öncesinde hâlihazırda var olan problemlerden kaynaklanmaktadır. Nitekim Suriye krizinin öncesinde 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz ve 2010 yılından itibaren Arap Baharı süreci Ürdün ekonomisini derinden etkilemiştir. 2008 yılında yüzde 7,2 büyüyen Ürdün ekonomisinin 2010 yılı büyüme rakamları yüzde 2,3'e gerilemiştir. Ürdün'ün yıllık büyüme rakamları 2010 yılından bu yana yüzde 3,1'in üzerine çıkamamıştır. Bu anlamda örneğin işsizlik rakamlarına bakıldığında; genç bir nüfusa sahip olan Ürdün'ün işsizlik oranını sabit tutabilmek için dahi yıllık yüzde 7 ila 8'lik bir büyüme oranını yakalaması gerektiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Yani artan işsizlik sorunu Suriyelilerin olmadığı durumda da Ürdün'ün gittikçe derinleşen bir problemi. Ne var ki Suriyeli mültecilerin gelişinin Ürdün ekonomisinin ciddi sıkıntılar yaşadığı bir döneme rastlaması, Suriyelileri halk nezdinde hazır günah keçisi konumunda bırakmıştır.¹⁷⁸ Ancak mülteci krizinin Ürdün'deki ekonomik sorunların kaynağını

¹⁷⁵ Oytun Orhan, "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler", **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Rapor No: 189, Nisan 2017, s.28.

¹⁷⁶ "Syria Conflict: Jordanians 'at boiling point' over Refugees", **BBC News**, 02.02.2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35462698>, (e.t. 21.04.2017).

¹⁷⁷ Svein Erik Stave and Solveig Hilesund, "Impact of Syrian Refugees on the Jordanian Labour Market: Findings from the Governorates of Amman, Irbid and Mafraq", **International Labour Organization and Fafu**, 2015, s.111.

¹⁷⁸ Alexandra Francis, "Jordan's Refugee Crisis", **Carnegie Endowment For International Peace**, September 2015, ss.11-14.

oluşturamamakla birlikte var olan sorunları artırıcı etki gösterdiğini de not etmek gerekmektedir.

Diğer taraftan Suriyeli mülteciler Ürdün ekonomisi açısından olumlu birtakım gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Suriyeli mültecilerin gelişi, Ürdün'ün aldığı dış yardımları çok büyük ölçüde artırmıştır. Ürdün'ün 2012 yılında aldığı yaklaşık 3 milyar dolarlık dış yardım 2011 yılında aldığı yardım miktarını (733 milyon dolar) dörde katlamıştır. Ürdün Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı (MOPIC)'nın verilerine göre Ürdün 2013 yılında ~2,6 milyar dolar, 2014 yılında ~1,9 milyar dolar, 2015 yılında ise ~1,1 milyar dolar dış destek almıştır.¹⁷⁹ Yine bakanlığın verilerine göre 2016 yılı içerisinde Ürdün'e sağlanan yardımın miktarı 1,6 milyar dolar olmuştur.¹⁸⁰ Bunun yanı sıra Suriyeli mültecilerin gelişiyle birlikte artan kamu yatırımları ve imalat, inşaat, ulaşım, haberleşme ve hizmet sektöründeki büyüme Ürdün'ün 2012-2015 yılları arasında reel gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyüme oranlarının artışında etkili olmuştur. Suriyelilerin tüketici talebini artırması ülkeye ekonomik dinamizm kazandırırken; işletmelerini Ürdün'e taşıyan Suriyeliler hem yeni iş imkânları yaratmış hem de Ürdün'ün ekonomisinin büyümesine katkı sağlamıştır.¹⁸¹

3. Ürdün'deki Suriyelilerin Temel Hizmetler Üzerindeki Etkisi

Temel hizmetler üzerinde yaşanan kapasite sorunu tıpkı diğer evsahibi ülkelerde olduğu gibi Ürdün açısından da önemli bir konu başlığıdır. Bu noktada eğitim ve sağlık sektörü, yine diğer ülkelere benzer biçimde, Suriyeli mültecilerin gelişinden etkilenen başlıca hizmetler olmuştur. Ürdün'de bulunan Suriyeli mültecilerin yarısı 17 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır. Bu, mevcut durumda ve ilerleyen yıllarda eğitim ihtiyacı olan Suriyelilerin sayısının ne denli büyük olduğunu görmek açısından önemlidir. Okulların kapasitesinin özellikle sürecin başında Suriyelilerin eğitim talebini yeterli ölçüde karşılaması mümkün olmamıştır. Bununla birlikte 2016 yılına kadar bu konuda önemli bir mesafe katedilmiştir. 2016/2017 öğretim yılında Ürdün'deki Suriyeli öğrencilerin

¹⁷⁹ Jordan Ministry of Planning and International Cooperation, "Foreign Aid Reports", <http://www.mop.gov.jo/DetailsPage/PartnersAndReportsOfExternalAssistanceEN.aspx?CourseID=18>, (e.t. 22.04.2017).

¹⁸⁰ Jordan Ministry of Planning and International Cooperation, "JRP 2016 Financial Update", 20.02.2017, <https://static1.squarespace.com/static/522c2552e4b0d3c39ccd1e00/t/58ca5b499de4bb7b62aa2d49/1489656650298/Financial+Update+-+February+20+2017+-+V1.pdf>, (e.t. 22.04.2017).

¹⁸¹ Francis, loc.cit.

sayısı bir önceki yıla oranla yüzde 15 artarak 167.000'e ulaşmıştır.¹⁸² Suriyeli çocukların eğitim ihtiyacını karşılama konusunda olumlu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan öğretmenlerin artan iş yükü eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir. Benzer bir durum sağlık sektörü bağlamında da geçerlidir. Sağlık personelinin üzerindeki iş yükünün artması sağlık hizmetlerinin kalitesini düşüren bir etkidir. Doktor başına düşen hasta sayısının artması yoğunluğa ve dolayısıyla yerli halkın tepkisine neden olmaktadır.¹⁸³

Ürdün özelinde üzerinde durulması gereken bir diğer konu su meselesidir. Zira Ürdün dünyada kişi başına düşen su kaynağı miktarının en düşük olduğu ülkelerden bir tanesidir. Yılda kişi başına yaklaşık 145 metreküp su düşen Ürdün, yıllık 500 metreküp olan mutlak kuraklık sınırının oldukça altında kalmaktadır. Son yıllarda iklim değişimi, kuraklık ve yeraltı su kaynaklarının tükenmesi nedeniyle su yetersizliği sorunu gitgide şiddetlenirken nüfus artışı nedeniyle su ihtiyacı da gün geçtikçe artmaktadır.¹⁸⁴ Geçmiş yıllarda Ürdün'ün doğal nüfus artışının yanı sıra ekonomik nedenli göçler ve mülteciler ülkedeki su talebini artırırken; Suriye krizi ile birlikte bu rakamlara son olarak en az 650 bin civarında yeni nüfus eklenmiştir. Ürdün hükümetinin rakamlarına göre Suriye krizi öncesine kıyasla ülkedeki su talebi yüzde 21 artmıştır. Bunun yanı sıra kişi başına düşen su miktarında beş yıl içerisinde yüzde 16 oranında düşüş yaşanmıştır.¹⁸⁵

B. SURİYE KRİZİNİN LÜBNAN'A ETKİSİ

Lübnan tıpkı Ürdün gibi Suriye krizi öncesinde mülteci tecrübesine sahip ülkeler arasındadır. Bununla birlikte Lübnan'ın Filistinli mülteciler nedeniyle İsrail'in saldırılarının hedefi haline gelmesi ve iç savaşa varan olaylarda Filistinlilerin etkisi¹⁸⁶, mülteciler bağlamında Lübnan'da olumsuz bir algı yerleşmesine neden olmuştur. Nitekim bu algı Lübnan'ın Suriye krizinde izlediği politikalarında belirleyici olmuştur. Bunun

¹⁸² United Nations High Commissioner for Refugees, "Jordan: United Nations High Commissioner for Refugees Operational Update", February 2017, ss.1-2.

¹⁸³ Orhan, op.cit., s.30.

¹⁸⁴ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "End visit Statement by the United Nations Special Rapporteur on the Human Right to Water and Sanitation Jordan", 16.03.2014, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14386&LangID=E>, (e.t. 23.04.2017).

¹⁸⁵ "Annual Water per Capita Share Dropped by 16% since Start of Syrian Crisis", **The Jordan Times**, 18.01.2016, <http://www.jordantimes.com/news/local/annual-water-capita-share-dropped-16-start-syrian-crisis>, (e.t. 23.04.2017).

¹⁸⁶ Filistinli mülteciler ve Lübnan'a ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Cilt:1, Güncellenmiş 5. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2012, ss. 105-125.

yanı sıra Lübnan'ın siyasi açıdan istikrarsız yapısı ve gelişmiş bir kurumsal yapıya sahip olmaması hem mülteci krizinin yönetilmesinde aksaklıklar ortaya çıkarmış hem de dışardan mali destek sağlama konusunda donör ülkelerin isteksiz davranmasına yol açmıştır.¹⁸⁷ Lübnan 2015 yılının başında ülkeye mülteci alımını durdurmuş, ülkede kalan Suriyelileri üçüncü bir ülkeye yerleşmeye zorlayan birtakım önlemleri hayata geçirmiştir.

1. Lübnan'ın Mülteci Tecrübesi

Suriye kaynaklı mülteci krizinin en yoğun hissedildiği ülkelerin başında Lübnan gelmektedir. Lübnan, Türkiye'nin ardından en çok Suriyeli mülteciyi ağırlayan ikinci ülkedir. Mültecilerin ülke nüfusuna oranına bakıldığında ise Lübnan ilk sırayı almaktadır. Günümüzde yaklaşık 5,8 milyon nüfusa sahip olan Lübnan'da UNHCR verilerine göre nüfusun yaklaşık beşte birini mülteciler oluşturmaktadır.¹⁸⁸ Üstelik bu rakamlara UNRWA yetkisindeki 450.000 Filistinli mülteci dâhil değildir. Yukarıda Ürdün nüfusunun yaklaşık yarısının mültecilerden oluştuğu ifade edilmiştir. Ancak bu noktada Ürdün'deki mülteci nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Filistinli mültecilerin yüzde yetmişinin Ürdün vatandaşı olduğunu hatırlatmak gerekir.

Tablo 11: Lübnan'da Yaşayan UNHCR'a Kayıtlı Suriyeli Mülteciler

2012 (27.01.2012)	6.290
2013 (02.01.2013)	130.799
2014 (02.01.2014)	1.119.663
2015 (02.01.2015)	1.418.899
2016 (31.01.2016)	1.067.785

Kaynak: United Nations High Commissioner for Refugees, "Syria Regional Refugee Response Overview", <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>, (e.t. 24.04.2016).

Suriyeli mültecilerin yanı sıra 1948 yılından bu yana ülkede bulunan Filistinli mülteciler varlığını sürdürmektedir. 2017 yılı itibarıyla Lübnan'da bulunan 450.000 Filistinli mültecinin yarısı kıyı şeridi boyunca dağıtılmış mülteci kamplarında hayatını sürdürmektedir. Günümüzde Beddawi, Burj Barajneh, Burj Shemali, Dbayeh, Ein El

¹⁸⁷ International Monetary Fund, "IMF Country Report Lebanon", No. 14/238, Temmuz 2014, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14238.pdf>, s. 13, (e.t. 23.04.2017).

¹⁸⁸ Lübnan hükümetinin tahminlerine göre, Suriyeli mültecilerin sayısı 1,5 Milyonu bulmaktadır.

Hilweh, El Buss, Mar Elias, Mieh Mieh, Nahr el-Bared, Rashidieh, Shatila, Wavel kampları olmak üzere toplamda 12 resmi mülteci kampı bulunmaktadır. Bu kamplarda UNRWA tarafından hizmet verilmekle birlikte kampların yönetimi ve sorumluluğu Lübnan hükümetine aittir.¹⁸⁹

2. Lübnan'ın Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası

Lübnan 1951 konvansiyonu ve 1967 protokolü gibi mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin bağlayıcı uluslararası hukuk düzenlemelerine taraf değildir. Bu anlamda ülkeye gelen yabancıların mülteci olarak tanınması Lübnan'ın iç hukuk düzenlemelerine ve hükümetin iradesine bağlıdır. Lübnan, Suriye iç savaşı nedeniyle ülkeye sığınan Suriyelilerin mülteci statüsünü UNHCR'a kayıtlı olsalar dahi resmi olarak tanımamaktadır. Lübnan hükümeti 2011'den bu yana ülke içerisinde resmi mülteci kampı kurmama politikasını sürdürmektedir. Bununla birlikte Lübnan hükümeti ile UNHCR arasında imzalanan mutabakatla UNHCR'a Lübnan sınırları içerisinde faaliyet gösterme ve örgütün mültecilere geçici olarak ülkede kalış izni sağlama yetkisi verilmiştir.

Lübnan sürecin başında Suriyelilere yönelik açık kapı politikası izlemişse de bu durum çok uzun sürmemiştir. Nitekim Lübnan ilerleyen yıllarda ülkedeki mülteci nüfusunu azaltma ve yeni mülteci girişini önleme arayışına girmiştir. Hükümet yetkilileri özellikle 2014 yılından itibaren mevcut durumdan duyulan rahatsızlığı daha sesli bir biçimde dile getirmeye başlamışlardır. Lübnan başbakanı Najib Mikati 21 Ocak 2014'te The Telegraph'ta yayınlanan yazısında Lübnan'ın Suriyeli mülteci kriziyle başa çıkamadığını ifade etmiştir.¹⁹⁰ 2014 yılının Ekim ayında Lübnan Enformasyon Bakanı Ramzi Jreij ülkenin daha fazla mülteci kabul edemeyeceğini; Lübnan'da bulunan mültecilerin de kendi ülkelerine dönmesini veya üçüncü bir ülkeye yerleşmesini tavsiye etmiştir.¹⁹¹ Yine Ekim ayı içerisinde Lübnan Sosyal İşler Bakanı Rashid Derbas sınırların mültecilere kapatılacağını açıklamıştır.¹⁹² Nitekim Ocak 2015 itibarıyla yeni mültecilerin

¹⁸⁹ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East , “Where We Work”, Haziran 2014, <https://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon> , (e.t. 24.04.2016).

¹⁹⁰ “Lebanon PM: My Country Can Not Cope With the Syrian Refugee Crisis”, **The Telegraph**, 21.01.2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/lebanon/10587174/Lebanon-PM-My-country-cannot-cope-with-the-Syrian-refugee-crisis.html>, (e.t. 24.04.2017).

¹⁹¹ “Lebanon Tells Syrian Refugees ‘to return’ or go elsewhere”, **BBC News**, 24.10.2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29755970>, (e.t. 24.04.2017).

¹⁹² “Lebanon to Stop Accepting Syrian Refugees”, **The Daily Star**, 21.10.2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Oct-21/274771-lebanon-to-stop-accepting-syrian-refugees.ashx>, (e.t. 25.04.2017).

ülkeye girişini pratikte imkânsız hale getiren bir düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemeyle Lübnan yeni mültecilerin önünü keserken diğer taraftan mevcut mültecilerin kalışını gerçekleştirilmesi zor şartlara bağlamıştır.¹⁹³

Lübnan'ın Suriyeli mültecilere yönelik politikası; mültecilerin ülkeye etkisinin yanında Lübnan'ın içsel dinamikleri ve geçmiş tecrübeleriyle de şekillenmiştir. Pratikte bu etkenleri birbirinden tümüyle ayırmak mümkün olmasa da Lübnan'ın kendine has durumunun en az mültecilerin doğrudan etkisi kadar belirleyici olduğunu ifade etmek gerekir. Esasında bu durum Suriyeli mültecileri ağırlayan bütün ülkeler açısından geçerli olmakla birlikte Lübnan'daki şartların sürece etkisine ayrı bir parantez açılmalıdır. Lübnan'ın Suriyeli mültecilere yönelik politikasını belirleyen etkenleri kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Geçmişte yaşanan olumsuz Filistin tecrübesi (Lübnan'ın ülkede kalıcı bir mülteci nüfusu istememesinin en önemli nedenlerinden bir tanesidir)
- 2- Lübnan'ın dini-mezhepsel dengeye dayanan siyasi yapısı (Suriyelilerin uzun vadede ülkeye entegrasyonunun önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.)
- 3- Lübnan'da yerel aktörlerin sürecin en başından itibaren Suriye krizine angaje olması ve radikalleşme tehlikesi
- 4- Siyasal istikrarsızlık (Suriye krizinin en yoğun yaşandığı dönemde Lübnan geçici hükümetle idare edilmekteydi.)
- 5- Suriyeli mültecilerin Lübnan'a doğrudan etkileri

Suriye kaynaklı mülteci krizi genel olarak ev sahibi ülkelerin tümünde hâlihazırda var olan sorunları derinleştirici bir etki göstermiştir. Lübnan özelinde krizin etkilerinin görece olarak daha yoğun hissedilmesinin başlıca nedeni, Lübnan'ın nüfusuna oranla çok ciddi büyüklükte bir kitlesel göçe maruz kalmasıdır. Öyle ki, Lübnan'ın içinde bulunduğu durum Türkiye'ye 16 milyon mülteci gelmesiyle eşdeğerdir. Üstelik hem siyasi hem de ekonomik açıdan kırılgan bir yapıda olması Lübnan'ın bu denli büyük çapta bir kitlesel göçü kaldırmasını zorlaştırmaktadır.

¹⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Robert G. Rabil, **The Syrian Refugee Crisis in Lebanon: The Double Tragedy and Impacted Host Communities**, New York: Lexington, 2016, ss. 19-21.

3. Suriyeli Mültecilerin Lübnan'a Ekonomik Etkisi

Lübnan'ın kamp kurmama politikasının da etkisiyle Suriyeliler ülkenin bütününe yayılmış şekilde apartmanlarda, çadırlarda, garajlarda, depolarda ve şantiyelerde yaşamaya başlamıştır. Kamp dışı yaşamın doğal bir sonucu olarak Suriyelilerin kalacak yer bulma arayışına girmesi ülke genelinde kira fiyatlarında sert bir artışa neden olmuştur. Artan talep dolayısıyla meydana gelen fiyat artışı yalnızca kirayla sınırlı kalmamıştır. Başta gıda, ilaç, su olmak üzere temel ihtiyaç maddelerinin tümü aniden artan talep karşısında pahalalmıştır. Bunun yanı sıra kira, gıda, giyim ve sağlık gibi temel harcamalarını kendi imkânlarıyla karşılamak zorunda kalan Suriyeliler işgücü piyasasındaki rekabeti artırmıştır. Suriyeli işçilerin daha uzun çalışma saatlerine ve düşük ücretlere razı olması işçi ücretlerini düşürmüştür ve yerli halkın rekabet koşullarını ağırlaştırmıştır. Bu noktada mültecilerden kaynaklanan yükün diğer ev sahibi ülkelerde olduğu gibi Lübnan'da da dengesiz bir dağılım sergilediğini ifade etmek gerekir. Örneğin; işçi ücretlerinin düşmesi ve kiraların yükselmesi alt gelir grubundaki Lübnanlıları olumsuz yönde etkilerken, maliyetleri azalan Lübnanlı işverenlere ve gayrimenkul sahiplerine fayda sağlamıştır. Alt gelir grubundaki Lübnanlıların durumunu olumsuz yönde etkileyen bir diğer faktör Suriyeli mültecilerin yaklaşık yüzde 90'ının¹⁹⁴ Lübnan'ın en yoksul bölgelerine yerleşmesi olmuştur. Bu durum hem Suriyeli mültecilerin hem de söz konusu bölgelerde yaşayan yerli halkın içinde bulunduğu ağır şartları daha da şiddetlendirmiştir.¹⁹⁵

Dünya Bankası'nın tahminlerine göre Suriye krizinin sonucunda krizden önceki rakamlara ek olarak 200.000 Lübnanlı yoksulluk sınırının altına düşerken; çoğunluğu vasıfsız gençlerden oluşan 250-300 bin civarında Lübnanlı işsiz kalmıştır.¹⁹⁶ Yine Dünya Bankası'nın tahminlerine göre Lübnan'ın genel olarak Suriye krizi nedeniyle 2012'den bu yana uğradığı maddi kayıp 13,1 milyar doları aşmıştır.¹⁹⁷ Buna karşılık Lübnan'ın

¹⁹⁴ European Commission Humanitarian Aid and Civil Protection, "Lebanon: Syria Crisis", March 2017, ss.1-2.

¹⁹⁵ International Labour Organization, "ILO Assessment of the Impact of Syrian Refugees in Lebanon and Their and Their Employment Profile", 2014, ss.9-10.

¹⁹⁶ The World Bank, "The World Bank in Lebanon Overview", 01.04.2017, <http://www.worldbank.org/en/country/lebanon/overview>, (e.t. 26.04.2017).

¹⁹⁷ United Nations and Government of Lebanon, "Lebanon Crisis Response Plan 2017-2020", s.102.

2012-2016 yılları arasında mülteciler nedeniyle aldığı toplam insani yardım miktarı 4,8 milyar dolar olmuştur.¹⁹⁸

4. Lübnan'daki Suriyeli Mültecilerin Temel Hizmetler Üzerindeki Etkisi

Suriyeli mülteciler nedeniyle artan nüfus temel hizmetler üzerinde ciddi bir baskı meydana getirmiştir. Özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerinde yaşanan kapasite sorunu hem Lübnanlıları hem de Suriyelileri etkileyen meselelerin başında gelmektedir. Lübnan'da okul çağında olan Suriyeli çocukların sayısı 470.000'den fazladır. Lübnan 2012'den bu yana Suriyeli çocuklara okulların kapısını açmış olmasına karşın okulların kapasitesi bu yükü kaldıracak durumda değildir. Nitekim devlet okullarında okuyan Lübnanlı çocukların sayısının 238.000 civarında olduğu düşünüldüğünde durumun vahameti daha açık bir şekilde görülecektir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Lübnan Eğitim ve Yükseköğretim Bakanlığı (MENE)'nin ortak çalışmasıyla 2013 yılından itibaren yarı zamanlı eğitime geçilen Lübnan'da 2016'nın ocak ayı itibariyle yaklaşık 150.000 Suriyeli çocuk devlet okullarında eğitim görmektedir. Bununla birlikte Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu kapasite sorunu ve diğer nedenlerle eğitimden uzak kalmaya devam etmektedir.¹⁹⁹

Lübnan'daki sağlık sistemine bakıldığında ifade edilmesi gereken ilk husus sağlık hizmetlerinin özel sektöre dayalı yapısıdır. Lübnan'da devlet hastaneleri mevcut olmakla birlikte bunlar; özel sağlık hizmetlerini karşılayamayacak olan halkın en yoksul kesimine hitap etmektedir. Zira devlet hastaneleri genel olarak yeterli sayıda sağlık personeli olmadan ve finansal yetersizlik içerisinde ancak düşük kalitede sağlık hizmeti sunabilmektedir. Dahası; Lübnan'ın sağlık sistemi Suriyeli mültecilerin gelişinden önce de devlet veya özel sektör farketmeksizin Lübnan halkının ihtiyacını karşılayacak kapasiteye erişememiştir. Hâlihazırda aşırı yük altında olan sağlık sisteminin üzerine Suriyeli mültecilerin gelişiyi birlikte 1 milyondan fazla yeni nüfus eklenmiştir. Bu durum buldukları koşullar nedeniyle sağlık hizmetlerine daha çok ihtiyaç duyan

¹⁹⁸ Financial Tracking Service, "Lebanon 2017", <https://fts.unocha.org/countries/124/summary/2017>, (e.t. 26.05.2017).

¹⁹⁹ United Nations High Commissioner for Refugees, "UNHCR Lebanon Back to School", 2016, ss. 3-5.

Suriyelileri ve yerli halkı mağdur ederken, genel olarak Lübnan'daki sağlık sistemini tehdit edici bir boyuta ulaşmıştır.²⁰⁰

C. SURIYE KRİZİNİN IRAK'A ETKİSİ

Irak Suriye'ye komşu ülkeler arasında genel olarak Suriye krizinden en çok etkilenen; buna karşın meselenin Suriyeli mülteciler boyutundan ise en az etkilenen devlettir. Nitekim 36 milyondan fazla nüfusa sahip olan Irak kitlesel göçlerin en yoğun yaşandığı dönemde dahi 250 bin civarında mülteciyi misafir etmiştir. Bu anlamda Irak'ın nüfusuna oranla ağırladığı Suriyeli mülteci sayısı diğer komşu ülkelere nispeten oldukça düşük seviyededir. Bununla birlikte zorunlu göç bağlamında Irak'ın asıl sorunu ülke içerisinde yerinden edilen kişiler olmuştur. Çalışmanın daha önceki bölümünde ifade edildiği gibi Suriye iç savaşında ciddi kazanımlar elde eden DAES'in Irak'a yeniden dönmesiyle birlikte 3,4 milyon Iraklı yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

1. Irak'ın Mülteci ve YEK Tecrübesi

Irak, zorunlu göç bağlamında Ürdün ve Lübnan'dan oldukça farklı bir tecrübeye sahiptir. Zira geçmişte ve günümüzde Irak, mültecilere ev sahipliği yapmaktan ziyade mültecilere kaynaklık eden ülke konumunda olmuştur. 2003 işgali öncesinde de önemli ölçüde dışarıya göç veren ve ülke içerisinde yerinden edilmelere sahne olan Irak'ta, işgal sonrasında bölgede genelinde gerçekleşen en büyük zorunlu göç krizlerinden biri yaşanmıştır. Nitekim 2007 yılına gelindiğinde Iraklı mültecilerin sayısı 2.400.000'e, ülke içerisinde yerinden edilenlerin sayısı ise 2.740.000'e ulaşmıştır.

2014 yılı içerisinde DAES'in Irak'a yeniden dönmesiyle birlikte Irak'lı YEK'lerin durumu çok daha trajik bir boyuta ulaşmıştır. 2014 yılında yaşanan gelişmelerin hemen öncesinde 1.0000.000 civarında Iraklı YEK bulunmaktaydı. Yalnızca 2014 ve 2015 yıllarında bu rakama 2.400.000 civarında yerinden edilen Iraklı eklenmiştir. Diğer taraftan Suriye'de yaşanan gelişmeler Irak'ı zorunlu göç anlamında hem göç veren hem de göç alan bir ülke haline getirmiştir. Mevcut durumda Irak bir yandan kendi içerisinde yerinden edilme sorununu çözmeye çalışırken diğer taraftan Suriye krizi

²⁰⁰ Denise Sumpf, Vladimir Isaila and Kristine Najjar, "The Impact of Syria Crisis on Lebanon", **Dynamics of Disasters—Key Concepts, Models, Algorithms, and Insights (Springer Proceedings in Mathematics & Statistics)**, Vol. 185, Ilias S.Kotsireas, AnnaNagurney and Panos M. Pardalos (Ed.), Springer, 2015, ss. 287-289.

nedeniyle ülke dışına çıkan 200.000'den fazla Suriyeli müteciye ağırlamaya başlamıştır. Bununla birlikte aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kitlesel göçlerin en yoğun olduğu dönemde dahi bu rakam 250.000 seviyesinin altında kalmıştır.

Tablo 12: Irak'ta Yaşayan UNHCR'a Kayıtlı Suriyeli Mülteciler

2012 (31.01.2012)	8
2013 (03.01.2013)	67.958
2014 (06.01.2014)	213.223
2015 (15.01.2015)	235.563
2016 (15.01.2016)	245.022
2017 (31.01.2017)	233.224

Kaynak: United Nations High Commissioner for Refugees, “Syria Regional Refugee Response Overview”, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=103>, (28.04.2017).

Suriye'den Irak'a yönelen kitlesel göçler 2012'nin ilk aylarında başlamakla beraber esas olarak 2012 Ağustosundan itibaren ivme kazanmıştır. Bu durumun temel sebebi Kürt kökenli nüfusun yaşadığı bölgelerdeki çatışmasızlık halinin yaz aylarından sonra kademeli olarak ortadan kalkması olmuştur. 19 Temmuzda rejim güçlerinin Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerden çekilmesiyle PYD bölgede kısa süre içerisinde hâkimiyeti ele geçirmiş ve bu gelişme Kürtleri Suriye iç savaşının bir parçası haline getirmiştir.²⁰¹ Bu noktadan sonra Suriye'den Irak'a yönelik göçlerin seyrini çatışma bölgelerinden kaçarak Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY)'ne sığınan Kürtler belirlemiştir. UNHCR kayıtlarına göre Irak'a sığınan mültecilerin sayısı 2012 Temmuz ayının sonunda 9.000'in altındayken Aralık ayı içerisinde bu rakam 67.000'i bulmuştur. Çatışmaların yoğunlaştığı 2013 yılı içerisinde mülteci sayısı katlanarak artmış; yıl sonuna kadar 200.000'i geçmiştir.²⁰²

2. IKBY'nin Mülteci Yüğü

Irak'a sığınan Suriyeli mültecilerin yüzde 96'sı IKBY sınırları içerisindeki vilayetlere yerleşmiştir. Bunun nedeni güvenli bölge arayışındaki Kürtlerin etnik ve

²⁰¹ Orhan, op.cit., s. 42.

²⁰² United Nations High Commissioner for Refugees, “ Syria Regional Refugee Response Overview”, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=103>, (e.t. 28.04.2017).

mezhepsel bağlarının bulunduğu İKB'yi tercih etmesidir. Nitekim yukarıda ifade edildiği gibi Irak'a sığınan Suriyelilerin çok büyük bir çoğunluğunu Kürt kökenli Suriyeliler oluşturmaktadır. 2017 Mayıs ayı itibarıyla Irak'ta bulunan 239,639 Suriyeli mültecinin yüzde 38'i Erbil, Duhok ve Süleymaniye'de kurulan 9 mülteci kampında; yüzde 58'i ise yine aynı vilayetlerde kamp dışında yaşamaktadır. Kamp dışı mülteci nüfusun en yoğun olduğu vilayet 84.153 Suriyeliyi ağırlayan Erbil'dir. Erbil'i 33,435 kişiyle Duhok ve 22,989 kişiyle Süleymaniye takip etmektedir.²⁰³ İKBY, Suriyeli mültecilerin yanı sıra 1,5 milyon civarında Iraklı YEK'yi ağırlamaktadır.

İKBY Suriyeli mültecilere sürecin erken dönemlerinden itibaren bölge içerisinde çalışma imkânı sağlamıştır. Bunun yanı sıra İKBY içerisinde ikamet eden mülteciler yine bölgesel yönetimin sunduğu sağlık, eğitim gibi temel hizmetlerden yararlanmaktadır. Ancak bölgeye 2014 sonrasında göç eden 1,5 milyon YEK'nin yanı sıra genel olarak Suriye krizi nedeniyle ciddi anlamda kötüleşen ekonomik şartlar, mültecilerin iş ve konaklayacak yer bulmasını zorlaştırmaktadır. Suriyeli mültecilerin sayısı her ne kadar bölge nüfusuna oranla düşük seviyede olsa da, kitlesel göçlerin, YEK'lerle birlikte düşünüldüğünde İKBY üzerinde büyük bir yük yarattığını ifade etmek gerekir. Zira toplamda 1,8 milyon yeni nüfus ağırlayan bölgede yaşayan kişi sayısı son 6 yıl içerisinde yaklaşık yüzde 28'lik bir artış göstermiştir.²⁰⁴

Suriyeli mültecilerin Irak'a etkilerine bakıldığında göç alan diğer ülkelere benzer sorunların yaşandığını görmek mümkündür. Nitekim iş fırsatlarının azalması, işçi ücretlerinin düşmesi, kira artışı, ihtiyaç malzemelerinin fiyatlarındaki artışlar, nüfusun ani artışından kaynaklı olarak eğitim ve sağlık hizmetlerinde yaşanan kapasite sorunu, belediye hizmetlerinin yetersiz kalması, çevresel kirlilik, kötü sağlık koşulları ve benzeri sorunlar kitlesel göç alan hemen her bölgede kendini tekrar etmektedir.²⁰⁵ Bu anlamda Irak, fakat özellikle İKBY, tıpkı diğer komşu ülkeler gibi kitlesel göçlerin etkilerini derinden hissetmektedir. Ancak diğer ülkelerden farklı olarak Irak'ın göç kaynaklı sorunlarının pek azını doğrudan Suriyeli mültecilerle ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ European Parliament, "Syrian crisis: Impact on Iraq", April 2017, s. 7

²⁰⁵ Suriye krizinin Kurey Irak Bölgesel Yönetimi'ne etkileri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. The World Bank, "The Kurdistan Region of Iraq: Assessing the Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and ISIS", Washington: World Bank Group, 2015.

hem genel olarak Irak'ta hem de IKBY özelinde yaşanan sıkıntıların asıl kaynağını ülke içinde yerinden edilen kişiler oluşturmaktadır.

II. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

A. SURİYE KRİZİ ÖNCESİNDE GÖÇ VE MÜLTECİLERE İLİŞKİN MEVZUAT

Uluslararası hukukta iltica konusuna ilişkin en önemli kaynak Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme -1951 Cenevre Sözleşmesi-'dir. 1951 Cenevre Sözleşmesi; 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak tanımlanmaktadır. Cenevre Sözleşmesi'nin mülteci tanımını zaman bakımından 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylarla sınırladığına dikkat çekmek gerekir. Bunun yanı sıra Cenevre Sözleşmesi'nde coğrafi kısıtlama konusunda taraf devletlere iki farklı seçenek sunulmuştur. Sözleşme'nin 1 B (1) hükmüne göre taraf devletler; (a) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar veya (b) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar arasında tercih hakkına sahip olmuştur.²⁰⁶ Türkiye sözleşmeyi imzalarken birinci koşulu tercih etmiş ve mülteci statüsünü yalnızca Avrupa'dan gelenlerle sınırlamıştır.

Sözleşme'nin mülteci statüsünü 1951 öncesi meydana gelen olaylarla sınırlaması pratikte bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Mülteci kriterlerini karşılayan bireyler zaman yönünden koyulan kısıtlamalar nedeniyle Sözleşme kapsamına girememiştir. Devam eden nüfus hareketleri, Sözleşme'nin kapsamının genişletilmesini gündeme getirmiştir.²⁰⁷ Bu talepler doğrultusunda Sözleşme'deki zaman kısıtlamasının kaldırılması, 1967 tarihli, 1951 Sözleşmesine Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol –New York Protokolü- ile mümkün olmuştur. 1967 New York Protokolü, 1961

²⁰⁶ Bkz. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, Madde 1.

²⁰⁷ Kaya ve Eren, op. cit., s. 13.

Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadelerini metinden çıkartmıştır. 1967 Protokolü coğrafi kısıtlamayı da ortadan kaldırmış, fakat 1951 Sözleşmesi'ni coğrafi kısıtlamayla kabul eden taraf devletlere bu tercihlerini saklı tutma hakkı tanınmıştır.²⁰⁸ Türkiye 1967 Protokolü'nü imzalarken coğrafi kısıtlama çekincesini teyit etmiştir.

Türkiye'nin ulusal yasalarına bakıldığında ise iltica konusundaki ilk genel düzenlemenin 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunuyla yapıldığı görülmektedir. Bunun dışında 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun genel hükümleri mültecilere ilişkin düzenlemeler içermektedir. 1994 yılında yayınlanan “Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” mevzuatta parça parça yer alan bu düzenlemelerin uygulanabilirliğini kolaylaştırmış ve hukuki boşlukları doldurmayı amaçlamıştır.²⁰⁹ Söz konusu yönetmeliğin hukuki dayanağını 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü oluşturmaktadır.

1994 Yönetmeliği, Türk Ulusal Hukuku'nda Avrupa dışından gelen mültecilerin, yani sözleşme dışı mültecilerin statüsünü belirleyen ilk hukuki düzenleme olması açısından oldukça önemlidir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlamayla kabul eden Türkiye, yalnızca Avrupa'dan iltica eden kişilere mülteci statüsü vermektedir. 1994 Yönetmeliğinin getirdiği yenilik; Avrupa dışından gelen fakat 1951 sözleşmesinin diğer şartlarını sağlayan kişilere sığınmacı statüsü vermesidir. Yönetmelik; Avrupa'dan gelme şartını karşılamayan, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek

²⁰⁸ Bkz. 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü, Madde 1.

²⁰⁹ Kaya ve Eren, op.cit., s.22

istemeyen yabancıları sığınmacı olarak tanımlamaktadır. Sığınmacı statüsü, 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile “şartlı mülteci” olarak değiştirilmiştir.²¹⁰

2013 tarihli YUKK, Türkiye’de iltica konusunu doğrudan ele alan ilk yasal düzenlemedir. Kanun; yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ayrıntılı bir biçimde ele almaktadır. Bunun yanı sıra İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)’nin kurulmasını öngörmektedir. Kanunda yer alan önemli bir yenilik uluslararası hukukta yer alan geri gönderme yasağının ulusal mevzuata girmesidir.²¹¹ YUKK md. 4, kanun kapsamındaki hiç kimsenin “...işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere...” gönderilemeyeceğini ifade etmektedir.²¹²

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun uluslararası koruma çeşitlerine yer verdiği üçüncü kısım birinci bölümünde “mülteci”, “şartlı mülteci”, “ikincil koruma” olmak üzere üç statüden söz edilmektedir. Fakat üçüncü kısım dördüncü bölümde yer alan “geçici koruma” statüsüyle birlikte toplamda dört uluslararası koruma çeşidi bulunmaktadır.²¹³ 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde coğrafi kısıtlama çekincesini sürdüren Türkiye, YUKK kapsamında da mülteci statüsünü yalnızca Avrupa’dan iltica eden kişilerle sınırlı tutmuştur. 1994 Yönetmeliğinde Avrupa dışından iltica eden kişilere tanınan sığınmacı statüsünün yerini bu kanunda “şartlı mülteci” statüsü almıştır. Buna göre; Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancılar, statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsünü almaktadır. Kanun, şartlı mülteci statüsünde bulunan kişilerin üçüncü ülkeye

²¹⁰ Ibid., s. 30.

²¹¹ Ibid., s. 25.

²¹² Bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 4.

²¹³ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Uluslararası Koruma Çeşitleri”, http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-koruma-cesitleri_409_546_548, (e.t. 03.05.2017).

yerleştirilene kadar Türkiye’de kalmasına izin verileceğini belirtmektedir. Kanun kapsamında; mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşeye veya ikamet ülkesine gönderildiği takdirde (a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, (b) işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, (c) uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak yabancılara ise “ikincil koruma” statüsü verilmektedir. Geçici koruma statüsünü düzenleyen YUKK md. 91, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye’nin sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara geçici koruma sağlanabileceğini ifade etmektedir. Fakat kanunda geçici koruma statüsüne dair detaylara yer verilmemiş; söz konusu kişilerin Türkiye’ye kabulü, kalışı, hak ve yükümlölükleriyle, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesinin Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği öngörölmüştür.²¹⁴

B. SURIYE KRİZİYLE BERABER MEVZUATTA REVİZYON

2011 yılında başlayan iç savaş sonucunda sınırlara akın eden Suriyeliler durumun aciliyeti göz önünde bulundurularak zaman kaybetmeden misafir edilmiştir. Acil durumun gerektirdiği şekilde hukuki statüsüne ve detaylara bakılmaksızın yardıma muhtaç durumda olan bu kişilerin temel ihtiyaçları karşılanmış ve çözüm odaklı hareket edilmiştir. Fakat başlangıçta geçici ve kısa süreli olacağı öngörölen bu durum, Suriye’de iç savaşın derinleşmesi ve çözümsüzlüğün devam etmesiyle kalıcı bir niteliğe bürünmüştür. Suriyeli nüfusun her geçen gün artması ve çözümsüzlüğün devamı, bu kişilerin hukuki statüsünün belirlenmesi, hak ve sorumluluklarının net bir şekilde ortaya koyulması gerekliliğini doğurmuştur.²¹⁵

İç savaş nedeniyle Türkiye’nin sınırlarına yönelen kitlesel göç, yabancılardan statülerinin bireysel olarak belirlenmesini imkânsız hale getirmiştir. Normal şartlar altında YUKK uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak yabancılara ikincil koruma imkânı tanımaktadır. Fakat her bireyin statüsünün tek tek

²¹⁴ Bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 61-62-63-91.

²¹⁵ Kaya ve Eren, op.cit., s. 28.

belirlenmesi bu gibi kitlesel göç durumlarında mümkün olamamaktadır. Bu noktada YUKK'un 91. Maddesine istinaden çıkarılan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyelilere ilişkin belirsizliği sonlandırmıştır. Bu yönetmelikle birlikte 1994 Yönetmeliği de yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır.

Geçici koruma hükümlerinin uygulanması ancak kitlesel göç durumlarında söz konusu olmaktadır. Kitlesel göçün net bir tanımı bulunmamakla birlikte Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi'nin 2004 tarihli 100 No'lu kararı kitlesel göçlerin; (i) bir uluslararası sınıra yönelen kayda değer sayıda insan hareketliliğinin olması, (ii) söz konusu hareketliliğin hızlı bir biçimde cereyan etmesi, (iii) ev sahibi devletlerin, özellikle de acil durumlarda, yetersiz barındırma ve yanıt verme kapasitesine sahip olması, (iv) bireysel sığınma prosedürlerinin bu denli büyük ölçüde bir kitlesel göç karşısında işlevsiz kalması gibi durumların hepsini ya da bir bölümünü ortaya koyabileceğini belirtmektedir.²¹⁶ Bu gibi durumlarda bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmemek adına acil ve pratik bir çözüm olan geçici koruma statüsü devreye girmektedir.²¹⁷ Burada, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin geçiş hükümleri uyarınca; 28.04.2011 tarihinden itibaren Suriye'de meydana gelen olaylar sebebiyle kitlesel veya bireysel olarak Türkiye'nin sınırlarını geçen yabancıların, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma kapsamında değerlendirileceklerini belirtmek gerekir. Geçici madde aynı zamanda, geçici korumanın uygulandığı süre içerisinde yapılacak uluslararası koruma başvurularının işleme koyulmayacağını karara bağlamaktadır.²¹⁸

Türkiye'nin geçici koruma politikasının “din, mezhep ve etnik köken ayırımı gözetmeksizin açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi ve temel ihtiyaçların karşılanması şeklinde üç temel kriteri bulunmaktadır.”²¹⁹ Geri gönderme yasağı geçici koruma hükümlerinde de yer almaktadır. Buna göre; Yönetmelik kapsamındaki yabancıların işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi

²¹⁶ United Nations Executive Comitee, “Handouts on Refugee Protection”, s. 12.

²¹⁷ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Genel Bilgi”, http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_558_1094, (e.t. 03.05.2017).

²¹⁸ 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Geçici Madde 1.

²¹⁹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2015 Türkiye Göç Raporu”, Göç Politika ve Projeleri Başkanlığı, Yayın No: 35, Nisan 2016, ss.84-85.

fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Geçici koruma kapsamında temel ihtiyaçları karşılanan Suriyeliler başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetlerden yararlanmaktadır.

III. TÜRKİYE’NİN SURİYE KAYNAKLI GÖÇE YÖNELİK POLİTİKASI

A. İLK EVREDE TÜRKİYE’NİN KRİZİ ÇÖZME GİRİŞİMLERİ

Türkiye’nin Suriye kaynaklı kitlesel göçe yönelik politikasını ifade etmeden önce 2011 yılında bölgedeki değişim havasını hatırlamakta yarar vardır. Zira 2010 yılının son günlerinde başlayan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde diktatoryal rejimlerin birçoğunun yıkılmasıyla devam eden Arap Baharı süreci, hem bölge ülkeleri açısından hem de küresel ölçekte ani ve beklenmedik sonuçlar doğurmuştur. Arap Baharı’nın bu ilk yılı içerisinde sürecin karakterini belki de en iyi tanımlayan özelliği baş döndürücü bir hızda gerçekleşmesi olmuştur. Protestoların başladığı ilk ülke olan Tunus’ta 27 gün, Mısır’da ise 17 gün gibi çok kısa bir süre içerisinde hükümet devrilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde Libya’da Kaddafi rejiminin sonlanması yaklaşık 8 ayda gerçekleşmiştir. Velhasıl tüm bu gelişmeler yaşanırken 2011 yılının tamamı belirsizlik içerisinde geçmiş, uluslararası toplumun bu denli hızlı gelişmelere uyum sağlaması zaman almıştır.

Türkiye’nin Suriye krizine yönelik politikası tam da bu keskin fakat bir o kadar da belirsiz değişim atmosferinde şekillenmeye başlamıştır. 15 Mart 2011’de Şam’da başlayan rejim karşıtı protestolar Dera’da göstericilerin üzerine ateş açılmasıyla tırmanmış, Şam, Humus, Lazkiye, Halep ve Hama gibi büyük kentlerde binlerce kişinin katılımıyla büyük protesto yürüyüşleri gerçekleştirilmiştir. 2011’in Haziran ayına gelindiğinde ülke genelinde meydanlara dökülen Suriyelilerin sayısı yüzbinlere ulaşmıştır. Bu noktadan sonra sürecin geri dönülmez bir noktaya vardığı konusunda soru işareti kalmamıştır. Nitekim Türkiye açısından da Suriye’nin demokratik dönüşümü sürecin en başından itibaren hızlı ve barışçıl bir şekilde gerçekleştirilmesi gereken ve fakat her halükarda kaçınılmaz bir mesele olarak görülmüştür.

Sürecin bu erken döneminde Türkiye, son yıllarda Suriye’yle geliştirilen yapıcı ilişkilerin de yardımıyla Esad’ı demokratik reformları bir an önce gerçekleştirme

konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Ancak 2011'in Nisan ayından Ağustos ayına kadar birçok kez tekrarlanan görüşmelerden beklenen sonuç alınamamıştır.²²⁰ Esad yönetimi demokratik reformları gerçekleştirmek bir kenara sivil halka yönelik uyguladığı şiddetin dozunu gün geçtikçe arttırmıştır. Bu gelişmeleri takip eden süreçte Davutoğlu'nun ifadesiyle “Esad'ın verdiği sözlerin hiçbirini tutmayacağı” anlaşılmış²²¹, Esad yönetiminin Türkiye ile ilişkileri tamamen kopma noktasına gelmiştir.

Esad rejiminin Suriye'deki halk ayaklanmasını şiddet kullanarak bastırma girişimlerine devam etmesi ve Türkiye'nin Suriye'de yaşanan sorunların barışçıl bir şekilde çözümüne yönelik çağrısının Esad rejimi tarafından sözlü olarak kabul edilmesine karşın pratikte tam aksi yöndeki tutumunu sürdürmesi, Türkiye'nin diplomatik görüşmelerin ötesinde bir takım zorlayıcı önlemleri hayata geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim 30 Kasım 2011 tarihinde Suriye'ye silah ve askeri malzeme satışının durdurulması, Suriye hükümetinin ve şiddet olaylarında sorumluluğu bulunan yöneticilerin Türkiye'deki mal varlığının dondurulması, Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulması gibi ağırlıklı olarak ekonomik yaptırımlardan oluşan 9 maddelik bir yaptırım kararı ilan edilmiştir.²²²

Türkiye diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalmasının ardından başta Arap birliği olmak üzere bölgesel girişimleri desteklemeye başlamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin 2011 yılı içerisindeki Suriye politikası Esad yönetiminin de içerisinde yer alacağı bir geçiş hükümeti kurulması yönünde olmuştur. Ancak rejimin 2012 yılından itibaren yerleşim yerlerini bombalamaya başlaması ve şiddetin dozunu artırmasının ardından barışçıl bir dönüşümün mümkün olmayacağı anlaşılmıştır. Bu noktadan sonra Türkiye'nin politikası Esad yönetiminin zaman kaybetmeksizin devrilmesi ekseninde şekillenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, can kayıplarının önüne geçilmesi, bölgesel ve küresel aktörlerin harekete geçirilmesi, savaştan kaçan Suriyelilerin güvenliğinin sağlanması, “muhalif grupların bir araya getirilmesinde kolaylaştırıcı rol üstlenilmesi” gibi unsurları içeren bir politikaya geçiş yapmıştır. Bunun yanı sıra 2003 işgalinin

²²⁰ Kemal İnat, İsmail Numan Telci, “Türkiye'nin İran, Suriye, İsrail ve Lübnan Politikası 2011”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2011**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul (Ed.), Ankara: SETA, Kasım 2012, ss. 231-235.

²²¹ “Suriye'de Kritik Bir Eşiğe Gelindi”, **Hürriyet**, 20.08.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-de-kritik-bir-esige-gelindi-21261884>, (e.t. 04.05.2017).

²²² İnat ve Telci, loc. cit.

ardından Irak'ta devletin tasfiyesini takip eden süreçte yaşanan olumsuzlukların Suriye'de tekrarlanmaması Türkiye'nin Suriye politikasını şekillendiren hassasiyetlerden biri olmuştur.²²³ Ayrıca Türkiye'nin sürecin en başından günümüze Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda hassasiyet gösterdiğini de belirtmek gerekir.

B. KRİZİN GÖÇ BOYUTUNA YÖNELİK ATILAN İLK ADIMLAR

Suriyelilerin Türkiye'ye gelişi esasında 25 Mart 2011 gibi erken bir tarihte başlamış olmasına karşın o dönemde Türkiye açısından önemli bir sorun olarak görülmemiştir. Kasım ayının sonuna kadar Esad'ı barışçıl bir dönüşüme ikna etme konusunda umudunu koruyan Türkiye, ülkeye gelen az sayıda Suriyeliyi de kısa süreli ve geçici bir durum olarak değerlendirmiştir. Türkiye'ye gelen Suriyeliler ilk anda Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) yönetiminde Hatay'ın Yayladağı ilçesinde kurulan barınma merkezine yerleştirilmiş, yıl içerisinde göçmenlerin sayısındaki artışa yanıt verebilmek için Yayladağı-2, Altınözü-1,-2 ve Apaydın kampları kurulmuştur. Bununla birlikte yıl sonunda ülkede bulunan Suriyelilerin sayısı 15.000 seviyesinin altında kalmıştır. Aslında 2011 içerisinde ülkeye giriş yapan Suriyelilerin sayısı daha fazla olsa da bunların önemli bir kısmı kendi isteğiyle Suriye'ye geri dönmüştür.²²⁴

Suriyeli göçmenlerin Türkiye tarafından bir sorun olarak algılanmaya başlaması esas olarak 2012 yılı içerisinde gerçekleşmiştir. Zira bu tarihe kadar düşük seviyede seyreden göçler 2012 yılıyla birlikte tam manasıyla kitlesel göç halini almıştır. Rejim güçlerinin bahar aylarından başlayarak sivil yerleşim yerlerini bombalaması ve askeri operasyonları yoğunlaştırması sonucunda Ağustos ayının ortasına kadar Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin sayısı 67.000'in üzerine çıkmıştır. Kitlesel göçlerin ciddi bir ivme kazandığı tam da bu günlerde dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Hürriyet Gazetesi yazarı İsmet Berkan'la yaptığı görüşmede "*...Türkiye'deki mülteci sayısının 100 bini bulmasından endişeliyiz... ..Eğer bize gelen mülteci sayısı 100 bini*

²²³ Nebi Miş, "Türkiye'nin Suriye ve Lübnan Politikası 2012: Bölgesel Sahiplenme", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA, Aralık 2013, ss. 231-232.

²²⁴ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, "Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarına Yardımcılarımız Kesintisiz Olarak Devam Ediyor", 30.11.2011, <https://www.afad.gov.tr/tr/3123/Suriye-Arap-Cumhuriyeti-Vatandaslarina-Yardimlarimiz-Kesintisiz-Olarak-Devam-Ediyor>, (e.t. 04.05.2017).

geçerse, bunları barındıracak yerimiz yok, onları Suriye içinde barındırabilmeliyiz. Suriye sınırları içinde bir güvenli bölgede BM kamplar kurabilir.”²²⁵ ifadesini kullanmıştır. Ancak medyada sıklıkla “psikolojik sınır” veyahut “kritik eşik” olarak anılan 100 bin rakamı 2 ay gibi kısa bir süre içerisinde aşılmıştır.²²⁶

Suriye krizinin ortaya çıkardığı kitlesel göçler meselenin insani boyutunun yanı sıra Türkiye açısından birtakım riskleri beraberinde getirmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde daha ayrıntılı şekilde incelendiği üzere bilhassa 2012 yılında Davutoğlu’nun ifade ettiği kritik eşik aşılmasının ardından Suriye kaynaklı göçler Türkiye’nin güvenlik söyleminde yerini almaya başlamıştır. Bu noktada Türkiye hem çatışma alanlarını sınırlarından uzaklaştıracak hem de kitlesel göçleri Suriye toprakları içerisinde karşılayarak kontrol altına alınmasını sağlayacak güvenli bölge-uçuşa yasak bölge taleplerini uluslararası toplumun da desteğiyle gerçekleştirmek üzere girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Ancak bu talebin karşılık bulmaması nedeniyle gün geçtikçe ivme kazanan göçler karşısında Türkiye, kendi sınırları içerisinde kontrolü sağlama amacıyla bazı tebirleri hayata geçirmeye başlamıştır.

Türkiye sürecin başından itibaren sınıra gelen Suriyelileri güvenliklerini tehlikeye atmamak adına bekletmeden kabul etmiştir. Ancak göçlerin kitlesel niteliği ve yasadışı yollar kullanılarak yapılan girişler Suriyelilerin kayıt altına alınmasının önünde ciddi bir engel oluşturmuştur. Bu ilk dönemde Türkiye Suriyelileri kamplarda ağırladığından genel anlamda Suriyelilerin başlıca sorumluluğunu AFAD üstlenmiştir. Bunun yanı sıra kampların içinde ve dışında Suriyelilerin kayıt altına alınmasından ve kimlik kartı temininden sorumlu olan birim Emniyet Teşkilatı olmuştur. Ancak sürecin bu erken döneminde Suriyelilerin kayıt altına alınmasına yönelik uygulanan sistem henüz merkezileşmediğinden Suriyelilerin ülke içinde takibi oldukça zorlaşmıştır.²²⁷ Kamp içinde yaşayan Suriyelilerin kayıtları AFAD ve Emniyet tarafından nispeten daha sistemli ve koordineli şekilde gerçekleştirilirken GİGM’nin kuruluşuna kadar mevcut olan asıl sorun kamp dışında yaşayan ve ülkeye girişte düzensiz yolları

²²⁵ “Suriye’de Kritik Bir Eşiğe Gelindi”, **Hürriyet**, 20.08.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-de-kritik-bir-esige-gelindi-21261884>, (e.t. 05.05.2017).

²²⁶ “Suriyeli Sığınmacı Sayısı 100 Bini Aştı”, **NTV**, 15.10.2012, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyeli-siginmaci-sayisi-100-bini-asti,S6wm54XaPUmd2DI8VDUOHg>, (e.t. 05.05.2017).

²²⁷ Osman Bahadır Dinçer, et. al., Suriyeli Mülteciler Krizi Ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik, **Brookings**, Kasım 2013, s. 19.

kullanan göçmenlerin kayıt altına alınması olmuştur. Zira 2013'e kadar kamp dışında Suriyeliler kayıt işlemlerini Gaziantep, Kilis ve Osmaniye olmak üzere 3 ilde kurulan kayıt merkezlerinde gerçekleştirebilmekteydi.²²⁸

Meselenin insani boyutunda ise Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikası ilk evrede zaten çok büyük çoğunluğu kamplarda yaşayan Suriyelilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve geri dönüşleri yapılana kadar göçmenlerin güvenliğinin garanti altına alınması ekseninde şekillenmiştir. Bu noktada Suriyelilere yönelik hizmetler daha çok kamplara yönelik hazırlanmıştır. Örneğin 2012 yılından itibaren kamplarda Suriye müfredatıyla eğitim hizmetlerine başlanarak Suriyeli çocukların dönüş yaptıktan sonra uyum sorunuyla karşılaşmaması hedeflenmiştir.²²⁹ Kamplarda eğitim hizmetlerinin yanı sıra sağlık klinikleri, marketler, sosyal alanlar ve oyun alanları inşa edilmiş, Suriyelilerin kaldığı hanelere buzdolabı ve ısıcıtı temin edilmesi gibi Suriyelilerin hayat kalitesini yükseltecek yardımlar yapılmıştır.²³⁰

Bununla birlikte Türkiye'deki Suriyeli varlığının kampların kaldıramayacağı ölçüde artmaya başlaması ve şehirlerde yaşayan Suriyelilerin kamp nüfusunu geçmesiyle birlikte Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikası da tedrici olarak yeni duruma uyum sağlamaya başlamıştır. Başlangıçta büyük ölçüde kamplara yönelik hazırlanan politikalar 2013 yılından itibaren kamp dışındaki Suriyeli varlığına yanıt veren daha kapsamlı bir politikaya evrilmiştir. Bunun yanı sıra kamp dışında artan göçmen nüfusunun yerli halkın yaşamı üzerindeki etkilerini azaltıcı tedbirler alınmaya başlamış ve sayısı artık milyonlarla ifade edilen göçmenlerin ülke içerisinde kontrolünü sağlamaya yönelik düzenlemeler ve tedbirler hayata geçirilmiştir.

C. ARTAN GÖÇE KARŞI ALINAN YENİ TEDBİRLER

Türkiye'nin Suriye krizinin uzun sürmeyeceğine dair beklentisi 2013 yılına kadar devam etmiştir. Nitekim Davutoğlu, 2012'nin Ağustos ayında katıldığı bir televizyon programında; Suriye'deki sancılı dönemin çok uzun sürmeyeceğini ifade etmiş ve *"Bu süreci artık yıllarla değil, aylarla veya haftalarla ifade etmek gerekir"*

²²⁸ Ibid., s. 24.

²²⁹ Müberra Nur Emin, "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları", **SETA Analiz**, Sayı: 153, Şubat 2016, ss. 12-13

²³⁰ Dinçer, et. al., loc. cit.

değerlendirmesinde bulunmuştur.²³¹ Ne var ki 2013 yılında artık tümüyle düğümlenen Suriye iç savaşı Türkiye'nin beklentisini karşılıksız bırakmıştır.²³² Diğer taraftan Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı 2012 yılının sonunda 225.000'e, 2013 yılının sonunda ise 1.520.000'e ulaşmıştır. Bu noktadan sonra Türkiye, hem genel olarak Suriye krizinin hem de Suriyeli mülteciler meselesinin yakın bir zamanda çözümlenmeyeceğinin farkına vararak yeni bir yol haritası çizmek durumunda kalmıştır.

Tablo 13: Yıllara göre Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler*

2011	0
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.013.278

Kaynak: GİGM, “Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler”, 29.06.2017, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik , (e.t. 02.07.2017).

*Rakamlar her yılın başlangıcındaki durumu ifade etmektedir.

2011 yılı içerisinde Türkiye'ye de bulunan 15 bin civarında Suriyeli Hatay'da kurulan geçici barınma merkezlerine yerleştirilmiştir. 2011 yılının sonuna kadar tamamı Hatay'da olan toplamda 5 barınma merkezi kurulmuştur. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2012 yılının bahar aylarında artan kitlesel göçler karşısında barınma merkezleri tedrici olarak çevre illerde de kurulmaya başlamıştır. 2012 yılının ilk aylarında Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis'te, 2012 sonbaharında Adıyaman, Kahramanmaraş ve Osmaniye'de

²³¹ “Davutoğlu Esad'a Ömür Biçti”, NTV, 24.08.2012, http://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-bicti,Nsez_e7zmEO7uz5O9Pv6hw, (e.t. 06.05.2017).

²³² Esasında Suriye iç savaşı özellikle 2012 yılının ikinci yarısından itibaren yalnızca muhaliflerle rejim arasındaki bir mücadele olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bununla beraber Suriye iç savaşını düğümlen asıl kırılma noktası 2013 yılında DAES faktörünün ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Suriye'deki kazanımlarının tamamını muhaliflere saldırarak elde eden DAES, muhaliflerin o döneme kadar rejim karşısında elde ettiği avantajlı konumunu kaybetmesine neden olmuştur. Bunun da ötesinde DAES'in bölgesel denkleme ortaya çıkardığı kitlesel terör sorunu dikkatleri üzerine çekmiş, Esad rejiminin geri planda kalmasına yol açmıştır.

yeni barınma merkezleri açılmıştır. 2013 yılında ise bu illere son olarak Adana, Malatya ve Mardin eklenmiştir.

Tablo 14: AFAD Koordinasyonunda Kurulan Geçici Barınma Merkezleri

Geçici Barınma Merkezi	İl	Kuruluş Tarihi
Yayladağı -1	Hatay	30.04.2011
Altınözü -1	Hatay	09.06.2011
Altınözü -2	Hatay	10.06.2011
Yayladağı -2	Hatay	12.07.2011
Apaydın	Hatay	09.10.2011
Güveççi	Hatay	31.01.2016
Ceylanpınar	Şanlıurfa	01.03.2012
Akçakale	Şanlıurfa	06.07.2012
Harran	Şanlıurfa	13.01.2013
Viranşehir	Şanlıurfa	07.12.2013
Suruç	Şanlıurfa	05.03.2015
İslahiye -1	Gaziantep	17.03.2012
Karkamış	Gaziantep	28.08.2012
Nizip -1	Gaziantep	03.10.2012
Nizip -2	Gaziantep	11.02.2012
İslahiye -2	Gaziantep	
Öncüpınar	Kilis	17.03.2012
Elbeyli	Kilis	03.06.2013
Midyat	Mardin	19.06.2013
Sarıçam	Adana	28.01.2013
Merkez	Adıyaman	22.09.2012
Merkez	Kahramanmaraş	01.09.2012
Cevdetiye	Osmaniye	09.09.2012
Beydağı	Malatya	12.06.2013

Bununla birlikte gerçekten de Davutoğlu'nun ifadesini doğrular biçimde kamplar Suriyeliler için yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu noktada Suriyeliler kampların da bulunduğu sınır illerinde şehir merkezlerinde yaşamaya başlamıştır. 2013 yılına gelindiğinde kamp dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı kampta yaşayanların

sayısını neredeyse ikiye katlamıştır.²³³ 2013 yılı ve sonrasında yeni kamplar kurulmaya devam etse de, Suriyeli göçmenlerin asıl yükünü şehirler üstlenmeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda Suriyeliler başta büyük şehirler olmak üzere tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Suriyeliler günümüzde 81 ilin tamamında ikamet etmektedir. 2017 yılının Mayıs ayı itibarıyla Türkiye'de bulunan 3 milyondan fazla Suriyelinin yalnızca 250.000'i kamplarda yaşamaktadır.²³⁴

Tablo 15: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (İlk 10 il)

İstanbul	490.136
Şanlıurfa	432.239
Hatay	395.119
Gaziantep	335.651
Adana	164.790
Mersin	152.978
Kilis	126.882
Bursa	113.641
İzmir	112.652
Mardin	95.999

Kaynak: GİGM, “Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik , (e.t. 10.07.2017).

2013 yılının Ağustos ayı itibarıyla kamp dışında yaşayan Suriyelilerin yaklaşık %31'inin hiçbir kaydı bulunmamaktaydı. Bu nedenle kamp dışında Suriyeli nüfusunun kesin sayısının bilinmesini mümkün değildi. Ancak AFAD'ın tahminlerine göre kamp dışında bulunan Suriyelilerin sayısı 350.000 civarındaydı.²³⁵ Diğer taraftan 2013'ten sonra gelen yeni göçler artık kamplara değil doğrudan kentlere yönelmekteydi. Kamp dışı göçmen nüfusunun artışı Suriyelilerin ülke içerisinde kontrolüne yönelik daha kapsamlı bir politikanın hayata geçirilmesini gerekli hale getirmişti.

²³³ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar”, 2013 **Saha Araştırması Sonuçları**, s. 18.

²³⁴ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2016 Türkiye Göç Raporu”, Göç Politika ve Projeleri Başkanlığı, Yayın No: 40, Nisan 2017, ss. 78-80.

²³⁵ AFAD 2013 Saha Araştırması Sonuçları, s. 20.

Bu doğrultuda GİGM'nin kuruluşuyla birlikte daha önce Emniyet Teşkilatı ve AFAD tarafından yürütülen kayıt işlemleri çok daha sistemli ve koordineli şekilde yapılmaya başlamıştır. GİGM, kayıt işlemleri sırasında Türkiye'de bulunan Suriyelilerin biyometrik verilerini merkezi veri tabanına kaydetmekte, Suriyelilerin ikamet adreslerini adres kayıt sistemine işlemekte ve kayıt işlemleri tamamlanan göçmenlere valilikler tarafından geçici koruma kimlik belgeleri' ve yabancı kimlik numarası verilmektedir.²³⁶ Suriyeli göçmenlerinin biyometrik kayıtlarının alınmaya başlaması 2012 yılına rastlamakla birlikte esas olarak 2013 yılında hız kazanmıştır.²³⁷ Nitekim 2012 ve 2013 yıllarında artan göçler nedeniyle Suriyelilerin kayıt altına alınmasına ilişkin meydana gelen açık kısa bir süre içerisinde kapatılmıştır. Günümüzde Türkiye'de bulunan Suriyelilerin tamamına yakını biyometrik verileriyle birlikte kayda geçirilmiştir.²³⁸

Suriye kaynaklı göçlerin artışıyla paralel biçimde ortaya çıkan bir diğer durum Türkiye'de bulunan Suriye plakalı araçların artışı olmuştur. Suriyelilere ait araçların plakalarının Arapça yazılı olması denetimi güçleştirirken bu araçların karıştığı olaylarda araçların kayıtsız ve sigortasız olması pratikte birçok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 2015 yılı içerisinde yeni bir düzenleme hayata geçirilerek Suriye plakalı araçlara geçici Türk plakası takılması zorunlu hale getirilmiştir. Düzenlemeyle birlikte Suriyelilere ait araçlara kayıtlı olduğu ilin plaka kodundan sonra yazılmak üzere SAA 001'den SZZ 999'a kadar sıralı plaka numaraları verilmeye başlamıştır. Geçici plaka alan araçların eski plakaları emniyet tarafından Suriye'ye dönüş yapıldığında iade edilmek üzere alınmaktadır. Ayrıca geçici plaka verilen araçların sigorta işlemleri yapılarak yerli halkın ve Suriyelilerin yaşayabileceği mağduriyetlerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.²³⁹

Aradan geçen altı yıllık süreçte Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikasında başta "açık kapı politikası" olmak üzere temel ilkeler sabit kalmış, pratikte ise süreç

²³⁶ Geçici koruma kayıt işlemlerinin usulüne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Geçici Koruma Yönetmeliği md. 21-22.

²³⁷ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "2013 Türkiye Göç Raporu", Göç Politika ve Projeleri Başkanlığı, Yayın No: 42, Ağustos 2015, s. 76.

²³⁸ 2016 Türkiye Göç Raporu, op. cit., s. 76.

²³⁹ "Suriyelilere geçici plaka verilmeye başlandı", **Hürriyet**, 07.07.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyelilere-gecici-plaka-verilmeye-baslandi-29473678> (e.t. 08.05.2017).

boyunca yaşanan tecrübeler belirleyici olmuştur.²⁴⁰ Türkiye, gerçekleşen olayların tahminleri yanılttığı bu dönem boyunca sürekli olarak yeni gelişmelere uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Bu anlamda yukarıda ifade edildiği gibi 2013 yılı, Türkiye'nin Suriye kaynaklı kitlesel göçe yönelik politikası açısından en önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. O döneme kadar kısa süreli ve geçici bir durum olarak değerlendirilen Suriyeli göçmenlerin uzun bir süre daha kalıcı olduğu anlaşılmış ve buna uygun uzun vadeli düzenlemelerin yapılması önemli bir gereklilik halini almıştır. Bunun yanı sıra kamp dışında yaşayan Suriyelilerin sayısının ciddi boyutlara ulaşmasıyla birlikte Suriyelilerin hukuki statüsünün belirlenmesi acil bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

2013 yılına kadar herhangi bir hukuki statüsü olmayan ve 'misafir' olarak anılan Suriyeliler, 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK ve bu kanunun 91. Maddesine istinaden çıkarılan 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında hukuki statüye sahip olmuştur. Geçici koruma altındaki Suriyelilere çalışma izni verilmesini mümkün kılan 2016/8375 sayılı "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" 15 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yine 2016 yılında yürürlüğe giren Uluslararası İşgücü Kanunu ve 2017'nin Ocak ve Mayıs aylarında yürürlüğe giren yönetmeliklerle belirli mali şartları karşılayan Suriyelilerin (ve diğer yabancıların) Türk vatandaşlığına alınmasını mümkün kılan düzenleme hayata geçirilmiştir.

D. TÜRKİYE'NİN ARTAN KURUMSAL KAPASİTESİ

Türkiye diğer komşu ülkelerden farklı olarak Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyetlerini UNHCR'in öncülüğünde değil kendi imkânlarıyla gerçekleştirmektedir. UNHCR Ürdün ve Lübnan'da Suriyelilerin kayıt altına alınması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi faaliyetleri üstlenirken, Türkiye ev sahipliği yaptığı Suriyeliler için yerli kurumsal altyapısını kullanmaktadır. Başbakanlık –AFAD-, İçişleri Bakanlığı -GİGM-, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve daha pek çok kurum Türkiye'deki Suriyelilerin barınma, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi birçok ihtiyacını sistematik bir şekilde ortaklaşa karşılamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikası yalnızca açık kapı ilkesiyle sınırlı kalmamıştır. Türkiye,

²⁴⁰ Ferhat Pirinççi ve Tunç Demirtaş, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi Örneği", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2014**, 2. Baskı, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Mayıs 2016, s. 29.

sürecin başından bu yana, iç savaşın birinci dereceden mağduru olan Suriyelilerin yaşam koşullarını mümkün olan en üst düzeyde iyileştirmeyi amaçlamıştır.²⁴¹

Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikasını kendi kurumları aracılığıyla yürütmesi Türkiye'ye göç konusunda oldukça önemli tecrübeler kazandırmıştır. Bu tecrübeler doğrultusunda ortaya çıkan en belirgin gelişmeler yabancılara yönelik mevzuatın revizyonu ve göçmenlerle ilişkili faaliyetleri yürütmekle görevli kurumların sayısındaki ve kapasitesindeki artış olmuştur. Kurumsal kapasite artışı yerel yönetimler de dahil pek çok kurumda söz konusu olmakla birlikte bunun başlıca örneklerini AFAD, GİGM, Geçici Eğitim Merkezleri ve Göçmen Sağlığı Merkezleri oluşturmaktadır.

AFAD Türkiye'de çeşitli bakanlıkların bünyesinde bulunan sivil savunma, acil durum yönetimi ve afet işleri gibi görevlerin tek bir çatı altında daha koordineli biçimde yürütülmesi amacıyla 2009 yılında Başbakanlık'a bağlı olarak kurulmuştur.²⁴² AFAD kurulduğu ilk dönemden itibaren yurtiçinde ve dışında afet yönetimi ve insani yardım konusunda önemli görevler üstlenmiştir. 2010 yılında Pakistan'da yaşanan sel felaketi ve yine 2010 yılında meydana gelen Haiti depremi, 2011'de yaşanan 7.2 büyüklüğündeki Van Depremi, 2013 yılında Filipinleri vuran tayfun felaketi ve 2014 yılında Bosna'da yaşanan sel felaketi AFAD'ın kuruluşunu takip eden birkaç yıl içerisinde afet yönetimi ve insani yardım görevi üstlendiği olaylar arasında sayılabilir.

2011 yılının Mart ayında başlayan ilk göçlerde AFAD, afet ve acil durum yönetimini koordine eden merkezi kurum konumunda bulunmaktaydı. 2009 yılında kurulmasına karşın AFAD'ın kurumsal yapısı öncülü olan kurumlar²⁴³ nedeniyle sağlam temellere dayanmaktaydı. Zaten erken dönemden itibaren uluslararası yardım faaliyetlerine başlamış olması da AFAD'ın 2009'dan çok öncesine dayanan bir tecrübeye sahip olduğunu göstermekteydi. Bu halde 2011 yılında başlayan Suriye kaynaklı göçler AFAD'ın üstesinden gelemeyeceği bir durum meydana getirmemişti. Nitekim Suriyelilerin sınırı geçtiği ilk andan itibaren gerekli önlemler çok hızlı biçimde alınmış

²⁴¹ Nebi Miş, "Türkiye'nin Suriye Politikası", **Türk Dış Politikası Yılığ 2013**, Burhaneddin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Ocak 2015, s. 176.

²⁴² Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, "AFAD Hakkında", <https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda>, (e.t. 09.05.2017).

²⁴³ İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık'a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü

ve Suriyeliler çok kısa bir süre içerisinde tam teşekküllü geçici barınma merkezlerine yerleştirilmişti.

Yukarıda ifade edildiği üzere 2012 ve 2013 yıllarında artan kitlesel göçlere karşı kampların sayısı tedrici olarak artmaya başlamıştır. Bununla birlikte Suriyelilerin sayısındaki artış AFAD'ın kurumsal kapasitesinden bağımsız olarak göçmen nüfusunun tamamının barınma merkezlerinde misafir edilmesini imkansız hale getirmiştir. Suriyelilerin sayısındaki artış AFAD'ın halihazırda kamplar nedeniyle oldukça artan yükünü paylaşabilecek ve kamp dışında yaşayan Suriyelilere ilişkin faaliyetleri yürütecek yeni kurumların oluşturulmasını gerekli kılmıştır.

İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan GİGM Türkiye'nin Suriye kaynaklı göçler nedeniyle artan kurumsal kapasitesinin başlıca örneğini oluşturmaktadır. YUKK'un Resmi Gazete'de yayımlandığı 11/04/2013 tarihinde kurulan GİGM; *“göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmekle”* görevlendirilmiştir.²⁴⁴ Böylece sürecin başından itibaren kampların yanı sıra kamp dışında da Suriyelilere ilişkin sorumluluğu üstlenen AFAD'ın yükü hafifletilmiştir.²⁴⁵ Günümüzde GİGM'nin taşra teşkilatları 81 ilde ve 148 ilçede bulunmaktadır.²⁴⁶

GİGM fiziki altyapısının yanı sıra kurduğu bilişim altyapısıyla sürecin başında söz konusu olan merkezi koordinasyon ve kayıt konusunda yaşanan sorunlara çözüm getirmiştir. Göç kayıt sistemi olarak da adlandırılan GöçNet yazılımı sayesinde yabancılara ilişkin işlemlerin ilgili kurum ve kuruluşlarla elektronik ortamda paylaşımı çok daha hızlı ve koordineli şekilde yapılmaya başlamıştır. Yine GİGM tarafından Aralık 2015'te kurulan E-İkamet sistemiyle ikamet iznine ilişkin başvurular elektronik ortama aktarılarak hem yabancıların hem de kurumların işlemleri kolaylaştırılmıştır. Bunun yanı sıra 2005 yılında insan ticareti mağdurlarına yönelik hizmet vermek üzere kurulan 'ALO 157 Acil İletişim Hattı', 2015 Ağustos ayında hizmet ağını bütün yabancıları kapsayacak

²⁴⁴ Bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 103.

²⁴⁵ Pirinççi ve Demirtaş, op.cit., s. 30.

²⁴⁶ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Taşra Teşkilatı”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/tasra-teskilati_273_274_283_icerik, (e.t. 09.05.2017).

şekilde genişleterek Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. GİGM bünyesinde bulunan YİMER İngilizce, Arapça, Almanca, Rusça, Farsça dillerinde günün her saatinde yabancıların vize, geçici koruma, ikamet ve göçe ilişkin diğer her konuda sorularını yanıtlamaktadır.²⁴⁷

Kitlesel göçler nedeniyle artan kurumsal kapasitenin bir diğer örneğini sağlık hizmetleri oluşturmaktadır. Suriyelilere yönelik sağlık hizmetleri mevcut durumda AFAD tarafından yayımlanan 2015/8 sayılı Genelge ve Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan 04.11.2015 tarihli ve 9648 sayılı “Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar” çerçevesinde sunulmaktadır.²⁴⁸ Geçici barınma merkezleri içinde ve dışında sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı’nın kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülmektedir.²⁴⁹ Geçici koruma altındaki Suriyeliler geçici barınma merkezlerinde ya da geçici barınma merkezleri dışında kurulan göçmen sağlığı merkezlerinden, Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarına ait sağlık hizmeti sunucularından, üniversite sağlık uygulama ve araştırma merkezlerinden, özel hastanelerden²⁵⁰, vakıf veya dernekler tarafından verilen gönüllü sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir.²⁵¹ Suriyelilerden temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlar için hasta katılım payı alınmamaktadır. İkinci ve üçüncü basamakta²⁵² sunulan sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere sağlık hizmeti bedelleri; Sağlık Bakanlığı kontrolünde Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı (SGK) tarafından genel sağlık sigortalılar için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmemek kaydıyla AFAD tarafından karşılanmaktadır.²⁵³

2015 yılı içerisinde göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde birinci basamak sağlık hizmetlerini sunmak üzere Toplum Sağlığı Merkezlerine bağlı ek birimler olarak Göçmen

²⁴⁷ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, **2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu**, Mayıs 2017, s. 25.

²⁴⁸ 2016 Türkiye Göç Raporu, op.cit., s. 82.

²⁴⁹ 27. 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Geçici Madde 27.

²⁵⁰ Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar’ın 6. Maddesi üzerinde 04/11/2015 tarihinde yapılan değişiklikle üniversite sağlık uygulama ve araştırma merkezlerine ve özel hastanelere doğrudan başvurulamayacağı karara bağlanmıştır. Bu konuda öncelik üniversite sağlık uygulama ve araştırma merkezlerine aittir. Bunun mümkün olmaması durumunda özel hastanelere sevk ancak a) acil sağlık hizmetleri ve erişkin/yenidoğan yoğun bakım hizmetleri, b) yanık tedavisi ve kanser tedavisi (radyoterapi, kemoterapi, radyoizotop) için yapılabilmektedir.

²⁵¹ Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar, md. 6 (04/11/2015 tarihli değişiklikle).

²⁵² Birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri için bkz. 15.08.2003 tarih ve 16058 (GENELGE 2003/63) Sayılı Genelge.

²⁵³ 27. 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Geçici Madde 27.

Sağlığı Merkezleri/Birimleri kurulmaya başlamıştır. 2016 yılının Ağustos ayında ise göçmenlere yönelik sağlık hizmetlerinin koordinasyonunu yürütmek üzere Türkiye Halk Sağlığı Kurumu bünyesinde Göç Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur.²⁵⁴ Bunun yanı sıra AB ile imzalanan Doğrudan Hibe Sözleşmesi kapsamında ortaklaşa gerçekleştirilen projeyle 180 adet göçmen sağlığı merkezinin ve 500 tıbbi destek biriminin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Nitekim bu merkezlerden ilki 23 Mayıs 2017 tarihinde Kilis'te hizmete açılmıştır.²⁵⁵

AB ile hayata geçirilen ortak proje kapsamında toplam 180 sağlık merkezinde 1500 sağlık personelinin istihdam edilmesi öngörülmektedir.²⁵⁶ Bu noktada parantez açılması gereken önemli bir husus, söz konusu merkezlerde mümkün olduğu düzeyde Suriyeli doktor, hemşire ve diğer sağlık personelinin çalıştırılacak olmasıdır. Proje kapsamında Suriyeli personelin maaşı AB tarafından karşılanacaktır. Suriyeli personelin yetersiz kalması durumunda sağlık personeli eksikliğini Türk doktor ve hemşirelerle tamamlanması öngörülmektedir. Bu yönde bir eksiklik bulunmaması durumunda dahi merkezlerin sorumluluğu Türk hekimlerde bulunmaktadır. Keza Suriyeli sağlık çalışanlarının muayene ve diğer bütün işlemlerde de Türk doktorların gözetiminde çalışması planlanmıştır. Göçmen Sağlığı Merkezlerinde çalışacak Suriyeli sağlık personelinin intibakı için 3 yıl sürecek eğitim projesi 2017 itibarıyla başlatılmıştır. Bu kapsamda Suriyeli doktorların Türkiye'deki sağlık sisteminin işleyişi ve bazı teknik ve tıbbi konularda eğitimi için 7 ilde²⁵⁷ kurulan Göçmen Sağlığı Eğitim Merkezlerinde 6 haftalık kurslar düzenlenmekte ve sertifika verilmektedir.²⁵⁸ Mevcut durumda Suriyeli sağlık çalışanlarının göreve başlamasına kadar merkezlerde çalışan personelin tamamına yakını yerli sağlık çalışanlarından oluşmaktadır.

²⁵⁴ “Suriyeli sığınmacılara 20 milyon poliklinik hizmeti”, **Anadolu Ajansı**, 08.11.2016, <http://aa.com.tr/tr/saglik/suriyeli-siginmacilara-20-milyon-poliklinik-hizmeti/680872> , (e.t. 10.05.2017).

²⁵⁵ Sağlık Bakanlığı, “Şencan, Göçmen Sağlığı Merkezi Açılışını Yaptı”, 23.05.2017, <https://www.saglik.gov.tr/TR,23599/sencan-gocmen-sagligi-merkezi-acilisini-yapti.html> , (e.t. 26.05.2017).

²⁵⁶ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Kilis'teki Göçmen Sağlığı Merkezi'nin açılışı AB tarafından gerçekleştirildi”, <http://www.avrupa.info.tr/tr/pr/kilisteki-gocmen-sagligi-merkezinin-acilisi-ab-tarafindan-gerceklestirildi-1010> , (e.t. 26.05.2017).

²⁵⁷ Bursa, İstanbul, Adana, Gaziantep, Mersin, Şanlıurfa ve Hatay

²⁵⁸ “Yurttaşlarına hizmet verecek Suriyeli sağlıkçılar eğitimde”, **Anadolu Ajansı**, 14.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/saglik/yurttaslarina-hizmet-verecek-suriyeli-saglikcilar-egitimde-/770894> , (e.t. 10.05.2017).

Suriye kaynaklı göçlerin kurumsal kapasitenin artırılmasını gerekli kıldığı bir diğer örnek eğitim hizmetleri olmuştur. Başlangıçta yalnızca kamplarda verilen eğitim hizmetleri kamp dışı nüfusun artmasının ve Suriyelilerin uzun bir süre daha kalıcı olduğunun anlaşılmasının ardından kamp dışında yaşayan Suriyelilerin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden düzenlenmiştir.²⁵⁹ Bu bağlamda Suriyelilerin kamp dışında eğitim hizmetlerine erişimine yönelik hukuki düzenlemeler hayata geçirilmiş ve bu hizmetler Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) adı altında kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur.

Suriyelilere yönelik eğitim hizmetleri başlangıçta AFAD kamplarında Suriyelilerin ülkelerine dönüş yaptıklarında eğitime yeniden uyum sağlama konusunda sorun yaşamamaları amacıyla verilmeye başlamıştır. Nitekim kamplardaki eğitim hizmetleri de bu doğrultuda Suriye müfredatıyla ve Arapça verilmiştir. Bununla birlikte yukarıda ifade edildiği gibi kamp dışı nüfusun artışına yanıt verebilmek adına eğitim hizmetlerinin genişletilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu gereksinimin sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığının 2014/21 sayılı genelgesiyle birlikte kampların yanı sıra kamp dışında da eğitim vermeye başlayan Geçici Eğitim Merkezleri kurulmuştur.

GEM'ler sürecin ilk yıllarından itibaren kamplarda verilen eğitime benzer şekilde Suriye müfredatıyla ve Arapça eğitim vermektedir. Ancak sürecin başından farklı olarak GEM'lerin misyonu, Suriyelilerin Türk eğitim sistemine dahil edilmesi için gerekli eğitim altyapısının Suriyelilere kazandırılmasıdır. Nitekim GEM'lerde Suriye müfredatının yanı sıra haftada 15 saat yoğunlaştırılmış Türkçe dersleri verilmektedir. Bu doğrultuda GEM'lerin görevini 3 yıllık bir süre sonunda tamamlaması beklenmektedir.²⁶⁰ 2017 Mart ayı itibarıyla 22 ilde 31'i kamp içi, 401'i kamp dışında olmak üzere 432 geçici eğitim merkezi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı'nın 26 Eylül 2013 tarihli genelgesiyle geçici oturma izni olan Suriyelilere devlet okullarında eğitim görme imkânı sağlanmıştır. Sonrasında 2014/21 sayılı genelge ile oturma izni şartı kaldırılarak yabancı tanıtma kartı ve yabancı kimlik numarası olan bütün Suriyeliler okullara kabul edilmeye başlamıştır. Yine Mart 2017 itibarıyla; devlet okullarında 166.842, GEM ise

²⁵⁹ Emin, loc. cit.

²⁶⁰ Eğitim Bakanlığı, "Demirci: GEM'ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak", 06.09.2016, <http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icinde-misyonunu-tamamlayacak/haber/11850/tr>, (e.t. 10.06.2017).

293.039 olmak üzere toplamda 459.521 Suriyeli öğrenci Türkiye’de eğitim görmektedir.²⁶¹

Eğitim hizmetlerinde kurumsal kapasite artışının bir diğer örneğini Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı oluşturmaktadır. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak 2016 yılında kurulan Daire, göç ve acil durumlarda eğitime yönelik bütün faaliyetlerin koordinasyonu, planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumlu olarak görev yapmaktadır.²⁶²

Kurumsal kapasite artışını gösteren örnekler Suriye kaynaklı göçlerin ortaya çıkardığı ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmasına karşın, hem kısa hem de uzun vadede fayda sağlamaya devam edecektir. Bu durumun kısa vadedeki sonucu kitlesel göçlerin Türkiye’ye etkilerinin kontrol altına alınması, devlet kurumlarının ve yerli halkın göçün olumsuz etkilerinden korunması ve Suriyeli savaş mağdurlarının insan onuruna yakışır seviyede hayata devam etmesinin sağlanmasıdır. Türkiye’nin son yıllarda edindiği önemli tecrübelerin kurumsallaşma vasıtasıyla muhafaza edilmesi ise Türkiye’nin sivil savunma, acil durum ve afet yönetimi anlamında hazırlık seviyesini ve kapasitesini üst düzeye taşıyarak uzun vadede olumlu etkilerini gösterecektir.

²⁶¹ 2016 Türkiye Göç Raporu, op.cit., s. 81.

²⁶² Milli Eğitim Bakanlığı, “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı”, 25.05.2016, <http://hbogm.meb.gov.tr/www/goc-ve-acil-durum-egitim-daire-baskanligi/icerik/497> , (e.t. 10.06.2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

I. ASKERİ SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ

A. SINIR GÜVENLİĞİ

Türkiye'nin sınır güvenliği anlayışı Cumhuriyetin erken dönemlerinden bugüne kapsam ve boyut itibarıyla değişen farklı tehditler ekseninde şekillenmiştir. Özellikle Cumhuriyetin erken dönemi ve sonrasında Soğuk Savaş boyunca, devletin egemenlik sınırlarının korunması sınır güvenliği anlayışının temelini oluşturmuştur. 1980'lerin ortalarında başlayan PKK terörünün zamanla güvenlik gündeminin en üst basamağına tırmanmasıyla birlikte sınır güvenliği politikası da teröristlerin sınır geçişini engellemeyi önceleyen bir anlayışa evrilmiştir. 1990'lı yıllarda Soğuk Savaşın ortaya koyduğu tehditlerin sona ermesinin Türkiye'nin güvenlik politikalarında esneklik oluşturacağı beklenmiş, ancak bu beklentiler artan terör tehdidi ve PKK'nın bölgesel bir denklemin parçası haline gelmesi nedeniyle gerçekleşmemiştir. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrasında küresel ölçekte yaşanan değişim doğrultusunda kitlesel göçler, kaçakçılık, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti gibi geleneksel olmayan güvenlik tehditleri de Türkiye'nin sınır güvenliği anlayışında belirleyici olmaya başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde bölgede hakim olan görece istikrarın yanı sıra AK Parti hükümetlerinin komşularla sıfır sorun, bölgesel sahiplenme, bölgesel entegrasyon ve tarihdaşlık söylemiyle birlikte geleneksel tehdit-koruma merkezli sınır anlayışının yerini daha esnek bir sınır anlayışı almıştır. Bu dönemde komşu ülkelerle vizeler karşılıklı olarak kaldırılmaya başlamış, siyasi, toplumsal ve ekonomik etkileşim önceki dönemlere kıyasla çok daha ileri bir düzeye ulaşmıştır. Ancak Suriye iç savaşı ve takip eden süreçte yaşanan gelişmeler Türkiye'nin 2002 sonrasında inşa ettiği yeni sınır politikasında hızlı ve köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Velhasıl 2002'den Arap Baharına kadar yürütülen liberal sınır rejimi iç savaşın beraberinde getirdiği kitlesel göçler, bölgede kronikleşen

terörizm sorunu ve sınırlara yönelik tehditlerin artması nedeniyle sekteye uğramış; sınırlar yeniden güvenlik söyleminin bir parçası haline gelmiştir.²⁶³

Suriye iç savaşı ve sınırlara yönelen kitlesel göç hareketleri Türkiye’de herşeyden önce sınır güvenliği meselesini ön plana çıkarmıştır. Büyük çaplı göçler, bölgede süreç boyunca güçlenen devlet dışı silahlı aktörler, terörist gruplar, yabancı terörist savaşçılar ve kitlesel terör sorunu hem Türkiye hem de diğer bölge ülkeleri açısından “karmaşık ve kontrolü zor bir güvenlik açığı” haline dönüşmüştür.²⁶⁴ Bu noktada Türkiye sınırına yönelen ani ve yoğun kitlesel göçler, normal sınır prosedürlerinin yürütülmesini olanaksız hale getirerek sınır güvenliği açısından risklere açık bir durum meydana getirmiştir. 11 Mayıs 2013’te Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde gerçekleştirilen bombalı saldırılar bu risklerin en trajik örneği olmuştur. Bununla birlikte normal şartlar altında dahi sınır kontrollerinin kaçakçılık, terörizm ve yasa dışı geçişleri önleme konusunda ne kadar etkili olduğu tartışmaya açık bir konudur. Günümüzde hiçbir ülke sınırlarını bu gibi tehditlere karşı tam anlamıyla koruyamamaktadır. Keza, Türkiye açısından da sınır geçirgenliği Arap Baharı öncesinde hâlihazırda var olan bir sorundur. Fakat burada Suriye kaynaklı kitlesel göçlerin etkisini iki noktada tespit etmek gerekir. Birincisi; Suriyelilerin çok kalabalık gruplar halinde hızlı ve ani olarak sınırlara ulaşması her bireyin ayrı ayrı kontrol edilmesini imkânsız hale getirmiştir. Bu durum özellikle sürecin başında daha belirgin bir biçimde görülmüştür.²⁶⁵ İkincisi; hukuki açıdan mültecilik iddiasına sahip kişilerde yasal yollardan ülkeye giriş şartı aranmadığından, aynı yasadışı yolları kullanan teröristlerin, kaçakçıların -ve diğer tehditlerin- istismarına açık bir durum ortaya çıkmıştır. Her iki durumda da kimin mülteci kimin terörist veya kaçakçı olduğunu tespit etmek güçleşmektedir.

1. Yasadışı Sınır Geçişleri

Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yasa dışı sınır geçişleri ve kaçakçılık faaliyetleri ciddi bir artış eğilimi göstermiştir. Öyle ki rakamlara bakıldığında hudut olaylarının kitlesel göçlerin yoğunlaştığı 2012 yılından başlayarak büyük çoğunlukla Suriye sınırında gerçekleştiği görülmektedir. Suriye sınırında meydana gelen olaylardaki

²⁶³ Murat Yeşiltaş, “İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, **SETA Analiz**, Sayı:136, Ağustos 2015, ss. 14-18.

²⁶⁴ Ibid., s. 12.

²⁶⁵ Ibid., s. 36.

artış, sığınma talebiyle Türkiye sınırına gelen Suriyelilerin sayısı ile paralel bir seyir izlemiştir. Zira 2011 yılı içerisinde Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı 10 binin altındayken; 2012 yılının bahar aylarından itibaren Esad'ın sivil halka yönelik askeri operasyonları şiddetlendirmesiyle bu sayı kısa sürede 100 bine ulaşmıştır. Özellikle iç savaşın derinleştiği, Türkiye'deki Suriyelilerin 500 bini aştığı 2013 yılında, Suriye sınırında meydana gelen olayların sayısında önemli bir kırılma yaşanmıştır.

Tablo 16: Suriye Sınırında Meydana Gelen Sınır Olayları (1 Ocak 2011-9 Haziran 2016)

Yıl	Yasa Dışı Giriş	Yasa Dışı Çıkış	Kaçakçılık	Toplam
2011	181	83	1.545	1.809
2012	1.596	470	2.915	4.981
2013	4.583	1.486	5.736	11.805
2014	5.450	853	2.863	15.667
2015	19.098	2.009	3.632	27.577
2016	15.013	895	266	16.172
Toplam	45.921	5.796	16.957	78.011

Kaynak: Genelkurmay Başkanlığı; Aktaran: Nasrullah Uzman, "Türkiye'nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016.

2. Pasaport ve Vize Sahteciliği

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (KOM)'nın verilerine göre Suriyelilerin karıştığı belgede sahtecilik olayları 2012 yılından başlayarak kayda değer bir artış eğilimi içerisinde olmuştur. Yıllık yayınlanan raporlara göre Suriyelilerin karıştığı belgede sahtecilik olaylarında 2013 yılında %147, 2014 yılı içerisinde %55, 2015 yılı içinde ise %43 oranında artış meydana gelmiştir. Aşağıda yıllara Suriyelilerin karıştığı belgede sahtecilik olaylarıyla ilgili istatistikler derlenmiştir.²⁶⁶

²⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, "Yıllık Raporlar", <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx>, (e.t. 15.05.2017).

- 2012: Suriyelilerin karıştığı, 14'ü Gaziantep, Hatay ve Kilis'te gerçekleşen toplam 64 belgede sahtecilik olayı tespit edilmiştir. Söz konusu bu üç ilde gerçekleştirilen operasyonlarda 101 Suriyeli hakkında işlem yapılmıştır.
- 2013: Adana, Antalya, Edirne, Gaziantep, Hatay, İzmir, Kilis, Konya, Mersin ve Muğla'da tespit edilen 158 belgede sahtecilik olayında 249 Suriyeli hakkında işlem yapılmıştır.
- 2014: Başta Adana, Antalya, Edirne, Gaziantep, Hatay ve Mersin olmak üzere 30 ilde meydana gelen 245 belgede sahtecilik olayında 323 Suriyeli hakkında işlem yapılmıştır.
- 2015: Başta Adana, Antalya, Gaziantep, Kilis ve Mersin olmak üzere 23 ilde 350 belgede sahtecilik olayı tespit edilmiş, 491 Suriyeli hakkında işlem yapılmıştır.

3. Kaçakçılık

Suriye'de devlet kontrolünün ortadan kalkmasından ve sınırlardaki yoğunluktan faydalanan kaçakçıların faaliyetlerini artırdıkları görülmektedir. 2012-2015 yılları arasında Suriye uyruklu yabancıların karıştığı kaçakçılık olaylarında (silah-mühimmat, uyuşturucu, alkollü içki, sigara, ilaç, akaryakıt, otomobil ve otomobil yedek parçası, elektronik eşya, kıymetli taş, maden, canlı hayvan vd.) iç savaş öncesine kıyasla dikkate değer bir artış meydana gelmiştir. Güvenlik güçleri tarafından tespit edilen ve işlem yapılan vakaların sayısındaki artış da bu tespiti doğrular niteliktedir. Bu konuda çarpıcı bir örnek olarak; Suriye'de devlet kontrolünün zayıfladığı bölgelerde artan uyuşturucu madde üretimini ve buna paralel olarak Türkiye-Suriye sınırında geçmiş yıllara göre artan uyuşturucu kaçakçılığını göstermek mümkündür. Örneğin; Türkiye'de 2009-2012 yılları arasında captagon yakalamalarında sürekli bir düşüş gözlenirken; 2013 yılında bir önceki yıla göre 31 kat (4.483.600 tablet captagon) artış meydana gelmiştir. Bu artış çok büyük ölçüde, Hatay'da 2013 yılında gerçekleştirilen operasyonla Suriye'den geldiği tespit edilen 4.226.000 captagon hapın emniyet güçleri tarafından yakalanmasından kaynaklanmıştır. Aynı yıl captagon yakalamalarında öne çıkan diğer iller ise Suriye sınırındaki Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Mardin ve sınıra yakın Adana olmuştur. Keza 2014 yılı içerisinde de captagon yakalamalarının %96'sının (Hatay %73, Kilis %14 ve Gaziantep %9) Suriye sınırındaki illerde gerçekleşmesi ve operasyonlarda yakalanan şahısların %80'inin Suriye uyruklu olması; Suriye'de captagon üretiminin ve Türkiye'ye

sevkiyatının arttığını göstermektedir.²⁶⁷ Bu konuda bir diğer örnek 2014 yılı içerisinde yabancı uyruklu şahısların karıştığı esrar kaçakçılığı olaylarıdır. 2014 yılı içerisinde toplamda 216 yabancı uyruklu şahısla birlikte 1 ton 778 kilo 331 gram esrar maddesi ele geçirilirken; 185 Suriye uyruklu şahıstan (yabancı uyruklu şahısların %86'sı) 389 kg esrar ele geçirilmiştir.²⁶⁸ Suriye iç savaşını takip eden dönemde yurtiçi operasyonların yanı sıra sınırda ele geçirilen uyuşturucu maddelerin miktarında da önemli bir yükseliş göze çarpmaktadır.

Tablo 17: Suriye Sınırında Ele Geçirilen Uyuşturucu Miktarı

Yıl	Uyuşturucu (Gram)	Uyuşturucu (Hap-Adet)
2011	156.469	0
2012	659.017	2.959
2013	1.019.404	13.371
2014	1.230.820	6.566
2015	1.043.132	1.628.095

Kaynak: Genelkurmay Başkanlığı; Aktaran: Nasrullah Uzman, “Türkiye’nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016.

Suriye sınırında akaryakıt kaçakçılığı tıpkı diğer kalemlerde olduğu gibi iç savaş öncesinde hâlihazırda mevcut olan bir sorundur. Fakat mesele DAESH’in Suriye ve Irak’ta petrol kuyuları ele geçirmesiyle birlikte terörle mücadele bağlamında farklı bir boyuta taşınmıştır. Özellikle 2013 ve 2014 yıllarında başta Hatay olmak üzere Suriye sınırındaki illerde tespit edilen akaryakıt kaçakçılığı olaylarında önemli bir artış görülmüştür.²⁶⁹ Aynı dönemde Suriye sınırında yakalanan kaçak akaryakıt miktarı da yurtiçi operasyonlara paralel bir şekilde artmıştır. 2013 ve 2014’te sınırda ve sınır illerinde meydana gelen kaçak akaryakıt yakalama olaylarındaki artış; kaçakçılık faaliyetlerinin yoğunlaştığını, fakat aynı zamanda kaçakçılıkla mücadelede ciddi bir emek sarf edildiğini ortaya

²⁶⁷ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, “2014 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”, Yayın No: 117, Ankara: KOM Yayınları, Haziran 2015, s. 19.

²⁶⁸ Ibid., s. 10.

²⁶⁹ Ibid., ss. 56-57.; İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, “2013 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”, Yayın No: 109, Ankara: KOM Yayınları, Haziran 2014, ss. 62-63.

koymaktadır. Nitekim emniyet güçlerinin yurtiçinde yaptığı operasyonlar ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) sınırda aldığı tedbirler sonucunda sonraki yıllarda gerçekleşen akaryakıt kaçakçılığı olaylarının çok büyük oranda azaldığı görülmüştür.²⁷⁰

Tablo 18: Suriye Sınırında Yakalanan Kaçak Akaryakıt Miktarı (1 Ocak 2011-9 Haziran 2016)

Yıl	Akaryakıt (litre)
2011	129.400
2012	200.500
2013	1.955.900
2014	3.201.291
2015	29.369
2016	415
Toplam	5.516.875

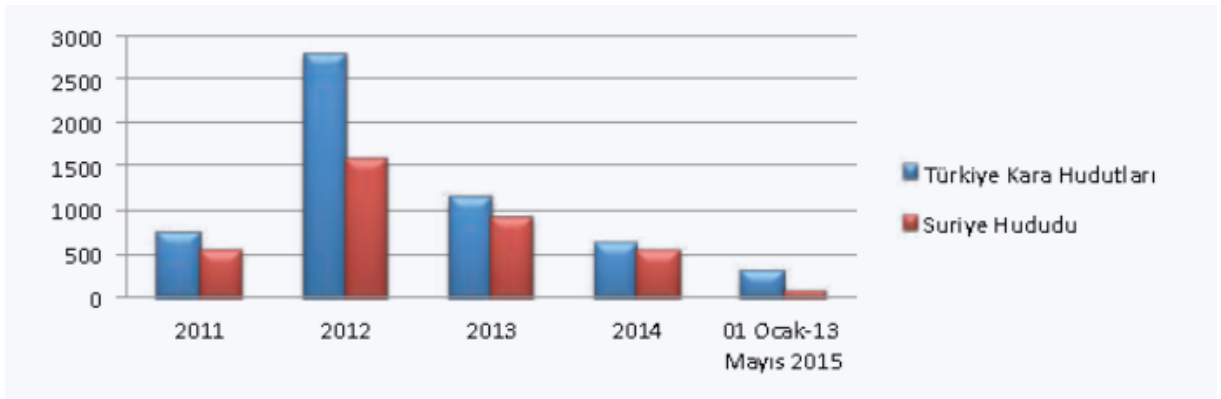
Kaynak: Genelkurmay Başkanlığı; Aktaran: Nasrullah Uzman, “Türkiye’nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016.

Kaçakçılık faaliyetleri genel olarak tüm dünyada terör örgütlerinin önemli gelir kaynakları arasındadır. Bölge özelinde bakıldığında Suriye’de etkinliğini artıran PKK (PYD/YPG) ve DAEŞ’in uyuşturucu, petrol ve silah kaçakçılığında önemli ölçüde istifade ettiği bilinmektedir. Fakat burada silah kaçakçılığına özel bir parantez açmak gerekir. Çünkü terör örgütleri silah ve mühimmat kaçakçılığını ekonomik getirinin yanında, eylemlerde kullanılacak silahları sınırdan geçirme amacıyla gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla silah kaçakçılığı, terörle mücadele ve sınır güvenliği bağlamında üzerinde durulması gereken en önemli konulardan bir tanesidir. Suriye’deki iç karışıklıktan faydalanan PYD ve DAEŞ’in sınırın karşı tarafında etkinlik alanı kazanmasıyla birlikte Türkiye’ye yönelik silah kaçakçılığı girişimlerinin artması beklenen bir durumdur. Bunun yanı sıra, terörizm bağlamının dışında; savaş ve iç karışıklıkların hafif silahların yayılmasına etkisi dünyada sayısız örnekle tecrübe edilmiştir. Bu gibi durumlarda terörizmle bağlantısı olsun olmasın kaçakçıların ve yerel halkın eline geçen silah ve mühimmatın silah kaçakçılığına kaynak oluşturması

²⁷⁰ Nasrullah Uzman, “Türkiye’nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016, s. 152.

muhtemeldir. Buna karşın Türkiye'nin Suriye sınırında aldığı tedbirlerin silah kaçakçılığını önlemede başarılı bir sonuç ortaya koyduğu görülmektedir. Kaçakçılık istatistikleri –silah ve diğer- her ne kadar yalnızca tespit edilen-yakalanan silahları içerse de genel olarak kaçakçılık faaliyetlerinin yoğunluğuna ilişkin fikir vermektedir. Suriye sınırında yakalanan silahların miktarı 2012 yılında bir önceki yıla oranla ciddi bir artış göstermiş; fakat alınan tedbirlerin caydırıcılığı sonraki yıllarda rakamların kademeli olarak düşmesine neden olmuştur²⁷¹

Tablo 19: Yıllara Göre Sırda Ele Geçirilen Silahların Adedi (karşılaştırmalı)

Kaynak: Genelkurmay Başkanlığı; Aktaran: Murat Yeşiltaş, “İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, **SETA Analiz**, Sayı:136, Ağustos 2015.

Tablo 20: Yıllara Göre Suriye Sınırında Ele Geçirilen Silah Adedi

Yıl	Silah (adet)
2011	541
2012	1.602
2013	922
2014	531
2015	119
2016	31
Toplam	3.746

²⁷¹ Ibid., s. 154.

Kaynak: Genelkurmay Başkanlığı; Aktaran: Nasrullah Uzman, “Türkiye’nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016.

B. GÜVENLİ BÖLGE – UÇUŞA YASAK BÖLGE GİRİŞİMLERİ

2012 yılına gelindiğinde kitlesel göçler ve sınır meselesi, Türkiye’nin güvenlik söyleminde yerini almaya başlamıştır. Nitekim bunun öncesinde kitlesel göçler henüz tedirgin edici boyuta ulaşmamış, sınırın karşı tarafında silahlı terörist grupların işgali gerçekleşmemiş, Türkiye’nin Esad’ı ikna çabalarının akıbeti -2011’in büyük bir bölümünde- belirsizliğini korumuştur. Bu anlamda 2012 yılı birçok açıdan Suriye krizinin dönüm noktası olmuştur. Bahar aylarında rejimin sivil yerleşim yerlerini jetlerle bombalamaya başlamasının ardından kitlesel göçler kısa sürede katlanarak artmaya başlamış, bundan yalnızca birkaç ay sonra keşif görevindeki bir Türk uçağının Suriye tarafından uluslararası sularda vurulmasıyla birlikte jet krizi patlak vermiştir. Diğer taraftan rejim güçlerinin çekildiği bölgeleri işgal eden PYD’nin özerklik arayışına girmesi Türkiye tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bunların yanı sıra 2012 yılı içerisinde çatışmalar Türkiye sınırına çok yakın yerleşimlere sıçramış; başta Resulayn, Tel Abyad, Azez olmak üzere sınıra yakın birçok yerleşime rejim güçleri tarafından hava saldırıları düzenlenmiştir. Sonuç olarak Türkiye Suriye’deki iç karışıklığı takip eden 1,5 yılda çeşitli ve çok boyutlu tehditlerin hedefi haline gelmiştir. Böylesi bir konjonktürde Türkiye, sınırdaki askeri varlığını artırmak ve sınır güvenliği rejimini gözden geçirmek durumunda kalmış; “*güvenlikli bölge*” ve “*uçuşa yasak bölge*” temelinde hem kitlesel göçleri kontrol altında tutacak hem de çatışma alanlarını Türkiye sınırından uzaklaştıracak bir çözüm arayışına girmiştir.²⁷²

Suriye’de kitlesel göç krizini kontrol altına alacak bir tampon bölge oluşturulması esasında sürecin erken dönemlerinden itibaren masada yer alan ihtimallerden birisi olmuştur. Fakat hem yerli hem de uluslararası medyada konuya ilişkin tartışmaların yoğunlaşmasına karşın dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2011’in Ağustos ayında gerçekleştirilen ortak basın toplantısında tampon bölgeye ilişkin bir soruya “*şu*

²⁷² 2012 yılında Türkiye’nin Suriye politikasını konu alan ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Nebi Miş, “Türkiye’nin Suriye ve Lübnan Politikası 2012: Bölgesel Sahiplenme”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA, Aralık 2013.

anda bu anlamda bir gelişmeden bahsedemeyiz” yanıtını vermiştir.²⁷³ Ancak ilerleyen süreçte, özellikle 2011’in Kasım ayından itibaren tampon bölge meselesi Türkiye’nin söyleminde açık bir şekilde yer almaya başlamıştır. Nitekim kasım ayında bir televizyon programına konuk olan Davutoğlu Türkiye’nin her türlü senaryoya hazırlıklı olduğunu belirtmiş; “Eğer Suriye’deki şiddet olaylarından kaçanların sayısı yüzbinleri bulursa, uluslararası toplum bir tampon bölgenin gerekli olduğuna karar verebilir” ifadesini kullanmıştır.²⁷⁴ 2012 yılının bahar aylarında artan kitlesel göçler üzerine bu söylem daha güçlü bir şekilde ifade edilmeye başlamış; Suriyeli sayısının 100 bini aşması durumunda BM’nin tampon bölge de dâhil olmak üzere gerekli tedbirleri alması çağrısında bulunulmuştur:

*"Mülteci sayısı binlerle, on binlerle ifade edildiğinde, 'o bölgede gerginlik ya da iç çatışma yaşıyor' denilebilir. Ancak sayı yüz binleri aştığında bu bir mülteci akını olmaktan çıkar kitlesel bir göçe dönüşür. Suriyeli kardeşlerimize her zaman yardım edeceğiz ama sayı arttıkça sıradan bir gerginlik olmaktan, bir insanlık dramına, bir insanlık suçuna dönüşüyor. Yüzbinlerce insan harekete geçmişse, bu bölgesel bir kriz olmaktan çıkar, uluslararası bir kriz olarak değerlendirilmesi gerekir. Önümüzdeki BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme getireceğiz. Artık devletlerin Suriye'ye bakış açılarını değiştirmesi gerek... ..Artık bu olay komşu ülkelere karşı güvenlik riski ortaya çıkarmıştır. BM'nin misyonu gereği bu olaya el atmasını bekliyoruz."*²⁷⁵

Nitekim Türkiye 31 Ağustos 2012 tarihinde toplanan BM Güvenlik Konseyi’nde güvenli bölge ve uçuşa yasak bölge oluşturulması önerisini dile getirmiş; 1) güvenlik Konseyi’nin komşu ülkelerdeki kampları bilgi alma amaçlı ziyaret etmesi, 2) yerleşimlerin sivil halkı yerinden edecek biçimde bombalanmasına karşı ortak duruş sergilenmesi, 3) yerinden edilen Suriyelilerin sorunlarının çözülmesi, 4) gerekli önlemlerin uluslararası işbirliği içerisinde alınması, 5) UNHCR ve komşu ülkeler tarafından mülteci krizinin çözümü için ortak komisyon kurulması olmak üzere 5

²⁷³ Ortak Basın Toplantısının Metni”, İstanbul 17.08.2011, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-urdun-disisleri-bakani-sayin-nasser-judeh-ile-gerceklestirdigi-ortak-basin-toplantisinin-metni.tr.mfa>, (e.t. 20.05.2017).

²⁷⁴ “Davutoğlu Tampon Bölge Oluşturabiliriz”, **BBC Türkçe**, 29.11.2011, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111129_syria_turkey.shtml, (e.t. 20.05.2017).

²⁷⁵ “Davutoğlu’ndan BM’ye Çağrı”, **Anadolu Ajansı**, 20.08.2012, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/davutoglundan-bmye-cagri/342624?amp=1>, (e.t. 20.05.2017).

maddelik önerisini sunmuş fakat destek bulamamıştır.²⁷⁶ Diğer taraftan Türkiye'nin sığınmacı meselesine Suriye içerisinde bir çözüm bulunmasına yönelik girişimleri sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Türkiye'nin güvenli bölge – uçuşa yasak bölge konusundaki ikinci ciddi girişimi DAEŞ'in sınırın karşı tarafındaki ilerleyişi üzerine yeni kitlesel göçlerin gündeme gelmesiyle başlamıştır. 17 Eylül 2014'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında; Başbakan Ahmet Davutoğlu, Genelkurmay Başkanı Necdet Özel, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, İçişleri Bakanı Efkân Ala, Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Hakan Fidan'ın katılımıyla gerçekleştirilen güvenlik zirvesinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından güvenli bölge oluşturulmasıyla ilgili gerekli hazırlıkların yapılması ve meselenin 22 Eylül 2014 tarihinde New York'ta toplanacak olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda müttefik ülkelerle yeniden görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Ne var ki Türkiye'nin müttefiklerinden beklentisi ikinci girişiminde de karşılıksız kalmıştır.²⁷⁷

Türkiye, Suriye sınırları içerisinde bir güvenli bölge kurulması yönündeki girişimlerinde operasyonun uluslararası meşruiyetinin daha sağlam bir zemine dayanması adına öncelikle BM bünyesinde karar alınması için tüm imkânlarını zorlamış; ancak Rusya ve Çin'in aksi yöndeki kararlı tutumu ve başta ABD olmak üzere Türkiye'nin müttefiklerinin de karadan askeri operasyonun sorumluluğunu üstlenme konusunda isteksiz olması bunun gerçekleşmesini engellemiştir. Bu noktadan sonra Türkiye söz konusu güvenli bölgelerin BM çatısı altında gerçekleşemediği takdirde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) şemsiyesi altında veyahut ABD öncülüğünde kurulan koalisyon güçleriyle birlikte gerçekleştirilmesi konusunda ısrarını sürdürmüştür. Diğer taraftan 2014 yılı Ağustos'unda şekillenmeye başlayan DAEŞ karşıtı koalisyon Türkiye'nin yeni kitlesel göçlerle ilgili endişelerini hafifletmek bir kenara daha da körüklemiştir. Birinci olarak, koalisyonun Suriye'deki operasyonlarını yalnızca DAEŞ'le mücadele bağlamında sınırlandırması ve Suriye krizinin kalıcı çözümüne yönelik

²⁷⁶ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Davutoğlu Suriye'deki Krizin Sona Ermesi için BM Güvenlik Konseyi'ni Göreve Çağırıldı", <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-suriyedeki-krizin-sona-ermesi-icin-bm-guvenlik-konseyini-goreve-cagirdi.tr.mfa>, (e.t. 21.05.2017).

²⁷⁷ "Türkiye'den Suriye'de Tampon Bölge Hazırlığı", **Hürriyet**, 18.09.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyeden-suriyede-tampon-bolge-hazirligi-27231201>, (e.t. 21.05.2017); ayrıca bkz. Can Acun, "Türkiye'nin Suriye Politikası", **Türk Dış Politikası Yılığ 2014**, 2. Baskı, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Mayıs 2016, ss. 198-199.

kapsamlı bir stratejiden yoksun olması Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır. İkinci olarak, ABD'nin 10 Eylül'de açıkladığı DAESH'le mücadele planının güvenli bölge ya da en azından uçuşa yasak bölge önlemlerini içermemesi, Türkiye'nin kitlesel göçler anlamında asıl endişe duyduğu nokta olan rejim tarafından gerçekleştirilen hava saldırılarından kaçan sivillerin güvenliğinin sağlanmasına yönelik beklentisini karşılıksız bırakmıştır. Nitekim Başbakan Ahmet Davutoğlu katıldığı bir televizyon programında Türkiye'ye dönük mülteci akınının en önemli kaynağının Suriye rejiminin hava bombardımanları olduğunu açıklamış ve “...Bizde şu anda 1 milyon 800 bine yaklaşan mültecinin 1 milyon 600 bini Suriye rejiminden kaçarak geldi, 200 bini DAESH'den kaçarak geldi. Dolayısıyla bu rakamlara baktığımızda eğer DAESH tasfiye olmuş olsa dahi Suriye halkının üzerindeki tehdit bitmeyecek.” ifadesini kullanmıştır. Davutoğlu ayrıca Türkiye'nin güvenli bölge oluşturulması durumunda Suriyelilerin bütün ihtiyaçlarını karşılamaktan çekinmediğini ancak Suriyelilerin “... Suriye topraklarında kalmasını ve kendi topraklarında bir gelecek inşa etmesini...” arzu ettiklerini belirtmiştir.²⁷⁸ Üçüncü ve son olarak; koalisyonun Irak'ta başlattığı hava operasyonlarını 23 Eylül 2014 itibarıyla Suriye'ye genişletmesiyle birlikte sivil kayıpların ve buna bağlı olarak yeni göçlerin yaşanması riski ortaya çıkmıştır.²⁷⁹

Yukarıda anılan güvenlik zirvesini takip eden süreçte güvenli bölgeye ilişkin taleplerin Türk yetkililer tarafından daha detaylı bir şekilde dile getirilmeye başlamasıyla birlikte gerek Amerikan basınında gerekse Türk basınında konu hakkında bir mutabakat sağlandığı veya sağlanmak üzere olduğu yönünde haberler çıkmaya başlamıştır. 2015 yılı ve 2016'nin ilk altı içerisinde de sıklıkla basında yer alan haberlere karşın bu iddialar resmi yetkililer tarafından hiçbir zaman doğrulanmamıştır.

C. FIRAT KALKANI HAREKATI

Suriye krizinin ortaya çıkardığı kitlesel göç probleminin ve iç savaş nedeniyle sınır hattında yaşanan diğer güvenlik sorunlarının Suriye sınırları içerisinde kurulacak güvenli ve uçuşa yasak bölge marifetiyle çözümlenmesi fikri, Türkiye'nin sürecin ilk

²⁷⁸ “Türkiye Nerelerde Güvenli Bölge İstiyor?”, **ALJAZEERA Türk**, 15.10.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-nerelerde-guvenli-bolge-istiyor>, (e.t. 22.05.2017).

²⁷⁹ Ferhat Pirinççi, “İŞİD ile Savaşın Suriye Boyutu ve Türkiye'nin Hassasiyetleri”, **ALJAZEERA Türk**, 30.09.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isid-ile-savasin-suriye-boyutu-ve-turkiyenin-hassasiyetleri>, (e.t. 22.05.2017).

yıllarından itibaren gösterdiği ısrara rağmen müttefik ülkeler de dâhil olmak üzere uluslararası alanda yeterli ölçüde destek bulmamış, Türkiye bu konuda bir anlamda kendi kaderine terk edilmiştir. Nihayetinde Türkiye'nin sürecin ilk yıllarından süregelen beklentisi, her ne kadar istenen zaman ve koşullarda gerçekleşmemiş olsa da, Türkiye'nin öncülüğünde başlatılan Fırat Kalkanı Harekâtı'yla ifadesini bulmuştur.

Fırat Kalkanı Harekâtı; Türkiye'nin sınırlarının DAES ve YPG dâhil olmak üzere bütün terör unsurlarından temizlenmesi, Türkiye'nin sınır güvenliğinin sağlanması,²⁸⁰ “terör örgütlerinin kontrolü altındaki bölgelerde yaşayan ihtiyaç sahiplerine insani yardımların ulaştırılması ve DAES’le Mücadele Uluslararası Koalisyonuna destek vermek”²⁸¹ amacıyla TSK öncülüğünde, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) birlikleri ve DAES karşıtı koalisyonun hava desteğiyle 24 Ağustos 2016 sabahı saat 04:00’da başlatılmıştır. Aynı gün ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden’la görüşen Cumhurbaşkanı Erdoğan saat 20:00 sularında gerçekleştirilen ortak basın açıklaması sırasında “Cerablus’un DAES’ten geri alındığını” ve DAES’in bölgeden süpürüldüğünü duyurmuştur.²⁸² Harekâtın 12. Günü olan 4 Eylül 2014 tarihinde ise Başbakan Binali Yıldırım; Cerablus’tan Azez’e Türkiye sınırı boyunca uzanan 98 kilometrelik sınır hattının emniyete alındığını ve bütün terör örgütlerinin püskürtüldüğünü açıklamıştır.²⁸³ Türkiye sınırının DAES’le temasının kesilmesinin ardından harekât, DAES’in işgali altındaki El Bab’a ulaşmak üzere güneye ilerleyişini sürdürmüştür. Nitekim DAES için “sembolik öneme sahip” olan Dabık kasabası 16 Ekim 2016 tarihinde ÖSO birliklerinin kontrolüne girmiş²⁸⁴; Aralık ayı içerisinde ise El Bab yakınlıklarına ulaşılarak bölge kuşatılmaya başlamıştır. Fırat Kalkanı

²⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın’ın Basın Toplantısında Yaptığı Açıklama”, 31.08.2016, <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/51151/cumhurbaskanligi-sozcusu-buyukelci-ibrahim-kalinin-basin-toplantısında-yaptığı-acıklama.html>, (e.t. 22.05.2017).

²⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, “Başbakanlık Koordinasyon Merkezinden ‘Fırat Kalkanı Operasyonu’ Hakkında Yapılan Basın Açıklaması”, http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=2a0e4e31-1a6d-4d65-9074-cc8b7097d0f6, (22.05.2017).

²⁸² “Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ABD Başkan Yardımcısı Biden Görüştü”, **Haber Türk**, 24.08.2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1287094-cumhurbaskani-erdogan-ile-abd-baskan-yardimcisi-biden-bir-arada>, (e.t. 23.05.2017).

²⁸³ “Azez-Cerablus hattı birleştirildi, IŞİD Türkiye sınırından temizlendi”, **NTV**, 04.09.2016, <http://www.ntv.com.tr/dunya/azez-cerablus-hatti-birlestirildi-isis-turkiye-sinirindan-temizlendi,aKGtK0Mwl0q5nN0Jq6aL-w>, (e.t. 23.05.2017).

²⁸⁴ “Dabık köyü DAES’ten alındı”, **NTV**, 16.10.2016, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/dabik-koyu-daesten-alindi,hz-w0QkcZUu2bFuVRSAdbg>, (e.t. 23.05.2017).

Harekâtı'nın en sancılı safhasının yaşandığı El Bab operasyonunun sonuçlandığı, 16 Şubat 2017 tarihinde Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar tarafından açıklanmıştır.²⁸⁵

El Bab'ın DAESH'ten temizlenmesini takip eden süreçte hem basında hem de akademik çevrelerde 'harekâtın bir sonraki hedefi' tartışılacaktır, 29 Mart 2017 tarihinde gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısının ardından yapılan yazılı basın açıklamasında Fırat Kalkanı Harekâtı'nın amaçlarına ulaştığı ve sonlandırıldığı ilan edilmiştir:

“Toplantıda;...Ülkemizin sınır güvenliğini sağlamak, DAESH terör örgütünün ülkemize yönelik tehdit ve saldırılarını önlemek, yerinden edilmiş Suriyeli kardeşlerimizin ülkelerine dönüşlerine imkân vermek ve Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinde huzur ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak maksadıyla yürütülen harekâtın başarıyla sonuçlandığı ifade edilmiştir...”²⁸⁶

Fırat Kalkanı Harekâtı sonucunda; 2.015 kilometrekarelik bir alan terör unsurlarından temizlenerek ÖSO birliklerinin kontrolüne bırakılmıştır. Operasyonun tamamlanmasının ardından ÖSO grupları 29 Mart itibarıyla TSK tarafından yoğun bir eğitim programına alınmış²⁸⁷; ayrıca hareket sürecinde başlayan iç savaştan zarar görmüş yerleşimlerin restorasyon çalışmalarına aralıksız devam edilmiştir. Diğer taraftan Fırat Kalkanı Harekâtının bir diğer önemli sonucu Suriyelilerin kurtarılan bölgelere yeniden yerleşmeye başlaması ve Türkiye'ye yönelik Suriye kaynaklı göçlerin durması olmuştur. Nitekim AFAD Başkanı Mehmet Halis Bilden Fırat Kalkanı Harekâtı başladıktan sonra Türkiye'nin Suriye'den hiç göç almadığını; hatta tam aksine göçlerin rotasının Suriye yönünde değiştiğini ifade etmiştir. Bilden ayrıca 8 Kasım 2016'ta katıldığı bir konferansta 30.000 civarında Suriyelinin kendi rızasıyla, Fırat Kalkanı'yla oluşturulan güvenli

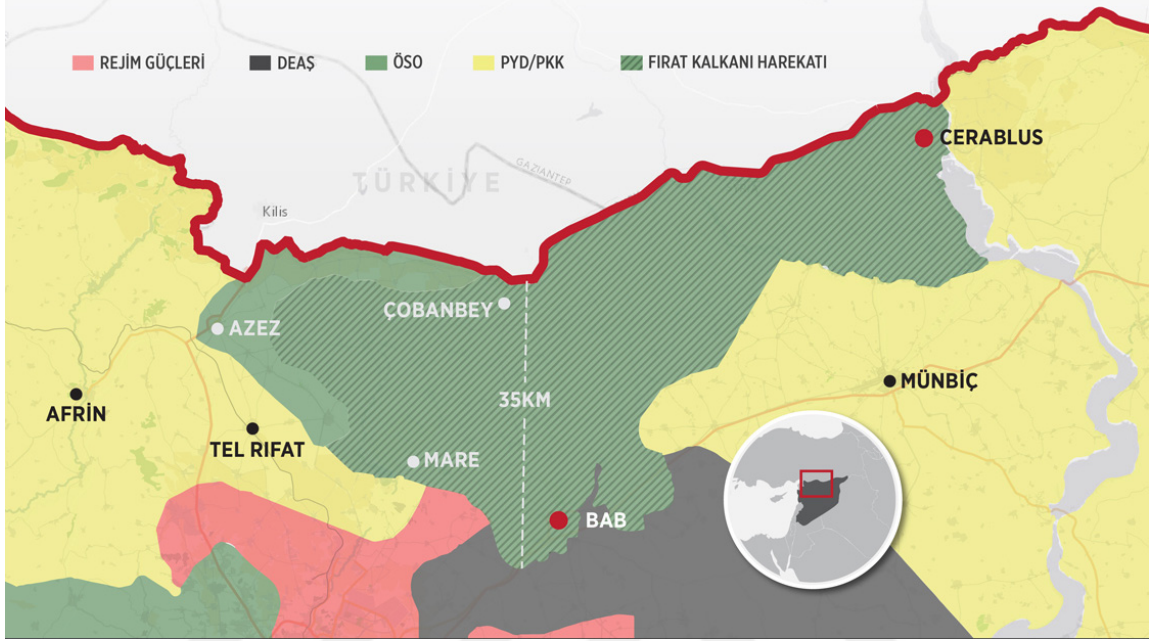
²⁸⁵ “Orgeneral Akar: El Bab operasyonu bitti”, **ahaber**, 16.02.2017, <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/02/16/orgeneral-akar-el-bab-operasyonu-bitti?paging=1> , (e.t. 23.05.2017).

²⁸⁶ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, “29 Mart 2017 Tarihli Toplantı”, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti> , (e.t. 24.05.2017).

²⁸⁷ “ÖSO'ya TSK destekli eğitim”, **Anadolu Ajansı**, 20.05.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/osoya-tsk-destekli-egitim-/822073>, (e.t. 24.05.2017).

bölgeye döndüğünü açıklamıştır.²⁸⁸ 8 Mayıs 2017 tarihinde ise yine AFAD Başkanı'nın açıklamalarına göre ülkesine dönen Suriyelilerin sayısı 50.000'i aşmıştır.²⁸⁹

Harita: Fırat Kalkanı Harekatı Sonrasında Bölgenin Durumu (23.02.2017)

Kaynak: “Fırat Kalkanı Harekatı’nda Dönüm Noktası”, **Anadolu Ajansı**, 23.02.2017, <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/5064> ,(e.t. 24.05.2017).

II. EKONOMİK SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ

A. SURİYELİLER İÇİN DOĞRUDAN HARCANAN KAYNAKLAR

Diğer göç kategorilerinden farklı olarak kitlesel zorunlu göç hareketlerinde mağdur, uluslararası korumaya ve yardıma muhtaç bir insan topluluğu söz konusu olduğundan, her şeyden önce meselenin insani boyutu ön plana çıkmaktadır. Filistinli mülteciler örneğinde, Irak'ın işgalinde, Suriye krizinde ve daha birçok örnekte bölge ülkelerinin yakından şahit olduğu üzere, savaş ve iç savaş durumlarında ortaya çıkan ani kitlesel göç hareketlerinde mağdur bireyler çoğu zaman birikimlerini, evlerini ve işlerini

²⁸⁸ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “AFAD Başkanı Bilden: Fırat Kalkanı ile Türkiye’den Suriye’ye Göç Başladı”, 08.11.2016, <https://www.afad.gov.tr/tr/13075/AFAD-Baskani-Bilden-Firat-Kalkani-ile-Turkiye-den-Suriye-ye-goc-basladi>, (e.t. 24.05.2017).

²⁸⁹ Adana Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, “AFAD Başkanı Halis Bilden, Fırat Kalkanı Harekatı’ndan Sonra Ülkelerine Dönen Suriyeliler’in Sayısının 50 Bini Geçtiğini Belirtti.”, 08.05.2017, <https://adana.afad.gov.tr/tr/18348/AFAD-Baskani-Halis-Bilden-Firat-Kalkani-Harekati-ndan-Sonra-Ulkelerine-Donen-Suriyeliler-in-Sayisinin-50-Bini-Gectigini-Belirtti>, (e.t. 24.05.2017).

bırakarak yabancı bir ülkede yeni bir hayata sıfırdan başlamak zorunda kalmaktadır. Bu bireyleri hayata yeniden bağlamak için gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi en temel ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılaması dahi ciddi bir maddi külfeti beraberinde getirmektedir.

Son 50-60 yıl içerisinde zorunlu göç mağdurlarının karşılaştığı sorunların çözümünde uluslararası toplumun rolü giderek artmakla beraber tatmin edici bir düzeye ulaştığını söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Ancak yine de bu konuda belirli ölçüde ortak bir sorumluluk bilincinin geliştiğini ifade etmek gerekir. UNHCR, UNRWA ve BM bünyesindeki pek çok kuruluş mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında sorumluluk üstlenmektedir. Ancak bu kuruluşların çalışması için gereken maddi desteğin uluslararası toplum tarafından yeterli ölçüde karşılanmaması bu yükün büyük kısmını çoğu zaman ev sahibi ülkelerin üzerine yıkmaktadır.

Suriye krizi özelinde bakıldığında Ürdün ve Lübnan'ın Suriyeli mülteciler nedeniyle ciddi ölçüde dış destek aldığı çalışmanın önceki bölümlerinde ayrıntılarıyla ifade edilmiştir. Suriyeli mültecilerin esas sorumluluğunu UNHCR'in üstlendiği bu iki ülkeye yapılan uluslararası yardımlar, mülteciler için verilen desteğin yanı sıra eğitim, sağlık, altyapı ve diğer birçok kalemde ülkenin mevcut durumunun iyileştirilmesine yönelik bağışları da içermektedir. Buna rağmen uluslararası yardımın miktarı her iki ülkenin de beklentisini tam anlamıyla karşılamaktan uzak kalmıştır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durum ise Ürdün ve Lübnan'dan oldukça farklıdır. Birincisi; Türkiye Suriyelileri ağırlarken uluslararası kuruluşlarla belirli düzeyde koordinasyon içerisinde olmakla birlikte tamamen kendi kurumsal altyapısını kullanmaktadır. İkincisi; Suriyeliler için diğer ülkelerde önemli bir kısmını uluslararası kuruluşların ve donör ülkelerin üstlendiği maddi yükün tamamını bütünüyle kendi kaynaklarına dayanarak karşılamaktadır.

AFAD'ın BM standartlarını baz alarak yaptığı hesaplamalara göre Türkiye'nin Suriyelilere yönelik yaptığı harcamalar 2017 yılının Mayıs ayı itibarıyla 25 milyar doları aşmıştır.²⁹⁰ Ancak Türkiye'nin Suriyeliler için harcadığı miktarın hangi kalemlerde hangi

²⁹⁰ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, "Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar", 03.07.2017, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+2.pdf, (e.t. 03.07.2017).

miktarlarda hangi kurumlar tarafından yapıldığının bilgisi açık kaynaklarda yer almamaktadır. Bununla birlikte AFAD'ın Suriyeliler için kendi bütçesinden yaptığı harcamaların yanı sıra başka hangi unsurların söz konusu bu toplam harcama miktarına dâhil edildiği resmi yetkililer tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Maliye Bakanı Naci Ağbal 7/44312 esas numaralı yazılı soru önergesine verdiği yanıtta; 2011 yılından 18/5/2016 tarihine kadar AFAD hesabından Suriyelilere yönelik yapılan harcama tutarının 4.748.204.607 TL olduğunu; Suriyeliler için yapılan toplam harcama tutarının ise 10 milyar doları aştığını ifade etmiştir. Ağbal ayrıca; toplam tutara AFAD tarafından yapılan harcamaların yanı sıra “diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı harcamaların, geçici barınma merkezlerinde çalışan kamu personelinin maliyetinin, çadır ve konteynerlerin amortisman maliyetinin, geçici barınma merkezlerinin arsa kira bedellerinin, yatırıma dönüşemeyen maliyetin, Türk Kızılay'ı tarafından yapılan harcamaların ve sivil toplum kuruluşları tarafından insani yardım kampanyaları kapsamında yapılan yardımların” dahil olduğunu belirtmiştir. 291

2016 yılında yayınlanan²⁹² Küresel İnsani Yardım Raporuna göre Türkiye; 2015 yılı içerisinde, %97'si ülkede bulunan Suriyeliler için harcanan, toplamda 3,2 milyar dolarlık insani yardımda bulunarak en çok insani yardım yapan ülkeler arasında ikinci sırayı almıştır. Ayrıca, yapılan insani yardımın donör ülkenin gayrisafi milli hasılasına oranına göre yapılan sıralamaya göre; milli gelirinin %0,37'sini insani yardımlara ayıran Türkiye birinci sırayı alarak en cömert ülke konumuna erişmiştir.²⁹³

B. İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Uluslararası göçün motivasyonu her ne olursa olsun (ekonomik, zorunlu ve diğer), ev sahibi ülkelerde ortaya çıkardığı sonuçların en sesli dile getirilen yönlerinden birisi iş piyasası üzerindeki etkileri olmaktadır. Bu etkiler ev sahibi ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin çoğu zaman olumsuz yorumlanmakta ve halkın göçmenlerle rekabete açık olan kesimlerinden tepki toplamaktadır. Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere göçmenlerin (mülteciler ve diğer kategoriler de dâhil olmak üzere) ev

²⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/4312 Esas Numaralı Soru Önergesine Verilen Yanıt”, 20.07.2016, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-4312sgc.pdf>, (e.t. 26.05.2017).

²⁹² Çalışmanın yazıldığı tarih itibarıyla 2016 yılı içerisinde yapılan yardımların yer alacağı 2017 tarihli rapor henüz yayınlanmamıştır.

²⁹³ Global Humanitarian Assistance Report 2016, s. 45.

sahibi ülkeye ekonomik etkilerini net olarak ortaya koymanın mümkün olmaması, bu etkileri yoruma ve abartıya açık bir hale getirmekte ve halk nezdinde meselenin algı boyutunu öne çıkarmaktadır. Dahası, konu hakkında yapılan çalışmalar tam aksini gösterdiği durumda dahi halkın algısı olumsuz yönde yerleşebilmektedir. Ayrıca; göçmenlerin niteliği, sayısı ve belirli bir bölge içerisindeki yoğunluğu gibi etkenlere bağlı olarak, gösterdiği etkiler toplumun tamamına homojen bir şekilde dağılmamaktadır. Örneğin, söz konusu etkiler göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde daha belirgin bir şekilde gözlemlenirken, göçmen nüfusunun seyrek olduğu bölgelerde de aynı ölçüde belirsizleşmektedir. Veyahut göçmenlerin çok sayıda ve vasıfsız işçilerden oluşması çalışmada daha önce Lübnan ve Ürdün örneklerinde de ifade edildiği gibi halkın gelir düzeyi düşük olan kesimlerini olumsuz yönde etkilerken, işletmelere ve üretim maliyetlerine etkisi tam tersi yönde olabilmektedir.

Suriyelilerin Türkiye'nin işgücü piyasasına etkisini ifade ederken öncelikle şu dört hususu belirtmek gerekir:

Birinci olarak; 2017 Haziran ayı itibarıyla kamp dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı 2.778.000 civarındadır.²⁹⁴ Şehirlerde yaşayan Suriyeliler eğitim ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz bir şekilde faydalanmakta ve Türk Kızılay'ı koordinasyonunda cüzi miktarda aylık nakdi yardım almaktadır.²⁹⁵ Bununla birlikte Suriyeliler kira, ulaşım, ısınma, gıda ve diğer giderlerini kendileri karşılamak durumundadır. Bu nedenle Suriyeliler geçimlerini sağlayabilmek için çalışmaya yönelmektedir.

İkinci olarak; büyük çoğunluğu ilkökul düzeyinde veya hiç eğitim görmemiş olan Suriyeliler niteliksiz işlere yönelmektedir. AFAD'ın 2013 yılında gerçekleştirdiği saha araştırmasına göre kamp dışında yaşayan Suriyelilerin %33'ü ilkökul düzeyinde eğitime sahipken %'18,8'i okuryazar dahi değildir. Aynı rapora göre kamp dışındaki Suriyelilerin %19,4 ü ortaokul, %9,6'sı lise, %9,7'si üniversite ve üzeri eğitime sahiptir.²⁹⁶ Bu konuda yapılan saha araştırmaları kısıtlı olduğundan Suriyelilerin eğitim düzeylerini güncel

²⁹⁴ Rakamlar günlük olarak değişmektedir.

²⁹⁵ Türk Kızılayı "1 Milyon Suriyeliye 'Kızılay Kart' İle Mali Destek", 27.09.2016, [https://kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/301,\(27.05.2017\)](https://kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/301,(27.05.2017)).

²⁹⁶ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar", 2013 **Saha Araştırması Sonuçları**, 2013, s. 27.

olarak ifade etmek oldukça zordur. Bunun yanı sıra Suriyelilerin Türkçe bilmiyor oluşu çalışabilecekleri iş alanlarını oldukça kısıtlamaktadır.

Üçüncü olarak; Suriyelilere çalışma izni verilmesi Suriyelilerin Türkiye'ye ilk ayak bastığı günden yaklaşık beş yıl sonra, 15 Ocak 2016'da yürürlüğe giren 'Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'²⁹⁷ ile mümkün olmuştur. Bu tarihe kadar Suriyeliler kaçak işçi olarak bazı işletmelerde ya da günübirlik işlerde çalışmaya başlamışlardır. Geçen sürede önceki mevzuata uygun olarak çalışma izni alan Suriyeliler olmakla beraber bunlar istisna olarak kalmıştır.

Dördüncü olarak; Suriyeli yabancıların belirli illerde yoğunlaşması bu illerde göçün ekonomik ve toplumsal etkilerini çok daha belirgin hale getirmektedir. 2017 Haziran ayı itibarıyla Suriyelilerin Kilis'in yerli nüfusuna oranı %96,15'tir. Yine aynı dönemde bu oran Hatay'da %25,03; Şanlıurfa'da %21,93; Gaziantep'te %16,82; Mardin'de %11,92; Kahramanmaraş'ta %8,30; Adana'da %7,30'dur.²⁹⁸ Bu anlamda Suriyelilerin işgücü piyasasına etkileri ve yerli halkın tepkileri bulunduğu ile göre farklılaşabilmektedir.

Dünya Bankası'nın Ağustos 2015'te yayınladığı araştırmaya göre Suriyelilerin Türkiye'de işgücü piyasasına asıl etkisi kayıt dışı sektör üzerinde gerçekleşmiştir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere 2016 yılına kadar çalışma iznine sahip olmayan Suriyeli göçmenler kayıt dışı sektöre yönelmişlerdir. Araştırmaya göre Suriyelilerin gelişi, kayıt dışı sektörde çalışan Türk işçiler açısından ciddi bir işten çıkarılma problemini beraberinde getirmiştir. Öyle ki 10 Suriyeli göçmene karşılık kayıt dışı çalışan 6 yerli işçi işini kaybetmiştir. Diğer taraftan Suriyelilerin gelişiyle birlikte kayıt dışı sektörde meydana gelen işgücü artışı yerli işgücünün kayıtlı/yasal sektördeki istihdamını artırmıştır. Rapora göre 10 Suriyeli göçmene karşılık 3 kayıtlı/yasal istihdam olanağı ortaya çıkmıştır. Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerdeki yasal istihdam artışının nedenleri; a) yeni nüfusun tüketim talebiyle artan ekonomik canlılık ve buna bağlı istihdam artışı, b) Suriyelilerin beraberinde getirdiği sermaye ve yatırımlar, c) ucuz kayıt dışı işgücünün üretim maliyetlerini düşürerek yeni istihdam olanakları yaratması

²⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. 15.01.2016 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik.

²⁹⁸ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı", http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (27.05.2017).

olmuştur. Bununla birlikte yasal/kayıtlı istihdamda meydana gelen artış yerli işçilerin tamamı tarafından paylaşılmamıştır. Büyük ölçüde yarı zamanlı iş fırsatlarının azalması nedeniyle 10 Suriyeli göçmene karşılık kayıt dışı çalışan 7 yerli kadın işçi işini kaybederken, kayıtlı/yasal istihdam artışından yararlanamamıştır. Formel istihdam artışından yararlanamayan bir diğer grup ise zaten kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu endüstrilerde çalışmayan yüksek nitelikli işçiler olmuştur. Ayrıca; herhangi bir eğitimi olmayan kayıt dışı yerli işçilerin iş kaybını formel sektördeki istihdam artışı tam anlamıyla karşılamaktan uzak kalırken orta düzeyde eğitime sahip yerli işçiler ise kayıt dışı sektörden kayıtlı/yasal sektöre geçiş yaparak net iş kaybına uğramamıştır.²⁹⁹

Merkez bankasının Şubat 2017 tarihli raporu Suriyeli göçmenlerin yerli nüfusun istihdamı konusunda dikkate değer etkileri olduğu saptanmış, ancak istatistiksel olarak işçi ücretleri üzerinde belirgin bir değişiklik göze çarpmadığı ifade edilmiştir. Dünya Bankası'nın araştırmasıyla benzer bir sonuca ulaşan raporda, Suriye'den gelen kitlesel göçün etkisinin temel olarak kayıt dışı istihdam üzerinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Rapora göre kayıt dışı istihdamın nüfusa oranı Suriyeli göçmenler nedeniyle 2,2 baz puan (percentage point) azalmıştır (erkeklerde 1,9; kadınlarda 2,6). 2,2 puana karşılık düşen işgücünün %18'i yasal/kayıtlı işe geçiş yaparken büyük çoğunluğu işsiz kalmıştır.³⁰⁰

Suriyelilerin Türkiye'deki işgücü piyasasına etkisi hakkında bir diğer araştırma Institute for the Study of Labor (IZA) tarafından yayınlanmıştır. IZA'nın Şubat 2015 tarihli raporunda ülkeye çok sayıda göçmen girişine karşın bunun istihdam rakamlarına etkisi olmadığı belirtilmiştir.³⁰¹

Yukarıda ifade edildiği üzere özellikle yabancı girişinin yoğun olduğu durumlarda yerli halkın görüşleri çoğu zaman bilimsel verilerin de ötesinde meselenin algı boyutunu ön plana çıkardığından önem arz etmektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde Lübnan ve Ürdün örneklerinde yerli halkın Suriyeli göçmenlerin iş fırsatları üzerindeki etkisinin çok büyük oranda olumsuz karşılandığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki tablo da

²⁹⁹ Ximena V. Del Carpio and Mathis Wagner, "The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market", **World Bank Group**, Policy Research Working Paper 7402, August 2015, ss. 18-24.

³⁰⁰ Evren Ceritoğlu, Hatice Burcu Gürcihan-Yüncüler, Huzeyfe Torun ve Semih Tümen, "The Impact of Syrian Syrian Refugees of Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, No:17/05, February 2017, s. 5.

³⁰¹ Yunus Emre Akgündüz, Marcel van den Berg and Wolter Hassink, "The Impact of Refugee Crisis on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey", **Institute of Labor Economics**, Discussion Paper Series No:8841, February 2015, s. 15.

diğer örneklere benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Keza yerli halkın Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki iş olanaklarına yönelik etkisi konusunda görüşleri çoğunlukla olumsuz yönde olduğu görülmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO)’nin araştırmasına göre yerli halkın çoğunluğu Suriyelilerin işlerini ellerinden aldığını düşünürken yine halkın büyük bir kısmı Suriyelilere çalışma izni verilmesine karşı çıkmaktadır. Kamuoyunun Suriyelilerin Türkiye’deki istihdam olanaklarına etkileri konusundaki algısı Suriyelilerin yoğunlaştığı bölge illerinde bölge dışı illere kıyasla çok daha olumsuz yöndedir. Nitekim bölge illerinde Suriyelilerin yerli halkın işlerini elinden aldığını düşünenlerin oranı bölge dışına göre 15,3 puanlık büyük bir fark ortaya koymaktadır.³⁰²

Tablo 21: Yerli halkın Suriyelilerin işgücü piyasasına etkisine yönelik algısı

ÖNERME: “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadır”	Bölge içi (Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa)	Bölge dışı (diğer iller)
Kesinlikle katılıyorum	36,9	19,5
Katılıyorum	32,0	34,1
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,9	14,5
Katılmıyorum	17,4	27,5
Kesinlikle katılmıyorum	5,8	4,4
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

³⁰² M. Murat Erdoğan, “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması”, **Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi**, Ankara: HUGO Yayınları, Aralık 2014, s. 28.

Tablo 22: Yerli halkın Suriyelilere çalışma izni verilmesine yönelik görüşleri

ÖNERME: "Suriyeli sığınmacıların çalışmaları hususundaki görüşünüzü aşağıdaki şıklardan en fazla hangisi karşılar?"	Bölge içi (Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa)	Bölge dışı (diğer iller)
Kesinlikle Çalışma izni verilmemelidir	44,0	48,0
Belirli işlerde kısmi geçici çalışma izni verilmelidir	35,7	28,3
Her türlü işte çalışmalarına geçici çalışma izni verilmelidir	14,1	13,1
Her türlü işte çalışmalarına kalıcı çalışma izni verilmelidir	2,1	6,1
Belirli işlerde kalıcı çalışma izni verilmelidir	4,1	4,5
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

15.01.2016 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelikle birlikte geçici koruma altında 6 ayını dolduran Suriyelilere başvuru üzerine çalışma izni verilmesi öngörülmüştür. Ancak bu noktada söz konusu yönetmelikle Suriyeli göçmenlerin yerli halkın istihdamını olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçme amacıyla için bazı sınırlamalar getirilmiştir. Örneğin yönetmeliğin 8. Maddesi uyarınca bir işletmede çalışan Suriyelilerin sayısı, aynı işletme çalışmakta olan Türk vatandaşı sayısının %10'unu geçemeyeceği karara bağlanmıştır. Çalışan sayısı 10'dan az olan işletmelerde ise en fazla bir geçici korunan çalışabilmektedir.³⁰³

Bu düzenlemenin kayıtdışı çalışan Suriyelileri orta ve uzun vadede kayıtlı sektöre yönlendireceğini söylemek mümkündür. Zira kayıtlı sektörde çalışanların hakları korunmakta ve işçi ücretleri de yasalarla asgari olarak belirlenmektedir. Ancak dil ve eğitim düzeyi sorunu her halükarda Suriyelilerin çalışabileceği iş kollarını sınırlamaya devam etmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı sektörde gözlemlenen etkilerin bu düzenlemeyle

³⁰³ 15.01.2016 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, md 8.

birlikte kayıtlı/yasal sektöre sıçraması hem yabancılara yönelik istihdam kotası hem de Suriyelilerin dil ve eğitim gibi dezavantajları nedeniyle en azından yakın bir gelecekte mümkün görünmemektedir.

C. ENFLASYON

Çalışmada daha önce birçok kez tekrar edildiği üzere uluslararası göçlerin ekonomiye etkilerini kesin olarak ortaya koyma olanağı bulunmamaktadır. Fakat elde edilen ekonomik verilerin çeşitli metotlar kullanılarak işlenmesiyle söz konusu etkileri belirli düzeyde tespit etmek mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte birbirine yakın tarihlerde aynı konu ve örnek üzerinde yapılan araştırmalar dahi farklı bulgulara ulaşabilmektedir. Dahası; bu araştırmalar, çalışmanın yöntemine ve kullandığı verilere bağlı olarak ufak tefek rakamsal farklılıklardan öte birbirinin tam aksi sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Aşağıda birbirine yakın tarihlerde yapılan, kısmen farklı yöntemler ve verilerle gerçekleştirilmiş üç ayrı araştırmaya yer verilmiştir:

IZA'nın Şubat 2015'te yayınladığı araştırmaya göre Suriyelilerin göçmenlerin gelişi Suriyelileri ağırlayan bölgelerde kira ve gıda fiyatlarında makul bir artışa neden olmuştur. Raporda yerli nüfusun yüzde biri kadar Suriyelinin gıda enflasyon oranında 0,2 puanlık bir artışa neden olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca raporda bu iki kategori temel ihtiyaçlarla ilişkili olduğundan fiyat artışlarının daha çok alt gelir düzeyindeki yerli halkı etkileyebileceği değerlendirilmesinde bulunulmuştur.³⁰⁴

Merkez Bankası'nın Ocak 2016 tarihli raporuna göre Suriyelilerin gelişiyle birlikte kayıt dışı sektörde artan ucuz işgücünün yansıması olarak mal ve hizmet fiyatlarında bölgesel bazda³⁰⁵ %2,5 düşüş gerçekleşmiştir. Araştırmaya göre kayıt dışı işgücünün yaygın olduğu sektörlerde üretilen ürünlerin fiyatı %4 oranında gerilerken, formel işgücünün yoğun olduğu sektörlerde ise fiyat düşüşünün sifıra yakın olduğu saptanmıştır. Bu noktada en belirgin fiyat düşüşünün kayıt dışı işgücünün özellikle yoğun olduğu gıda (%4,5), otel ve restoran (%5,4) kategorilerinde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra rapora göre eğitim kategorisinde fiyatlar %10,5 düşmekle beraber bu

³⁰⁴ Akgündüz, Berg and Hassink, op.cit., ss. 12-18.

³⁰⁵ Bölgesel bazda denilerek; Kilis, Osmaniye, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Batman, Diyarbakır, Adıyaman, Şırnak, Siirt, Adana, Mardin, Hatay ve Mersin şehirleri kastedilmektedir.

düşüşün asıl nedeni Suriyelilerin getirdiği ucuz işgücünden ziyade devlet yardımları olmuştur.³⁰⁶

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki fiyat artışı üzerindeki bir diğer araştırma Ocak 2015 tarihinde ORSAM tarafından yayınlanmıştır. Yukarıdaki analizlerden farklı olarak Suriye'den yoğun göç alan illerin 'sentetik modellerini' çıkaran çalışmada Suriyelilerin etkisi, Suriyelilerin olmadığı durumda söz konusu illerin ekonomik açıdan ne durumda olacağı analiz edilerek tahmin edilmeye çalışılmıştır. Buna göre raporda Suriye kaynaklı göçler yaşanmasaydı enflasyon oranlarının Gaziantep'te 2,1; Hatay'da 1,8; Şanlıurfa'da 1,4; Kilis'te 1; Adana'da 0,6; Kahramanmaraş'ta 0,4; Osmaniye'de 0,35; Mardin'de 0,45 puan düşük olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

D. BÜYÜME

Kitlesel göçlerin yaşandığı her coğrafyada göçün ekonomiye olumsuz etkileri daha çok ön plana çıkmakta, buna karşın olumlu yönleriye çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Oysa söz konusu etkiler genel olarak keskin bir olumsuz durumdan ziyade ziyade olumlu ve olumsuz yönlerin bir arada bulunduğu karmaşık bir tablo çizmektedir. Örneğin, göçmenlerin beraberinde getirdiği ucuz işgücünün yerli halkın istihdam olanaklarını azaltıcı etkisi üzerinde durulurken aynı ucuz işgücünün üretim maliyetlerini azaltarak belirli ölçüde istihdam artışına ve üretime katkısı olduğu dikkate alınmamaktadır. Aynı şekilde yeni nüfustan kaynaklanan talebin fiyatları yükselttiği konusunda kamuoyunda yerleşen genel kanıya karşın, bu talebin ülke ekonomisini canlandıran pozitif etkileri kamuoyunda karşılık bulamamaktadır.

Günümüzde sayısı 3 milyonu aşan Suriyeli göçmenlerin makro düzeyde en belirgin olumlu etkisi artan tüketime bağlı olarak Türkiye'nin GSYİH büyüme oranlarında meydana gelen pozitif yönlü değişimdir. Nitekim ekonomistler Türkiye'nin ekonomik büyümesinin büyük oranda iç tüketimden kaynaklı olduğuna dikkat çekmekte ve bu noktada Suriyelilerin tüketim artışına etkisi nedeniyle büyüme oranlarına olumlu yönde katkısı olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁷ Suriyelilerin büyüme üzerindeki olumlu

³⁰⁶ Binnur Balkan Konuk and Semih Tümen, "Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, No:16/01, January 2016, ss. 5-17.

³⁰⁷ Bkz. "Türkiye tüketerek büyüdü", **BusinessHT**, 31.03.2016, <http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1217968-turkiye-tuketerek-buyudu>, (e.t. 10.06.2017).;

etkisi konusunda görüş birliğine karşın söz konusu etkinin boyutuna dair yapılmış kapsamlı bir çalışma ne yazık ki bulunmamaktadır. Bu noktada kimi kuruluşların ve analistlerin öne sürdüğü rakamlar da tahminden öteye geçmemektedir. Örneğin kredi derecelendirme kuruluşu Standard & Poors Suriyelilerin ve Suriyelilere yönelik yapılan hükümet yardımlarının GSYİH büyüme oranlarında yıllık 0,2 ila 0,3 baz puan artış sağlayabileceği tahmininde bulunmaktadır.³⁰⁸

Suriyelilerin Türkiye'nin ekonomik büyümesine bir diğer katkısı yeni sermaye girişi olmuştur. Keza son 6 yıllık süreçte Türkiye'de Suriyeli ortaklarla açılan işletmelerin sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. Özellikle 2014 yılından başlayarak Türkiye'de yabancı ortak sermayeli firmaların büyük bir kısmının Suriyeli ortaklarla kurulduğu görülmektedir. Suriye krizinin derinleştiği ve göçlerin yükünü şehirlerin üstlenmeye başladığı 2013 yılından günümüze kurulan Suriye ortaklı şirketlerin sayısı 5.960'a ulaşmıştır. Bu şirketler binlerce kişiye istihdam olanağı sağlamakta ve vergi ödemektedir. Diğer taraftan bunlara kayıt dışı faaliyet gösteren Suriye sermayeli işletmeler de eklendiğinde bu rakamın daha da artacağını öne sürmek mümkündür.³⁰⁹ Türkiye'de yılda ortalama 50.000'den fazla yeni firmanın faaliyete başladığı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu rakamların ülke sathında çok belirgin bir etkisi olmayacağı düşünülebilir. Ancak sınır illerine bakıldığında yıl içerisinde kurulan toplam firma sayısına oranla Suriye ortaklı firmaların önemli bir yer tuttuğu açıkça görülmektedir. Örneğin 2014 yılı içerisinde Kilis'te açılan şirketlerin %33,9'unu; Gaziantep'te %16,9'unu; Mersin'de %15,7'sini; Hatay'da %10,5'ini Suriye sermayeli firmalar oluşturmaktaydı.³¹⁰

"Fridges and flour: Syrian refugees boost Turkish economy", **Reuters**, 19.02.2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-economy-idUSKCN0VS1XR>, (e.t. 10.06.2017).

³⁰⁸ "Refugees contribute to Turkish economy, S&P says", **Daily Sabah**, 09.05.2016, <https://www.dailysabah.com/economy/2016/05/10/refugees-contribute-to-turkish-economy-sp-says>, (e.t. 10.06.2017).

³⁰⁹ Ömer M. Karasapan, "The impact of Syrian businesses in Turkey", **Brookings**, 16.03.2016, <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2016/03/16/the-impact-of-syrian-businesses-in-turkey/>, (e.t. 11.06.2017).

³¹⁰ Esra Özpınar, Seda Başıhoş ve Aycan Kulaksız, "Göçün Ardından Suriye ile Ticari İlişkiler", **TEPAV**, Ekim 2015, ss. 3-9.

Tablo 23: En Az Bir Suriyeli Ortakla Kurulan Firma Sayısının Yıllara Göre Dağılımı
(rakamlar kümülatif değildir)

Yıl	Kurulan Firma Sayısı
2010	30
2011	81
2012	165
2013	489
2014	1.257
2015	1.599
2016	1.764
2017*	851

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, “Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri”, <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>, (e.t. 01.07.2017).

*2017'nin ilk 5 ayı içerisinde açılan firmalar

III. TOPLUMSAL SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ

A. SURİYELİLERİN ADAPTASYONU

Çok sayıda göçmenin ülke içine akışı yerli toplumun yeni nüfusu absorbe etme kapasitesi ve göçmenlerin uyum düzeyine bağlı olarak toplumsal kimlik endişelerine yol açabilmektedir. Toplumsal uyum eksikliği ekstrem durumlarda yerli halkta yabancı düşmanlığını göçmenler arasında ise had safhada içe kapanıklığı –gettolaşmayı– tetikleyerek toplumun istikrarı açısından önemli sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu anlamda göçmenlerin yeni geldikleri ülkeye adaptasyonu, bilhassa göçlerle gelen nüfusun etnik, kültürel kökleri göç alan ülkeden farklılaştığında önem arz etmektedir.³¹¹

Bununla birlikte toplumsal uyum yalnızca kimlik bağlamıyla sınırlanabilecek ekonomik, siyasi ve diğer etkenlerden tamamıyla bağımsız bir olgu değildir. Zira en basitinden çalışma hayatında göçmenler nedeniyle yaşanabilecek olumsuzluklar dahi toplumsal uyumu bozucu ve toplumsal kimlik endişelerini besleyici bir etki

³¹¹ Göç ve kimlik ilişkisine dair ayrıntılı bir analiz için bkz. Barry Buzan, “Societal Security, State Security and Internationalisation”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993.

gösterebilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma içerisinde gerek toplumsal sektörde gerek diğer sektörlerde işlenen konuları Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Sektörleri yaklaşımıyla uyumlu biçimde bir bütünün farklı parçalarından ziyade yekpare bir bütünün farklı açılardan çekilmiş birer fotoğrafı olarak değerlendirmek gerekir.

1.Kültür – Yaşam Tarzı

Türkiye'deki Suriyelilerin durumuna bakıldığında ortak dini inanç ve kısmen ortak tarih zemininde belirli düzeyde toplumsal uyumu kolaylaştırıcı unsurların varlığından söz etmek mümkündür. Ancak genel olarak dil, kültür ve yaşam tarzı anlamında var olan farklılıklar bu duruma aşina olmayan yerli halkta tepki oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle muhafazakâr kültürün hâkim olduğu sınır illerinde yerli halk, alışık olduğu pratikleri değiştiren etkenlere karşı tepki göstermektedir. Bu durumun en göze çarpan örneklerinden bir tanesi Suriyelilerle yapılan gayri resmi evliliklere yönelik kadınlar başta olmak üzere yerli halkta oluşan tepkidir.³¹²

Evlilik konusuna Suriyeliler açısından bakıldığında evliliğin; buldukları dezavantajlı ve korunmaya muhtaç durumdan kurtulmak, yabancı olarak bulunduğu ülkede yeni bir sosyal çevre edinmek, ekonomik güvenceye sahip olmak gibi nedenlerle gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır. Evliliği yaşadıkları buhranlı dönemden kaçış olarak gören Suriyeli kadınlar içinde buldukları ağır şartlar nedeniyle çoğu kez ikinci eş olmaya razı olmakta, Suriyeli aileler küçük yaştaki kızlarını evlendirme yoluna gitmektedir.³¹³ Nitekim Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)'nın araştırmasına göre iç savaş nedeniyle mülteci konumuna düşen Suriyeliler arasında küçük yaşta evliliğin kriz öncesine kıyasla dört kat arttığı tahmin edilmektedir.³¹⁴

Diğer taraftan Suriyeliler arasında çok eşlilik ve erken yaşta evlilik olağan bir durum olarak karşılanmaktayken Türkiye'de bu durum hem hukuki hem de sosyal açıdan sorunlara yol açmaktadır.³¹⁵ Meselenin hukuki boyutuna bakılacak olursa Türk Medeni

³¹² Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar, “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, **ORSAM-TESEV**, Rapor No:195, Ocak 2015, s.16.

³¹³ “Suriyelilerle 2. Evlilik Sosyal Sorun”, **ALJAZEERA Türk**, 02.01.2017, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/suriyelilerle-2-evlilik-sosyal-sorun>, (e.t. 12.06.2017).

³¹⁴ “New Study Finds Child Marriage Rising among most vulnerable Syrian Refugees”, **United Nations Population Fund**, 31.01.2017, <http://www.unfpa.org/news/new-study-finds-child-marriage-rising-among-most-vulnerable-syrian-refugees#>, (e.t. 12.06.2017).

³¹⁵ Hilal Barın, “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2015, ss. 46-47.

Kanunu çok eşliliğe ve küçük yaşta evliliğe izin vermemektedir. Buna karşın resmi evliliğin mümkün olmadığı durumlarda gayri resmi evlilikler yapılmakta, “Suriyeli kadınlar ve kız çocukları ikinci hatta üçüncü eş olarak yerli hanelere dâhil olmakta” hatta kimi zaman bu evlilikler resmi nikâhlı eşten ve aileden gizli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu tür evliliklerin sayısında meydana gelen artış toplumsal gerilimi körüklemekte; kimi raporlara göre kadınlarda psikolojik sorunlara yol açmakta, boşanmaları artırmaktadır.³¹⁶ Suriyelilerle yapılan gayri resmi evlilikler madalyonun bir yüzünde “Türkiye’de var olan aile yapılarının parçalanmasına” neden olurken diğer yüzünde ise resmi nikâha sahip olmadığından boşanma durumunda hakkını adalet önünde arayamayacak olan Suriyeli kadınların suistimaline yol açmaktadır.³¹⁷

2. Demografi

Suriyelilerin %90’dan fazlasının kamp dışında yaşaması, kamp dışı nüfusun büyük ölçüde kampların da bulunduğu düşük nüfuslu sınır illerinde yoğunlaşması ve göçmen nüfusunun kimi illerde ilin yerli nüfusuna yaklaşması kimlik endişelerini beraberinde getirmektedir. 2017 Haziran ayı itibarıyla Suriyelilerin Kilis’in yerli nüfusuna oranı %96,15; Hatay’da %25,03; Şanlıurfa’da %21,93; Gaziantep’te %16,82; Mardin’de %11,92; Kahramanmaraş’ta %8,30; Adana’da %7,30’dur. Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu illerde toplumsal dokunun değişimi özellikle düşük nüfuslu Kilis gibi yerleşimlerde yerli halk açısından azınlıkta kalma hissiyatı yaratmakta ve güvensizliğe yol açmaktadır. Bu etkiler göçmen nüfusunun yoğunluğunun yanı sıra; yerli toplumsal dokuyla göçmenlerin demografik niteliklerinin bağdaşmadığı ölçüde ters orantılı olarak artış göstermektedir. Başka bir deyişle yerli halkla göçmenlerin nitelikleri uyuşmadığında tehdit algısı ve güvensizlik artmaktadır.³¹⁸ Bununla birlikte bu tür bir etkinin her ilde yaşanmadığını; göçmenlerin çok yoğun olduğu Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep gibi belirli sayıda ilde söz konusu olduğunu belirtmek gerekir.³¹⁹

Diğer taraftan toplumsal uyumu kolaylaştırıcı bir etken olarak Suriye sınırında yaşayan yerli halkın geçmişten günümüze sınırın karşı yakasında var olan akrabalık

³¹⁶ Kemal Kirişçi, “Syrian Refugees and Turkey’s Challenges: Going Beyond Hospitality”, **Brookings**, Washinton: BROOKINGS, May 2014, s. 29.

³¹⁷ Barın, loc.cit.

³¹⁸ Ayşe Şebnem Tunç, “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”, **Tesam Akademi Dergisi**, Bursa: TESAM, Sayı:2, Temmuz 2015, s. 45.

³¹⁹ Orhan ve Gündoğar, op.cit. s. 17.

ilişkilerini göstermek mümkündür. Ancak Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı ve sınır illeri dışında yaşayan Suriyeliler göz önünde bulundurulduğunda akrabalık ilişkilerinin etkisinin mevcut koşullarda oldukça kısıtlı olduğu ifade edilmelidir.

3. Dil

Suriyeli göçmenler ve yerli halk arasındaki uyumu olumsuz yönde etkileyen sorunların başında dil meselesi gelmektedir. Zira iki toplum arasındaki farklılığın – özellikle gündelik hayatta- en belirgin boyutunu dil farklılığı oluşturmaktadır. Bu noktada dil konusunun toplumsal uyuma etkisini kabaca üç maddede toplamak mümkündür. Birincisi; Suriyelilerin ortak alanlarda, iş yerlerinde ve gündelik hayatta konuştukları dilin yerli halk tarafından anlaşılmaması yerli halkta güvensizliğe ve tepkiye neden olabilmektedir. Örneğin Suriyelilerin sahibi olduğu işyerlerinde kullanılan Arapça tabelalar yerli halkta tepkiye neden olurken Gaziantep'te³²⁰, Hatay'da³²¹, Adana'da³²², Mersin'de³²³, Bursa'da³²⁴ ve diğer illerde bu tabelalar belediye ekipleri tarafından kaldırılmaya başlamıştır. İkincisi; Suriyelilerin Türkçe bilmemesi nedeniyle yerli halk ve Suriyeliler arasındaki iletişim oldukça sınırlı düzeyde kalmakta, bu durum hem gündelik hayatta ortaya çıkan kaynaşma imkanını engellemekte hem de iletişim eksikliğinden kaynaklanan diğer olumsuzluklara yol açmaktadır. Bu nedenle Türkçe bilmeyen Suriyeliler daha içe kapanık ve kendi kısıtlı çevrelerinde izole bir hayat sürmeye yönelmektedir. Üçüncüsü; Türkçe bilmeyen Suriyeliler başta eğitim olmak üzere kendilerine tanınan haklardan dil engeli nedeniyle yeterli düzeyde yararlanamamakta, hatta kimi zaman sahip olduğu haklara dair bilgiye dahi sahip olamamaktadır. Nitekim bu durumun farkında olan yetkililer Suriyelileri yakından ilgilendiren duyuruları ve

³²⁰ “Gaziantep'te tabela operasyonu: Arapça tabelalar kaldırıldı”, **CNN Türk**, 04.05.2017, <http://www.cnnturk.com/turkiye/gaziantep-te-tabela-operasyonu-arapca-tabelalar-kaldirildi?page=1>, (e.t. 20.06.2017).; “Gaziantep'te Arapça tabelalar kaldırılıyor”, **Radikal**, 21.08.2014, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/gaziantep-te-arapca-tabelalar-kaldiriliyor-1208102/>, (e.t. 20.06.2017).

³²¹ “Hatay'da Arapça tabelalar kaldırılıyor”, **Anadolu Ajansı**, 21.05.2017, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/hatayda-arapca-tabelalar-kaldiriliyor/823140>, (e.t. 20.06.2017).

³²² “İzinsiz Arapça Tabelalar Kaldırıldı”, Adana Büyükşehir Belediyesi, 26.04.2017, <http://www.adana.bel.tr/izinsiz-arapca-tabelalar-kaldirildi/>, (e.t. 20.06.2017).

³²³ “Mersin'de Arapça Tabelalar Kalkıyor”, **Mersin Portal**, 19.08.2016, <http://www.mersinportal.com/mersin/mersinde-arapca-tabelalar-kalkiyor-h32260.html>, (e.t. 20.06.2017).

³²⁴ “Arapça Tabelalar Türkçe'ye Çevrilecek”, **Milliyet**, 02.06.2017, <http://www.milliyet.com.tr/arapca-tabelalar-turkce-ye-cevrilecek-bursa-yerelhaber-2082107/>, (e.t. 20.06.2017).

bilgilendirmeleri Arapça çevirisiyle de yayınlarak Suriyelilere destek olmaya çalışmakta ve ücretsiz tercümanlık hizmetleri vermektedir.

4. Eğitim

Türkiye'deki Suriyelilerin büyük çoğunlukla çocuk ve gençlerden oluşması bir yandan toplumsal uyum için avantaj sağlarken diğer yandan Türkiye'nin omuzlarına önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Suriyeli göçmenler arasında çocukların ve gençlerin ağırlıkta olması, hem dil öğrenimi hem genel anlamda eğitim hem de günlük yaşama uyum bağlamında Suriyelilerin Türkiye'ye adaptasyonunu kolaylaştırabilecek bir potansiyel taşımaktadır.³²⁵ Bunun yanı sıra Suriyelilerin %85'ten fazlasının Türkçe öğrenmeye istekli olması³²⁶ da yine toplumsal uyumu kolaylaştırıcı bir etken olarak not edilebilir. Fakat şüphesiz bu potansiyelin tam anlamıyla kullanılması için gerek devlet kurumlarına gerekse sivil toplum kuruluşlarına önemli bir görev düşmektedir. Çünkü Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitimi Suriyeliler Türkiye'de kalıcı olsa da olmasa da kayıp bir neslin önüne geçmek ve Suriyelilerin Türkiye'de bulunduğu süre boyunca toplumsal uyumu geliştirmek adına kritik öneme sahiptir.

Çalışmanın ikinci bölümünde değinildiği üzere Suriye kaynaklı göçler sürecin ilk birkaç yılında geçici bir durum olarak değerlendirilmiş; Suriyelilerin adaptasyonu için uzun vadeli planlar yapılmamıştır. Suriyelilerin eğitimine yönelik kapsamlı bir politika ancak 2014 yılı içerisinde hayata geçirilebilmiştir.³²⁷ Bununla birlikte 2014 yılı ve sonrasında kamp dışındaki Suriyelilerin eğitimi için yapılan çalışmalar bu açığı hızlı bir şekilde kapatmaya başlamıştır. Nitekim 2017 yılı itibarıyla okul çağındaki 833.000 Suriyeli çocuğun yaklaşık 500.000'i eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır.³²⁸ Ancak Suriyeli çocukların önemli bir bölümü çeşitli sebeplerle (çocuk işçiliği, ulaşım zorluğu vb.) eğitimden uzak kalmaya devam etmektedir. Bu durum okula devam edemeyen Suriyeli gençlerin yaşlılarıyla bir arada yeni bir sosyal çevre edinmesine ve Türkiye'ye uyum sağlamasına da engel teşkil etmektedir.

³²⁵ Tunç, op.cit., s. 45.

³²⁶ AFAD 2013 Saha Araştırması Sonuçları, s. 53.

³²⁷ Emin, loc. cit.

³²⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, "Mülteci çocuklara şartlı eğitim yardımı", 08.06.2017, <http://www.meb.gov.tr/multeci-cocuklara-sartli-egitim-yardimi/haber/13820/tr>, (e.t. 20.06.2017).

2017 yılı itibarıyla 166.482 Suriyeli öğrenci devlet okullarında, 293.039 Suriyeli öğrenci ise gözden geçirilmiş Suriye müfredatıyla eğitim veren GEM’de eğitim almaktadır.³²⁹ Bu noktada GEM’lere ayrı bir parantez açmak gerekir. Zira normal müfredatın yanı sıra yoğunlaştırılmış Türkçe eğitiminin de verildiği GEM’lerin nihai amacı Suriyelilerin Türk eğitim sistemine dâhil edilmesi ve uyum sürecinin hızlandırılmasıdır. Nitekim yetkililer GEM’lerin misyonunu birkaç yıl içerisinde tamamlayacağını ve öğrencilerin Türk eğitim sistemine dâhil olmak için gerekli yeterliliğe sahip olacağını ifade etmektedir.³³⁰

Bunun yanı sıra Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)’nın koordinasyonunda Suriyelilere Üniversite Eğitimi Bursu ve Türkçe Dil Eğitimi desteği sağlanmakta, yine YTB tarafından Suriyelilerin yüksek öğrenime devam edebilmesi için İleri Düzey Türkçe Eğitimi projesi yürütülmektedir.³³¹ Ayrıca Yunus Emre Enstitüsü (YEE), üniversitelerin bünyesindeki Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezleri (TÖMER), belediyeler ve sivil toplum kuruluşları Suriyeli göçmenlere Türkçe öğretilmesi için faaliyet göstermektedir.

5. Kamuoyu Algısı

Suriyelilerin Türkiye’ye adaptasyonu her şeyden önce bir toplumsal kabul meselesi olarak tezahür etmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye uyum sağlama yeteneği meselenin önemli bir boyutunu oluştursa da toplumsal uyumun iki taraflı bir süreç olduğunu ve Türk halkının Suriyelilere yönelik tutumunun-algısının da bu uyum sürecinin eşit öneme sahip diğer parçasını oluşturduğunu vurgulamak gerekir.

HUGO’nun yaptığı kamuoyu araştırması; “zaman zaman ortaya çıkan olumsuz tavırlara rağmen Türk halkının toplumsal kabulünün olağanüstü yüksek düzeyde” olduğunu ortaya koymaktadır. Rapora göre halkın %64,6’sı Suriyeli göçmenlere dil, din, ırk ayrımı yapılmaksızın yardım edilmesinin ‘insanlık görevi’ olduğunu düşünmekte; %57,8 çoğunlukla iç savaş devam ederken Suriyelilerin geri gönderilmesine karşı çıkmaktadır. Yine rapora göre halkın %41,1’i Suriyelileri “zulümden kaçan insanlar”

³²⁹ 2016 Türkiye Göç Raporu, s. 81.

³³⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, “Demirci: GEM’ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak”, 06.09.2016, <http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icinde-misyonunu-tamamlayacak/haber/11850/tr>, (e.t. 20.06.2017).

³³¹ 2016 Türkiye Göç Raporu, ss. 81-82.

olarak, %20,8'i "misafir" olarak, %12,1'i "din kardeşi" olarak tanımlamaktadır. Suriyeliler için olumsuz tanım kullananların oranı ise yalnızca %26'da kalmaktadır. Diğer taraftan halkın %72'si "Suriyeliler yalnızca kamplarda barındırılmalıdır" önermesini desteklemekte (sınır illerinde bu oran %80,2'yi bulmaktadır); 57,4'ü ise "bundan sonra sığınmacı kabul edilmemelidir" ifadesine katılmaktadır. Bunun yanı sıra halkın %66,9'u "Suriyelilerin Türkiye'ye uyum göstereceğine" inanmamakta, %70,8'i "ekonominin Suriyeliler nedeniyle zarar gördüğünü" düşünmekte, %60,1'i "yoksul vatandaşlar varken Suriyelilere yardım yapılmasına" karşı çıkmakta, %56,1'i "Suriyelilerin iş imkânlarını ellerinden aldığına" inanmakta ve %76,5'i "Suriyelilerin Türkiye'de kalmasının büyük sorunlara yol açacağını" düşünmektedir. Bununla birlikte raporda, halkın Suriyelilerin Türkiye'ye faydalı olduğuna katılmamasına –hatta zarar gördüğünü düşünmesine- karşın toplumsal kabulün bu denli yüksek olmasından hareketle Türk halkının 'faydacı değil, ilkel' tutumu ve 'insani' yaklaşımı vurgulanmaktadır.³³²

Yukarıda bahsi geçen araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç, toplumda Suriyelilerin fuhuş, hırsızlık, kaçakçılık ve şiddet olaylarına karışarak toplumsal huzuru bozduğuna yönelik algıdır. Araştırmaya göre bölge dışı illerde halkın %60,9'u, bölge illerinde ise 69,8'i Suriyelilerin karıştıkları suçlar nedeniyle toplumsal huzuru ve ahlakı bozduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte Suriyelilerin münferit açıdan toplumsal güvenlik riski oluşturduğu ifade edilmesine karşın istatistiklere göre Suriyelilerin suça karışma oranı Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Ancak kamuoyunda yerleşen algı gerçekte var olan durumun aksine "abartılı şekilde olumsuzdur".³³³

Yukarıdaki araştırmanın yapıldığı 2014 yılı içerisinde açıklanan istatistiklere göre Suriyelilerin 2011'den 2014 yılının ilk yarısına kadar karıştığı adli olayların sayısı yalnızca 20.048'dir. Bu üç yıldan uzun dönemde Türkiye'deki toplam adli olayların sayısı ise 6.074.369'dur. Yani Suriyelilerin karıştığı olayların Türkiye'de meydana gelen adli olayların toplamına oranı %0,33 gibi oldukça düşük bir seviyededir.³³⁴ İçişleri Bakanlığı tarafından 5 Temmuz 2017 tarihinde açıklanan verilere göre ise 2014 yılından 2017'ye

³³² Erdoğan, op. cit., ss. 24-36.

³³³ Ibid., ss. 19-29.

³³⁴ "Suriyelilerin adli olaylara karışma oranı on binde 33", **Anadolu Ajansı**, 19.09.2014, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-adli-olaylara-karisma-orani-on-binde-33/118752> , (e.t. 20.06.2017)

kadar Suriyelilerin karıştığı olayların Türkiye'deki adli olayların toplamına oranı yıllık ortalama %1,32 olarak görülmektedir.³³⁵

2014 yılı içerisinde açıklanan verilere oranla 2017 yılında belirli düzeyde artış yaşandığı görülmektedir. Bu noktada artışın en önemli sebeplerinden bir tanesi Suriyelilerin Türkiye'deki hukuki sisteme adapte olması ve buna bağlı olarak daha önce adli mercilere yansımayan olayların mevcut durumda resmi kanallar aracılığıyla çözülmeye başlamasıdır. İstatistiklerde meydana gelen artışın bir diğer önemli sebebi 2014 yılı ortasına kadar 800 bin civarında olan Suriyeli varlığının 2017 yılında 3,1 milyona yaklaşmasıdır. Dolayısıyla oranlarda meydana gelen artış Suriyelilerin suç eğiliminden değil, Suriyeli nüfusunun artışından kaynaklanmaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'nca yapılan basın açıklamasına göre bu olayların önemli bir kısmı Suriyelilerin kendi arasında yaşanmaktadır.³³⁶ Her halükarda mevcut durumda var olan %1,32'lik oran Suriyelilerin münferit olarak toplumsal istikrarı bozucu düzeyde adli olayların içerisinde yer aldığı algısına zıt bir görüntü sergilemektedir.

B. TOPLUMSAL GERİLİM – ŞİDDET OLAYLARI

Toplumsal gerilim ifadesi esasında farklı boyutlarda anlaşılabilir, farklı subjektif çıkarımlara yol açabilecek bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle şunu en başından vurgulamak gerekir: Türkiye'de Suriyelilere yönelik belirli ölçüde var olan olumsuz algıya karşın toplumun tamamına mal edilebilecek bir gerilimden söz etmek mümkün değildir. Aynı şekilde yerelde ortaya çıkan ve zaman zaman şiddet içeren tepkilere rağmen toplumun genelinde sağduyunun hâkim olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye'de günümüzde 3 milyondan fazla Suriyelinin yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, yaşanan birtakım olumsuzlukların sayıca az olması ve yerelin dışına taşmaması bu tespitin kanıtı niteliğindedir.

Bununla birlikte; iletişim eksikliği, kişisel husumetler, gündelik hayatta ve çalışma hayatında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, göçmenlerin bulunduğu çevrede kültür ve yaşam tarzına yeterince aşina olmaması nedeniyle meydana gelen anlaşmazlıklar ve benzeri nedenlerle her ne kadar sayıca az olsa da sonu şiddete varan olaylar

³³⁵ İçişleri Bakanlığı, 05.07.2017 tarihli basın açıklaması, <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017> (e.t. 05.07.2017)

³³⁶ İbid.

yaşanabilmektedir. Meydana gelen bu tür olayları tehlikeli kılan asıl gelişme, kimi zaman meselenin yalnızca taraflar arasında kalmamasından ve kalabalık grupların olayla ilişkisi olmadığı halde müdahil olmaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı meydana gelen hadiseler yaşanıp bittiği haliyle kalmamakta, artçı niteliğindeki başka olayları beraberinde getirmektedir. Üstelik kalabalık grupların dâhil olarak yeniden alevlendirdiği olaylarda hedef de çoğu zaman olayla hiçbir ilişkisi bulunmayan masum kişiler olmaktadır. Bu tespit aşağıda örneklendirileceği üzere hem Suriyeliler hem de yerli halk açısından geçerlidir.

Bu duruma güncel bir örnek 1 Mayıs 2017 tarihinde Adana’da yaşanmıştır. Doğan kent mahallesindeki bir kahvehaneye gelen Suriyeli bir grubun kendilerine Arapça küfür ettiğini öne süren mahalle sakinleri toplanarak Suriyelilerin yaşadığı çadırlara yürümeye başlamıştır. Polisin müdahalesi üzerine Suriyelilerin bulunduğu bölgeden uzaklaşan 150 kişilik grup Karataş Bulvarı’nı lastik yakarak trafiğe kapatmıştır.³³⁷ Yine güncel bir örnek 30 Mayıs 2017’de Şanlıurfa’da bir parkta çocukların kavgasına Suriyeli ve Türk yetişkinlerin karışması üzerine yaşanmıştır. Suriyeliler ve mahalleli arasında çıkan gerginlik 100 kişilik bir grubun taşlı, sopalı, bıçaklı kavgasına dönüşmüş, 4 kişi yaralanmıştır. Olaylar akşam saatlerinde devam etmiş, olaya karışan Suriyelilere ait olduğu öne sürülen evler taşlanmıştır.³³⁸ 2014 yılının Ağustos ayında Gaziantep’te meydana gelen bir olayda, bir vatandaşın Suriyeli kiracısı tarafından bıçaklanarak öldürülmesini protesto etme bahanesiyle farklı mahallerde sokaklara çıkan 10-50 kişilik gruplar sokakta karşılaştıkları Suriyelilere saldırarak 10 kişiyi yaralamış, Suriye plakalı araçları devirip ateşe vermiştir.³³⁹

Benzer davranışları Suriyeliler arasında gözlemlemek de mümkündür. Örneğin Sakarya’da 15 Haziran 2017 tarihinde bir fabrikada meydana gelen olayda iddialara göre Suriyeli bir işçi bölüm şefiyle tartışmış, tartışmadan bir gün sonra akrabalarını ve arkadaşlarını toplayarak tartıştığı kişinin aracına ve işçilerin bulunduğu fabrika servisine

³³⁷ “Adana’da Arapça küfür eylemi”, **NTV**, 1 Mayıs 2017, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/adanada-arapca-kufur-eylemi,ADYqAI9EIUWXa2U2ujDtWw> , (e.t. 22.06.2017).

³³⁸ “Şanlıurfa’da tehlikeli gerginlik”, **Sabah**, 31.05.2017, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2017/05/31/sanliurfada-tehlikeli-gerginlik> , (e.t. 22.06.2017).

³³⁹ “Gaziantep’te Suriyeli gerginliği”, **Hürriyet**, 13.08.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gaziantep-te-suriyeli-gerginligi-26993691> , (e.t. 22.06.2017).

saldırmasıdır. Saldırıda olayla hiçbir ilişkisi olmayan iki işçi yaralanmıştır.³⁴⁰ 16 Mayıs 2015'te Hatay'da meydana gelen bir diğer olayda ise sözlü taciz nedeniyle kavga çıkmış, mahalle sakinlerinin araya girmesiyle kavga kısa süreliğine son bulmuştur. Suriyelilerin sözlü tacizine uğradığını ileri süren Ahsen Süloğlu'nun ifadesine göre aradan bir süre geçtikten sonra sayısı artarak geri gelen yaklaşık 60 kişilik bir grup ellerindeki çeşitli cisimlerle yaşadıkları evin camlarını kırmıştır.³⁴¹

Aradan geçen 6 yıldan uzun süreçte yaşanan bu tür olaylara dair örnekler elbette yukarıda sözü edilen birkaç olayla sınırlı değildir. Ancak bu olayların yerelin dışına taşmaması ve lokal hadiselerle sınırlı kalması halkın genelinde hakim olan sağduyulu tutumun açık bir göstergesidir. Bununla birlikte yaşanan birtakım hadiselerle dair kulaktan kulağa abartılarak yayılan söylentiler ve özellikle sosyal medyada ortaya çıkan provokasyonlar günümüzde mevcut olan olumlu atmosferin seyrini kısa bir sürede tersine çevirebilecek bir potansiyeli beraberinde getirmektedir. Nitekim sosyal medyanın etkisi geçmişte birkaç örnekte tecrübe edildiği üzere kalabalık grupların örgütlenerek Suriyelilere yönelik eylemlere girişmesinde rol oynayabilmektedir.³⁴² Dolayısıyla bu noktada yaşanan olayların toplumsal bir hadiseye dönüşmemesi için provokasyon riskinin gözden kaçırılmaması büyük önem arz etmektedir.

Öte yandan mevcut koşullarda meydana gelen hadiselerin toplumsal ölçüğe sıçramamasının nedenini yalnızca sağduyudan ibaret görmek de mümkün değildir. Zira emniyet güçlerinin, yerel ve idari yöneticilerin yaşanan olumsuz vakalarda halkla doğrudan iletişime geçmesi ve bu tür meseleleri sıradan bir vaka olarak değerlendirmeyip sorunun kökenine inmesi gerilimin tırmanmasını önleyen en önemli etkenlerden bir tanesidir. Ancak kimi zaman yaşanan olaylar belirli bir çevrede kamu düzeninin devamı için iletişimin ötesinde önlemleri gerekli kılmaktadır. Gerilimin yatıştırılmadığı,

³⁴⁰ “Suriyeli grup, fabrika işçilerine taş ve sopalarla saldırdı”, **Hürriyet**, 15.06.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyeli-grup-fabrika-iscilerine-tas-ve-sopala-40491354> , (e.t. 22.06.2017).

³⁴¹ “Hatay'da Suriyeliler ile mahalle sakinleri arasında taciz gerginliği”, **Milliyet**, 16.05.2015, <http://www.milliyet.com.tr/hatay-da-suriyeliler-ile-mahalle-gundem-2059882/> , (e.t. 22.06.2017).

³⁴² Bkz. “Suriyeli mültecilerin dükkanlarına saldırı”, **Milliyet**, 18.07.2016, <http://www.milliyet.com.tr/suriyeli-multecilerin-dukkanlarina-gundem-2279409/> , (e.t. 23.06.2017); “Kahramanmaraş'ta 'Suriyelileri istemiyoruz' yürüyüşünde olaylar çıktı”, **Hürriyet**, 14.07.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/kahramanmarasta-suriyelileri-istemiyoruz-yuruyusunde-olaylar-cikti-26800668> , (e.t. 23.06.2017); “Şanlıurfa'da Suriyeli gerginliği”, **Habertürk**, 17.05.2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1079571-sanliurfada-suriyeli-gerginligi> , (e.t. 23.06.2017).

provokasyon riskinin yüksek olduğu bu gibi durumlarda³⁴³ yetkililer Suriyelilerin kamplara veya güvenli başka bir bölgeye yerleşmesine yardımcı olmaktadır.

C. SURIYELİLERE VATANDAŞLIK VERİLMESİNE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılarıyla işlendiği üzere toplumsal güvenlik sektörünün özü kimlikle ilişkilidir. Kolektif kimlik bilinci ve birliktelik hissiyle var olan toplum olgusu; asli niteliklerini sürdürmesini engelleyebilecek veyahut asli niteliklerini kimliğin doğal gelişim sürecinden ayrı bağlamda değiştirecek-dönüştürecek etkenlerin varlığında –ya da var olduğu düşünüldüğünde- güvenlikleştirme konusu olabilmektedir. Bu anlamda göç gibi etkenler nedeniyle bir ülke içerisindeki nüfus kompozisyonunda meydana gelebilecek değişiklikler, yabancı bir kültürün bir ülkenin dili ve kültürü üzerindeki nüfuzu, veyahut kimlik bağlamında meydana gelebilecek aşağı veya yukarı yönlü dikey rekabet toplumsal kimlik endişelerine yol açabilmektedir.³⁴⁴ Toplumsal kimlik her ne kadar resmi üyeliğe dayanan vatandaşlık kavramından farklı, dinamik ve mekansal boyutu aşan bir olgu olsa da vatandaşlıkla ilişkili argümanları beslemesi şaşırtıcı bir durum değildir. Bu durum özellikle ulus devlet söz konusu olduğunda ayrıca geçerlilik kazanmaktadır.

Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik tartışmalar sürecin erken dönemlerinden itibaren çeşitli iddialara sahne olmasına karşın esas olarak 2016 yılının Temmuz ayı itibarıyla başlamıştır. 02.07.2016 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kilis’te Kızılay’ın düzenlediği iftar programında davetli vatandaşlar ve Suriyeli göçmenlere hitaben yaptığı konuşmasında “Türkiye vatandaşı olmak isteyen Suriyelilerin bulunduğunu” ve İçişleri Bakanlığı’nın konuyla ilgili gerekli çalışmaları yaparak bu kişilere “vatandaşlık imkânının verileceğini” açıklamıştır.³⁴⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bu açıklamasının ardından Suriyelilerin Türk

³⁴³ Bkz. “Mersin’de tehlikeli gerginlik: Bin Suriyeli bölgeden tahliye edildi”, *Posta*, 18.04.2017, <http://www.posta.com.tr/mersin-de-tehlikeli-gerginlik-bin-suriyeli-bolgeden-tahliye-edildi-haberi-1287668>, (e.t. 23.06.2017); “Suriyeliler tahliye ediliyor”, *NTV*, 14.08.2014, http://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/suriyeliler-tahliye-ediliyor,AYN6hCSaCU6zADDUa6-94A/qy0FgxP2hUWgVqkbK_uCKw, (e.t. 23.06.2017).

³⁴⁴ Buzan, Waever and Wilde, op.cit., s.121.

³⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Suriyeli Kardeşlerimize Vatandaşlık İmkânı Vereceğiz”, 02.07.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/45574/suriyeli-kardeslerimize-vatandaslik-immkni-verecegiz.html> (e.t. 24.06.2017).

vatandaşlığına alınması meselesi gerek siyasi düzlemde gerek yazılı ve görsel basında en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir.

1. Toplumsal Kimlik Bağlamında Muhalefet Partilerinin Tepkileri

Muhalefet partilerinin konuya ilişkin tepkileri öne sürdükleri argümanlar ve yaklaşım biçimleri kısmen farklılık gösterse de genel olarak olumsuz yönde seyretmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamasını takip eden günlerde muhalefet partilerinden Suriyelilerin vatandaşlığa alınması konusuna yönelik eleştiriler gelmeye başlamıştır.

12 Temmuz 2016 tarihinde partisinin grup toplantısında konuşan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu:

“...500 milyon nüfusu olan Avrupa 500 kişi almıyor, biz 78 milyonuz 3 milyonu alıyoruz. Niçin? Hangi gerekçeyle? Suriye'de savaş sonrası onarıma bile AB, bu açıklamadan sonra katılmayabilir... ..ilk yapacağınız iş, Suriye'deki savaşı sonlandırmak, Cenevre görüşmelerini barışla sonlandırmak. İki, yetmez bu, savaş sonrası elinizi cebinize atacaksınız ve Suriye'yi yeniden onaracaksınız ki Suriyeli kardeşlerimiz kendi ülkelerine geri dönsünler. Evleri, barkları, parkları, okulları, hastaneleri olsun ki bu insanlar kendi ülkelerine geri dönebilsinler. Eğer bunları alırsanız Türkiye'nin sosyal dokusu bozulacak. Türkiye'nin açıkça genleri ile oynanıyor...” ifadesini kullanmıştır.³⁴⁶

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 4 Temmuz 2016'da Ramazan Bayramı nedeniyle yayınladığı mesajında şu ifadelere yer vermiştir:

“...Irak ve Suriyeli sığınmacıların sağlıklı bir şekilde vatanlarına kavuşturulmaları gerekirken, Türk vatandaşlığına alınma düşünceleri bu zamana kadar yapılan tarihi yanlışlara yeni ilavelerden başka bir anlam taşımayacaktır. Türk vatandaşlığının bir bedeli, bir şanı, bir sorumluluğu olmalıdır. Türk vatandaşlığı önce hak edilmeli, vicdanlarda taltif ve teyidi yapılmalıdır... ..Türk vatandaşlığının ucuzlatılması, ulufe gibi ona buna dağıtılması şehitlerimizin ve aziz ecdadımızın ebedi

³⁴⁶ CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun konuşmasının tam metni için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, "CHP Grup Toplantısı", 12.07.2016, http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/dosya.getir?pDosyaAdi=F1240876710_chp.doc, (e.t. 24.06.2017).

*mirası olan son vatanımızı etnik karmaşa ve kazana çevirecektir. Türkiye, Türk milletinin şeref ve namusuna emanettir. Vatan Türk'tür, millet Türk kalacaktır...*³⁴⁷

Siyasi partilerin yukarıda alıntı yapılan söylemleri doğrultusunda vatandaşlık meselesinin toplumsal kimlik temelli argümanlara sahne olduğu açıkça görülmektedir. Kopenhag Okulu'nun toplumsal sektörde göç bağlamında üzerinde durduğu başlıca varsayımı, kimliğin nüfus kompozisyonundaki değişim nedeniyle asli niteliklerini kaybedebileceğine yönelik korkulardan kaynaklı olarak yüksek sayıda göç alan toplumların toplumsal kimlik endişesine kapılabileceği yönündeydi. Bu anlamda Suriyelilerin Türkiye'ye etkileri bağlamında bu tür bir endişenin en belirgin şekilde ortaya çıktığı konu Suriyelilere vatandaşlık verilmesine ilişkin tartışmalar olmuştur.

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi meselesi elbette siyasi mecrada toplumsal kimliğin ötesinde daha pek çok tartışmanın konusu haline gelmiştir. Yine elbette ki AK Parti hükümetinin konuya yönelik eleştirilere verdiği yanıtlar ve aşağıda daha ayrıntılı biçimde değinileceği üzere vatandaşlık fikrinin ortaya atılmasında öne sürdüğü önemli gerekçeler bulunmaktadır. Fakat çalışmanın amacı siyasi tartışmaların bir muhasebesinden ziyade toplumsal sektörün özünü oluşturan kimlik mekanizmasının vatandaşlık tartışmaları içerisinde nasıl işlediğini ve vatandaşlık meselesinin toplumsal kimlik argümanlarını nasıl beslediğini vurgulamaktır. Zira bu gayeden hareketle yukarıda alıntı yapılan açıklamalardan yalnızca toplumsal kimlik vurgusunun bulunduğu bölümler açıklamaların genel bağlamından koparılmadan aktarılmaya çalışılmış; konuya ilişkin yapılan diğer eleştirilere yer verilmemiştir.

2. Hükümetin Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Politikası

Hükümetin Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik çalışmalarının en önemli gerekçesini Suriyeliler arasında eğitim düzeyi yüksek olan, meslek (doktor, mühendis vb.) sahibi olan, ekonomik anlamda Türkiye'ye katkı sunabilecek ve vatandaşlığa alındığı takdirde ülkeye önemli derecede fayda sağlayabilecek kişilerin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Nitekim bu yaklaşımı gerek hükümet yetkililerinin gerekse Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemlerinde tespit etmek mümkündür. Örneğin

³⁴⁷ MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin Ramazan Bayramı nedeniyle yayınladığı mesajın tam metni için bkz. "Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, Ramazan Bayramı nedeniyle yayınladıkları mesaj", Milliyetçi Hareket Partisi, 04.07.2016, http://88.255.31.62/htmldocs/genel_baskan/konusma/4104/index.html , (e.t. 24.06.2017).

Cumhurbaşkanı Erdoğan ilk açıklamasının ardından birkaç gün sonra, 5 Temmuz 2016 tarihinde yaptığı açıklamada “...bu insanların içerisinde kalifikasyonu çok yüksek insanlar var. Ve bu insanları biz ülkemizde değerlendirmek imkânına sahibiz. Üstelik ortak değerlerimiz noktasında olan bu insanlardan hem istifade ederiz hem de onların insani olmayan koşullarda yaşamasını ortadan kaldırırız” ifadesini kullanmıştır.³⁴⁸ Bu açıklamayı takip eden günlerde Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Numan Kurtulmuş, Suriyelilerin şu anda barış olsa bile ülkelerine hemen dönmelerinin mümkün olmadığını vurgulayarak “...tabii ki bunlar geri dönmek isteyecekler ama bundan sonraki süreçte burada kalan Suriyelilerle ilgili biz, milli menfaatler çerçevesinde bakarız. Biz bu Suriyeli kardeşlerimizi misafirlerimiz olarak ağırlıyoruz ama onlardan kalıcı olarak nasıl istifade ederiz, onların Türkiye’ye katkıları nasıl olur, Türkiye’nin ekonomik, toplumsal gelişmesine ne tür katkıları olur...”³⁴⁹ sözleriyle hükümetin Suriyelilere vatandaşlık verilmesine ilişkin politikasının gerekçesine açıklık getirmiştir.

Bununla birlikte söz konusu düzenlemeler esasında yalnızca Suriyelilerin değil genel olarak Türkiye’de yatırımda bulunacak bütün yabancı yatırımcılara vatandaşlık yolunu açan önemli bir adım olmuştur. Kasım ayının sonunda AK Parti grup toplantısında konuşan Başbakan Binali Yıldırım aşağıda detaylarına yer verilen Uluslararası İşgücü Kanunuyla getirilen yeniliklere ilişkin olarak; “...belirli bir miktarda yatırım yapmak, belirli sayıda insan çalıştırmak veya gayrimenkul almak veya belirli bir miktarda parayı Türkiye’ye getirmek gibi şartları...” karşılayan yabancı yatırımcıların Türk vatandaşı olabileceğini ifade etmiştir.³⁵⁰ Nitekim bu şartların detayları aşağıda yer verildiği üzere 2016’nın son günlerinde netleşerek yeni yılın Ocak ayında yürürlüğe girmiştir.

Yeni düzenlemelerden faydalanabilecek Suriyelilere ilişkin olarak Başbakan Yardımcısı Veysi Kaynak, gerekli şartları karşılayabilecek ve güvenlik riski oluşturmayacak 22 bin ailenin tespit edildiğini, bunların da aile bireyleriyle birlikte 90 bin civarında bir nüfusa denk geldiğini açıklamıştır. Yine Kaynak’ın ifadesine göre bu

³⁴⁸ “Terörle mücadele tempo artarak devam edecek”, **Anadolu Ajansı**, 05.08.2016, <http://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-terorle-mucadele-tempo-artarak-devam-edecek/602840?amp=1>, (e.t. 25.06.2017).

³⁴⁹ “Hükümetten 'Suriyelilere vatandaşlık' açıklaması”, **Sabah**, 15.07.2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/14/hukumetten-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi>, (e.t. 25.06.2017).

³⁵⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “AK Parti Grup Toplantısı”, 29.11.2016, http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=138908, (e.t. 25.06.2017).

kişilerin tamamının vatandaşlığa başvurması durumunda 44 milyar dolarlık bir kaynağın ülkeye kazandırılması beklenmekle birlikte, bu kişilerden kaçının düzenlemeden yararlanmak için girişimde bulunacağı belirsizliğini korumaktadır.³⁵¹

3. Vatandaşlık Meselesinin Hukuki Boyutu ve Yeni Düzenlemeler

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türk vatandaşlığı kazanması 2016 ve 2017 yılları içerisinde yapılan hukuki düzenlemelerden önce de 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu uyarınca belirli şartları yerine getirmeleri durumunda mümkün olabilmekteydi. Örneğin; Türk vatandaşı ile evlenen Suriyelinin 16. maddede öngörülen 3 yıl evli kalma ve aile birliği içinde yaşama gibi diğer şartları yerine getirmesi durumunda, ergin olmayan bir geçici korunanın bir Türk tarafından evlat edinilmesi durumunda 17. madde kapsamında, Türkiye’de doğan çocuğun ana ve babasından ötürü doğumla vatandaşlık kazanamaması durumunda 8. madde uyarınca vatandaşlık kazanması ihtimal dâhilindeydi. Ancak Türkiye’de doğan Suriyeli çocuklar ana ve babalarından dolayı Suriye vatandaşlığını kazandığından Türk vatandaşlığı kazanmaları mümkün değildi.³⁵² Ayrıca 5543 sayılı İskan Kanunu kapsamına giren Suriyeliler bulunması durumunda bu kişilerin de vatandaşlık kazanması mümkündür. Diğer taraftan Suriyelilerin 11. madde kapsamında genel başvuru yoluyla vatandaşlık kazanmaları, Geçici Koruma Yönetmeliğinin 25. maddesi uyarınca, geçici koruma kimlik belgesi süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmadığından mümkün olmamaktaydı. Yukarıda sayılan tüm usullerde tüm şartların sağlanması durumunda dahi bu durum geçici korunanlara mutlak bir hak sağlamamakta ve idareye takdir hakkı tanımaktaydı.³⁵³

2016 ve 2017 yılı içerisinde yapılan düzenlemeler yukarıda sayılan usuller üzerinde herhangi bir değişiklik getirmemiştir. Yani yukarıda sayılan ihtimallerin tamamı hala geçeliliğini korumaktadır. Bununla birlikte yeni düzenlemeler kapsamında 5901 sayılı kanunun 12. maddesine yapılan eklemeye Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller genişletilmiştir.

³⁵¹ “44 Milyar Dolarlık Vatandaşlık”, **Hürriyet**, 13.01.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/44-milyar-dolarlik-vatandaslik-40335667>, (e.t. 25.06.2017).

³⁵² Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/32015 esas numaralı soru önermesine verilen yanıt”, 17.12.2013, <http://www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-32015sgc.pdf>, (e.t. 26.06.2017).

³⁵³ Kaya ve Eren, op. cit., ss. 61-64.

Bu değişikliklerden ilki 13 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe giren Uluslararası İşgücü Kanunu'yla birlikte gerçekleşmiştir. Kanun'un 27. maddesi uyarınca YUKK'nun 31. maddesinin birinci fıkrasına eklenen (j) bendiyle *“Türkiye’de çalışmayan ancak Bakanlar Kurulunca belirlenecek kapsam ve tutarda yatırım yapacaklar ile bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu”* kısa dönem ikamet izni alabilecek yabancılar arasına katılmıştır. Yine Kanunun aynı maddesi uyarınca 5901 sayılı kanunda Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai halleri düzenleyen madde 12’ye eklenen (b) bendiyle; YUKK 31. Maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlarla Turkuaz Kart sahibi olanların yabancı eşi ve ergin olmayan veya bağımlı çocuklarının milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir durumu bulunmamak kaydıyla Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığı kazanabilecekleri karara bağlanmıştır.³⁵⁴

Uluslararası İşgücü Kanununun getirdiği yenilikle gerekli şartları sağlayan Suriyelilerin –ve diğer yabancıların- istisnai olarak vatandaşlığa alınmasının önü açılmıştır. Bununla birlikte bu şartların neleri içerdiği ve pratikte söz konusu hükümlerin nasıl uygulanacağı 12 Ocak 2017 tarihinde yayınlanan *“Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”* ile birlikte açıklığa kavuşturulmuştur. Yönetmeliğe göre aşağıdaki şartlardan herhangi birini sağlayan yabancıların 5901 sayılı kanunun 12 maddesinin (b) bendi kapsamında vatandaşlık kazanabileceği öngörülmüştür:

- *“En az 2.000.000 Amerikan Doları tutarında sabit sermaye yatırımı gerçekleştirdiği Ekonomi bakanlığınca tespit edilen*
- *En az 1.000.000 Amerikan Doları tutarındaki taşınmazı tapu kaydında üç yıl satılmama şerhiyle satın aldığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tespit edilen*
- *En az 100 kişilik istihdam oluşturduğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca tespit edilen*
- *En az 3.000.000 Amerikan Doları tutarında mevduatı üç yıl tutma şartıyla Türkiye’de faaliyet gösteren bankalara yatırdığı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca tespit edilen,*

³⁵⁴ “Uluslararası İşgücü Kanunu Madde 27”, **Resmi Gazete**, 13.08.2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160813-1.htm>, (e.t. 26.06.2017).

- *En az 3.000.000 Amerikan Doları tutarında Devlet borçlanma araçlarını üç yıl tutmak şartıyla satın aldığı Hazine Müsteşarlığınca tespit edilen*³⁵⁵

Bu maddelere son olarak 5 Mayıs 2017 tarihinde yürürlüğe giren aynı isimli yönetmelikle aşağıdaki şart eklenmiştir:

- *“En az 1.500.000 Amerikan Doları tutarında gayrimenkul yatırım fonu katılma payı veya girişim sermayesi yatırım fonu katılma payı aldığı ve üç yıl süre ile elinde tuttuğu Sermaye Piyasası Kurulunca tespit edilen*³⁵⁶

IV. SİYASİ SEKTÖR ÇERÇEVESİNDE ETKİLERİ

A. İÇ POLİTİKAYA YANSIMALARI

Suriye krizi ve Türkiye’deki Suriyeliler sürecin erken döneminden günümüze iç politika tartışmalarının en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Nitekim Türkiye’deki Suriyeli varlığını konu alan siyasi söylemler gündelik siyasi tartışmalardan seçimlere, anayasa değişikliği referandumundan sınır ötesi operasyonlara kadar birçok tartışmanın içinde yer almış, hatta Suriyelilerin iç siyasi tartışmaların içinde yer alması da başlı başına bir tartışmanın konusu olmuştur. Aşağıda siyasi partilerin temel yaklaşımları ele alındıktan sonra temel tartışma konuları ekseninde Suriyelilerin siyasi söylemlerdeki yeri incelenmiştir.

1. Siyasi Partilerin Suriye Krizine Yönelik Temel Yaklaşımları

AK Parti hükümetinin Suriye krizine yönelik politikası 2002 sonrası Türk dış politikasının temel dinamiklerinden biri olan ‘bölgesel sahiplenme’ ilkesi ekseninde şekillenmiştir.³⁵⁷ Bu anlamda Suriye’de yaşananlar AK Parti tarafından sürecin en başından itibaren basit bir dış politika meselesi olarak görülmemiş ve krizin çözümünde aktif rol üstlenilmesinin hem zorunluluk hem de bunun ötesinde vicdani bir görev olduğu

³⁵⁵ “Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, **Resmi Gazete**, 12.01.2017, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170112-24.pdf>, (e.t. 26.06.2017).

³⁵⁶ “Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, **Resmi Gazete**, 05.05.2017, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170505.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170505.htm>, (e.t. 26.06.2017).

³⁵⁷ Nebi Miş, “Türkiye’nin Suriye ve Lübnan Politikası 2012: Bölgesel Sahiplenme”....., ss. 232-236.

vurgulanmıştır. Hatta o dönemde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan “...biz Suriye konusunu dış sorun olarak görmüyoruz. Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir. Çünkü Suriye ile 850 kilometre sınırımız var.” ifadesini kullanmıştır.³⁵⁸ Çalışmanın ikinci bölümünde değinildiği üzere halk ayaklanmalarının tırmandığı birkaç ay boyunca hükümet yetkilileri Esad yönetimini diplomatik yollarla ikna etmeyi denemiş ancak bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu noktada Davutoğlu’nun ifadesiyle hükümet “Esad’ın yanında olmak, meseleye tarafsız kalmak ya da Suriye halkının yanında olmak” arasında seçim yapmak durumunda kalmış ve Suriye halkının yanında olmayı seçmiştir”.³⁵⁹

“...Türkiye nötr kalamazdı. Bir kere mülteci akını başlamıştı. Bu kaçan insanlar rejim muhalifleri. Suriye hemen itiraza başladı zaten, ‘Rejim muhaliflerine korunma sağlıyorsun’ diye. Ayrıca en uzun kara sınırımız Suriye. Nasıl nötr kalacaksınız? Kaldı ki, siz de yazmışsınız bizim çok taraflı çıkarlarımız var, insani duygularımız, vicdani sorumluluklarımız var...”

Nitekim bu noktadan sonra AK Parti hükümetinin Suriye politikasının temeli ‘Suriye’de meşru muhalefetin desteklenmesi’ ve savaştan kaçan Suriyelilere yönelik ‘din, mezhep, etnik köken ayrımı gözetmeksizin açık kapı politikası’ olmak üzere iki önemli ilkeye dayanmıştır. AK Parti’nin Türkiye’ye iltica eden Suriyelilere yönelik söylemlerinde ‘kardeşlik’ ve ‘ensar-muhacir’ ilişkisi sıkça vurgulanmıştır. Bu söylemlerde sahiplenme vurgusu yoğun bir biçimde yer almıştır.³⁶⁰

“...Sizler şu anda kardeşlerinizin yurdunda, kendi evinizdesiniz. İnşallah Suriye’de güvenlik sağlanıncaya kadar, sizler gönüllü olarak dönmek isteyinceye kadar başımız ve gözümüz üstündesiniz...”

CHP’nin genel anlamda Suriye krizine bakışı ise AK Parti’nin politikasına göre temelden bir farklılık göstermektedir. Zira AK Parti hükümeti Esad’ı Suriye’de yaşananların başlıca sorumlusu olarak görmüş ve yaşanan gelişmelere nötr

³⁵⁸ “Erdoğan: Suriye’de sabrın sonuna geldik”, **Sabah**, 07.08.2011, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/08/07/erdogan-suriyede-sabrin-sonuna-geldik> , (e.t. 27.06.2017).

³⁵⁹ “Suriye’de kritik bir eşiğe gelindi”, **Hürriyet**, 20.08.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-de-kritik-bir-esige-gelindi-21261884> , (e.t. 27.06.2017).

³⁶⁰ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan Öncüpınar Konteyner Kentini Ziyaret Etme”, 06.05.2012, <https://www.afad.gov.tr/tr/1182/Basbakanimiz-Sayin-Recep-Tayyip-Erdogan-Oncupinar-Konteyner-Kentini-Ziyaret-Etti>, (27.06.2017).

kalınamayacağını ifade etmiştir. Buna karşılık CHP ise Türkiye-Suriye ilişkilerinin “batılı egemen güçlerin devreye girmesi sonucu birden bire bozulduğu” değerlendirmesinde bulunmuş ve “egemen güçlerin Ortadoğu’daki sözcüsü konumuna geldiğini” öne sürmüştür.³⁶¹ CHP bu noktada AK Parti hükümetini Suriye’nin iç işlerine karışarak olayları tırmandırmakla eleştirmiş, Suriyeli göçmenleri ise “hatalı Suriye politikasının” olumsuz bir sonucu olarak görmüştür. CHP’nin bu konuda bir diğer eleştirisi ise hükümetin sınır güvenliğini sağlayamadığı yönünde olmuştur:³⁶²

“...Kamplarda yaşayan Suriyeliler, durumu iyi olup, şehirlerde ev tutup iş kuran Suriyeliler. Bir de yoksul olup dilencilik yapan Suriyeliler var. Bu durumun tek sorumlusu Recep Tayyip Erdoğan’dır... ..Sınır, bir devletin namusudur. Suriye sınırı yolgeçen hanı. Kimin girip çıktığı belli değildir...”

“...Türkiye’nin dış politikasının 180 derece değişmesi lazım. Siz dış politikayı mezhepçi bir anlayışa indirerseniz, başka ülkelerin iç işlerine karışırsanız, tırlarla silahlar gönderirseniz, biz bunu nasıl sağlayacağız. Dış politikanın faturasını 78 milyon insan ödüyor. En somut örneği 2 milyonun üzerindeki insanın Türkiye’ye gelmesidir. 2 milyon Suriyeli insan geldi diye başarı diyorlar. Bunun neresi başarı...”³⁶³

MHP de benzer şekilde hükümetin Suriye krizine ilişkin politikasına yönelik eleştirel bir tutum sergilemiş ve Suriye’de yaşanan olayları “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)’nin bir parçası” olarak değerlendirmiştir. Suriye meselesinin ülkenin “kendi iç dinamikleriyle” çözülmesi gerektiğini vurgulayan MHP; bu noktada AK Parti hükümetinin “çok hızlı bir biçimde Suriye’ye karşı cephe aldığını” ifade etmiş ve hükümetin Suriye konusunda “sorgulanması gereken biçimde aktif” olduğu eleştirisinde bulunmuştur.³⁶⁴ MHP Suriyeli göçmenleri “Şam yönetimi ve muhalifler” arasındaki

³⁶¹ “Kılıçdaroğlu, Başbakan’a sordu: Askeri müdahale mi olacak?, **Milliyet**, 10.08.2011, <http://www.milliyet.com.tr/kilicdaroglu-basbakan-a-sordu-askeri-mudahale-mi-olacak--siyaset-1424717/>, (e.t. 27.06.2017).

³⁶² Cumhuriyet Halk Partisi, “Adana’da ‘Savaşa Hayır’ mitinginde konuşan Kılıçdaroğlu’ndan sert eleştiri: ‘Hiç bir komutan, hiç bir lider, Recep Tayyip Erdoğan’ın kullandığı ‘Her türlü koalisyon içinde yer alırız, yeter ki Suriye’yi vurun’ cümlesini kullanmadı’”, 20.09.2013, <http://arsiv.chp.org.tr/?p=126067>, (e.t. 27.06.2017).

³⁶³ “CHP Lideri Kılıçdaroğlu TÜSİAD toplantısında konuştu”, **Hürriyet**, 15.10.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/kilicdaroglu-tusiad-toplantisinda-30318112>, (e.t. 27.06.2017).

³⁶⁴ Milliyetçi Hareket Partisi, “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma”, 21.02.2012, http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1792/index.html, (e.t. 27.06.2017).; Milliyetçi Hareket Partisi, “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin,

“vahşi” çatışmanın mağdurları olarak görürken bu kişilerin ülkelerini terk etmek zorunda kalmasını “trajedi” olarak nitelendirmiştir. Diğer taraftan MHP Türkiye’deki Suriyeli varlığına ilişkin gelişmeleri güvenlik endişesiyle karşılamış ve hükümeti gerekli tedbirleri almamakla eleştirmiştir.³⁶⁵

“...Yerini yurdunu, evini barkını terk ederek ülkelerini geride bırakmaya mecbur kalan Suriyeli kardeşlerimizin varlığı da tam anlamıyla trajediye dönmüştür... .. Ne var ki ülkemizdeki bazı sığınmacıların çıkardığı olaylar, karıştıkları kavga ve sebep oldukları sıkıntılar vatandaşlarımız açısından makul ve üstesinden gelinebilir sınırlar içinde kalmamıştır. İslahiye, Karkamış, Nizip, Akçakale, Kilis ve diğer yerler tedirginliğin içine gömülmüştür... .. Üstelik mülteciler arasına sızmış saldırganlar, canlı bombalar, niyeti malum gruplar endişeleri had safhada artırmıştır. AKP hükümetinin bunlara yönelik aldığı tedbir ve önlemler hâlihazırda hiçbir şekilde ortaya çıkmamıştır...”

BDP/HDP Suriye rejimine yönelik sert bir eleştirel tutum benimsemekle beraber meseleyi yalnızca Suriyeli Kürtler bağlamında ele almıştır.³⁶⁶ BDP/HDP Esad’ı “diktatör” muhalifleri ise “selefi çeteler” olarak görürken bu noktada BDP/HDP’nin Suriye’de meşru gördüğü tek aktör “Suriyeli Kürtler” olmuştur.³⁶⁷ Aynı yaklaşımı Suriyeli göçmenler konusunda da sürdüren HDP, “Kürtlere, Ezidilere ve Şiilere, Suriyeli sığınmacılara davranıldığı gibi davranılmadığını” iddia etmiştir. HDP’nin bu tutumu provokatif söylemleriyle de birleşerek siyasi mecranın dışına taşmış ve oldukça vahim sonuçlar doğuran 6-7 Ekim olaylarına sebep olmuştur. HDP’nin “ayrımçılık” iddiasının aksine Türkiye Ayn el-Arap/Kobani’den kaçan 130 bin civarında sığınmacıya kucak açmış ve çatışmaların yaşandığı süreçte bölgeye insani yardımlarını sürdürmüştür.³⁶⁸

TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma”, 07.02.2012,

http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1754/index.html, (e.t. 27.06.2017).

³⁶⁵ Milliyetçi Hareket Partisi, “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma”, 19.02.2013,

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2600/index.html, (e.t. 27.06.2017).

³⁶⁶ Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, “Türk Siyasal Partilerinin Hatay’daki Suriyeli Sığınmacılar Konusundaki Açıklamaları ve Hatay’daki Siyasi Parti Temsilcileri ile Hareketlerin Suriye Olaylarına Yaklaşımları (Mart-Aralık 2011)”, **ORSAM Rapor**, No: 99, Ocak 2012, s. 8.

³⁶⁷ Yusuf Devran ve Ömer Faruk Özcan, “Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 25, 2016, s. 43.

³⁶⁸ Nigar Tuğsuz ve Ayşenur Yılmaz, “Siyasi Partilerin Mülteci Politikaları”, **SETA Perspektif**, Sayı: 106, Haziran 2015, ss. 4-5.

2. Türkiye’deki Siyasi Tartışmalar Çerçevesinde Suriyeliler

Suriyelilerin Türkiye’ye gelişi Türkiye’nin genel seçimleri yeni atlattığı bir döneme rastlamış ve Türkiye 2 yıldan uzun bir süre boyunca seçim atmosferinden uzak kalmıştır. 2014 yılının Mart ayında gerçekleştirilecek yerel seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Suriyeliler sonraki seçimlerde de tekrarlanmak üzere seçim tartışmalarının içerisinde yer almaya başlamıştır. CHP Genel Başkan Yardımcısı Gürsel Tekin, seçime aylar kala CHP’li milletvekillerinin daha önce de birkaç kez dile getirdiği iddiayı tekrarlamış ve Suriyelilerin 2014 yerel seçimlerinde oy kullanmak üzere Türk vatandaşlığına alındığını öne sürmüştür.³⁶⁹ Bu iddianın yeniden gündeme gelmesinin ardından vatandaşlığa alınan Suriyelilerin sayısına ilişkin bir soru önermesine yanıt veren İçişleri Bakanı Muammer Güler 2011’de 25, 2012’de 44 ve 2013’ün ilk altı ayında 9 kişi olmak üzere 78 kişinin 5901 sayılı Kanununun 12. Maddesi kapsamında vatandaşlığa alındığını açıklamış ve 11. Madde kapsamında vatandaşlık kazanmanın ancak 5 yıl kesintisiz ikamet etme şartını karşılamakla mümkün olduğunu, dolayısıyla Suriyelilerin Türk vatandaşlığı kazanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.³⁷⁰

Çalışmanın önceki bölümünde ele alındığı üzere 2014 yılının Ekim ayında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyelilerin genel başvuru yoluyla vatandaşlık kazanmasının önü kapanmıştır. Zira yönetmeliğe göre Suriyelilerin geçici koruma kapsamında Türkiye’de buldukları süre ikamet süresi toplamında dikkate alınmamaktadır. Bununla birlikte benzer bir tartışma belirli şartları karşılayan Suriyelilerin 12. madde kapsamında vatandaşlığa alımına ilişkin düzenlemenin ardından, 2017 yılının Nisan ayında yapılması gündeme gelen anayasa değişikliği referandumuyla birlikte yeniden açılmış ve tartışmaların önüne geçmek amacıyla Suriyelilerin vatandaşlık işlemleri 16 Nisan sonrasına bırakılmıştır.³⁷¹

Haziran 2015 genel seçimlerinin yaklaşmasıyla birlikte Suriyeliler partilerin söylemlerinde ve vaatlerinde yer almaya başlamıştır. Nitekim CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu 2015 yılının Şubat ayında CHP Grup Toplantısında yaptığı konuşmada CHP

³⁶⁹ “CHP’li Gürsel Tekin’den Çarpıcı İddia”, **Hürriyet**, 25.11.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/chpli-gursel-tekinden-carpici-iddia-25203658>, (e.t. 28.06.2017).

³⁷⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/28362 Esas Numaralı Soru Önermesine Verilen Yanıt”, 12.11.2013, <http://www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-28362sgc.pdf>, (e.t. 28.06.2017).

³⁷¹ “Suriyeliler oy kullanacak mı? Hükümet’ten cevap”, **TGRT Haber**, 22.02.2017, <http://www.tgrthaber.com.tr/gundem/suriyeliler-oy-kullanacak-mi-hukumetten-cevap-165584>, (e.t. 28.06.2017).

iktidarında Ortadoğu'ya barış getireceklerini dile getirmiş ve “Suriyeli kardeşlerime diyeceğim ki 'Barış geldi, git kendi ülkende çalış'. Ve ben, kendi ülkemin insanı için çalışacağım. Bunun sözünü veriyorum” ifadesini kullanmıştır.³⁷² CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Nisan ayında Mersin’de yaptığı bir diğer konuşmasında bu söylemi tekrarlamıştır: “...sözüm söz, Ortadoğu'ya barışı getireceğiz. Hiçbir ülkenin iç işlerine karışmayacağız. Suriyeli kardeşlerimizi de geri göndereceğiz. Kusura bakmayın. Her insan doğduğu toprakta mutlu olur, her insan ülkesinde mutlu olur...”³⁷³ MHP ise 3 Mayıs 2015 tarihinde yayınladığı seçim beyannamesinde Suriyelilere ilişkin olarak; “...Türkiye’de kaldıkları süre içinde Türk milletinin misafirleri olarak ağırlanacaklardır. Öte yandan sığınmacılardan şartları uygun olanların süratle vatanlarına kavuşturulmaları sağlanacak, uygun şartların oluşmasını temin etmek üzere uluslararası girişimlere derhal başlanacaktır.” ifadesine yer vermiştir.³⁷⁴ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise 22 Şubat 2015 tarihinde yaptığı konuşmasında Suriyelilere ilişkin söylemleri eleştirerek şunları söylemiştir: “Siz bakmayın Başbakan olduklarında “Suriyelileri ülkelerine göndereceklerini” söyleyenlere. Onlar Ensar ne demektir bilmezler, onlar Muhacir ne demektir bilmezler, onlar milletimizin gönül kapısının ne kadar açık olduğunu bilmezler. Bunları bilmedikleri için de hiçbir zaman bu ülkede onlar Başbakan olamazlar ve asla kimseyi ülkelerine geri gönderemezler.”³⁷⁵

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum öncesinde de Suriyeliler siyasi söylemlerde yoğun bir biçimde yer bulmuştur. Nitekim CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu söylemlerinde referandumda ‘evet’ çıkması durumunda 3 milyon Suriyelinin vatandaşlığa alınacağını dile getirmiştir.³⁷⁶ Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş ise bu iddianın gerçeği yansıtmadığını söylemiş ve konuya ilişkin olarak

³⁷² Türkiye Büyük Millet Meclisi, “CHP TBMM Grup Toplantısı”, 10.02.2015, http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=131772, (e.t. 28.06.2017).

³⁷³ “Kılıçdaroğlu: ‘Suriyeli Kardeşlerimizi Geri Göndereceğiz’”, **Milliyet**, 22.04.2015, <http://www.milliyet.com.tr/kilicdaroglu-suriyeli-kardeslerimizi-mersin-yerelhaber-744369/>, (e.t. 28.06.2017).

³⁷⁴ Milliyetçi Hareket Partisi, “7 Haziran 2015 Seçim Beyannamesi: Toplumsal Onarım ve Huzurlu Gelecek”, 03.05.2015, Ankara, s. 230.

³⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “AFAD, 22 Lojistik Merkez Toplu Açılış Töreni'nde Yaptıkları Konuşma”, 18.02.2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2992/afad-22-lojistik-merkez-toplu-acilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma.html>, (e.t. 28.06.2017).

³⁷⁶ “Kılıçdaroğlu: Evet çıkarsa 3 milyon Suriyeliye vatandaşlık verecekler”, **Habertürk**, 20.03.2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1433115-kilicdaroglu-evet-cikarsa-3-milyon-suriyeliye-vatandaslik-verecekler>, (e.t. 28.06.2017).

“...Tamamen seçim malzemesidir. 3 milyon Suriyeliye vatandaşlık verilecek diye bir şey yoktur...” ifadesini kullanmıştır.³⁷⁷

Referandum öncesinde özellikle medyada geniş yankı bulan bir diğer söylem ise eski Iğdır milletvekili Sinan Oğan’ın Fırat Kalkanı Harekâtı’na atıfta bulunarak Türkiye’deki Suriyelilere yönelik yaptığı açıklama olmuştur. 2017 yılının Mart ayında katıldığı bir televizyon programında Sinan Oğan “Türkiye’de en az 1 milyon savaşacak kabiliyette Suriyeli var. El Bab’da mehmetçik şehit oluyor, Suriyeliler sağda solda nargile içiyor, sokaklarda kadınlara laf atıyor. Böyle bir şey olamaz” ifadesini kullanmıştır.³⁷⁸ Sinan Oğan konuya ilişkin ifadesini yine referandum programı kapsamında konuşma yaptığı Bursa’da tekrarlamıştır:

“...Benim Anadolu’da yetişen delikanlım, kınalı kuzum, askerim gidecek El Bab’da şehit düşecek, Suriye’de terörle mücadele edecek, taşı sıkısa suyunu çıkaracak herifler gelecek sahillerde nargile fokurdatacak. Yok öyle bir şey... ...Allah izin verirse iktidara geldiğimizde kadın çoluk çocuk hepsinin başımızın üstünde yeri var ama eli silah tutacak olan bir milyon Suriyeliye ‘Rap rap’ git ülkeni teröristten kurtar diyeceğiz...”³⁷⁹

Sinan Oğan’ın açıklamasına benzer bir söylem CHP’nin Dış Politikadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Öztürk Yılmaz tarafından da dile getirilmiştir:

“Bizim Mehmetimiz El Bab’da, Suriye’de şehit oluyor. Ama Türkiye’ye gelen Suriyeli erkeklerin yaş aralığına baktığımızda, 15 ila 44 arasında 819 bin 350 askere alınabilecek erkek, Türkiye’de kafelerde, publarda Türk kızlarıyla geziyor. Bizim Mehmetimiz Suriye’de şehit oluyor.”³⁸⁰

Sonuç olarak yukarıda alıntı yapılan söylemlerin tamamı Türkiye’deki Suriyelilerin iç siyasi tartışmalara yoğun biçimde nüfuz ettiğini göstermektedir. Bu

³⁷⁷ “Hükümetten Suriyelilere vatandaşlık açıklaması”, **TGRT Haber**, 22.03.2017, <http://www.tgrthaber.com.tr/gundem/hukümetten-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi-170338>, (e.t. 28.06.2017).

³⁷⁸ “Sinan Oğan’dan şok sözler: Sahillerde Türk kadınları dikizleyen...”, **Hürriyet**, 03.03.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/sinan-ogandan-soke-eden-sozler-40383629>, (e.t. 28.06.2017).

³⁷⁹ “Oğan: Eli silah tutan 1 milyon Suriyeli’ye git ülkeni teröristten kurtar diyeceğiz”, **Hürriyet**, 18.03.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/ogan-eli-silah-tutan-1-milyon-suriyeliye-git-40398881>, (e.t. 28.06.2017).

³⁸⁰ “Mehmedimiz El Bab’da şehit olurken Suriyeliler Türk kızlarıyla geziyor”, **Hürriyet**, 31.01.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/mehmedimiz-el-babda-sehit-olurken-suriyeliler-turk-kizlariyla-geziyor-40352135>, (e.t. 28.06.2017).

anlamda seçimler, anayasa değişikliği referandumu ve sınır ötesi operasyonlar da dahil olmak üzere siyasi tartışmaların büyük bir bölümü Suriyelileri doğrudan konu alan veya dolaylı olarak içeren söylemlere sahne olmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’deki varlığının yakın bir gelecekte sona ermeyeceği düşünüldüğünde bu durumun devam edeceğini öngörmek mümkündür.

B. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Suriye kaynaklı kitlesel göçler özellikle 2012 yılının sonlarına doğru uluslararası çapta bir krize dönüşmeye başlamış, bu krizden başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülke etkilenmiştir. Krizin çapı, niteliği, siyasi, ekonomik, toplumsal etkileri Suriyelilere ev sahipliği yapan komşu ülkelerin yalnızca kaynak ülkeyle ilişkilerinin değil üçüncü ülkelerle etkileşiminin de önemli bir faktörü haline gelmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin de bu süreçten etkilenmesi elbette şaşırtıcı bir gelişme olmamıştır. Nitekim Türkiye ve AB arasında kendi mecrasında süregelen vize serbestisi diyalogu 2015 yılından itibaren Suriye kaynaklı göçlere yönelik işbirliği süreciyle neredeyse iç içe geçmiştir. Bu noktada 2015 yılından başlayarak AB’nin Suriye’nin yanı sıra Asya ve Afrika’dan beklenmedik düzeyde göç almaya başlaması ve bunun AB tarafından ciddi bir güvenlik sorunu olarak algılanması, AB’nin çevre ülkelerle sınır güvenliği bağlamında işbirliği yapmaya yönelmesinin itici gücünü oluşturmuştur.³⁸¹

Vize serbestisi ve geri kabul anlaşması esasında Suriye kriziyle ortaya çıkan kitlesel göçlerden bağımsız şekilde Türkiye ve AB’nin müzakere ettiği konulardan birisiydi. Nitekim AB Konseyi’nin Komisyonu vize serbestisiyle ilişkili diyaloga başlamak üzere yetkilendirmesi 21 Haziran 2012 tarihinde, yani Suriye’den gelen göçlerin henüz kitlesel mülteci krizine dönüşmediği bir tarihte gerçekleşmişti. Ne var ki taraflar arasındaki bazı pürüzlerin giderilmesi zaman almış, metnin son halinin imzalanması 2013 yılının sonuna kalmıştı.³⁸² AB ve Türkiye arasında 16 Aralık 2013 tarihinde Geri Kabul Anlaşması’na paralel olarak Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni’nin imzalanmasıyla vize muafiyeti diyalogu da resmen başlamış oldu.

³⁸¹ Mehmet Uğur Ekinci, “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu”, **SETA Rapor**, Ankara: SETA, 2016, s. 18.

³⁸² Ali Resul Usul, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Politikası”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2013**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Ocak 2015, s. 268.

Geri Kabul Anlaşması anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak AB'ye yasadışı yollardan giren ya da taraf ülkelerden birinde bulunduğu sırada yasadışı duruma düşen Türk vatandaşlarının Türkiye'ye iadesini öngörmekteydi. Nitekim Anlaşma taraf ülkelerce onaylanmasının ardından 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girdi. Ancak söz konusu durum zaten Türkiye'nin anayasal sorumluluğu olduğundan Anlaşma öncesinde de yürütülen usul bu şekildeydi. Bu noktada anlaşmanın getirdiği asıl yenilik yasadışı göçmenlerin Türkiye'ye iadesinin üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızları kapsayacak biçimde genişletilmesi oldu. Zira Anlaşmada, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten 3 yıl sonra, yani 1 Ekim 2017 tarihinde başlamak üzere Türkiye üzerinden AB'ye yasadışı yollarla giren üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların Türkiye'ye iadesini öngörülmekteydi. Bu durum tabii ki mütakabiliyet ilkesi çerçevesinde Schengen bölgesinden Türkiye'ye yönelen yasadışı göçmenleri de kapsamaktaydı.³⁸³

Geri kabul anlaşmaları aslında Avrupa Birliği'nin vize muafiyeti uygulaması diyalogunda bulunduğu bütün ülkelerle imzaladığı standart bir prosedür özelliğini göstermektedir.³⁸⁴ Bu anlamda başlangıç itibarıyla Suriyeli göçmenler meselesinin yukarıda da ifade edildiği gibi anlaşmanın motivasyonu ile ilişkili bir durum değildi. Bununla birlikte Suriye krizinin giderek büyüyen ciddi bir kitlesel göç problemine dönüşmesiyle birlikte 2015 yılı içerisinde Türkiye ve AB arasında Suriyeli göçmenlere yönelik işbirliği süreci başladı. Bu noktada Suriye kaynaklı mülteci krizine yönelik işbirliği, bir anlamda Geri Kabul Anlaşması ve vize serbestisi diyalogu sürecine eklenmiş oldu.

Türkiye ve AB arasında Suriye kaynaklı mülteci krizine yönelik işbirliği süreci 2015 yılının yaz aylarında başlamakla birlikte bu işbirliğinin detayları esas olarak yıl sonuna doğru belirginleşmeye başlamıştır. 29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB zirvesi bu açıdan konuya dair soru işaretlerini dağıtan ilk toplantı niteliğindedir. Zira zirve sonucunda 15 Ekim 2015 *ad referendum* imzalanan Ortak Eylem Planı'nın resmi olarak hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Zirvede Geri Kabul Anlaşmasında öngörülen 3 yıllık süre daha erken bir tarihe çekilmiş; anlaşmanın bütün hükümleriyle yürürlüğe

³⁸³ Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB Vize Serbestisi Diyalogu", Aralık 2015, <http://www.ab.gov.tr/files/stib/TR-ABVizeSerbestisi.pdf>, s. 4, (e.t. 27.06.2017).

³⁸⁴ Dışişleri Bakanlığı, "Vatandaşlarımızın Schengen Alanına Vizesiz Seyahati, Geri Kabul Anlaşması ve Göç Eylem Planı", <http://www.mfa.gov.tr/soru-cevap.tr.mfa>, (e.t. 27.06.2017).

girmesinin 2016 Haziran ayında, vize serbestisinin ise daha önce üzerinde anlaşılan şartların karşılanması kaydıyla 2016 Ekimi'nde hayata geçirilmesi konusunda anlaşılmuştur.³⁸⁵ Bunun yanı sıra zirvede Türkiye'deki Suriyelilere yönelik mali yardımlar da gündeme getirilmiş, AB Türkiye'ye başlangıç itibarıyla 3 milyar euro ek kaynak sağlama taahhüdünde bulunmuştur.³⁸⁶

7-8 Mart 2016 tarihlerinde Brüksel'de yeniden toplanan taraflar 29 Kasım zirvesinde taahhüt edilen yardım miktarının artırılması, Ege Denizi'nde yaşanan trajik olayların önüne geçilmesi ve diğer konularda görüşülerek mutabakat metni üzerinde prensipte anlaşmış ancak detayların görüşülmesi ve karara bağlanması 18 Mart'ta gerçekleştirilecek olan zirveye bırakılmıştır.³⁸⁷ Nitekim 18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen zirvede anlaşma sağlanmış, bu mutabakat mülteci krizine yönelik Türkiye-AB ortaklığının önemli bir kilometre taşı olmuştur.

18 Mart zirvesinde alınan kararların belki de en önemlisi Türkiye'nin Ege Denizi'nde kaçak göçmenlerin yaşadığı insanlık dramının önüne geçmek için önerdiği "1'e 1 formülünün" kabul edilmesi olmuştur. Bu kapsamda 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunan adalarına geçen bütün düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iadesine karşılık bu kapsamda iade edilen her Suriyeli için kaçak yollarla AB ülkelerine geçmeye çalışmamış geçici koruma altındaki bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yolla Ege Denizi'ndeki düzensiz göçlerin caydırılması ve yasal göçle ikame edilmesi hedeflenmiştir.³⁸⁸ Bu noktada bahsi geçen formül kapsamına yalnızca uluslararası koruma başvurusu reddedilenlerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duymayanların girdiğini de ayrıca belirtmek gerekir. 18 Mart zirvesinde kabul edilen 1'e 1 formülü doğrultusunda geri dönüşler 4 Nisan 2016 tarihinde GİGM koordinasyonunda başlamıştır.

³⁸⁵ 2017'nin Haziran ayı itibarıyla vize serbestisi diyalogu henüz sonuçlanmamıştır.

³⁸⁶ Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB Zirvesi Ortak Sonuç Bildirisi", 29.11.2015, http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/turkiye_ab_zirvesi_ortak_sonuc_bildirisi_29_kasim_2015.pdf, (e.t. 28.06.2017).

³⁸⁷ "İşte Türkiye-AB zirvesinin sonuçları", **Hürriyet**, 08.03.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/iste-turkiye-ab-zirvesinin-sonuclari-40065229>, (e.t. 28.06.2017).

³⁸⁸ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa, (e.t. 28.06.2017).

2017 yılının Haziran sonu itibarıyla geri alım kapsamında Türkiye'ye iadesi yapılan göçmenlerin sayısı 1.216 (203'ü Suriye uyruklu) olmuştur. 4 Nisan 2017 – 19 Haziran 2017 tarihleri arasında 1'e 1 formülü çerçevesinde Schengen ülkelerine yerleştirilen Suriyeli geçici korunanların sayısı ise 6.465'e ulaşmıştır.³⁸⁹

Tablo 24: 1'e 1 Formülü Kapsamında Türkiye'den Çıkış Yapan Suriyelilerin Yerleştikleri Ülkelere Göre Dağılımı

ÜLKE	TOPLAM
GENEL TOPLAM	6.465
Almanya	2.282
Hollanda	1.505
Fransa	828
Finlandiya	494
Belçika	489
İsveç	284
İtalya	233
İspanya	174
Lüksemburg	98
Litvanya	25
Estonya	20
Portekiz	12
Romanya	11
Letonya	10

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Bunun yanı sıra 18 Mart 2017 tarihli zirvede maddi külfet paylaşımı çerçevesinde Türkiye'nin talep ettiği 3 milyar euronun ödenmesinin hızlandırılması, ayrıca yine "Sığınmacı Mali İmkânı" kapsamında 2018'in sonuna kadar 3 milyar euro değerinde ek fon sağlanması kararlaştırılmıştır.³⁹⁰ 2017 yılının Nisan ayı itibarıyla Avrupa Komisyonu kararıyla 2,156 milyar euronun hangi proje ve programlarda kullanılacağı belirlenmiş, bu

³⁸⁹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Geçici Koruma İstatistikleri", http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (e.t. 28.06.2017).

³⁹⁰ Avrupa Birliği Bakanlığı, "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (e.t. 28.06.2017).

meblağın 1,572 milyar Eurosu sözleşmeye bağlanmıştır. Sözleşmeye bağlanan fonun 568 milyon euroluk kısmı projelerden sorumlu uluslararası kuruluşlara, 222 milyon euroluk kısmı ise ilgili bakanlıklara aktarılmıştır.³⁹¹

³⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/9690 sayılı soru önergesine verilen yanıt”, 15.05.2017, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-9690sgc.pdf>, (e.t. 28.06.2017).

SONUÇ

Suriye kaynaklı kitlesel göçler kısa bir süre içerisinde son çeyrek yüzyılın en geniş çaplı mülteci krizi haline gelmiştir. Günümüzde toplamda 5,5 milyonluk bir nüfusun ülkesini terk etmek zorunda kaldığı ve 6,3 milyon kişinin ülke içerisinde yerinden edildiği Suriye krizi başta komşu ülkeler olmak üzere tüm dünyayı yakından ilgilendiren bir sorundur. Bununla birlikte krizin etkilerini bütün boyutlarıyla en çok hisseden ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak olmuştur. Krizin kitlesel göçler bağlamında en büyük yükünü günümüzde 3 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye taşımaktadır.

Suriye krizi genel olarak Arap Baharı sürecinin temel karakterini yansıtır biçimde beklenmedik ve ani bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Suriye kaynaklı göçe yönelik politikası da bu ani ve hızlı değişim sürecinde yaşanan gelişmelere ve tecrübelere bağlı olarak tedrici bir gelişim göstermiştir. Sürecin erken döneminde geçici ve kısa süreli bir durum olarak değerlendirilen Suriyeli göçmenler meselesi Suriye'de iç savaşın düğümlenmesiyle kalıcı bir niteliğe bürünmüştür. Bunun yanı sıra Suriye kaynaklı göçlerin artışına bağlı olarak kamp dışında yaşamaya başlayan Suriyeliler Türkiye'nin yeni tedbirler almasını zorunlu hale getirmiştir. Başlangıçta Hatay'da kurulan geçici barınma merkezlerinde misafir edilen Suriyeliler 2012 yılından sonra kitlesel niteliğe bürünen göçlere yanıt verebilmek adına tedrici olarak diğer sınır illerinde kurulan kamplara yerleştirilmeye başlamıştır. Diğer taraftan göçlerin artan bir ivmeyle devam etmesi nedeniyle barınma merkezleri yetersiz kalmış, Suriyeliler şehir merkezlerinde yaşamaya başlamıştır. Bu noktada Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikası da gelişmelere uyum sağlayacak biçimde yeniden formüle edilmiştir.

Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikasındaki değişimi gösteren en önemli gelişmelerden biri göçmenlere –ve genel olarak yabancılara- yönelik hukuki düzenlemelerin revizyonu olmuştur. 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK bu değişimin ilk adımı olurken, YUKK'a istinaden çıkarılan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğiyle birlikte Suriyelilerin hukuki statüsü üzerindeki belirsizlik

ortadan kaldırılmıştır. 2016 yılının Ocak ayında Türkiye’de 6 ayını dolduran Suriyelilerin başvurması durumunda çalışma izni almasına imkan tanıyan düzenleme yürürlüğe girmiştir. Yine 2016 yılında yürürlüğe giren Uluslararası İşgücü Kanunu ve 2017’nin Ocak ve Mayıs aylarında yürürlüğe giren yönetmeliklerle belirli mali şartları karşılayan Suriyelilerin (ve diğer yabancıların) Türk vatandaşlığına alınmasını mümkün kılan düzenleme hayata geçirilmiştir.

Türkiye’nin Suriyelilere yönelik politikasının tedrici gelişimine bir diğer örnek Türkiye’nin artan kurumsal kapasitesi olmuştur. İçişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Suriye krizinin kurumsal yapı üzerindeki etkisinin en büyük örneğini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı koordinasyonunda kurulan ve günümüzde 432 merkezde hizmet veren Geçici Eğitim Merkezleri ve Sağlık Bakanlığı çatısı altındaki Göçmen Sağlığı Merkezleri kurumsal kapasite artışına örnek teşkil etmektedir. Suriyelileri Türkiye’ye geldiği ilk andan itibaren uluslararası standartların üstünde hizmetler sunarak ağırlayan AFAD’ın süreç boyunca büyüyen kurumsal yapısı da şüphesiz ki tedrici gelişimin en önemli örneklerinden biri olmuştur.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan Suriyelilerin Türkiye’ye etkileri tek bir bağlama indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutludur. Bu nedenle söz konusu etkiler çalışmada Kopenhag Okulu’nun Güvenlik Sektörleri çerçevesinde tasnif edilerek incelenmiştir. Türkiye’ye yönelen kitlesel göçlerin askeri sektörde en belirgin etkisi sınır güvenliği üzerinde olmuştur. Sınırdaki ani ve hızlı bir şekilde ortaya çıkan insan hareketliliği sınır denetimini zorlaştırarak ciddi riskleri beraberinde getirmiştir. Nitekim kitlesel göçlerin yaşandığı ilk birkaç yıl içerisinde Suriye sınırında yaşanan hudut olayları ve kaçakçılık faaliyetleri kriz öncesine kıyasla ciddi düzeyde artmıştır. Aynı şekilde yurtdışında Suriye uyruklu yabancıların karıştığı kaçakçılık ve sınır güvenliği ekseninde değerlendirilebilecek pasaport ve vize sahteciliği olaylarında artış yaşanmıştır. Bununla birlikte sınırdaki Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından alınan önlemler ve yurtdışında emniyet güçleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlar kaçakçılık faaliyetlerinin önüne geçilmesinde büyük ölçüde başarı sağlamıştır.

Suriye kaynaklı göçler 2012 yılından itibaren güvenli bölge ve uçuşa yasak bölge bağlamında Türkiye’nin güvenlik söyleminde yerini almaya başlamıştır. Türkiye sürecin

erken dönemlerinden itibaren hem kitlesel göçleri kontrol altında tutacak hem de çatışma alanlarını Türkiye sınırından uzaklaştıracak bir çözüm arayışını sürdürmüştür. Bu süreçte BM Güvenlik Konseyi nezdinde ve BM Genel Kurulu'nda güvenli bölge talebini uluslararası platforma taşımıştır. Ancak Türkiye bu konuda müttefiklerinden beklediği desteği alamamıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin güvenli bölge talebi her ne kadar istenilen zaman ve koşullarda gerçekleşmemiş olsa da 2016 yılının Ağustos ayında başlatılan Fırat Kalkanı Harekatı'yla ifadesini bulmuştur. Harekat sonucunda doğuda Cerablus'tan batıda Azez'e ve güneyde El-Bab'a kadar uzanan bölge terör unsurlarından temizlenmiştir.

Fırat Kalkanı Harekatı'yla güvenli hale getirilen bölgeye 50.000'in üzerinde Suriyeli kendi rızasıyla dönüş yapmıştır. Harekatın bu noktada en önemli sonucu yıllardır tek yönlü bir nitelik gösteren kitlesel göçlerin seyrini ilk defa tersine çevirmesi olmuştur. Bunun yanı sıra yetkililerin ifadesine göre Suriye kaynaklı göçler Fırat Kalkanı Harekatı'ndan sonra önemli ölçüde azalmış, hatta durma noktasına gelmiştir. Ancak ilerleyen süreçte bu durumun devam edip etmeyeceğini öngörmek oldukça zordur.

Ekonomik sektörde Suriyelilerin etkisini tamamen olumlu ya da tamamen olumsuz olarak ifade etmek mümkün görünmemektedir. Bu noktada kamuoyu algısı, kısıtlı sayıda var olan bilimsel çalışmalardan bağımsız şekilde ağırlıklı olarak olumsuz yöndedir. Suriyelilerin Türkiye'ye ekonomik etkilerine yönelik bilimsel çalışmalar ise yöntemlerine ve kullanılan verilere bağlı olarak birbirinden oldukça farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin bazı çalışmalar Suriyelilerin enfasyon rakamlarını artırdığı sonucuna ulaşırken bir diğer araştırma tam aksine fiyatları düşürücü bir etki gösterdiğini ortaya koyabilmektedir.

Bununla birlikte Suriyelilerin Türkiye'deki istihdam piyasasına etkisi konusunda yapılan çalışmalar genel olarak benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Merkez Bankası'nın ve Dünya Bankası'nın raporlarına göre Suriyeliler kayıtdışı sektörde yerli nüfus açısından dikkate değer bir işten çıkarılma sorununu beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan Suriyelilerin gelişle birlikte artan ekonomik canlılık, ucuz işgücü sayesinde düşen üretim maliyetleri ve ülkeye giriş yapan yabancı sermaye yasal istihdamı artırarak bu etkiyi hafifletmiştir. Yine de bu durum söz konusu iş kaybını tam anlamıyla ikame etmekten uzak kalmıştır. Suriyelilerin yasal istihdama ilişkin olumsuz etkisi ise zaten 2016 yılına kadar çalışma izni almaları mümkün olmadığından söz konusu olmamıştır.

2016 yılında yürürlüğe giren düzenleme Suriyelilere kayıtlı/yasal istihdam yolunu açarken, bu durumun yerli halka olumsuz etkisini en aza indirmek için istihdam kotası gibi bir takım tedbirler alınmıştır.

Suriyelilerin makro-ekonomik anlamda olumlu etkisi artan tüketim ve yabancı sermaye artışının Türkiye'nin ekonomik büyüme rakamlarına pozitif yansımaları olmuştur. Zira Türkiye'ye giriş yapan 3 milyondan fazla Suriyeli Türkiye'nin GSYİH büyüme oranlarında en etkili unsur olan yurtiçi tüketimi artırmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle sınır bölgesindeki illerde Suriyeli yabancı yatırımcıların açtığı işletmeler bölgede kurulan firmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. 2013 yılından günümüze Türkiye genelinde açılan Suriye ortaklı şirketlerin sayısı 6.000 civarındadır. Bu şirketler binlerce kişiye istihdam olanağı sağlamakta ve vergi ödemektedir.

Suriye kaynaklı göçlerin ekonomik sektördeki en net etkisi devlet bütçesinden Suriyeliler için yapılan doğrudan harcamalar olmuştur. 2017 itibarıyla Suriyelilere yönelik harcamalar 25 milyar dolara ulaşmıştır. Lübnan ve Ürdün'de maddi külfet büyük ölçüde uluslararası toplum tarafından paylaşılırken Türkiye bu yükün tamamını kendi imkanlarıyla karşılamaktadır. Nitekim uluslararası toplumun Türkiye'deki Suriyelilere yönelik kayıtsızlığı hükümet yetkilileri tarafından sıklıkla dile getirilen eleştirilerden biri olmuştur.

Toplumsal sektörde öne çıkan en önemli unsur Suriyelilerin Türkiye'ye adaptasyonudur. Suriyelilerin Türkiye'ye uyumu ortak dini inanç ve ortak tarih zemininde belirli ölçüde kolaylaştırıcı etkenlere sahiptir. Bununla birlikte toplumsal uyumun önündeki en büyük engeli dil ve kültür farklılığı oluşturmaktadır. Suriyelilerin büyük çoğunlukla yeniliğe ve öğrenmeye açık genç nüfustan oluşması sosyal uyumu kolaylaştırıcı bir unsur arasında sayılabilir. Ancak bu potansiyel izlenecek politikalara bağlı olarak olumlu olduğu gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilir. Zira eğitimden uzak büyüyen çocukların kayıp bir nesil haline gelmesi toplumsal uyumu temelden sarsan bir etki ortaya çıkarabilir. Türkiye'nin mevcut durumda Suriyelilere yönelik eğitim politikası olumlu bir çizgide ilerlemektedir. Uzun vadeli bir eğitim planı 2014'te hayata geçmiş olmasına karşın kısa sürede açığı kapatmıştır. Bununla birlikte önemli sayıda Suriyeli çocuk, çocuk işçiliği ve ulaşım gibi çeşitli sebeplerle eğitimden uzak kalmaktadır.

Toplumsal sektör içerisinde değerlendirilmesi gereken önemli bir diğer husus Suriyelilere vatandaşlık verilmesine ilişkin tartışmalardır. Bu noktada muhalefet partileri başta toplumsal kimlik olmak üzere çeşitli argümanlarla vatandaşlık meselesine yönelik olumsuz görüş bildirmektedir. Buna karşın hükümet ise meseleye karşılıklı fayda temelinde bakmakta ve desteklemektedir. 2016 ve 2017 yılında yapılan hukuki düzenlemelerle Suriyeliler de dahil olmak üzere belirli şartları karşılayan yabancıların Türk vatandaşlığına alınmasının önü açılmıştır. Suriyeliler özelinde bakıldığında bu düzenlemelerden yararlanabilecek 22 bin civarında ailenin olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu kişilerin düzenlemeden yararlanıp yararlanmayacağı kendi iradelerine bağlı olduğundan belirsizliğini korumaktadır.

Toplumsal sektör bağlamında üzerinde durulan konulardan bir diğeri toplumsal gerilim ve şiddet olayları olmuştur. Mevcut durumda Türkiye’de Suriyelilere yönelik belirli ölçüde var olan olumsuz algıya karşın toplumun tamamına mal edilebilecek bir gerilimden söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte; iletişim eksikliği, kişisel husumetler, gündelik hayatta ve çalışma hayatında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, göçmenlerin bulunduğu çevrede kültür ve yaşam tarzına yeterince aşina olmaması nedeniyle meydana gelen anlaşmazlıklar ve benzeri nedenlerle her ne kadar sayıca az olsa da sonu şiddete varan olaylar yaşanabilmektedir. Ancak bu olayların yerelin dışına taşmaması ve lokal hadiselerle sınırlı kalması halkın genelinde hakim olan sağduyulu tutumun açık bir göstergesidir. Diğer taraftan özellikle sosyal medyada yer alan provokatif söylemlerin Suriyelilere yönelik şiddet eylemlerine yol açtığı birkaç örnekte tecrübe edilmiştir. Mevcut durumda var olan olumlu atmosferin devamı için provokasyonların önüne geçilmesi büyük önem arz etmektedir.

Siyasi sektör çerçevesinde bakıldığında ise Suriye kaynaklı göçlerin hem iç hem de dış politikada önemli ölçüde yer aldığı görülmektedir. Suriye krizi ve Türkiye’deki Suriyeli varlığı sürecin erken döneminden günümüze iç politika tartışmalarının en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Bu anlamda seçimler, anayasa değişikliği referandumu ve sınır ötesi operasyonlar da dahil olmak üzere siyasi tartışmaların büyük bir bölümü Suriyelileri doğrudan konu alan veya dolaylı olarak içeren söylemlere sahne olmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’deki varlığının yakın bir gelecekte sona ermeyeceği düşünüldüğünde bu durumun devam edeceğini öngörmek mümkündür.

Suriyelilerin dış politikaya etkileri ise daha çok Avrupa Birliği ile ilişkilerde belirginleşmektedir. Suriye kaynaklı kitlesel göç krizine yönelik Türkiye-AB işbirliği 2015 yılı içerisinde başlamıştır. Kitlesel göçlerin 2012 yılında başlayan Türkiye-AB arasında süren vize serbestisi diyaloguyla yakın bir tarihe rastlaması bu iki sürecin iç içe geçmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim vize serbestisi diyalogunun bir parçası olan geri kabul anlaşmasının tüm maddeleriyle yürürlüğe giriş tarihi, Suriye krizinde işbirliğinin müzakere edildiği zirve toplantısında erken bir tarihe çekilmiştir.

18 Mart 2017 tarihli zirve Suriye krizine yönelik Türkiye-AB işbirliğinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Zirvede Türkiye'nin önerisiyle gündeme gelen Ege Denizi'nde kaçak göçmenlerin ölümüyle sonuçlanan olayları önlemek amacıyla 1'e 1 formülünün hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. 19 Haziran itibarıyla formül kapsamında Türkiye'den AB ülkelerine yerleşmek üzere çıkış yapan Suriyelilerin sayısı 6.465'e ulaşmıştır.

Türkiye-AB işbirliğini etkileyen bir diğer unsur Türkiye'deki Suriyelilere yönelik maddi külfet paylaşımı olmuştur. 2015 yılının sonuna doğru şekillenen Ortak Eylem Planı kapsamında AB Türkiye'ye Suriyeliler için harcanmak üzere 3 milyar euro değerinde maddi destek vermeyi kabul etmiştir. 18 Mart zirvesinde ise AB bu kaynağa ek olarak 2018 yılının sonuna kadar 3 milyar euro daha ek mali yardım yapmayı taahhüt etmiştir. Nisan ayı itibarıyla bu meblağın 568 milyon euroluk kısmı projelerden sorumlu uluslararası kuruluşlara, 222 milyon euroluk kısmı ise ilgili bakanlıklara aktarılmıştır.

Toparlamak gerekirse; Suriye krizinin etkileri askeri sektörün ötesinde toplumsal, siyasi ve ekonomik etkileri olan çok boyutlu bir nitelik göstermektedir. Dolayısıyla Suriye krizinin Türkiye'nin güvenliğine etkisini yalnızca askeri sektör ekseninde değerlendirmek mümkün değildir. Krizin kitlesel göçler bağlamındaki insani boyutunun özellikle toplumsal sektörde dikkate değer etkileri bulunmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilere yönelik gerekli önlemlerin alınmaması durumunda toplumsal sektördeki sorunların diğer alanların da ötesine geçmesi ihtimali bulunmaktadır. Mevcut durumda Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik kapsamlı adımların atılmış olması sorunların büyümesinin önündeki en önemli bariyerdir. Ancak uzun vadeye yönelik önlemler alınmaması durumunda bu sorunun çok daha ön plana çıkacağı ve ciddi güvenlik riskleri oluşturacağı görülmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Acun, Can. "Türkiye'nin Suriye Politikası", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2014**, 2. Baskı, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Mayıs 2016.
- Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Cilt:1, Güncellenmiş 5. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2012.
- Barnett, Jon. "Environmental Security", **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.), Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Bourbeau, Philippe. **The Securitization of Migration: A Study Of Movement And Order**, New York: Routledge, 2011.
- Buzan, Barry. "Societal Security, State Security and Internationalisation", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993.
- Buzan, Barry. Waever, Ole. de Wilde, Jaap. **Security: A New Framework for Analysis**, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Buzan, Barry and Little, Richard. **International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations**, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Buzan, Barry. "The Changing Agenda of Military Security", **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, Hans Günter Brauch, Úrsula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pál Dunay, Navnita Chadha Behera, Béchir Chourou, Patricia Kameri-Mbote and P. H. Liotta (Ed.), New York: Springer, 2008.
- Buzan, Barry and Hansen, Lene. **The Evolution of International Security Studies**, New York: Cambridge University Press, 2009.

- Buzan, Barry. **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, 25th Anniversary, ECPR Press (e-book), 2016.
- Dalby, Simon. “Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse”, **Critical Security Studies**, Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- Davies, Sara Ellen. **Legitimising Rejection: International Refugee Law in Southeast Asia**, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Emmers, Ralf. “Securitization”, **Contemporary Security Studies**, Alan Collins (Ed.), 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Guild, Elspeth. **Security and Migration in the 21st Century**, Cambridge: Polity Press, 2009.
- Haddad, Emma. **The Refugee in International Society: Between Sovereigns**, New York: Cambridge University Press, 2008.
- Heisler, Martin and Layton-Henry, Zig. “Migration and the Links Between Social and Societal Security”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993.
- Hickel, Jason. “Neoliberalism and The End of Democracy”, **The Handbook of Neoliberalism**, Simon Springer, Kean Birch and Julie MacLeavy (Ed.), New York: Springer, 2016.
- Hough, Peter. **Understanding Global Security**, 2nd Edition, New York: Routledge, 2008.
- Hunt, Taya and Errington, Nikola. “The Search for Protection in Southeast Asia”, **Protection of Refugees and Displaced Persons in the Asia Pacific Region**, Angus Francis and Rowena Maguire (Ed.), Dorchester: Ashgate Publishing, 2013.

- Huysmans, Jef. **The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU**, New York: Routledge, 2006.
- Innes, Alexandria. **Migration, Citizenship and Challenge for Security: an Ethnographic Approach**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015.
- İçduygu, Ahmet ve Sirkeci, İbrahim. “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, **75 Yılda Köylerden Kentlere**, Oya Baydar (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Şubat 1999.
- İnat, Kemal ve Telci, İsmail Numan. “Türkiye’nin İran, Suriye, İsrail ve Lübnan Politikası 2011”, **Türk Dış Politikası Yılığ 2011**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul (Ed.), Ankara: SETA, Kasım 2012.
- Kibreab, Gaim. “Forced Migration in the Great Lakes and Horn of Africa”, **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies (e-book)**, Elena Fiddian Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long and Nando Sigona (Ed.), Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Krause, Keith and Williams, Michael. “Towards Critical Security Studies”, **Critical Security Studies**, Keith Krause and Michael C. Williams (Ed.), Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- Kolodziej, A. Edward. **Security and International Relations**, New York: Cambridge University Press, 2005.
- Lalonde, Robert and Topel, Robert. “Economic Impact of International Migration and the Economic Performance of Migrants”, **Handbook of Population And Family Economics**, Volume 1B, Mark R. Rosenzweig and Oded Stark (Ed.), Amsterdam: Elsevier, 1997.
- McConnahie, Kristen. “Forced Migration in South-East Asia and East Asia”, **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies**, Elena Fiddian Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long and Nando Sigona (Ed.), Oxford University Press, 2014.
- McDonald, Matt. “Constructivism”, **Security Studies: An Introduction**, Paul D. Williams (Ed.), Tylor & Francis (e-Library), 2008.

- Mesjasz, Czeslaw. “Economic Security”, **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, Hans Günter Brauch, Úrsula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pál Dunay, Navnita Chadha Behera, Béchir Chourou, Patricia Kameri-Mbote, P. H. Liotta (Ed.), New York: Springer, 2008.
- Miş, Nebi. “Türkiye’nin Suriye ve Lübnan Politikası 2012: Bölgesel Sahiplenme”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA, Aralık 2013.
- Miş, Nebi. “Türkiye’nin Suriye Politikası”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2013**, Burhaneddin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Ocak 2015.
- Morris, Benny. “Revisiting Palestinian Exodus of 1948”, **The War for Palestine**, 2nd Edition, Eugene L. Rogan and Avi Shlaim, (Ed.), New York: Cambridge University Press, 2008.
- Muggah, Robert and Mogire, Edward. “Arms Availability and Refugee Militarization in Africa – Conceptualizing the Issues”, **No Refuge: The Crisis of Refugee Militarization in Africa**, Robert Muggah (Ed.), London: Zed Books, 2006.
- Newman, Edward. “Refugees, International Security, and Human Vulnerability: Introduction and Survey”, **Refugees and Forced Displacement: International Security, Human Vulnerability, and the State**, Edward Newman and Joanna van Selm (Ed.), Hong Kong: United Nations University Press, 2003.
- Özdal, Barış. **Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri**, Bursa: Dora Yayınları, 2016.
- Öztürk, Zerrin Ayşe. “Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar”, **Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2**, Tayyar Arı (Ed.), Bursa: DORA, 2014.
- Pappe, Ilan. **The Ethnic Cleansing of Palestine**, Oxford: Oneworld Publications, 2006.
- Peoples, Columba and Vaughan-Williams, Nick. **Critical Security Studies an Introduction**, New York: Routledge, 2010.

- Pirinççi, Ferhat ve Demirtaş, Tunç. “Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi Örneği”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2014**, 2. Baskı, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Mayıs 2016.
- Poku, Nana K. and Therkelsen, Jacqueline. “Globalization, Development, and Security”, **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.) Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Poore, Peter. “Migration: A Threat Or An Asset To Health?”, **International Migration and Security: Opportunities and Challenges**, Elspeth Guild and Joanne van Selm (Ed.), New York: Routledge, 2005.
- Rabil, Robert G. **The Syrian Refugee Crisis in Lebanon: The Double Tragedy and Impacted Host Communities**, New York: Lexington, 2016.
- Roe, Paul. “Societal Security”, **Contemporary Security Studies**, 3rd Edition, Alan Collins (Ed.), Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Said, Edward W. **The Question of Palestine**, New York: Vintage Books, 1980.
- Sassoon, Josepf. **The Iraqi Refugees: The New Crisis in the Middle East**, London: I.B. TAURIS, 2009.
- Sheehan, Michael. “Military Security”, **Contemporary Security Studies**, Alan Collins (Ed.), 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Sumpf, Denise. Isaila, Vladimir. Najjar, Kristine. “The Impact of Syria Crisis on Lebanon”, **Dynamics of Disasters—Key Concepts, Models, Algorithms, and Insights (Springer Proceedings in Mathematics & Statistics)**, Vol. 185, Ilias S. Kotsireas, Anna Nagurney and Panos M. Pardalos (Ed.), Springer, 2015.
- Thadaniti, Suwattana. U-Sha, Kanokphan. Lambregts, Bart. Bhiromkaew, Jaturapat. Wijitkosum, Saowanee. Prombang, Vollop. Toommakorn, Suchaow. **The Impact of Displaced People’s Temporary Shelters on Their Surrounding Environment (Springer Briefs in Environment, Security, Development And Peace - Migration Studies 16)**, and Supang Chantavanich (Ed.), New York: Springer, 2014.

- Theiler, Tobias. "Societal Security", **The Routledge Handbook of Security Studies**, Myriam Dunn Cavelty and Victor Mauer (Ed.), New York: Rotledge, 2010.
- Truong, Thanh-Dam and Gasper, Des. "Transnational Migration, Development and Human Security", **Transnational Migration and Human Security: The Migration–Development–Security Nexus (Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace Vol. 6)**, Thanh-Dam Truong and Des Gasper (Ed.), Berlin: Springer, 2011.
- Usul, Ali Resul. "Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası", **Türk Dış Politikası Yılığ 2013**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul: SETA, Ocak 2015.
- Waever, Ole. "Societal Security: The Concept", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre (Ed.), London: Pinter Publishers, 1993.
- Waever, Ole. "Securitization and Desecuritization", **On Security (e-book)**, Ronnie D. Lipschutz (Ed.), New York: Columbia University Press, 1998.
- Waever, Ole. "The Changing Agenda of Societal Security", **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, Hans Günter Brauch, Úrsula Oswald Spring, Czeslaw Mesjasz, John Grin, Pál Dunay, Navnita Chadha Behera, Béchir Chourou, Patricia Kameri-Mbote and P. H. Liotta (Ed.), New York: Springer, 2008.
- Waltz, Kenneth. **Man, the State, and War: A Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press (e-book), 2001.
- Watson, Scott D. **The Securitization of Humanitarian Migration: Digging Moats and Sinking Boats**, New York: Routledge, 2009.
- Williams, Paul. "Security Studies: An Introduction", **Security Studies: An Introduction**, Paul D. Williams (Ed.), Oxon: Routledge, 2008.

Makaleler

- Akgündüz, Yunus Emre. van den Berg, Marcel. Hassink, Wolter. “The Impact of Refugee Crisis on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey”, **Institute of Labor Economics**, Discussion Paper Series No: 8841, February 2015.
- Balkan Konuk, Binnur and Tümen, Semih. “Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey”, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, No:16/01, January 2016.
- Barın, Hilal. “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2015, ss. 10-56.
- Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar”, 2013 Saha Araştırması Sonuçları, 2013.
- Black, Richard. “Forced Migration and Environmental Change: The Impact of Refugees on Host Environments”, **Journal of Environmental Management**, Vol. 42, 1994, ss. 261-277.
- Ceritoğlu, Evren. Gürçihan-Yüncüler, Hatice Burcu. Torun, Huzeyfe. Tümen, Semih. “The Impact of Syrian Syrian Refugees of Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design”, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, No:17/05, February 2017.
- Del Carpio, Ximena V. and Wagner, Mathis. “The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market”, **World Bank Group**, Policy Research Working Paper 7402, August 2015.
- Deniz, Taşkın. “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 1, Nisan 2014, ss. 175-204.
- Devran, Yusuf ve Özcan, Ömer Faruk. “Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 25, 2016, ss. 35-52.
- Dinçer, Osman Bahadır. Federici, Vittoria. Ferris, Elizabeth. Karaca, Sema. Kirişçi, Kemal. Çarmıklı Özmenek, Elif et. al., “Suriyeli Mülteciler Krizi Ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik”, **Brookings**, Kasım 2013.

Ekinci, Mehmet Uğur. “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu”, **SETA Rapor**, Ankara: SETA, 2016.

Emin, Müberra Nur. “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları”, **SETA Analiz**, Sayı: 153, Şubat 2016.

Erdoğan, M. Murat. “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması”, **Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi**, Ankara: HUGO Yayınları, Aralık 2014.

European Commission Humanitarian Aid and Civil Protection, “Lebanon: Syria Crisis”, March 2017.

European Parliament, “Syrian crisis: Impact on Iraq”, April 2017.

Francis, Alexandra. “Jordan’s Refugee Crisis”, **Carnegie Endowment For International Peace**, September 2015.

Global Humanitarian Assistance Report 2016.

Graeger, Nina. “Environmental Security?”, **Journal of Peace Research**, Vol. 33, No: 1 (Feb., 1996), ss. 109-116.

Homer-Dixon, Thomas. ‘Environmental Scarcities and Violent Conflict’, **International Security**, Vol. 19, No: 1, 1994, ss. 5–40.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, “2013 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”, Yayın No: 109, Ankara: KOM Yayınları, Haziran 2014.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, “2014 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”, Yayın No: 117, Ankara: KOM Yayınları, Haziran 2015.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2013 Türkiye Göç Raporu”, Göç Politika ve Projeleri Başkanlığı, Yayın No: 42, Ağustos 2015.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Politika Ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, “Türkiye Göç Raporu 2015”, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 35, Ankara, Nisan 2016.

- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, “2015 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”, Yayın No: 123, Ankara: KOM Yayınları, Haziran 2016.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2015 Türkiye Göç Raporu”, Göç Politika ve Projeleri Başkanlığı, Yayın No: 35, Nisan 2016.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2016 Türkiye Göç Raporu”, Göç Politika ve Projeleri Başkanlığı, Yayın No: 40, Nisan 2017.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Mayıs 2017.
- İçduygu, Ahmet. Erder, Sema. Gençkaya, Ömer Faruk. “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, **Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2014.
- International Labour Organization, “ILO Assessment of the Impact of Syrian Refugees in Lebanon and Their and Their Employment Profile”, 2014.
- Jacobson, Jodi L. “Environmental Refugees: a Yardstick of Habitability”, **Worldwatch Paper**, No: 86, Washington DC: Worldwatch Institute, 1988.
- Kaya, İbrahim ve Yılmaz Eren, Esra. “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri”, **SETA**, İstanbul: SETA Yayınları, 2015.
- Kicinger, Anna. “International Migration as a Non-Traditional Security Threat and The Eu Responses to This Phenomenon”, **CEFMR Working Paper**, Warsaw: Central European Forum for Migration Research, October 2004.
- Kirişçi, Kemal. “Syrian Refugees and Turkey’s Challenges: Going Beyond Hospitality”, **Brookings**, Washinston: BROOKINGS, May 2014.
- Milliyetçi Hareket Partisi, “7 Haziran 2015 Seçim Beyannamesi: Toplumsal Onarım ve Huzurlu Gelecek”, Ankara, 2015.

- Orhan, Oytun ve Senyücel Gündoğar, Sabiha. “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, **ORSAM-TESEV**, Rapor No:195, Ocak 2015.
- Orhan, Oytun. “Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler”, **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Rapor No: 189, Nisan 2017.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, “Türk Siyasal Partilerinin Hatay’daki Suriyeli Sığınmacılar Konusundaki Açıklamaları ve Hatay’daki Siyasi Parti Temsilcileri ile Hareketlerin Suriye Olaylarına Yaklaşımları (Mart-Aralık 2011)”, **ORSAM Rapor**, No: 99, Ocak 2012.
- Özpınar, Esra. Başhoş, Seda. Kulaksız, Aycan. “Göçün Ardından Suriye ile Ticari İlişkiler”, **TEPAV**, Ekim 2015.
- Pirinççi, Ferhat. “ABD’nin IŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye’ye Olası Yansımaları”, **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Rapor No: 191, Ankara, 2014.
- Salehyan, Idean and Skrede Gleditsch, Kristian. “Refugees and the Spread of Civil War”, **International Organization**, Vol. 60, No: 2, 2006, ss. 335-366.
- Stave, Svein Erik and Hilesund, Solveig. “Impect of Syrian Refugees on the Jordanian Labour Market: Findings from the Governorates of Amman, Irbid and Mafraq”, **International Labour Organization and Fafu**, 2015.
- The World Bank, “The Kurdistan Region of Iraq: Assessing the Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and ISIS”, Washington: World Bank Group, 2015.
- Tuğsuz, Nigar ve Yılmaz, Ayşenur. “Siyasi Partilerin Mülteci Politikaları”, **SETA Perspektif**, Sayı: 106, Haziran 2015.
- Tunç, Ayşe Şebnem. “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”, Tesam Akademi Dergisi, Bursa: TESAM, Sayı:2, Temmuz 2015.
- United Nations Executive Comitee, “Handouts on Refugee Protection”, 2005.

United Nations High Commissioner for Refugees, “United Nations High Commissioner for Refugees Global Report 2007”, 2008.

United Nations High Commissioner for Refugees, “Global Trends: Forced Displacement in 2015”, 2016.

United Nations High Commissioner for Refugees, “UNHCR Lebanon Back to School”, 2016.

United Nations High Commissioner for Refugees, “Jordan: United Nations High Commissioner for Refugees Operational Update”, February 2017.

United Nations and Government of Lebanon, “Lebanon Crisis Response Plan 2017-2020”, 2017.

Uzman, Nasrullah. “Türkiye’nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016, ss. 135-158.

Yeşiltaş, Murat. “İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, **SETA Analiz**, Sayı:136, Ağustos 2015.

Yılmaz, Abdurrahman. “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri”, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 9/2 Winter 2014, ss. 1685-1704.

Wendt, Alexander. “Anarchy Is What States Make Of It: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, Vol.46, No:2, Spring 1992, 391-425.

Diğer Kaynaklar

“Adana’da Arapça küfür eylemi”, **NTV**, 1 Mayıs 2017,

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/adanada-arapca-kufur-eylemi,ADYqAI9EIUWXa2U2ujDtWw> , (e.t. 22.06.2017).

Adana Büyükşehir Belediyesi, “İzinsiz Arapça Tabelalar Kaldırıldı”, 26.04.2017,

<http://www.adana.bel.tr/izinsiz-arapca-tabelalar-kaldirildi/>, (e.t. 20.06.2017).

Adana Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, “AFAD Başkanı Halis Bilden, Fırsat Kalkanı Harekâtı’ndan Sonra Ülkelerine Dönen Suriyeliler ’in Sayısının 50 Bini Geçtiğini Belirtti.”, 08.05.2017,
<https://adana.afad.gov.tr/tr/18348/AFAD-Baskani-Halis-Bilden-Firat-Kalkani-Harekati-ndan-Sonra-Ulkelerine-Donen-Suriyeliler-in-Sayisinin-50-Bini-Gectigini-Belirtti>, (e.t. 24.05.2017).

“Annual Water per Capita Share Dropped by 16% since Start of Syrian Crisis”, **The Jordan Times**, 18.01.2016,
<http://www.jordantimes.com/news/local/annual-water-capita-share-dropped-16-start-syrian-crisis>, e.t. 23.04.2017).

“Arapça Tabelalar Türkçe'ye Çevrilecek”, **Milliyet**, 02.06.2017,
<http://www.milliyet.com.tr/arapca-tabelalar-turkce-ye-cevrilecek-bursa-yerelhaber-2082107/>, (e.t. 20.06.2017).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Kilis'teki Göçmen Sağlığı Merkezi'nin açılışı AB tarafından gerçekleştirildi”, <http://www.avrupa.info.tr/tr/pr/kilisteki-gocmen-sagligi-merkezinin-acilisi-ab-tarafindan-gerceklestirildi-1010> , (e.t. 26.05.2017).

“Azez-Cerablus hattı birleştirildi, IŞİD Türkiye sınırından temizlendi”, **NTV**, 04.09.2016, <http://www.ntv.com.tr/dunya/azez-cerablus-hatti-birlestirildi-isisid-turkiye-sinirindan-temizlendi>, aKGtK0Mw10q5nN0Jq6aL-w, (e.t. 23.05.2017).

Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, “Filistinli Mülteciler”,
<http://www.unicankara.org.tr/filistin/10.html>, (e.t. 09.04.2017).

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun konuşmasının tam metni: Türkiye Büyük Millet Meclisi, ”CHP Grup Toplantısı”, 12.07.2016,
http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/dosya.getir?pDosyaAdi=F1240876710_chp.doc, (e.t. 24.06.2017).

“CHP Lideri Kılıçdaroğlu TÜSİAD toplantısında konuştu”, **Hürriyet**, 15.10.2015,
<http://www.hurriyet.com.tr/kilicdaroglu-tusiad-toplantisinda-30318112>, (e.t. 27.06.2017).

“CHP’li Gürsel Tekin’den Çarpıcı İddia”, **Hürriyet**, 25.11.2013,
<http://www.hurriyet.com.tr/chpli-gursel-tekinden-carpici-iddia-25203658>,
(e.t. 28.06.2017).

“Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ABD Başkan Yardımcısı Biden Görüştü”, **Haber Türk**,
24.08.2016, [http://www.haberturk.com/gundem/haber/1287094-](http://www.haberturk.com/gundem/haber/1287094-cumhurbaskani-erdogan-ile-abd-baskan-yardimcisi-biden-bir-arada)
[cumhurbaskani-erdogan-ile-abd-baskan-yardimcisi-biden-bir-arada](http://www.haberturk.com/gundem/haber/1287094-cumhurbaskani-erdogan-ile-abd-baskan-yardimcisi-biden-bir-arada), (e.t.
23.05.2017).

Cumhuriyet Halk Partisi, “Adana’da ‘Savaşa Hayır’ mitinginde konuşan
Kılıçdaroğlu’ndan sert eleştirisi: ‘Hiç bir komutan, hiç bir lider, Recep Tayyip
Erdoğan’ın kullandığı ‘Her türlü koalisyon içinde yer alırız, yeter ki
Suriye’yi vurun’ cümlesini kullanmadı’ ”, 20.09.2013,
<http://arsiv.chp.org.tr/?p=126067> , (e.t. 27.06.2017).

“Dabık köyü DAES’ten alındı”, **NTV**, 16.10.2016, [http://www.ntv.com.tr/turkiye/dabik-](http://www.ntv.com.tr/turkiye/dabik-koyu-daesten-alindi,hz-w0QkcZUu2bFuVRSAdbg)
[koyu-daesten-alindi,hz-w0QkcZUu2bFuVRSAdbg](http://www.ntv.com.tr/turkiye/dabik-koyu-daesten-alindi,hz-w0QkcZUu2bFuVRSAdbg) , (e.t. 23.05.2017).

Dalen, Kristin and Pedersen, Jon. “Iraqis in Jordan Their Number and Characteristics”,
Fafö, <http://www.unhcr.org/subsites/iraqcrisis/47626a232/>, (e.t.
21.04.2017).

“Davutoğlu Esad’a Ömür Biçti”, **NTV**, 24.08.2012,
[http://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-](http://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-bicti,Nsez_e7zmEO7uz5O9Pv6hw)
[bicti,Nsez_e7zmEO7uz5O9Pv6hw](http://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-bicti,Nsez_e7zmEO7uz5O9Pv6hw), (e.t. 06.05.2017).

“Davutoğlu Tampon Bölge Oluşturabiliriz”, **BBC Türkçe**, 29.11.2011,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111129_syria_turkey.shtml,
(e.t. 20.05.2017).

“Davutoğlu’ndan BM’ye Çağrı”, **Anadolu Ajansı**, 20.08.2012,
<http://aa.com.tr/tr/turkiye/davutoglundan-bmye-cagri/342624?amp=1>, (e.t.
20.05.2017).

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire
Başkanlığı’nın Yıllık Raporları:
<http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx>, (e.t. 06.06.2017).

- “Erdoğan: Suriye'de sabrın sonuna geldik”, **Sabah**, 07.08.2011,
<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/08/07/erdogan-suriyede-sabrin-sonuna-geldik> , (e.t. 27.06.2017).
- “Fırat Kalkını Harekatı'nda Dönüm Noktası”, **Anadolu Ajansı**, 23.02.2017,
<http://aa.com.tr/tr/info/infografik/5064>, (e.t. 24.05.2017).
- Financial Tracking Service, “Lebanon 2017”,
<https://fts.unocha.org/countries/124/summary/2017>, (e.t. 26.05.2017).
- “Fridges and flour: Syrian refugees boost Turkish economy”, **Reuters**, 19.02.2016,
<http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-economy-idUSKCN0VS1XR>, (e.t. 10.06.2017).
- “Gaziantep'te Arapça tabelalar kaldırılıyor”, **Radikal**, 21.08.2014,
<http://www.radikal.com.tr/turkiye/gaziantep-te-arapca-tabelalar-kaldiriliyor-1208102/>, (e.t. 20.06.2017).
- “Gaziantep'te Suriyeli gerginliği”, **Hürriyet**, 13.08.2014,
<http://www.hurriyet.com.tr/gaziantep-te-suriyeli-gerginligi-26993691> , (e.t. 22.06.2017).
- “Gaziantep'te tabela operasyonu: Arapça tabelalar kaldırıldı”, **CNN Türk**, 04.05.2017,
<http://www.cnnturk.com/turkiye/gaziantep-te-tabela-operasyonu-arapca-tabelalar-kaldirildi?page=1>, (e.t. 20.06.2017).;
- “Hatay'da Arapça tabelalar kaldırılıyor”, **Anadolu Ajansı**, 21.05.2017,
<http://aa.com.tr/tr/turkiye/hatayda-arapca-tabelalar-kaldiriliyor/823140>, (e.t. 20.06.2017).
- “Hatay'da Suriyeliler ile mahalle sakinleri arasında taciz gerginliği”, **Milliyet**, 16.05.2015, <http://www.milliyet.com.tr/hatay-da-suriyeliler-ile-mahalle-gundem-2059882/>, (e.t. 22.06.2017).
- “Hükümetten 'Suriyelilere vatandaşlık' açıklaması”, **Sabah**, 15.07.2016,
<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/14/hukumetten-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi>, (e.t. 25.06.2017).

- “Hükümetten Suriyelilere vatandaşlık açıklaması”, **TGRT Haber**, 22.03.2017,
<http://www.tgrthaber.com.tr/gundem/hukumetten-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi-170338>, (e.t. 28.06.2017).
- İçişleri Bakanlığı, 05.07.2017 tarihli basın açıklaması, <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017> , (e.t. 05.07.2017)
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,
<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>,
(e.t. 15.10.2016).
- “İşte Türkiye-AB zirvesinin sonuçları”, **Hürriyet**, 08.03.2017,
<http://www.hurriyet.com.tr/iste-turkiye-ab-zirvesinin-sonuclari-40065229> ,
(e.t. 28.06.2017).
- Jordan Ministry of Planning and International Cooperation, “Foreign Aid Reports”,
<http://www.mop.gov.jo/DetailsPage/PartnersAndReportsOfExternalAssistanceEN.aspx?CourseID=18>, (e.t. 22.04.2017).
- Jordan Ministry of Planning and International Cooperation, “JRP 2016 Financial Update”, 20.02.2017,
<https://static1.squarespace.com/static/522c2552e4b0d3c39ccd1e00/t/58ca5b499de4bb7b62aa2d49/1489656650298/Financial+Update+-+February+20+2017+-+V1.pdf>, (e.t. 22.04.2017).
- “Kahramanmaraş'ta 'Suriyelileri istemiyoruz' yürüyüşünde olaylar çıktı”, **Hürriyet**, 14.07.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/kahramanmarasta-suriyelileri-istemiyoruz-yuruyusunde-olaylar-cikti-26800668>, (e.t. 23.06.2017).
- Karasapan, Ömer M. “The impact of Syrian businesses in Turkey”, **Brookings**, 16.03.2016, <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2016/03/16/the-impact-of-syrian-businesses-in-turkey/> , (e.t. 11.06.2017).
- “Kılıçdaroğlu, Başbakan’a sordu: Askeri müdahale mi olacak?” **Milliyet**, 10.08.2011, <http://www.milliyet.com.tr/kilicdaroglu-basbakan-a-sordu-askeri-mudahale-mi-olacak--siyaset-1424717/>, (e.t. 27.06.2017).

- “Kılıçdaroğlu: ‘Suriyeli Kardeşlerimizi Geri Göndereceğiz’”, **Milliyet**, 22.04.2015, <http://www.milliyet.com.tr/kilicdaroglu-suriyeli-kardeslerimizi-mersin-yerelhaber-744369/>, (e.t. 28.06.2017).
- “Kılıçdaroğlu: Evet çıkarsa 3 milyon Suriyeliye vatandaşlık verecekler”, **Habertürk**, 20.03.2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1433115-kilicdaroglu-evet-cikarsa-3-milyon-suriyeliye-vatandaslik-verecekler>, (e.t. 28.06.2017).
- “Lebanon Tells Syrian Refugees ‘to return’ or go elsewhere”, **BBC News**, 24.10.2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29755970>, (e.t. 24.04.2017).
- “Lebanon to Stop Accepting Syrian Refugees”, **The Daily Star**, 21.10.2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Oct-21/274771-lebanon-to-stop-accepting-syrian-refugees.ashx>, (e.t. 25.04.2017).
- “Lebanon PM: My Country Can Not Cope With the Syrian Refugee Crisis”, **The Telegraph**, 21.01.2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/lebanon/10587174/Lebanon-PM-My-country-cannot-cope-with-the-Syrian-refugee-crisis.html>, (e.t. 24.04.2017).
- “Mehmedimiz El Bab'da şehit olurken Suriyeliler Türk kızlarıyla geziyor”, **Hürriyet**, 31.01.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/mehmedimiz-el-babda-sehit-olurken-suriyeliler-turk-kizlariyla-geziyor-40352135>, (e.t. 28.06.2017).
- “Mersin’de Arapça Tabelalar Kalkıyor”, **Mersin Portal**, 19.08.2016, <http://www.mersinportal.com/mersin/mersinde-arapca-tabelalar-kalkiyor-h32260.html>, (e.t. 20.06.2017).
- “Mersin'de tehlikeli gerginlik: Bin Suriyeli bölgeden tahliye edildi”, **Posta**, 18.04.2017, <http://www.posta.com.tr/mersin-de-tehlikeli-gerginlik-bin-suriyeli-bolgeden-tahliye-edildi-haberi-1287668>, (e.t. 23.06.2017).
- MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin Ramazan Bayramı nedeniyle yayınladığı mesajın tam metni: “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin, Ramazan Bayramı nedeniyle yayınladıkları mesaj”, Milliyetçi

Hareket Partisi, 04.07.2016,
http://88.255.31.62/htmldocs/genel_baskan/konusma/4104/index.html, (e.t. 24.06.2017).

Milliyetçi Hareket Partisi, “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma”, 21.02.2012,
http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1792/index.html, (e.t. 27.06.2017).

Milliyetçi Hareket Partisi, “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma”, 07.02.2012,
http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1754/index.html, (e.t. 27.06.2017).

Milliyetçi Hareket Partisi, “Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma”, 19.02.2013,
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2600/index.html, (e.t. 27.06.2017).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme,
http://www.goc.gov.tr/icerik3/multecilerin-hukuki-durumuna-iliskin-sozlesme_340_341_641, (e.t.. 15.10.2016).

“New Study Finds Child Marriage Rising among most vulnerable Syrian Refugees”, **United Nations Population Fund**, 31.01.2017,
<http://www.unfpa.org/news/new-study-finds-child-marriage-rising-among-most-vulnerable-syrian-refugees#>, (e.t. 12.06.2017).

“Oğan: Eli silah tutan 1 milyon Suriyeli'ye git ülkeni teröristten kurtar diyeceğiz”, **Hürriyet**, 18.03.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/og-an-eli-silah-tutan-1-milyon-suriyeliye-git-40398881>, (e.t. 28.06.2017).

- “Orgeneral Akar: El Bab operasyonu bitti”, **ahaber**, 16.02.2017,
<http://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/02/16/orgeneral-akar-el-bab-operasyonu-bitti?paging=1>, (e.t. 23.05.2017).
- “ÖSO'ya TSK destekli eğitim”, **Anadolu Ajansı**, 20.05.2017,
<http://aa.com.tr/tr/dunya/osoya-tsk-destekli-egitim-/822073>, (e.t. 24.05.2017).
- Pirinççi, Ferhat. “İŞİD ile Savaşın Suriye Boyutu ve Türkiye'nin Hassasiyetleri”, **ALJAZEERA Türk**, 30.09.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isid-ile-savasin-suriye-boyutu-ve-turkiyenin-hassasiyetleri>, (e.t. 22.05.2017).
- “Population Stands at around 9.5 Million, Including 2.9 Million Guests”, **The Jordan Times**, 30.01.2016, <http://www.jordantimes.com/news/local/population-stands-around-95-million-including-29-million-guests>, (e.t. 09.04.2017).
- “Refugees contribute to Turkish economy, S&P says”, **Daily Sabah**, 09.05.2016,
<https://www.dailysabah.com/economy/2016/05/10/refugees-contribute-to-turkish-economy-sp-says>, (e.t. 10.06.2017).
- Renaud, Fabrice. Bogardi, Janos J. Dun, Olivia. Warner, Koko. “Environmental Degradation and Migration”, **Berlin Institut: für Bevölkerung und Entwicklung**, <http://www.berlin-institut.org/en/online-handbookdemography/environment/environmental-migration.html>, September 2008, (e.t. 30.10.2016).
- “Sinan Oğan'dan şok sözler: Sahillerde Türk kadınları dikizleyen...”, **Hürriyet**, 03.03.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/sinan-ogandan-soke-eden-sozler-40383629>, (e.t. 28.06.2017).
- “Suriye’de Kritik Bir Eşiğe Gelindi”, **Hürriyet**, 20.08.2012,
<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-de-kritik-bir-esige-gelindi-21261884>, (e.t. 04.05.2017).
- “Suriyeli grup, fabrika işçilerine taş ve sopalarla saldırdı”, **Hürriyet**, 15.06.2017,
<http://www.hurriyet.com.tr/suriyeli-grup-fabrika-iscilerine-tas-ve-sopala-40491354>, (e.t. 22.06.2017).

- “Suriyeli mültecilerin dükkânlarına saldırı”, **Milliyet**, 18.07.2016,
<http://www.milliyet.com.tr/suriyeli-multecilerin-dukkanlarina-gundem-2279409/>, (e.t. 23.06.2017).
- “Suriyeliler oy kullanacak mı? Hükümet’ten cevap”, **TGRT Haber**, 22.02.2017,
<http://www.tgrthaber.com.tr/gundem/suriyeliler-oy-kullanacak-mi-hukumetten-cevap-165584/>, (e.t. 28.06.2017).
- “Suriyeliler tahliye ediliyor”, **NTV**, 14.08.2014,
http://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/suriyeliler-tahliye-ediliyor,AYN6hCSaCU6zADDUa6-94A/qy0FgxP2hUWgVqkbK_uCKw,
(e.t. 23.06.2017).
- “Suriyelilerle 2. Evlilik Sosyal Sorun”, **ALJAZEERA Türk**, 02.01.2017,
<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/suriyelilerle-2-evlilik-sosyal-sorun>, (e.t. 12.06.2017).
- “Suriyeli Sığınmacı Sayısı 100 Bini Aştı”, **NTV**, 15.10.2012,
<http://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyeli-siginmaci-sayisi-100-bini-asti,S6wm54XaPUmd2DI8VDUOHg>, (e.t. 05.05.2017).
- “Syria Conflict: Jordanians ‘at boiling point’ over Refugees”, **BBC News**, 02.02.2016,
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35462698>, (e.t. 21.04.2017).
- “Syrians Having Easier Access to Jobs in Jordan – UNHCR”, **The Jordan Times**,
25.04.2016, <http://www.jordantimes.com/news/local/syrians-having-easier-access-jobs-jordan-unhcr>, (e.t. 20.04.2017).
- “Şanlıurfa'da Suriyeli gerginliği”, **Habertürk**, 17.05.2015,
<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1079571-sanliurfada-suriyeli-gerginligi>, (e.t. 23.06.2017).
- “Şanlıurfa’da tehlikeli gerginlik”, **Sabah**, 31.05.2017,
<http://www.sabah.com.tr/yasam/2017/05/31/sanliurfada-tehlikeli-gerginlik>,
(e.t. 22.06.2017).

Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB Vize Serbestisi Diyalogu”, Aralık 2015,
<http://www.ab.gov.tr/files/stib/TR-ABVizeSerbestisi.pdf>, s. 4, (e.t.
27.06.2017).

Avrupa Birliği Bakanlığı, “18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (e.t. 28.06.2017).

Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB Zirvesi Ortak Sonuç Bildirisi”, 29.11.2015,
http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/turkiye_ab_zirvesi_ortak_sonuc_bildirisi_29_kasim_2015.pdf, (e.t. 28.06.2017).

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “AFAD Hakkında”,
<https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda> ,(e.t. 09.05.2017).

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar”, 03.07.2017,
https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+2.pdf, (e.t. 03.07.2017).

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarına Yardımcılarımız Kesintisiz Olarak Devam Ediyor”, 30.11.2011, <https://www.afad.gov.tr/tr/3123/Suriye-Arap-Cumhuriyeti-Vatandaslarina-Yardimlarimiz-Kesintisiz-Olarak-Devam-Ediyor>, (e.t. 04.05.2017).

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “AFAD Başkanı Bilden: Fırat Kalkanı ile Türkiye’den Suriye’ye Göç Başladı”, 08.11.2016,
<https://www.afad.gov.tr/tr/13075/AFAD-Baskani-Bilden-Firat-Kalkani-ile-Turkiye-den-Suriye-ye-goc-basladi>, (e.t. 24.05.2017).

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan Öncüpınar Konteyner Kentini Ziyaret Etme”, 06.05.2012,
<https://www.afad.gov.tr/tr/1182/Basbakanimiz-Sayin-Recep-Tayyip-Erdogan-Oncupinar-Konteyner-Kentini-Ziyaret-Etti>, (27.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Sayın Bakanımızın Ürdün Dışışleri Bakanı Nasser Judeh ile Gerçekleştirdiği Ortak Basın Toplantısının Metni”, İstanbul 17.08.2011, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-urdun-disisleri-bakani-sayin-nasser-judeh-ile-gerceklestirdigi-ortak-basin-toplantisinin-metni.tr.mfa>, (e.t. 20.05.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Davutoğlu Suriye’deki Krizin Sona Ermesi için BM Güvenlik Konseyi’ni Göreve Çağırdı”, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-suriyedeki-krizin-sona-ermesi-icin-bm-guvenlik-konseyini-goreve-cagirdi.tr.mfa>, (e.t. 21.05.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Vatandaşlarımızın Schengen Alanına Vizesiz Seyahati, Geri Kabul Anlaşması ve Göç Eylem Planı”, <http://www.mfa.gov.tr/soru-cevap.tr.mfa> , (e.t. 27.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa, (e.t. 28.06.2017).

International Monetary Fund, “IMF Country Report Lebanon”, No. 14/238, Temmuz 2014, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14238.pdf> , (e.t. 23.04.2017).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Uluslararası Koruma Çeşitleri”, http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-koruma-cesitleri_409_546_548 , (e.t. 03.05.2017).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Taşra Teşkilatı”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/tasra-teskilati_273_274_283_icerik , (e.t. 09.05.2017).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Genel Bilgi”, http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_558_1094, (e.t. 03.05.2017).

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, “Yıllık Raporlar”, <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx>, (e.t. 15.05.2017).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (27.05.2017).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma İstatistikleri”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (e.t. 28.06.2017).

Milli Eğitim Bakanlığı, “Mülteci çocuklara şartlı eğitim yardımı”, 08.06.2017, <http://www.meb.gov.tr/multeci-cocuklara-sartli-egitim-yardimi/haber/13820/tr>, (e.t. 20.06.2017).

Milli Eğitim Bakanlığı, “Demirci: GEM’ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak”, 06.09.2016, <http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icinde-misyonunu-tamamlayacak/haber/11850/tr>, (e.t. 20.06.2017).

Milli Eğitim Bakanlığı, “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı”, 25.05.2016, <http://hbogm.meb.gov.tr/www/goc-ve-acil-durum-egitim-daire-baskanligi/icerik/497>, (e.t. 10.06.2017).

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, “29 Mart 2017 Tarihli Toplantı”, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplanti>, (e.t. 24.05.2017).

Sağlık Bakanlığı, “Şencan, Göçmen Sağlığı Merkezi Açılışını Yaptı”, 23.05.2017, <https://www.saglik.gov.tr/TR,23599/sencan-gocmen-sagligi-merkezi-acilisini-yapti.html>, (e.t. 26.05.2017)

“Suriyelilere geçici plaka verilmeye başlandı”, Hürriyet, 07.07.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyelilere-gecici-plaka-verilmeye-baslandi-29473678>, (e.t. 08.05.2017).

“Suriyeli sığınmacılara 20 milyon poliklinik hizmeti”, Anadolu Ajansı, 08.11.2016, <http://aa.com.tr/tr/saglik/suriyeli-siginmacilara-20-milyon-poliklinik-hizmeti/680872>, (e.t. 10.05.2017)

“Suriyelilerin adli olaylara karışma oranı on binde 33”, Anadolu Ajansı, 19.09.2014,
<http://aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-adli-olaylara-karisma-orani-on-binde-33/118752> , (e.t. 20.06.2017)

“Terörle mücadele tempo artarak devam edecek”, **Anadolu Ajansı**, 05.08.2016,
<http://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-terorle-mucadele-tempo-artarak-devam-edecek/602840?amp=1>, (e.t. 25.06.2017).

The World Bank, “The World Bank in Lebanon Overview”, 01.04.2017,
<http://www.worldbank.org/en/country/lebanon/overview>, (e.t. 26.04.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/4312 Esas Numaralı Soru Önergesine Verilen Yanıt”,
20.07.2016, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-4312sgc.pdf>, (e.t.
26.05.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “AK Parti Grup Toplantısı”, 29.11.2016,
http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=138908, (e.t. 25.06.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/32015 esas numaralı soru önergesine verilen yanıt”,
17.12.2013, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-32015sgc.pdf>, (e.t.
26.06.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/9690 sayılı soru önergesine verilen yanıt”,
15.05.2017, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-9690sgc.pdf>, (e.t.
28.06.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “7/28362 Esas Numaralı Soru Önergesine Verilen Yanıt”,
12.11.2013, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-28362sgc.pdf>, (e.t.
28.06.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “CHP TBMM Grup Toplantısı”, 10.02.2015,
http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=131772, (e.t. 28.06.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Suriyeli Kardeşlerimize Vatandaşlık İmkânı Vereceğiz”, 02.07.2016,

<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/45574/suriyeli-kardeslerimize-vatandaslik-imbni-verecegiz.html>, (e.t. 24.06.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın’ın Basın Toplantısında Yaptığı Açıklama”, 31.08.2016, <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/51151/cumhurbaskanligi-sozcusu-buyukelci-ibrahim-kalinin-basin-toplantisinda-yaptigi-aciklama.html>, (e.t. 22.05.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, “Başbakanlık Koordinasyon Merkezinden ‘Fırat Kalkanı Operasyonu’ Hakkında Yapılan Basın Açıklaması”, http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=2a0e4e31-1a6d-4d65-9074-cc8b7097d0f6, (22.05.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “AFAD, 22 Lojistik Merkez Toplu Açılış Töreni’nde Yaptıkları Konuşma”, 18.02.2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2992/afad-22-lojistik-merkez-toplu-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html>, (e.t. 28.06.2017).

Türk Kızılayı “1 Milyon Suriyeliye ‘Kızılay Kart’ İle Mali Destek”, 27.09.2016, <https://kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/301>, (27.05.2017).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, “Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri”, <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>, (e.t. 01.07.2017).

“Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, **Resmi Gazete**, 12.01.2017, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170112-24.pdf>, (e.t. 26.06.2017).

“Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, **Resmi Gazete**, 05.05.2017, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170505.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170505.htm>, (e.t. 26.06.2017).

- “Türkiye Nerelerde Güvenli Bölge İstiyor?”, **ALJAZEERA Türk**, 15.10.2014,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-nerelerde-guvenli-bolge-istiyor>,
(e.t. 22.05.2017).
- “Türkiye'den Suriye'de Tampon Bölge Hazırlığı”, **Hürriyet**, 18.09.2014,
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyeden-suriyede-tampon-bolge-hazirligi-27231201>, (e.t. 21.05.2017).
- “Türkiye tüketerek büyüdü”, **BusinessHT**, 31.03.2016,
<http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1217968-turkiye-tuketerek-buyudu>, (e.t. 10.06.2017).;
- “Uluslararası İşgücü Kanunu Madde 27”, **Resmi Gazete**, 13.08.2016,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160813-1.htm>, (e.t. 26.06.2017).
- United Nations High Commissioner for Refugees, “Global Trends Forced Displacement in 2015”, <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>, 2016, (e.t. 3.11.2016), s.2.
- United Nations High Commissioner for Refugees, “Internally Displaced People”, <http://www.unhcr.org/internally-displaced-people.html>, (e.t. 3.11.2016).
- United Nations High Commissioner for Refugees, “Statics on Displaced Iraqis around the World”, <http://www.unhcr.org/461f7cb92.pdf>, (e.t. 18.03.2017).
- United Nations High Commissioner for Refugees, “Syria Regional Refugee Response Overview”, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=107>, (e.t. 20.04.2017).
- United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “Who We Are”, <https://www.unrwa.org/who-we-are>, (09.04.2017).
- United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “General Assembly Resolution 302”, <https://www.unrwa.org/content/general-assembly-resolution-302>, (e.t. 09.04.2017).

United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, “The United Nations and Palestinian Refugees”,
<https://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf>, s.11, (e.t. 09.04.2017).

United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East ,
“Where We Work”, <https://www.unrwa.org/where-we-work/jordan>, (e.t. 21.04.2017).

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, “End visit Statement by the United Nations Special Rapporteur on the Human Right to Water and Sanitation Jordan”, 16.03.2014,
<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14386&LangID=E>, (e.t. 23.04.2017).

“Yurttaşlarına hizmet verecek Suriyeli sağlıkçılar eğitimde”, Anadolu Ajansı,
14.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/saglik/yurttaslarina-hizmet-verecek-suriyeli-saglikcilar-egitimde-/770894> , (e.t. 10.05.2017).

“44 Milyar Dolarlık Vatandaşlık”, **Hürriyet**, 13.01.2017,
<http://www.hurriyet.com.tr/44-milyar-dolarlik-vatandaslik-40335667>, (e.t. 25.06.2017).

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ferhan Serkut ÇOLAK
Tez Adı	Kopenhag Okulu Bağlamında Suriyelilerin Türkiye'ye Etkileri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Fehat PİRİNÇÇİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 19/07/2017

İmza :